

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการย่อยที่ 1 ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (The Potential of Buddhist Tourist Attractions in the Northeast)

โดย
นายพิชิต ปุริมาตร และคณะ

มิถุนายน 2559

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร (Executive Summary Report)

การศึกษา “ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการพัฒนา ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และศึกษาแนวทางการพัฒนา ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือภายใต้ โดยสรุปผลการวิจัยดังนี้

1. ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นวัดที่มีกิจกรรมและลักษณะเด่นตามวิถีพุทธ ก่อให้เกิดการพัฒนาวัฒนธรรมทางด้านพุทธศิลป์ มีประวัติศาสตร์เชื่อมโยงกับชุมชน เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนท้องถิ่น อาศัยเกจิอาจารย์ผู้มีวัตรปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเป็นกลไกสำคัญที่สร้างศรัทธาแก่ประชาชน โดยเฉพาะการปฏิบัติกรรมฐานของเกจิอาจารย์ที่มีแนวทางปฏิบัติตรงตามหลักพระพุทธศาสนา สามารถนำพาให้ผู้ศรัทธาได้เข้าถึงองค์ความรู้ที่สำคัญ ช่วยให้ประชาชนผู้ปฏิบัติตามลัทธิได้แก่ลัทธิได้ตามลำดับ วัดจึงดึงดูดให้ประชาชน โดยเฉพาะประชาชนในท้องถิ่นที่เดินทางไปทำงานต่างถิ่นได้กลับมาเยี่ยมญาติ ชักชวนเพื่อนเข้ามาเยี่ยมชมวัด ก่อให้เกิดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในปัจจุบันมีศักยภาพรองรับการท่องเที่ยวหลายด้าน ดังต่อไปนี้

1) ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

ศักยภาพด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวมีศักยภาพสูง พร้อมรองรับการท่องเที่ยว เนื่องจากภาครัฐมีการพัฒนาเส้นทางเชื่อมโยงระหว่างเส้นทางหลักและเส้นทางหลวงชนบท อีกทั้งสามารถใช้ระบบสื่อออนไลน์นำทางให้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้แต่บางพื้นที่สัญญาณอาจไม่ชัดเจนหรือไม่มีสัญญาณ ทั้งนี้เพราะแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมบางแห่งอยู่ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ นักท่องเที่ยวอาจสอบถามจากประชาชนหรือหน่วยงานภาครัฐที่ให้บริการประชาชน รวมถึงการอ่านป้ายเส้นทางที่ปัจจุบันมีการติดป้ายระบุเส้นทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมช่วยให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวกขึ้น

ตลอดเส้นทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมทั้งที่เป็นเส้นทางหลักและเส้นทางหลวงชนบทมีสภาพรองรับการเดินทางท่องเที่ยวโดยรถยนต์ตลอดปี สามารถเดินทางโดยรถยนต์ส่วนบุคคลและรถโดยสารขนาดใหญ่ สามารถเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้

2) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว

ศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกบริการนักท่องเที่ยวที่แตกต่างกันไปตามบริบทของวัด สำหรับวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีชื่อเสียง เน้นการท่องเที่ยวเชิงชมความงามของพุทธศิลป์จะมีศักยภาพรองรับนักท่องเที่ยว มีการอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว เช่น มีรถยนต์สาธารณะบริการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว มีสถานที่จอดรถเพียงพอรองรับนักท่องเที่ยว มีเจ้าหน้าที่ทั้งของวัดและหน่วยงานภาครัฐ เอกชนเข้ามาให้บริการแก่นักท่องเที่ยว อาคารสถานที่พักมีบริการนักท่องเที่ยวตลอด 24 ชั่วโมง ภายในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีสถานที่รองรับนักท่องเที่ยวทั้งใน

รูปแบบนักท่องเที่ยวจำนวนน้อย และรูปแบบนักท่องเที่ยวจำนวนมากที่มาเป็นหมู่คณะ มีห้องน้ำห้องสุขาเพียงพอบริการนักท่องเที่ยว รวมถึงห้องน้ำห้องสุขาสำหรับผู้สูงอายุและพิการ

สิ่งอำนวยความสะดวกที่วัดจัดรองรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ อาคารที่พักของนักท่องเที่ยวที่มีขนาดใหญ่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมาก อาคารที่พักสำหรับรองรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการมาท่องเที่ยวในรูปแบบของครอบครัว วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีการสร้างอาคารรองรับนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวในรูปแบบของครอบครัวได้ และนักท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัสกับธรรมชาติ ต้องการเชิงเรียนรู้กรรมฐาน วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเน้นการเรียนรู้กรรมฐานมีการจัดสถานที่แบ่งแยกเป็นสัดส่วน ผู้ปฏิบัติเพศบรรพชิต และผู้ปฏิบัติฆราวาสแยกกัน สิ่งอำนวยความสะดวกที่วัดจัดขึ้นรองรับนักท่องเที่ยวที่สนใจการเข้ามาปฏิบัติทั้งในรูปแบบหมู่คณะ ได้แก่ วัดป่าสุทธาวาส วัดป่าภูไม้ขาว วัดป่าโสมพนัส วัดหนองป่าพง วัดเขาจันทรงาม วัดป่าสุคะโต วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม วัดป่าธรรมอุทยาน วัดคลองตาลอง วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวมีการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับนักท่องเที่ยวได้จำนวนมากต่อครั้ง เพื่อให้เกิดความสะดวกนักท่องเที่ยวสามารถแจ้งความประสงค์ระบุจำนวนนักท่องเที่ยวที่สนใจเข้ามาท่องเที่ยวในรูปแบบหมู่คณะ หรือรูปแบบครอบครัว โดยโทรประสานไปยังผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องภายในวัดเพื่อให้จัดสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับนักท่องเที่ยว

3) ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว

ศักยภาพด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม มีสภาพแวดล้อมที่งดงามสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวได้ ความงามทางพุทธศิลป์ ศิลปะต่าง ๆ ที่นำมาใช้ประกอบการสร้างวัดพุทธธรรม รวมถึงสภาพแวดล้อมที่เป็นองค์ประกอบมีความงดงามสอดคล้องกับเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชาวพุทธ แต่ละแห่งมีสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน แหล่งท่องเที่ยวที่มีความสวยงามทางพุทธศิลป์สิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ และบูรณะร่วมกับสิ่งที่มีอยู่เดิม เช่น สภาพแวดล้อมรอบวัดพระธาตุพนม มีการปลูกสร้างสิ่งปลูกสร้างสอดคล้องกับประวัติความเป็นมาของพระธาตุพนม สะท้อนเรื่องราวการก่อสร้างและบูรณะพระธาตุพนม สภาพแวดล้อมของพระธาตุนาดูน ถูกสร้างขึ้นใหม่รองรับการเป็นศูนย์รวมของพุทธศาสนิกชนที่มามีนักท่องเที่ยวในภาคอีสาน กลมกลืนระหว่างสิ่งปลูกสร้างและธรรมชาติรอบข้างถูกจัดวางไว้อย่างเหมาะสมรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวขนาดใหญ่ วัดป่าสุทธาวาส มีการรักษาสภาพแวดล้อมและสิ่งปลูกสร้างที่ทรงคุณค่าเกี่ยวข้องกับหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต และพระสายกรรมฐาน สำหรับสิ่งปลูกสร้างที่ถูกสร้างขึ้นใหม่มีการปลูกสร้างแบ่งเป็นสัดส่วนสำหรับสถานที่ปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ สถานที่ปฏิบัติธรรมของคฤหัสถ์ มีการจัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมต่อการเข้ามาเรียนรู้ประวัติของพระสายกรรมฐาน อีกทั้งยังคงรักษาความเป็นวัดป่าไว้ภายในแหล่งท่องเที่ยวมีต้นไม้ขนาดใหญ่เสริมบรรยากาศวัดป่าสุทธาวาส วัดที่เหมาะสมต่อการปฏิบัติสมณะและวิปัสสนาของนักท่องเที่ยว

4) ด้านคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว

ศักยภาพด้านคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีความสำคัญและมีคุณค่าต่อประชาชน สังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งนี้เพราะสามารถสร้างรายได้สร้างความมั่นคงทางอาชีพ และความมั่นคงทางจิตใจ ด้านคุณค่าวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นศูนย์รวมจิตใจและการทำกิจกรรมการพัฒนาจิตใจ พัฒนาสังคมคนภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือ มีกิจกรรมการบำเพ็ญบุญและการพัฒนาจิตใจอย่างเป็นระบบตลอดทั้งปี ประเพณีของดีอีสาน ฮีตสิบสอง คลองสิบสี่ ภาคอีสานเป็นภาคที่มีขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมคติความเชื่อวิถีปฏิบัติที่หลากหลายแต่ละฤดู เดือน จะมีพิธีปฏิบัติกิจกรรมตามความเชื่อ หลากหลาย ชาวอีสานจะรู้จักดี คือ ฮีตสิบสองคลองสิบสี่ ฮีตสิบสอง คือประเพณี 12 เดือนของชาว อีสานที่ต่างจากประเพณี 12 เดือนของภาคอื่นหลายประเพณี คลองสิบสี่คือแนววิถีที่ควรที่ต้อง ปฏิบัติ 14 ประการเปรียบได้ว่าเป็นกฎหมายที่ต้องทำตามอย่างเข้มงวดซึ่งมีทั้งพิธีของเจ้าฟ้ามหา กษัตริย์ พระภิกษุสงฆ์และประชาชนทั่วไป

วัดจึงมีคุณค่าและมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะคุณค่าทางด้านการพัฒนาจิตใจคนในภูมิภาคแห่งนี้นิยมส่งบุตรหลานเข้าศึกษาอบรม คุณธรรมกับพระสงฆ์ ในปัจจุบันนิยมจัดอบรมสามเณรภาคฤดูร้อน สำหรับคุณค่าที่สืบทอดกันมาเป็น วิถีชีวิตของชาวอีสานทั้งพระสงฆ์และคฤหัสถ์ คือ วิธีการปฏิบัติกรรมฐานของพระสงฆ์สายวัดป่าที่มี พระสงฆ์ปฏิบัติธรรมเป็นต้นแบบด้านการปฏิบัติกรรมฐาน และมีสถานที่ปฏิบัติกรรมฐานรองรับ นักท่องเที่ยวที่สนใจด้านการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้กรรมฐาน ชาวอีสานเรียกคุณค่าด้านวิธีการปฏิบัติ กรรมฐานว่า “พระกรรมฐาน พระป่า” นับเป็นคุณค่าที่สืบทอดจากอดีตถึงปัจจุบันกว่า 2,000 ปี ซึ่งปรากฏหลักฐานการปฏิบัติของพระสงฆ์สายพระกรรมฐานมีหลักฐานทางด้านโบราณวัตถุ ใบเสมา ถ้ำที่เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ ตำนานการปฏิบัติกรรมฐานสายหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต เป็น คุณค่าที่ชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือภาคภูมิใจและมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวพุทธ

ความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่มีต่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ก่อให้เกิดการเดินทางเข้ามาทำบุญผสมผสานกับการท่องเที่ยวสร้างรายได้แก่ชุมชนตลอดเส้นทางการ ท่องเที่ยว การจัดประเพณีส่งเสริมการท่องเที่ยวที่อาศัยวัดเป็นฐานการทำกิจกรรมทางการท่องเที่ยว วัดในภาคอีสานสามารถสร้างรายได้และสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจในรูปแบบที่สามารถประเมินค่าได้ และในรูปแบบที่ไม่สามารถประเมินค่าเป็นตัวเงินได้ เนื่องจากคุณค่าและความสำคัญของวัดที่เป็น แหล่งท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีผลกระทบในเชิงคุณค่าและความสำคัญในวงกว้าง

5) ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว

ศักยภาพด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธ ธรรม ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมที่วัดจัดขึ้นโดยเฉพาะการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่มาในรูปแบบของหมู่ คณะด้วยความเต็มใจ ทั้งนี้การท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดมูลค่าและส่งผลกระทบต่อชุมชนโดยตรง และ ประชาชนทั่วไปรับรู้ได้เป็นนักท่องเที่ยวที่มีความศรัทธาต่อวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว มีการจัดกฐิน ผ้าป่า มาทอดถวายยังวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว รายได้ที่เกิดขึ้นเข้าสู่ชุมชนมีการบริจาคเงินเพื่อ พัฒนาชุมชน สร้างสาธารณูปโภคไว้ในชุมชน โดยมากเป็นโรงเรียนและโรงพยาบาล

การตอบรับจากประชาชนมีทั้งประชาชนในท้องถิ่นและนอกท้องถิ่น มีลักษณะ การประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องด้วยกิจกรรมการท่องเที่ยว จัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็น ประจำทุกปีโดยหน่วยงานภาครัฐและเอกชนร่วมกับคณะสงฆ์ สนับสนุนให้เกิดการท่องเที่ยว เช่น หมุนเวียนสมาชิกในชุมชนเข้ามาสนับสนุนกิจกรรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวคอยให้บริการแนะนำ นักท่องเที่ยว รวมถึงชุมชนโดยรอบเปิดบ้านในรูปแบบของโฮมสเตย์บริการแก่นักท่องเที่ยวที่ต้องการ พักเพื่อเข้าร่วมกิจกรรม หรือปฏิบัติธรรมภายในวัด ต้องการที่พักที่ไม่ก่อให้เกิดการรบกวนแหล่ง

ท่องเที่ยว การตอบรับและให้บริการแก่นักท่องเที่ยวเป็นการแสดงกระแสนักท่องเที่ยวของประชาชนที่สร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว

6. ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

ศักยภาพด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นการจัดการวัดเพื่อให้เกิดการเยี่ยมชมวัด การเข้าร่วมทำบุญ ร่วมกิจกรรมที่วัดจัดขึ้นและจัดปฏิบัติกรรมฐานเพื่อให้ประชาชนผู้สนใจเข้าร่วมปฏิบัติกรรมฐานในช่วงวันเวลาที่กำหนดไว้มากกว่าการจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวชักชวนประชาชนเข้ามาเที่ยวภายในวัด ทั้งนี้เป็นเพราะวัดมีกฎระเบียบและรูปแบบการดำเนินชีวิตตามวิถีของสมณะ การแสวงหาผลประโยชน์จากประชาชนจึงเป็นสิ่งที่วัดไม่สามารถดำเนินการได้ สำหรับวัดที่มีการดำเนินการในรูปแบบของการส่งเสริมให้เกิดการเข้ามาท่องเที่ยวยังวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมักเป็นหน่วยงานภาครัฐ หรือประชาชนที่มีศักยภาพพอมาเป็นผู้ดำเนินการ

การจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมจึงเป็นการจัดการทรัพยากรของวัด การพัฒนาศาสนวัตถุที่มีอยู่ ได้แก่ องค์พระธาตุพนม อุโบสถ องค์พระธาตุนาดูน ใบเสมา ระบบนิเวศรอบวัด ทรัพยากรสิ่งปลูกสร้างภายในวัดสำหรับอำนวยความสะดวกเป็นที่พักแก่ผู้ที่เข้ามาท่องเที่ยวภายในวัด โดยการจัดการกับทรัพยากรที่มีอยู่ให้กลายเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้เข้ามาท่องเที่ยวเยี่ยมชมและเรียนรู้วัฒนธรรม โดยจัดการกับทรัพยากรของแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

1. เจ้าอาวาส มีหน้าที่กำกับดูแลและจัดการให้คำแนะนำประสานงานผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องให้เกิดการจัดการดูแลทรัพยากรและจัดหาผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญโดยเฉพาะมาร่วมดำเนินการให้เกิดการต่อยอดทรัพยากรที่มีอยู่ไปสู่กิจกรรมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

2. บุคลากรของวัด ได้แก่ พระสงฆ์ เจ้าหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากทางวัดมีหน้าที่ในการเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมปฏิบัติหน้าที่แทนเจ้าอาวาส ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่ได้รับมอบหมายให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยว

3. ระเบียบแนวปฏิบัติของวัด เป็นทรัพยากรที่ก่อให้เกิดแนวปฏิบัติสำหรับวัดและบุคคลภายนอกที่ต้องปฏิบัติเพื่อให้เกิดการจัดการวัดและส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมภายในวัด เนื่องจากวัดเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม และสิ่งปลูกสร้างมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และมีคุณค่า มีความสำคัญต่อวัดและชุมชน ระเบียบและแนวปฏิบัติของวัดเป็นสิ่งที่ต้องประกาศและแจ้งให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง รวมถึงนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวได้รับรู้เพื่อให้สามารถปฏิบัติได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เช่น การจัดทำป้ายแสดงการแต่งกายของนักท่องเที่ยวเมื่อต้องเข้ามาท่องเที่ยวภายในวัด งดเว้นการแต่งกายที่ไม่เหมาะสม การไม่ตัดไม้ทำลายป่าภายในบริเวณวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว การไม่ละเมิดข้อห้ามที่มีต่อการเที่ยวชมโบราณสถานงานพุทธศิลป์ เป็นต้น

4. หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ทำหน้าที่การป้องกันดูแลซ่อมแซมทรัพยากรภายในแหล่งท่องเที่ยวให้คงอยู่และสามารถรองรับดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวได้

5. การดูแลรักษาความสะอาด เป็นการร่วมมือระหว่างบุคลากรภายในและภายนอกในการดูแลรักษาความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยวให้สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างต่อเนื่อง

การจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีการนัดการแหล่งท่องเที่ยวบริหารจัดการโดยบุคลากรของวัดเป็นหลัก เน้นจัดการวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทาง

พุทธศาสนา รวบรวมเรื่องราวแนวปฏิบัติของวัด โดยเฉพาะรูปแบบการปฏิบัติสมณะกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งเป็นการจัดการความรู้สู่ปัญญาวิมุตติ และส่งเสริมให้ทรัพยากรบุคคลภายในวัดมีการเรียนรู้ด้านสมณะและวิปัสสนาเป็นหลักสำคัญ

2. ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมแต่ละแห่งมีศักยภาพรองรับการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน มีพื้นที่เส้นทางที่อยู่ในภูมิภาคเดียวกัน นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางท่องเที่ยวตามเส้นทางได้สะดวกทั้งเดินทางโดยรถยนต์ส่วนบุคคล รถรับจ้าง และทางเครื่องบิน แต่ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาศักยภาพมีลักษณะของการดำเนินการโดยอาศัยหน่วยงานภาครัฐมาดำเนินการพัฒนา ในช่วงเวลาที่มีงบประมาณสนับสนุน ในช่วงเวลาที่ขาดงบประมาณ แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมจะขาดการพัฒนาหรือจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น ป้ายประชาสัมพันธ์อธิบายบอกเล่าเรื่องเกี่ยวกับวัด ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่สร้างเสริมให้ความรู้และสนใจให้เกิดการท่องเที่ยวไม่มีการจัดทำขึ้นมาใหม่ บางแห่งชำรุดอ่านไม่ชัดเจน ขาดการประชาสัมพันธ์ให้เกิดการท่องเที่ยวที่ต่อเนื่อง โดยเฉพาะการประชาสัมพันธ์ไปยังกลุ่มนักท่องเที่ยวเฉพาะ ได้แก่ กลุ่มนักท่องเที่ยวแสวงบุญ กลุ่มนักท่องเที่ยวปฏิบัติธรรม กลุ่มนักท่องเที่ยวศึกษาประวัติศาสตร์ เป็นต้น ขาดการจัดทำฐานข้อมูลและประชาสัมพันธ์ไปยังกลุ่มเป้าหมาย

การดำเนินการพัฒนาศักยภาพหากมีการดำเนินงานโดยวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว จะมีการดำเนินงานโดยลำพัง ขาดการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงหลากหลายมิติ รองรับส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม และการดำเนินการของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมบางแห่ง ไม่เปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะมีการนำชื่อของวัดไปแสวงหาผลประโยชน์ส่วนบุคคล อีกทั้งรูปแบบและกิจกรรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมขาดการพัฒนาศักยภาพจากลักษณะเด่นของพื้นที่และกิจกรรมของวัด เช่น วัดตั้งอยู่ในเขตอุทยาน วัดที่มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ วัดที่มีการปฏิบัติกรรมฐานต่อเนื่อง วัดที่มีสถานที่รองรับการปฏิบัติกรรมฐาน แต่ขาดประชาชนเข้าปฏิบัติธรรม รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับวัดตามเส้นทางขาดการรวบรวมและนำเสนอในภาพการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นต้น ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมจึงขาดการพัฒนาศักยภาพให้เกิดการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนกิลเลส การท่องเที่ยวที่เน้นการปฏิบัติธรรม การท่องเที่ยวเน้นการปฏิบัติกรรมฐาน ซึ่งรองรับความต้องการของผู้รับบริการ ได้แก่ ความต้องการปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ความต้องการใช้การปฏิบัติธรรม ปฏิบัติกรรมฐานเพื่อดูแลรักษาสุขภาพ ความต้องการของกลุ่มผู้สูงอายุที่มีแนวโน้มเป็นกลุ่มใหญ่ สนใจเข้ารับบริการในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมให้เกิดการดูแลสุขภาพจิตผู้สูงอายุ เป็นต้น

สำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชน แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐเพียงบางส่วน ส่วนมากเป็นหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม การเข้ามามีส่วนร่วมมักเป็นไปตามแผนงาน งบประมาณ หากขาดงบประมาณการมีส่วนร่วมจะลดน้อยลงตามไปด้วย และการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมด้านการดำเนินกิจกรรมของวัด เช่น การร่วมตักบาตรทำบุญ การจัดทำโรงทาน การเข้ามาเป็นแรงงานช่วง

ที่วัดจัดกิจกรรมสำคัญ เป็นต้น แต่การมีส่วนร่วมของประชาชนให้เกิดการวางแผนและพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมยังมีสัดส่วนน้อย แม้แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่เปิดโอกาสให้หน่วยงานภาครัฐและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและจัดกิจกรรมส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นไปในลักษณะตามสายงานบังคับบัญชา ยังขาดการกระตุ้นเตือนและเชิญชวนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

จากปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และข้อจำกัดจากการจัดประชุมเพื่อวางแผนพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่พบระหว่างดำเนินการวิจัย คณะผู้วิจัยได้เลือกวิธีการวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยนำข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมาวิเคราะห์ SWOT โดยผู้วิจัยนำผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งหมด 6 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว 3. ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว 4. ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว 5. ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว 6. ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม จุดแข็ง (S)

สภาพแวดล้อมภายในของแหล่งท่องเที่ยวที่มีผลต่อการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ซึ่งเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่น สภาพภายในแหล่งท่องเที่ยวมีความสมบูรณ์ทางธรรมชาติ หรือเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมเชื่อมโยงตามเส้นทางพระสายกรรมฐาน สามารถที่จะดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวได้เดินทางท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้กรรมฐาน ปฏิบัติธรรมและเที่ยวเชิงนิเวศได้ เรื่องราวของแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นจุดเด่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นตำนานพระอัฐิธาตุ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ดินแดนสุวรรณภูมิกว่า 2,000 ปี พระที่เดินทางเข้ามาเผยแพร่พร้อมกับนำพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานไว้ในภูมิภาคแห่งนี้เป็นพระอรหันต์ เน้นการปฏิบัติวัตรธรรมฐาน การเจริญสมณะกรรมฐาน วิปัสสนากรรมฐาน สถานที่ที่เป็นวัดจำพรรษามีสภาพสมบูรณ์ด้วยธรรมชาติ มีกิจกรรมปฏิบัติกรรมฐานและรักษาป่า มีผลต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมรองรับการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ คือ การท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ปฏิบัติกรรมฐานตามวิถีของพระสายกรรมฐาน

จุดอ่อน (W)

การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมเชิงเรียนรู้กรรมฐานและบูรณาการกับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ยังขาดการส่งเสริมให้เกิดการเชื่อมโยงตามลักษณะความเด่นของพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว อีกทั้งวิทยากรที่สามารถอบรมกรรมฐานมีจำนวนน้อย และพระสงฆ์สายพระกรรมฐานจะไม่ให้การแนะนำสั่งสอนกรรมฐานแก่นักท่องเที่ยว เนื่องจากมีความเคารพในครูบาอาจารย์ จึงรอเหมือนครูบาอาจารย์มาแนะนำสั่งสอนแก่ผู้มาเยือน อีกทั้งหลักการปฏิบัติยังเน้นอยู่กับการแนะนำตามสภาวะที่ครูบาอาจารย์ได้รับจากประสบการณ์โดยตรงมากกว่าการอธิบายควบคู่กับหลักการที่ปรากฏในพระไตรปิฎก รวมถึงหน่วยงานภาครัฐยังขาดการเข้ามาสนับสนุนดูแลรักษาความปลอดภัยและกำจัดขยะหลังจากเกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะของขยะสะสมในแหล่งท่องเที่ยว และประชาชนส่วนมากยังไม่เข้ามามีส่วนร่วมดำเนินกิจการภายในแหล่งท่องเที่ยว ทั้งนี้เนื่องจากวัดมีรูปแบบ

การดูแลตามหลักพระธรรมวินัย การเข้ามาดำเนินการในลักษณะท่องเที่ยว ก่อให้เกิดผลประโยชน์
 แอบแฝง การดำเนินงานจำเป็นต้องอาศัยวิธีการที่ละเอียดอ่อนและเหมาะสม

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม โอกาส (O)

เส้นทางการท่องเที่ยวสะดวก เชื่อมโยงทางหลวงชนบท พื้นผิวถนนมีความสมบูรณ์เข้าถึง
 แหล่งท่องเที่ยวได้ง่าย แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีความเชื่อมโยงใช้ระยะเวลาเดินทางไม่นาน
 ป้ายบอกทางเชื่อมโยงกับระบบออนไลน์ ช่วยให้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมได้ง่าย สถานที่
 จัดกิจกรรมมีความพร้อมให้บริการด้านการปฏิบัติกรรมฐานและด้านอื่น ๆ ที่สนใจ นักท่องเที่ยวเป็น
 กลุ่มเฉพาะสนใจการปฏิบัติกรรมฐานและเที่ยวชมวัด ผู้รับบริการเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งมีแนวโน้ม
 ต้องการรับบริการด้านวิปัสสนา ผู้ประกอบการท่องเที่ยว มีประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติ
 ธรรมในจังหวัดนครราชสีมา ประธานชมรมผู้ประกอบการท่องเที่ยวให้ความสำคัญ กำหนดเป็น
 นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาโดยมีโครงการต้นแบบอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา
 แหล่งท่องเที่ยวมีเครือข่ายที่เป็นกลุ่มเฉพาะและสามารถเชื่อมโยงผ่านเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรม
 ระบบออนไลน์ช่วยสนับสนุนส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมได้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัยมีทรัพยากรสนับสนุนกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม แม้ผลการวิจัยจะ
 สิ้นสุดโครงการลง รวมถึงการนำผลงานวิจัยของโครงการชุดนี้ไปจัดทำโครงการวิจัยชุดต่อไปที่
 แตกต่างประเด็น หากเชื่อมโยงในลักษณะของการนำหลักการเรียนรู้วิปัสสนา และการเข้าสู่วัดที่เป็น
 แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยกระตุ้นไปยังกลุ่มเฉพาะ เช่น
 ผู้สูงอายุ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เป็นต้น ได้เรียนรู้เส้นทางแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่มีศักยภาพ
 รองรับการใช้สถานที่ที่เป็นธรรมชาติและสงบ บำบัดดูแลสุขภาพจิตผู้สูงอายุโดยใช้หลักการทาง
 วิปัสสนา

อุปสรรค (T)

การท่องเที่ยวส่วนมากให้ความสำคัญด้านการท่องเที่ยวในรูปแบบของการเที่ยวชมวัด
 หน่วยงานภาครัฐยังไม่มีข้อมูลและงบประมาณส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการท่องเที่ยวรูปแบบของการ
 ท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติกรรมฐาน ขาดการเชื่อมโยงในลักษณะของแผนงานที่สามารถขับเคลื่อนให้เกิดการ
 ท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในรูปแบบที่หลากหลาย สถานที่ปฏิบัติธรรมที่เป็นต้นแบบและมี
 ศักยภาพสูง ที่สามารถรองรับรูปแบบการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมยังไม่เปิดโอกาสให้เกิดการ
 ดำเนินการเชิงธุรกิจ เนื่องจากการท่องเที่ยวอาจสร้างความรบกวนแก่ผู้แสวงหาความสงบ สถานที่
 ปฏิบัติธรรมมีกฎระเบียบเข้มงวด นักท่องเที่ยวบางส่วนขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระเบียบ
 พื้นฐานของสำนักปฏิบัติธรรม ขาดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องที่มาจากพื้นฐานงานวิจัย สถานที่ปฏิบัติ
 ธรรมที่รองรับรูปแบบการท่องเที่ยวแบบครอบครัวยังมีน้อย ไม่เพียงพอต่อความต้องการท่องเที่ยว
 ทางพุทธธรรมที่มีลักษณะการเดินทางมาแบบครอบครัว

3. แนวทางการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การพัฒนา ศักยภาพ ด้านเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเส้นทางเชิงกายภาพมีความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว มีแนวทางการพัฒนาดังต่อไปนี้

1. การนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่การปฏิบัติกรรมฐาน ตามรอยตำนานพระอริยสงฆ์สายกรรมฐานที่ปรากฏในตำนานอุรังคธาตุของประชาชนในภาคอีสาน และความเชื่อมโยงทางโบราณคดีที่สะท้อนแบบแผนและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในภาคอีสานกว่า 2,000 ปี การปฏิบัติกรรมฐานของพระสงฆ์ในภาคอีสาน โดยกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยว จัดเส้นทางท่องเที่ยวตามลักษณะพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย โดยดำเนินการประชาสัมพันธ์ และส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง ผ่านเครือข่ายของแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ เป็นสำคัญ

2. นำเสนอภาพและวิดีโอผ่านระบบออนไลน์ บริการข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว การรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม และจัดทำวิดีโอ คู่มือ บริการแก่นักท่องเที่ยวให้สามารถสืบค้นและเตรียมตัวเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว

3. จัดทำฐานข้อมูล หลักการการปฏิบัติธรรมและการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่ปรากฏในพระไตรปิฎกบริการแก่นักท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยว นักวิชาการจัดทำคู่มือการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่มาจากพระไตรปิฎกและคำอธิบายของคณาจารย์ที่ไม่ขัดแย้งกับพระไตรปิฎกเผยแพร่แก่ผู้สนใจ และนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติกรรมฐาน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องของการปฏิบัติกรรมฐานตามบริบทของแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ

4. จัดทำฐานข้อมูลลักษณะเด่นที่แตกต่างจากประเด็นการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในท้องตลาด บริการแก่นักท่องเที่ยว ได้แก่ การนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวตามตำนานพระอุรังคธาตุ การท่องเที่ยวกรรมฐาน การท่องเที่ยวมนัสการพระธาตุและไหว้พระเก็จอาจารย์ในภาคอีสาน ตามตำนานวีรสตรีไทยผู้ให้อภัยธรรม ผ่านช่องทางที่หลากหลาย เช่น เว็บไซต์แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม youtube เครือข่ายภายในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นต้น

การพัฒนา ศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกเมื่อนักท่องเที่ยวมาเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม มีแนวทางการพัฒนาดังต่อไปนี้

1. จัดทำเว็บไซต์เผยแพร่เส้นทางท่องเที่ยวและเพิ่มข้อมูลให้เกิดการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยว

2. จัดทำคู่มือการปฏิบัติธรรมและการปฏิบัติกรรมฐานบริการแก่นักท่องเที่ยวทั้งในรูปแบบเอกสาร บริการแก่นักท่องเที่ยว

3. นำเสนอข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวในพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมตั้งอยู่เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาขยะแบบครบวงจร

การพัฒนา ศักยภาพด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีแนวทางการพัฒนาดังต่อไปนี้

1. ส่งเสริมให้แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยกันรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติให้เกิดการเข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ควบคู่กับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในวัดและพื้นที่ใกล้เคียง

การพัฒนาศักยภาพด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีแนวทางพัฒนาดังต่อไปนี้

1. นำผลวิจัยมาเรียบเรียงและสังเคราะห์ให้เกิดการนำเสนอข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่มีลักษณะเด่นในแต่ละด้าน โดยเฉพาะลักษณะเด่นที่แตกต่างซึ่งคณะผู้วิจัยได้ค้นพบประเด็นใหม่ เพื่อจัดทำเป็นคู่มือบริการนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมตามลักษณะเด่นของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมนั้น ๆ

2. ประชาสัมพันธ์พระสายกรรมฐานสนับสนุนให้เกิดการเข้ามาปฏิบัติธรรมในแหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะเด่น เช่น วัดป่าภูไม้ขาว วัดป่าโสมพนัส วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม เป็นต้น

3. จัดทำระเบียบแนวปฏิบัติสำหรับการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้กรรมฐานของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมบริการนักท่องเที่ยว

4. ส่งเสริมให้เกิดการเพิ่มพระสอนกรรมฐานในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

5. จัดทำรณรงค์ผู้ประกอบการท่องเที่ยวเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่มีศักยภาพด้านการปฏิบัติธรรมเพื่อนำเสนอข้อมูลด้านการท่องเที่ยว

6. ส่งเสริมให้เกิดผู้ประกอบการต้นแบบการท่องเที่ยวทางกรรมฐาน

การพัฒนาศักยภาพด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีแนวทางพัฒนาดังต่อไปนี้

1. นำเสนอข้อมูลแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เกิดการดึงภาคประชาชนเข้ามาร่วมพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตามศักยภาพความสามารถของประชาชนในพื้นที่

การพัฒนาศักยภาพด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีแนวทางพัฒนาดังต่อไปนี้

1. เจ้าอาวาสควรมีการกำหนดแผนงานและมอบหมายบุคลากรในวัดรวมถึงหน่วยงานและภาคเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ตามบทบาทที่สามารถกระทำได้ ซึ่งไม่เกิดผลกระทบเชิงลบแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

พร้อมประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด นครราชสีมา และผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจังหวัดนครราชสีมา ให้เกิดการพัฒนาคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวเน้นการเปลี่ยนแปลงให้เกิดการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ : สัญญาเลขที่ RDG5750051

ชื่อโครงการ : ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

The Potential of Buddhist Tourist Attractions in the Northeast

ชื่อนักวิจัย : นายพิชิต ปุริมาต และดร.พัสกร จิตตรัตน์

ระยะเวลาโครงการ : 1 สิงหาคม 2557 ถึง 31 กรกฎาคม 2558

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วัดอุปประสงค์ของงานวิจัยนี้ 1) เพื่อศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือวิธีการดำเนินการวิจัยประกอบด้วยวิธีวิจัยคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยการวิจัยเชิงคุณภาพประกอบด้วย การศึกษาข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย การนำเสนอองค์ความรู้ การวิจัยเชิงปริมาณได้แก่ การใช้แบบสอบถาม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศจำนวน 400 คน

ผลการวิจัยพบว่า

1. ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวสามารถรองรับการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวได้ เนื่องจากเส้นทางการเดินทางสะดวกและสามารถใช้ระบบออนไลน์แนะนำเส้นทางช่วยให้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ง่าย สำหรับแหล่งท่องเที่ยวมีลักษณะธรรมชาติอุดมสมบูรณ์รองรับการท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อีกทั้งแหล่งท่องเที่ยวยังมีความสำคัญและคุณค่าต่อชุมชนในพื้นที่ ประชาชนให้การต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยความเต็มใจแต่การมีส่วนร่วมบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวนั้นน้อย

2. ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมแต่ละแห่งมีศักยภาพรองรับการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน มีพื้นที่เส้นทางที่อยู่ในภูมิภาคเดียวกัน นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางท่องเที่ยวตามเส้นทางได้สะดวกทั้งเดินทางโดยรถยนต์ส่วนบุคคล รถรับจ้าง และทางเครื่องบิน แต่ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาศักยภาพมีลักษณะของการดำเนินการโดยอาศัยหน่วยงานภาครัฐมาดำเนินการพัฒนา ในช่วงเวลาที่มีงบประมาณสนับสนุน ในช่วงเวลาที่ขาดงบประมาณ แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมจะขาดการพัฒนาหรือจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น ป้ายประชาสัมพันธ์อธิบายบอกเล่าเรื่องเกี่ยวกับวัด ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่สร้างเสริมให้ความรู้และจิตใจให้เกิดการท่องเที่ยวไม่มีการจัดทำขึ้นมาใหม่ บางแห่งชำรุดอ่านไม่ชัดเจน ขาดการประชาสัมพันธ์ให้เกิดการท่องเที่ยวต่อเนื่อง โดยเฉพาะการประชาสัมพันธ์ไปยังกลุ่มนักท่องเที่ยวเฉพาะ ได้แก่ กลุ่มนักท่องเที่ยวแสวงบุญ กลุ่มนักท่องเที่ยวปฏิบัติธรรม กลุ่มนักท่องเที่ยวศึกษาประวัติศาสตร์ เป็นต้น ขาดการจัดทำฐานข้อมูลและประชาสัมพันธ์ไปยังกลุ่มเป้าหมาย

3. แนวทางการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นำเสนอเส้นทางการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่การปฏิบัติกรรมฐาน ตามรอยตำนานพระอริยสงฆ์สายกรรมฐานที่ปรากฏในตำนานอุรังคธาตุของประชาชนในภาคอีสาน นำเสนอภาพและวิดีโอผ่านระบบออนไลน์ บริการข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว จัดทำฐานข้อมูล หลักการปฏิบัติธรรมและการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่ปรากฏในพระไตรปิฎกบริการแก่นักท่องเที่ยว จัดทำเว็บไซต์เผยแพร่เส้นทางการท่องเที่ยวและเพิ่มข้อมูลให้เกิดการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยว จัดทำคู่มือการปฏิบัติธรรมและการปฏิบัติกรรมฐาน ส่งเสริมให้แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยกันรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ นำเสนอข้อมูลแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เกิดการดึงภาคประชาชนเข้ามาร่วมพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตามศักยภาพความสามารถของประชาชนในพื้นที่ และเจ้าอาวาสควรมีการกำหนดแผนงานและมอบหมายบุคลากรในวัดรวมถึงหน่วยงานและภาคเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

Abstract

Project Code : Contract No. RDG5750051

Project Title : The Potential of Buddhist Tourist Attraction in the Northeast

The Researcher's Name : Mr. Phichit Purimatr and Dr. Phassakorn Chittarat

Project period : 1 August 2014 to 31 July 2015

The Potential of Buddhist Tourist Attraction in the Northeast Objectives of this research are 1) to study of The Potential of Buddhist Tourist Attraction in the Northeast, 2) to study of problems and obstacles of development for The Potential of Buddhist Tourist Attraction in the Northeast, 3) to study of development method of The Potential of Buddhist Tourist Attraction in the Northeast

Research methodology included qualitative and quantitative. Qualitative research including study of primary and secondary data, observation form of participation, interview form, buzz group, knowledge presentation, for quantitative research such as usage of the inquired form to collected the data about the tourist's opinion of Thai and foreigner of 400 tourists

The research results found that

1. The Potential of Buddhist Tourist Attraction in the Northeast in overall found that the potential was in a medium level with a most level is value and important of the tourist attraction secondary is the tourist attraction's environmental and potential of the tourist attraction could be support travelling due the fact that the route to travel is convenience and could be use online system to guidance the route into the tourist attraction easily, for the tourist attraction with completed natural characteristic support the abundance of natural resources for tourism, support the ecotourism Dharma included the tourist attraction is important and valued to the community in the area. The public welcoming the tourist by gladness but the participate to management for the tourist attraction is in a less

2. Problems and obstacles to The Potential of Buddhist Tourist Attraction in the Northeast, each Buddhist tourist attraction has differed potential, has the route in a same region, the tourist could be travel with convenience route by personal car, rental car and airplane but the problems and obstacles of potential development has operated upon the government section to develop. While the budget was supported and lack of budget the Buddhist tourist attraction would be lack of developing or preparing the encouragement for tourist such as information boards to describe the story of the temple which is important to encourage the knowledge and motivate travelling was not make a new one, some places was damaged and

became unclear, lack of information for continuing travel especially inform to the particularized tourists such as the pilgrimage, the practice dharma, the study about historical etc. and lack of data base and information to the target group

3. Method to develop the potential of The Potential of Buddhist Tourist Attraction in the Northeast, presented the route of travel in new brand, the practicing dharma that follow the legend of noble monk of mediation who was appeared in the relic of the Buddha legend in Northeast, presented images and video via online system, servicing the information for the tourist, prepared the data base about principle of practice the dharma and practice the mediation that has shown in Tripitaka for service the tourist, prepare the website to publicizing the route and add more information that would connect the route, prepare the manual of practice the dharma and mediation, encourage the Buddhist tourist attraction and the related sections to prevent natural environment, presented the data to the Buddhist tourist attraction and the related section to push out participation by the public for development by their potential ability in the area and the abbot should has planning and assign to the individual in the temple including the section and private sector for participate of the encouragement activity to the Buddhist tourist attraction

สารบัญ

บทสรุปผู้บริหาร	ก
บทคัดย่อ	ญ
สารบัญ	๗
สารบัญตาราง	ณ
สารบัญภาพ	ด
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 หลักการและเหตุผล	1
1.2 วัตถุประสงค์	3
1.3 ขอบเขตการศึกษาวิจัย	3
1.4 กรอบแนวคิดการวิจัย	5
1.5 นิยามศัพท์	6
1.6 วิธีดำเนินการวิจัย	6
1.7 ระยะเวลาและแผนการดำเนินงานตลอดโครงการวิจัย	7
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ	8
1.9 ผลสำเร็จและความคุ้มค่าของการวิจัยตามแผนการบริหารงาน และแผนการดำเนินงาน ตลอดแผนงานวิจัย	9
บทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว	10
2.2 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงพุทธและวัฒนธรรม	15
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	21
2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยววัดในประเทศไทย	27
2.5 แนวคิดศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว	28
2.6 แนวคิดเกี่ยวกับพุทธธรรม	30
2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	32
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	37
3.1 วิธีการศึกษาวิจัย	37
3.2 พื้นที่ศึกษา ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง	38
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย	39
3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล	40
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล	41
3.6 การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย	42
3.7 สรุป	42
บทที่ 4 ผลการศึกษาและอภิปรายผล	44

สารบัญ (ต่อ)

4.1 ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	46
4.2 ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	98
4.3 แนวทางการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	131
บทที่ 5 บทนำ	141
5.1 สรุปผลการศึกษา	141
5.2 ข้อเสนอแนะ	147
5.3 สรุป	149
บรรณานุกรม	151
ภาคผนวก	153
ภาคผนวก ก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	154
ภาคผนวก ข ภาพกิจกรรม	174

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
4.1 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม	46
4.2 แสดงจำนวนและร้อยละข้อมูลลักษณะการเดินทางมาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว	48
4.3 แสดงผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	50
4.4 แสดงผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	51
4.5 แสดงผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว	51
4.6 แสดงผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว	52
4.7 แสดงผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว	52
4.8 แสดงผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว	53
4.9 แสดงผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	54
4.10 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	101
4.11 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว	103
4.12 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว	105
4.13 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว	106
4.14 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว	108
4.15 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	110
4.16 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว	

ทางพุทธธรรม ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	113
4.17 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว	
ทางพุทธธรรม ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว	115

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
4.18 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว	
ทางพุทธธรรม ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว	118
4.19 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว	
ทางพุทธธรรม ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว	120
4.20 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว	
ทางพุทธธรรม ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว	122
4.21 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว	124
ทางพุทธธรรม ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	
4.22 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อ	126
4.23 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว	
ทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	127
4.24 การวิเคราะห์ SWOT Matrix ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	129
4.25 ศักยภาพและแนวทางพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	133

ภาพที่	สารบัญภาพ	หน้า
1.1	กรอบแนวคิดในการวิจัย	4
4.1	วัดพระธาตุพนม	55
4.2	วัดพระธาตุนาดูน	57
4.3	วัดเขาพระอังคาร	59
4.4	วัดอุดมคงคาคีรีเขต	61
4.5	วัดบ้านไร่	63
4.6	วัดมงคลคชาราม	65
4.7	วัดโพธิ์สมภรณ์	67
4.8	วัดป่าธรรมอุทยาน	69
4.9	วัดศาลาลอย	71
4.10	วัดป่าสุทธาวาส	74
4.11	วัดป่าโสมพนัส	76
4.12	วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม	78
4.13	วัดถ้ำกลองเพล	81
4.14	วัดป่าภูไม้ขาว	83
4.15	วัดหนองป่าพง	85
4.16	วัดคลองตาลอง	88
4.17	วัดชัยภูมิพิทักษ์	90
4.18	วัดป่าสุคะโต	92
4.19	วัดบูรพาาราม	94
4.20	วัดเขาจันทน์งาม	96

บทที่ 1

บทนำ

1. หลักการและเหตุผล

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทยมีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยปี 2557 มีนักท่องเที่ยวจำนวน 2.84 ล้านคน เข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทย และนักท่องเที่ยว 3 อันดับแรก ที่มีนักท่องเที่ยวสูงสุด คือ จีน มาเลเซีย และรัสเซีย จำนวน 1,641,392 คน และแนวโน้มการท่องเที่ยวของไทยจะมีการขยายตัวจากการเดินทางเข้ามาของนักท่องเที่ยวจีน มีผลทำให้การท่องเที่ยวของไทยขยายตัวอย่างต่อเนื่อง และภูมิภาคที่นักท่องเที่ยวต่างประเทศนิยมเดินทางเข้าท่องเที่ยวจำแนกตามด้านตรวจคนเข้าเมือง พบว่า ด้านสุวรรณภูมิ มีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเดินทางเข้าไทยในปี 2557 สูงถึง 1,557,261 คน รองลงมาคือ ด้านภูเก็ตสูงถึง 347,799 คน สำหรับนักท่องเที่ยวที่เข้าท่องเที่ยวสู่ภาคอีสานนิยมเดินทางผ่านด่านท่าเรือนครพนม 6,080 คน ด่านกาบเชิง 3,662 คน ด่านหนองคาย 9,700 คน สูงที่สุดด้านมุกดาหาร 12,895 คน (กรมการท่องเที่ยว ณ กรกฎาคม 2557) จากข้อมูลสะท้อนการท่องเที่ยว หากเป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติจะนิยมท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง เป็นไปตามความต้องการของนักท่องเที่ยวและรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวไม่กระจายตัวไปยังจังหวัดอื่น ๆ ของภาคอีสาน

การท่องเที่ยวภายในประเทศโดยนักท่องเที่ยวชาวไทยเน้นท่องเที่ยวระหว่างช่วงวันหยุดยาว โดยเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีสำคัญของไทย และในปี 2557 มีวันหยุดต่อเนื่องจากเทศกาลสำคัญติดต่อกัน 3-5 วันเกือบทุกเดือน (รายงานประจำปีการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ปี 2557. 2557) และการท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นักท่องเที่ยวชาวไทยจะเดินทางเข้าสู่ภาคอีสาน มีการใช้จ่ายเพื่อท่องเที่ยว ส่งผลให้รายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทยกระจายตัวไปยังจังหวัดอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งแต่ปี 2555 เป็นต้นมาประชาชนที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป เดินทางท่องเที่ยวสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุด โดยเฉพาะการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมญาติและเพื่อน รองลงมาเป็นการท่องเที่ยวเชิงไหว้พระ ปฏิบัติธรรม และนักท่องเที่ยวชาวไทยที่ท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 7,313,753 คน อันดับ 1 จังหวัดนครราชสีมา 1,758,926 คน อันดับ 2 จังหวัดขอนแก่น 948,955 คน อันดับ 3 จังหวัดอุดรธานี จำนวน 570,772 คน (กรมการท่องเที่ยว ณ กรกฎาคม 2557) จังหวัดนครราชสีมาเป็นประตูสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และนักท่องเที่ยวนิยมเที่ยวชม สักการะ อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี พร้อมเที่ยวชมวัดศาลาลอย สร้างโดยท้าวสุรนารีหลังสมรภูมิทุ่งสัมฤทธิ์

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ การบริการ ศิลปวัฒนธรรมและจารีตประเพณีเป็นต้นทุนในการดำเนินการและเพื่อสร้างความดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว ซึ่งในประเทศไทยมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมนั้น เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าของชนชาติที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรม ภูมิปัญญา วิถีชีวิตวัดเป็นแหล่งที่เชื่อมโยงเรื่องราวความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชนและเป็นสถานที่รวบรวมมรดกศิลปวัฒนธรรม และ

ศิลปกรรมอันวิจิตรงดงามเพียบพร้อมด้วยคุณค่าทางศิลปะที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาและความเป็นอัจฉริยะของบรรพบุรุษ อันเปรียบเสมือนสะพานเชื่อมโยงสายใยของอดีตกับปัจจุบันไม่ให้ขาดออกจากกัน นอกจากนี้ วัดบางแห่งยังประกอบด้วยสภาพแวดล้อมทั้งทางภูมิสถาปัตยกรรมและทางธรรมชาติที่สวยงาม วัดจึงเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และมีคุณค่าทางศิลปะที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจ

วัดจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ควบคู่กับการท่องเที่ยวในลักษณะอื่น ๆ ที่นักท่องเที่ยวสนใจ และวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมก่อเกิดการเรียนรู้หลักพุทธธรรมควบคู่การท่องเที่ยวของครอบครัว ซึ่งเป็นการปลูกฝังภูมิคุ้มกันแก่ครอบครัว อีกทั้งวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมนั้น ให้คุณค่าทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่มีค่าอยู่ในตัวเองของแหล่งท่องเที่ยวตลอดถึงการสร้างคุณค่าทางจริยธรรม คุณธรรมเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ที่มีค่าในการท่องเที่ยวภายในวัด ส่งผลให้มีนักท่องเที่ยวต่างถิ่นเข้ามาท่องเที่ยวในวัดและสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา ชมสถานที่ พิธีกรรม กิจกรรม ที่ชาวพุทธได้ร่วมกันจัดขึ้นตลอดเส้นทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วัดและแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน การส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมจำเป็นต้องมีการค้นหาและส่งเสริมอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

วัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งฝ่ายมหานิกายและธรรมยุติก มีจำนวน 19,462 วัด (สำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติ ณ วันที่ 16 กรกฎาคม 2557) เป็นแหล่งรวมศรัทธาของชาวพุทธในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการสร้างถาวรวัตถุและประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามสืบเนื่องจากอดีตสู่ปัจจุบัน ชาวพุทธนิยมเข้าวัดบำเพ็ญบุญประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา มีบางส่วนเข้าวัดเพื่อเยี่ยมชมความงาม และเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การพัฒนาวัดจึงมุ่งสร้างศาสนวัตถุรองรับกิจกรรมบำเพ็ญบุญตามหลักพระพุทธศาสนา ขาดมุมมองด้านการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธศาสนา อนึ่งสภาพความเป็นจริงพุทธศาสนิกชนเดินทางมาบำเพ็ญบุญในวัดเป้าหมาย จะเที่ยวชมวัด เที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง พร้อมซื้อสินค้าตามเส้นทาง การค้นหาพัฒนาศักยภาพของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาหรือแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม นำเสนอรูปแบบลักษณะเด่นของวัด ชักจูงให้เกิดการเดินทางมาท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมเชิงเรียนรู้

การท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้พุทธธรรมเป็นลักษณะการท่องเที่ยวแบบย้อนนิเสธ ไปตามวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ซึ่งมีได้ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาเที่ยวสร้างความสนุกสนาน หากวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมถูกพัฒนาขึ้นเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองให้เกิดการผ่อนคลายจากกิเลส เรียนรู้และปฏิบัติตนให้พ้นจากความทุกข์ทั้งร่างกายและจิตใจ การค้นหาและปรับปรุงทางด้านศักยภาพของวัดเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ จึงมีความจำเป็นและปรับประยุกต์ให้เกิดการพัฒนาศักยภาพตามหลักการทางพุทธธรรม ในด้านต่างๆ เช่น ด้านความสะอาดการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว ด้านคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

การค้นหาคำพร้อมของวัดสำหรับรองรับการท่องเที่ยว (จาริกธรรม) เชิงเรียนรู้พุทธธรรม ที่แตกต่างกันตามจิตและระดับกิเลสของนักท่องเที่ยว พร้อมวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาขีดความสามารถของการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม กำหนดแนวทางในการพึ่งพาและเสริมสร้างศักยภาพการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดยโสธร จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดอำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดขอนแก่น จังหวัดหนองคาย เป็นต้น ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่คณะผู้วิจัยเข้าไปทำการศึกษาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจ โดยการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในการจัดการและการส่งเสริมให้ประชาชน ชุมชน และผู้ประกอบการท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ให้เหมาะสมแก่การดึงดูดและรองรับนักท่องเที่ยวพร้อมกับส่งเสริมให้เกิดการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวตลอดเส้นทางการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จากความสำคัญดังกล่าว คณะผู้วิจัย จึงสนใจที่จะศึกษาถึงศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยจะศึกษาและวิเคราะห์ถึงศักยภาพ ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว และแนวทางการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่อไป

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3. ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

3.1 ขอบเขตการศึกษาด้านพื้นที่

เป็นพื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เนื่องจากเป็นการศึกษาวิจัยในลักษณะของการส่งเสริมการเรียนรู้และการเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงกำหนดพื้นที่ในรูปแบบของพื้นที่กรณีศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีเกณฑ์ดังนี้

3.1.1 แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาเป็นวัดที่อยู่ในความสนใจของนักท่องเที่ยวมีความเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมพุทธที่ส่งเสริมการเรียนรู้และปฏิบัติธรรมตามหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยมีโครงการ/กิจกรรมที่แสดงถึงการส่งเสริมการเรียนรู้ทางพุทธธรรมแก่นักท่องเที่ยวที่เป็นรูปธรรม

3.1.2 แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธธรรมที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ มีความเชื่อมโยงกับเกจิอาจารย์มีความเชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนาอยู่ในพื้นที่เดียวกัน

3.1.3 แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และกระบวนการสื่อสารคุณค่าทางพุทธธรรมเพื่อพัฒนาจิตใจในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้การส่งเสริมการเรียนรู้ของบุคคลและสังคม โดยมีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน และมีการดำเนินการเกี่ยวกับการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งคณะผู้วิจัยกำหนด แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธธรรม จำนวนวัด 10-20 วัด โดยจำแนกเป็นกลุ่มต่างๆ ดังนี้

- 1) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นความสวยงามของวัดพุทธศิลป์ เช่น วัดพายัพ จ.นครราชสีมา เป็นต้น จำนวน 3 วัด
- 2) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประเพณี วัฒนธรรมพุทธ โดยเน้นการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมพุทธ เกจิอาจารย์ เช่น วัดบ้านไร่ จ.นครราชสีมา วัดชัยภูมิพิทักษ์ จ.ชัยภูมิ เป็นต้น จำนวน 3 วัด
- 3) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ ชุมชนและพระพุทธศาสนา เช่น วัดสุทธจินดา จ.นครราชสีมา วัดเขาพระอังคาร จ.บุรีรัมย์ เป็นต้น จำนวน 3 วัด
- 4) กลุ่มวัดที่เน้นการปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธศาสนา เช่น วัดป่าอานาชาติ วัดหนองป่าพง จ.อุบลราชธานี และวัดที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรมในแต่ละจังหวัด เป็นต้น จำนวน 11 วัด

3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้วิจัยได้กำหนดศึกษาเนื้อหาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว ด้านคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยวและ ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3.3 ขอบเขตด้านประชากร

ได้แก่ ผู้บริหารแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธที่เป็นตัวแทนของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ประกอบด้วย วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้านในชุมชน นักวิชาการ ผู้บริหารของการท่องเที่ยวภาครัฐและภาคเอกชน ประกอบด้วย แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม สมาคมมัคคุเทศก์ประจำจังหวัด บริษัทท่องเที่ยวเอกชน นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว สำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวในจังหวัดทั้งภาครัฐและเอกชน โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่าง 2 ประเภท ได้แก่ 1. ประชากรที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก 2. ประชากรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

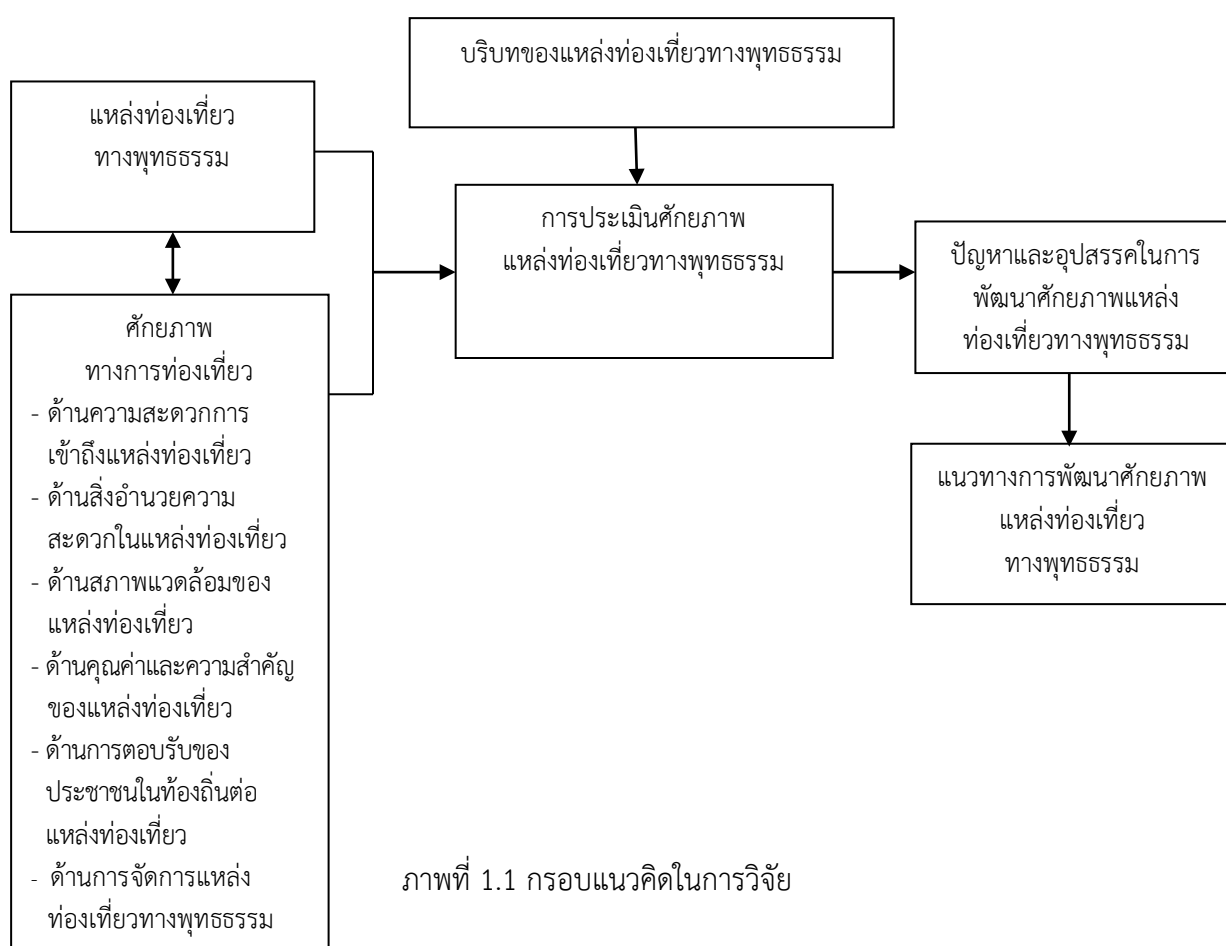
3.3.1 ประชากรที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ เจ้าอาวาส คณะสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ ตัวแทนวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม การส่งเสริมการเรียนรู้จากแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่เป็นกรณีศึกษา โดยจากการศึกษาในเบื้องต้นพบว่า แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่มีศักยภาพในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่ละสถานที่ที่มีพระสงฆ์และบุคคลผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของแหล่งท่องเที่ยวในมิติต่างๆ ประมาณวัดละ 5-10 รูป/คน ดังนั้น คณะผู้วิจัยจะใช้เป็นประชากรในการศึกษาทั้งหมด

ส่วนผู้ประกอบการนำเที่ยว ชุมชน ภาคเอกชน และตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ จะกำหนดกลุ่มประชากรรวม 50 คน/โครงการย่อย โดยการจัดประชุมสัมมนาร่วมกัน

3.3.2 ประชากรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยว และผู้ที่เดินทางท่องเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมดังกล่าว เลือกแบบเจาะจงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยเลือกนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 200 คน/โครงการ และนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศจำนวน 200 คน/โครงการ รวมจำนวน 400 คน

4. กรอบแนวความคิดการวิจัย

เนื่องจากศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นวัดและมีวัฒนธรรมที่เป็นการปฏิบัติ สืบต่อกันมาของประชาชนในท้องถิ่น มีความละเอียดอ่อนทั้งในมิติของพระพุทธศาสนา ความศรัทธา ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และการค้นหาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ในเชิงลึกจะทำให้ค้นหา ศักยภาพและพัฒนาศักยภาพได้เหมาะสม ดังนั้น แนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาจึงมุ่งเน้นการ ประยุกต์ใช้เพื่อให้สามารถอธิบายศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม โดยมีแนวคิดที่สำคัญ เช่น แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่ เกี่ยวข้องกับความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว เป็นต้น

5. นิยามศัพท์เฉพาะ

5.1 ศักยภาพ หมายถึง ความพร้อมของทรัพยากรภายในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม โดยแบ่งออกเป็น 6 ด้าน ได้แก่ ด้านความสะดวกการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว ด้านคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว และด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ที่คณะผู้วิจัยเลือกดำเนินการศึกษา จำนวน 20 วัด

5.2 แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม หมายถึง วัดจำนวน 20 วัด ที่คณะผู้วิจัยเลือกดำเนินการศึกษา

กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นความสวยงามของวัดพุทธศิลป์ จำนวน 3 วัด ได้แก่ 1) วัดพระธาตุพนม จ.นครพนม 2) วัดพระธาตุนาดูน จ.มหาสารคาม 3) วัดเขาพระอังคาร จ.บุรีรัมย์

2. กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประเพณี วัฒนธรรมพุทธ โดยเน้นการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมพุทธ เกจิอาจารย์ จำนวน 3 วัด ได้แก่ 1) วัดอุดมคงคาศรีเขต จ.ขอนแก่น 2) วัดบ้านไร่ จ.นครราชสีมา 3) วัดมงคลคาราม (วัดช้างหมอบ) จ.สุรินทร์

3. กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ ชุมชนและพระพุทธศาสนาจำนวน 3 วัด ได้แก่ 1) วัดโพธิ์สมภรณ์ จ.อุดรธานี 2) วัดป่าธรรมอุทยาน จ.ขอนแก่น 3) วัดศาลาลอย จ.นครราชสีมา

4. กลุ่มวัดที่เน้นการปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธศาสนา จำนวน 11 วัด ได้แก่ 1) วัดป่าสุทธาวาส จ.สกลนคร 2) วัดป่าโสมพนัส จ.สกลนคร 3) วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม จ.สกลนคร 4) วัดถ้ำกลองเพล จ.หนองบัวลำภู 5) วัดป่าภูไม้ขาว จ.มุกดาหาร 6) วัดหนองป่าพง จ.อุบลราชธานี 7) วัดคลองตาลอง จ.นครราชสีมา 8) วัดชัยภูมิพิทักษ์ (วัดผาเก้ง) จ.ชัยภูมิ 9) วัดป่าสุคะโต จ.ชัยภูมิ 10) วัดบูรพาราม จ.สุรินทร์ 11) วัดเขาจันทน์งาม จ.นครราชสีมา

3. แนวทางการพัฒนาศักยภาพ หมายถึง คำแนะนำจากข้อมูลการวิจัยให้เกิดการเปลี่ยนแปลง รองรับการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม แก้ววัดแหล่งท่องเที่ยวซึ่งคณะผู้วิจัยทำการศึกษา และการประชาสัมพันธ์วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ทั้ง 20 วัด และแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงให้เกิดการเสริมศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในลักษณะของเส้นทางการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมสำหรับการเที่ยวเชิงเรียนรู้ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา

6. วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ เป็นการวิจัยในเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) มีวิธีดำเนินการใน 6 รูปแบบ คือ

6.1 การศึกษาข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ และการศึกษาข้อมูลภาคสนามของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

6.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรม และการแสดงออกของฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม โดยทำควบคู่กับการสัมภาษณ์ผู้บริหาร พระสงฆ์ ภูมิปัญญาชาวบ้าน และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน นักท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ปัญหาอุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาศักยภาพ และ แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น

6.3 การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับพระเถระผู้ใหญ่ นักวิชาการ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ผู้นำชุมชน และผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น

6.4 การใช้แบบสอบถาม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศ ถึงศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น

6.5 การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมมนาเชิงวิชาการเพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

6.6 การนำเสนอองค์ความรู้ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย (สถานที่วิจัยกล่าวแล้วในขอบเขตการวิจัย)

1) แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์หรือแนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ (Interview guideline) สำหรับคณะสงฆ์และผู้ที่เกี่ยวข้อง

2) แบบสอบถามสำหรับนักท่องเที่ยว (Questionnaire)

3) แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากสัมภาษณ์ในเชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การประชุมสัมมนาในเชิงวิชาการ รวมทั้งการใช้เทคนิคการถ่ายภาพ เป็นต้น และนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ทั้งในเชิงคุณภาพ

7. ระยะเวลาและแผนการดำเนินงานตลอดโครงการวิจัย

แผนการดำเนินงานวิจัย	เดือน											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.ประชุมเตรียมความพร้อมของคณะนักวิจัย	—											
2.กำหนดประเด็นกิจกรรม/แนวทาง/แผนงานการวิจัย	—	—										
3. การวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม			—	—	—	—	—					

แผนการดำเนินงานวิจัย	เดือน											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ												
4. วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ												
5. ดำเนินการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ												
6. สร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ												
7. วิเคราะห์ สังเคราะห์ผลการศึกษาวิจัย												
8. ร่างวิจัยฉบับสมบูรณ์												
9. จัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์												

8. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ

8.1 ได้ข้อมูลด้านศักยภาพการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดยโสธร จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดอำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดขอนแก่น จังหวัดหนองคาย เป็นต้น ซึ่งสนับสนุนข้อมูลการท่องเที่ยวในระดับจังหวัดและในระดับประเทศสามารถนำไปกำหนดแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

8.2 แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมได้มีการร่วมมือกับทุกภาคส่วนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่สัมพันธ์กับการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและชื่นชมกับวัฒนธรรมพุทธท้องถิ่น

8.3 ชุมชนและเครือข่ายการท่องเที่ยว เช่น สมาคมมัคคุเทศก์ ชมรม/องค์กรด้านการท่องเที่ยว สำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีส่วนร่วมในการดึงศักยภาพของตนเองเข้าไปมีส่วนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

8.4 แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ได้แนวทางในการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมได้อย่างเหมาะสม

8.5 นักท่องเที่ยว ได้รับความรู้ ความเข้าใจในวิถีของชาวพุทธ จากแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมพร้อมกับชื่นชมปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมอันดีงามของแหล่งท่องเที่ยว

8.6 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การท่องเที่ยวทั้งภาครัฐและภาคเอกชน สามารถนำข้อมูลไปใช้ในการประชาสัมพันธ์และจัดการท่องเที่ยวเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ซึ่งสามารถต่อยอดนำผลการวิจัยสู่การพัฒนา รูปแบบและกระบวนการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมของชุมชนได้

9. ผลสำเร็จและความคุ้มค่าของการวิจัยตามแผนการบริหารงาน และแผนการดำเนินงาน ตลอดแผนงานวิจัย

9.1 มีฐานข้อมูลศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นำไปสู่การส่งเสริมขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่เป็นความร่วมมือระหว่างผู้มีส่วนได้เสียกับแหล่งท่องเที่ยวโดยปฏิบัติกิจกรรมการส่งเสริมขีดความสามารถในการรองรับในการท่องเที่ยวมากกว่า 2 กิจกรรมในแต่ละแหล่งท่องเที่ยว

9.2 มีการถอดบทเรียนการดำเนินกิจกรรมในการส่งเสริมขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวสามารถระบุปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาขีดความสามารถซึ่งทำให้ทราบศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

บทที่ 2

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดขอบเขตในการศึกษาตามลำดับดังนี้คือ

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
- 2.2 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงพุทธและวัฒนธรรม
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยววัดในประเทศไทย
- 2.5 แนวคิดศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว
- 2.6 แนวคิดเกี่ยวกับหลักพุทธธรรม
- 2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

2.1.1 ความหมายของการท่องเที่ยว

องค์การสหประชาชาติได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า หมายถึง การเดินทางเพื่อความบันเทิง รื่นเริงใจ เยี่ยมญาติ หรือการไปร่วมประชุม แต่มิใช่เพื่อประกอบอาชีพเป็นหลักเป็นฐานหรือไปพำนักอยู่เป็นการถาวร ส่วนการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้อธิบายว่า การท่องเที่ยวคือการเดินทางตามเงื่อนไขที่กำหนดเป็นสากล 3 ประการ คือ การเดินทางจากที่อยู่ปกติไปที่อื่นชั่วคราว การเดินทางโดยสมัครใจ การเดินทางที่ไม่ใช่ไปประกอบอาชีพหรือหารายได้และมีค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษา โดยที่จุดประสงค์ของการเดินทางไม่เฉพาะเพื่อการพักผ่อนหรือสนุกสนานรื่นเริงเท่านั้น รวมถึงเพื่อประชุม สัมมนา ศึกษาหาความรู้เพื่อการติดต่อธุรกิจหรือเยี่ยมญาติ (ระพีพรรณ ท่องหอ และคณะ. 2545) ซึ่งสอดคล้องกับ Alan Collier (2003) ที่ให้ความหมายไว้ว่า เป็นการที่มนุษย์ใช้วิถีชีวิตแตกต่างจากที่เคยเป็น หรือจากสิ่งแวดล้อมปกติในระยะเวลาไม่เกิน 1 ปี ติดต่อกัน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการพักผ่อน หรือเพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการสร้างรายได้จากสถานที่ที่ไปเยือน Davidson (1995) ให้ความหมายในทิศทางเดียวกันว่า หมายถึง การเดินทางออกจากที่พักในช่วงระยะเวลาสั้นๆ เป็นการชั่วคราวเพื่อการเยี่ยมญาติมิตรหรือวัตถุประสงค์ด้านการท่องเที่ยวอื่นๆ ที่ไม่ใช่การประกอบอาชีพ เช่น การพักผ่อน การเล่นกีฬา การประชุม การสัมมนา ส่วนพลอยศรี โปราณนธ์ (2544) ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง หนึ่งในกิจกรรมต่างๆ ที่กระทำในเวลาว่าง แต่แตกต่างจากนันทนาการตรงที่ว่านันทนาการจะเป็นกิจกรรมในยามว่างที่มักกระทำที่บ้านหรือใกล้บ้าน ในขณะที่ การท่องเที่ยวมักมีระยะทางเข้ามาเกี่ยวข้อง อาจจะมีการพักค้างคืนและมักมีกิจกรรมทางนันทนาการ ในแหล่งจุดหมายปลายทางนั้นด้วย นอกจากนี้ การท่องเที่ยว (tourism) โดยทั่วไปหมายถึง การที่ผู้คนหรือประชาชนได้ไปเยี่ยมชมสถานที่หนึ่งเพื่อการเที่ยวชมเมือง เพื่อเยี่ยมญาติและเพื่อน ไปพักผ่อนวันหยุดรวมไปถึงบุคคลที่เดินทางไปร่วมประชุมทางวิชาการ ทางการเมืองหรือการประชุมทางธุรกิจ หรือเข้าร่วมกิจกรรมอื่นๆ ทางธุรกิจ ตลอดจนการเดินทางไปศึกษา หรือไปทำการศึกษาวิจัย โดยผู้ที่มาเยือนสามารถใช้การคมนาคมขนส่งได้ทุกรูปแบบ (อาทิตย์ ศิริธร. 2541)

และหมายรวมถึงผลรวมของประสบการณ์และความสัมพันธ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นมาจากปฏิสัมพันธ์ของนักท่องเที่ยวกับ ผู้ประกอบธุรกิจ รัฐบาลและชุมชนผู้เป็นเจ้าของบ้านที่ดึงดูดใจและต้อนรับนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือนอื่นๆ (McIntosh & Goeldner, Ritchie. 1995)

จากความหมายที่กล่าวมา สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว เดินทางด้วยความสมัครใจ เพื่อความบันเทิงรื่นเริงใจ เยี่ยมญาติ เพื่อการศึกษา ศาสนา กีฬา เพื่อติดต่อธุรกิจ ตลอดจนรวมถึงการประชุมสัมมนา แต่ไม่ใช่เพื่อประกอบอาชีพเป็นหลักเป็นฐาน

ความสำคัญของการท่องเที่ยว นั้น ปวีณา โทณแก้ว (2542) กล่าวว่า การท่องเที่ยวจัดเป็นกิจกรรมนันทนาการประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อมนุษย์ ซึ่งอาจจำแนกออกได้เป็น 3 ด้าน

1. ความสำคัญต่อบุคคล การท่องเที่ยวเป็นสอสร้างสรรค์ความสำราญ เพลิดเพลินใจแก่มนุษย์ อันเป็นการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นการเปิดโลกทัศน์ให้มีทัศนคติกว้างไกล สามารถรับและเข้าใจสถานการณ์ที่เป็นจริง เสริมสร้างประสบการณ์ชีวิต ตลอดจนสถาปนาความเข้าใจอันดีระหว่างมนุษยชาติ เนื่องจากการท่องเที่ยวมาซึ่งโอกาสแห่งการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมของชนในชาติและนานาชาติ

2. ความสำคัญต่อสังคม การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการสพทอดทางวัฒนธรรม ตลอดจนการรักษาเอกลักษณ์ของชาติ นอกจากนั้นการท่องเที่ยวยังมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาและนำความเจริญไปสู่ท้องถิ่น ช่วยพัฒนาระบบคมนาคมขนส่ง สาธารณูปโภค มาตรฐานการครองชีพ ตลอดจนคุณภาพชีวิตทด

3. ความสำคัญต่อเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวเป็นแหล่งรายได้สำคัญในรูปเงินตราต่างประเทศ ช่วยสร้างเสถียรภาพให้กับดุลการชำระเงินของประเทศ กระตุ้นการสร้างงานและรายได้แก่ธุรกิจที่เกี่ยวข้อง ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ก่อให้เกิดการหมุนเวียนของเงินตรา และกระจายรายได้แก่ท้องถิ่น รวมทั้งกระตุ้นการผลิตและธุรกิจบริการต่างๆ

การท่องเที่ยว (Tourism) หมายถึง เป็นกิจกรรมการเดินทางจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง ซึ่งนับตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปลายทางจะต้องประกอบด้วยปัจจัยสามประการเป็นอย่างน้อยคือ การเดินทาง การพักค้างแรม และการกินอาหารนอกบ้าน สหพันธ์องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ(International Union of official organization หรือ IUOTO ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวว่าจะต้องเป็นการท่องเที่ยวที่มีเงื่อนไขตามหลักสากลดังต่อไปนี้ คือ (Goeldner & Ritchie)

1. เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว
2. ต้องเป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ
3. เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆก็ตามที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้

ทั้ง 3 ข้อข้างต้นนั้นตรงกับคำนิยามขององค์การการท่องเที่ยวโลก(World Tourism Organization) ที่ได้ให้คำนิยามของการท่องเที่ยวว่าหมายถึง การเดินทางใดๆตามเงื่อนไขสากล 3 ประการคือ เดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว เดินทางด้วยความสมัคร

ใจ และเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆก็ได้ แต่ไม่ใช่เพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้(การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย : 2550)

คณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติเมื่อวันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2552 ให้การท่องเที่ยวเป็นวาระแห่งชาติ(National Agenda) และมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 21 เมษายน พ.ศ.2552 มอบหมายให้กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาจัดทำยุทธศาสตร์แผนงานฟื้นฟูวิกฤตการท่องเที่ยวระยะสั้นและระยะยาวแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติฉบับนี้ มุ่งเน้นการป้องกันแก้ไขผลกระทบ ด้านการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับแนวทางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559) และวิสัยทัศน์ประเทศไทยสู่ปี 2570 โดยน้อมนำแนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” และ “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” มาใช้ในการจัดทำแผนเพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบองค์รวมที่สร้างทั้งรายได้และกระจายรายได้ อย่างเป็นธรรมและยั่งยืน โดยแผนพัฒนาการท่องเที่ยวฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อฟื้นฟูและกระตุ้นภาคการท่องเที่ยวให้ขยายตัวและเกิดความยั่งยืน
 2. เพื่อเร่งรัดและสร้างศักยภาพในการหารายได้จากการท่องเที่ยว
 3. เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทยให้มีความพร้อมทั้งทางด้านคุณภาพการแข่งขัน และให้เกิดการสร้างรายได้และกระจายรายได้ควบคู่กันไปกับการพัฒนาที่ยั่งยืน
- ประโยชน์ของแผนพัฒนาการท่องเที่ยวดังนี้
1. เป็นเครื่องมือและกรอบทิศทางในการกระตุ้นและฟื้นฟูภาคการท่องเที่ยวของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชน
 2. ช่วยลดการทำงานที่ซ้ำซ้อนของหน่วยงานภาครัฐในเรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยวทำให้การพัฒนาเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ภายใต้การบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
 3. เป็นกรอบแนวทางการดำเนินงานโดยนำกลยุทธ์ไปแปลงเป็นนโยบายและแผนปฏิบัติการ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงและแก้ไขปัญหาในภาคการท่องเที่ยว โดยสอดคล้องเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) และนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐบาล
 4. ช่วยแก้ไขปัญหาในเชิงโครงสร้าง เพื่อสร้างความสมดุลและยั่งยืน โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน (สำนักงานส่งเสริมการจัดประชุมและนิทรรศการ (องค์การมหาชน))

พระราชบัญญัติธุรกิจนักท่องเที่ยวและมัคคุเทศก์ได้ให้คำนิยามนักท่องเที่ยวหมายถึง ผู้เดินทางจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งเพื่อประโยชน์ในการพักผ่อนหย่อนใจ การศึกษา หาความรู้ การบันเทิงหรือการอื่นใด (พระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์. 2551)

การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยยึดหลักจริยธรรม ของการท่องเที่ยวตามข้อบัญญัติขององค์การท่องเที่ยวโลก (WTO) 11 ประการดังนี้

1. การท่องเที่ยวจะต้องสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกันระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชน
2. การท่องเที่ยวเป็นหนทางที่ทำให้เกิดการเรียนรู้
3. การท่องเที่ยวเป็นปัจจัยของการพัฒนาที่ยั่งยืน

4. การท่องเที่ยวเป็นทั้งผู้ใช้และผู้ปกป้องรักษามรดกทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติ
5. การท่องเที่ยวคือกิจกรรมที่จะสร้างประโยชน์ต่อประเทศและชุมชนเจ้าของบ้าน
6. ผู้ประกอบการคือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการท่องเที่ยว ควรถือเป็นภารกิจที่ต้องมีความรับผิดชอบร่วมกันในการพัฒนาการท่องเที่ยว
7. สิทธิในการท่องเที่ยวย่อมต้องได้รับการคุ้มครอง
8. นักท่องเที่ยวมีเสรีภาพในการเดินทางท่องเที่ยวที่ต้องเคารพต่อชุมชนหรือเจ้าบ้าน
9. สิทธิของแรงงานและผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ควรได้รับการคุ้มครอง
10. หลักจรรยาบรรณการท่องเที่ยวโลก พึงถูกนำไปปฏิบัติร่วมกัน
11. พัฒนาร่วมกันในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของกลุ่มจังหวัด (ศักดิ์ศิริ นันตะสุข. 2550)

McIntosh & Goeldner กล่าวว่าท่องเที่ยว หมายถึง ผลรวมของปรากฏการณ์และความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาจากการปฏิสัมพันธ์ของนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบธุรกิจ รัฐบาล ผู้เป็นเจ้าของบ้าน และชุมชนผู้เป็นเจ้าของบ้านใน กระบวนการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน

มิลล์ (Mill) กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การจัดกิจกรรมทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความประทับใจ การบริการ และการสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยว

คอลท์แมน (Coltman. 1989) กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึง ความสัมพันธ์ซึ่งเกิดขึ้นจากความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน ระหว่างนักท่องเที่ยว ผู้จัดบริการด้านการท่องเที่ยว หน่วยงานของรัฐบาลในท้องถิ่น และประชาชนในแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้ นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ

2.1.2 การท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

การท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นการเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาที่มีลักษณะเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี หลักพุทธธรรม วิถีปฏิบัติ ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม ดังความหมายต่อไปนี้

ราณี อีสัยกุล (2546) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม (Cultural tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวเพื่อการชมหรือสัมผัสศิลปวัฒนธรรมแขนงต่างๆ ได้แก่ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม ภาษาและวรรณกรรม หัตถกรรม นาฏศิลป์และดนตรีรวมทั้งงานเทศกาล ประเพณี ตลอดจนการเที่ยวชมมรดกทางประวัติศาสตร์ที่เป็นแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน และศาสนสถาน

Sawangwan (2548) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อาจจะเป็นไปได้ว่าเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เป็นประโยชน์ซึ่งจัดให้เที่ยวชมทิวทัศน์ทางวัฒนธรรมอันเป็นการเล่าเรื่องถึงคุณค่าที่สัมผัสได้และสัมผัสไม่ได้ระหว่างกิจกรรมอื่นๆ บนสถานที่มรดกทางวัฒนธรรม ในส่วนของการท่องเที่ยวให้ยั่งยืนต้องมีแผนการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเช่นเดียวกับมรดกทางธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง

Goeldner and Ritchie (2006) กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความคุ้นเคยกับประชาชนในท้องถิ่นอื่นๆ หรือประเทศอื่นๆ เพื่อที่จะทำความเข้าใจและซาบซึ้งต่อวัฒนธรรมของประชาชนท้องถิ่นนั้นๆ ดังนั้นการท่องเที่ยวจึงเป็นการก่อให้เกิดความรู้และการติดต่อสื่อสาร ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างความเข้าใจต่อกัน

ประสงค์ เอี่ยมอนันต์ (2543) ได้กำหนดหลักการของกฎบัตรระหว่างประเทศ ว่าด้วยเรื่องการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ดังนี้

1. การท่องเที่ยว คือ วิถีทางหลักแห่งการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม การอนุรักษ์จะต้องสร้างโอกาสให้ทั้งประชาชนในท้องถิ่น และผู้มาเยือนได้มีประสบการณ์ รับรู้ และเข้าใจในมรดกและวัฒนธรรมของชุมชนต่างๆ ที่หลากหลาย

2. ความสัมพันธ์ระหว่างมรดกทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว อาจเป็นไปได้ด้วยความรวดเร็วจนอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งทางคุณค่าขึ้น จึงควรมีการจัดการในรูปแบบที่ยั่งยืน เพื่อให้สืบทอดแก่คนในรุ่นต่อไป

3. การอนุรักษ์และการวางแผนการท่องเที่ยว จะต้องเป็นหลักประกันแห่งประสบการณ์ที่คุ้มค่า เป็นที่พึงพอใจ และสร้างความสุขแก่ผู้มาเยือน

4. ชุมชนและประชาชนในท้องถิ่น ควรมีส่วนร่วมในการวางแผนการอนุรักษ์ และจัดการการท่องเที่ยว

5. กิจกรรมการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ต้องสร้างผลตอบแทนแก่ชุมชนท้องถิ่น

6. การส่งเสริมการท่องเที่ยวต้องปกป้อง และรักษาคุณค่าลักษณะเฉพาะของมรดกทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม

บุญเลิศ จิ้งตังวัฒนา (2548) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมหรือชมงานประเพณีต่างๆ ที่ชุมชนท้องถิ่นนั้นจัดขึ้น เพื่อให้ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน พร้อมทั้งได้ศึกษาความเชื่อ ความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม มีประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้น ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างดีรวมถึงการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นให้มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน อันได้แก่การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวทางประเพณีและศิลปวัฒนธรรม การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในชนบท การท่องเที่ยวเชิงกีฬาและบันเทิง การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางวัฒนธรรม เป็นต้น

แม่ชีกฤษณา รักษาโณม และคณะ (2556) ได้ศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : กระบวนการเปลี่ยนแปลง “เส้นทางบุญ” สู่ “เส้นทางธรรม” พบว่า วัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา เส้นทางท่องเที่ยวมี 2 รูปแบบ 3 เส้นทาง ได้แก่ รูปแบบที่ 1) เส้นทางบุญ ซึ่งประกอบด้วย 2 เส้นทาง คือ เส้นทางตำนานองค์พระธาตุและเส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คู่มือง รูปแบบที่ 2) เส้นทางธรรม คือ เส้นทางรุ่งเรืองในพุทธธรรม แต่ละเส้นทางมีอัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยว

สถาพร ถาวรธวัช และวิลาสสินี ชูทอง (2550) ได้ศึกษาเรื่องสถานธรรมกับการท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรม ลุ่มแม่น้ำน้อย จังหวัดชัยนาท พบว่า วัดที่เป็นเอกลักษณ์ของอำเภอ

สรรพบุรี จังหวัดชัยนาท มีประวัติศาสตร์ทางสถานธรรมที่มีคุณค่าทั้งถาวรวัตถุที่เก่าแก่โบราณมากกว่า 100 ปี สถาปัตยกรรม และวิหารอันมีลักษณะเฉพาะที่เป็นโบราณสถานอันมีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ และสามารถแบ่งเส้นทางธรรมออกเป็น 2 เส้นทางคือ เส้นทางปฏิบัติธรรม และเส้นทางท่องเที่ยว

สรุป การท่องเที่ยวทางพุทธธรรมเป็นการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์พุทธศาสนา วัฒนธรรมชาวพุทธ ประเพณีทางพุทธศาสนา หลักพุทธธรรม วิธีปฏิบัติตามหลักการของพระพุทธศาสนา โดยนักท่องเที่ยวมีการเที่ยวชมผสมการเรียนรู้ทางพุทธธรรมแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว

2.2 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงพุทธและวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงศาสนา หมายถึง การเดินทางไปท่องเที่ยวยังศาสนสถาน เพื่อเยี่ยมชมหรือบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นมัสการศาสนสถานและครูบาอาจารย์รวมถึงการทำกิจกรรมด้านศาสนาเช่น การปฏิบัติกรรมฐาน รวมถึงการศึกษาประวัติความเป็นมาของศาสนสถานต่างๆ และสามารถประยุกต์หลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันได้แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) แหล่งท่องเที่ยวประเภทศาสนสถาน หมายถึง อาคารหรือสิ่งปลูกสร้างที่เกี่ยวข้องกับศาสนาตลอดจนที่พำนักของนักบวชตามศาสนานั้นๆ ประเภทของศาสนสถาน อาจแบ่งตามแต่ละศาสนาเช่น ศาสนาพุทธ ได้แก่ วัด เจดีย์ สถูป ปรางค์ พระธาตุ ศาสนาอิสลาม ได้แก่ มัสยิดหรือสุเหร่า ศาสนาคริสต์ ได้แก่ โบสถ์คริสต์ เป็นต้น 2) แหล่งท่องเที่ยวประเภทสถานปฏิบัติธรรม หมายถึง สถานที่สำหรับปฏิบัติสมาธิปัสสนากรรมฐานให้เกิดความสงบตามแนวทางพระพุทธศาสนาเช่น เสถียรธรรมสถาน สำนักปฏิบัติวิปัสสนาวิถ้ออ้อมน้อย เป็นต้น (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย : 2549)

การท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึง การเดินทางไปยังพุทธศาสนสถาน เน้นการบำเพ็ญบุญตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งการบำเพ็ญบุญของชาวพุทธแบ่งการท่องเที่ยว ไปพร้อมกับครอบครัวและญาติมิตร โดยมีจุดมุ่งหมายดังนี้

1. การเดินทางไปเพื่อการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ 10 อย่างใดอย่างหนึ่งคือ
 - 1.1 ทานมัย ทำบุญด้วยการให้
 - 1.2 ศีลมัย ทำบุญด้วยการรักษาศีลและประพฤติดี
 - 1.3 ภาวนามัย ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา
 - 1.4 อปจายนมัย ทำบุญด้วยการประพุดต่อน้ำ
 - 1.5 เวชยวิจจมัย ทำบุญด้วยการช่วยเหลือคนยากไร้
 - 1.6 ปัตติทานมัย ทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนความดีให้ผู้อื่น
 - 1.7 ปัตตนาโมทนามัย ทำบุญด้วยความยินดีของผู้อื่น
 - 1.8 ธิมมัสวณมัย บุญเกิดจากการฟังธรรม
 - 1.9 ธิมมเทศนามัย บุญเกิดจากการสั่งสอนธรรม
 - 1.10 ทิฏฐุชุกัมม์ บุญเกิดจากการทำความเห็นให้ตรง
2. การเดินทางไปเพื่อสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์และปฏิบัติธรรม ณ พุทธศาสนสถานแห่งใดแห่ง

หนึ่ง

3. การเดินทางไปเพื่อเข้าร่วมศาสนพิธี งานเทศกาลประเพณีต่างๆเช่นการไปทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ตักบาตรดอกไม้ แห่เทียนพรรษา เป็นต้น (ปิ่นเพชร จำปา : 2545)

ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับการท่องเที่ยว

ในอดีตที่ผ่านมาจะพบว่าพระมหากษัตริย์ไทยในยุคสมัยต่างมีการเสด็จออกประกาศไปยัง แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ดังปรากฏหลักฐานที่เป็นหนังสือวรรณกรรมต่างๆเกี่ยวกับการ เสด็จประพาสของพระมหากษัตริย์อยุธยาเพื่อไปนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวัดต่างๆดังนี้

1. สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม เสด็จไปบูชารอยพระพุทธบาทที่พรานบุญ
2. สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการพระพุทธบาท และ ประพาสบางปะอิน
3. สมเด็จพระนารายณ์ เสด็จนมัสการพระพุทธบาท
4. พระเพทราชา เสด็จนมัสการพระพุทธบาท
5. สมเด็จพระเจ้าเสือ เสด็จนมัสการพระพุทธชินศรี และ เสด็จนมัสการพระพุทธบาท
6. พระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ เสด็จนมัสการพระพุทธบาท
7. พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เสด็จนมัสการพระพุทธบาท และเสด็จไปฉลองพระนอนจักร สี่เหลี่ยมพระพุทธรูปชินราช
8. พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เสด็จนมัสการพระพุทธชินสีห์ พระสารีริกธาตุที่เมืองสวางคบุรี
9. สมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ เสด็จนมัสการการพระฉาย และเสด็จนมัสการพระ พุทธบาท (ปิ่นเพชร จำปา : 2545 : 26)

รูปแบบการท่องเที่ยวที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธมีมาก่อนพ.ศ. 1 โดยคำว่า “ท่องเที่ยว” ปรากฏในคำ ภาษบาลีว่า “จร” อ่านว่า “จะระ” ภาษบาลีปรากฏคำเกี่ยวกับท่องเที่ยวคือ “วิจรติ,สยจรติ แปลว่า เที่ยวไป,สัญจรไป(หลวงเทพดรณานุศิษฐ์:2528ข133) คำว่า “จร” มีปรากฏอยู่ในปฐมโอองการของ พระพุทธเจ้าหลังจากพระองค์ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้วพระองค์ได้ส่งสาวออกไปเผยแผ่ศาสนา ด้วยพระดำรัสว่า “จรธ ภิกขเว จาริกัม พุทฺชนหิตาย พุทฺชนสุขาย โลกานุกมปาย อุตถาย หิตาย สุ ขาย เทวมนุสฺสานิ.แปลเป็นภาษาไทยว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชน จำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ ” (พระ วินัยปิฎก.มหารวรรค.เล่มที่ 4 ข้อที่ 32 หน้า40) คำว่าเที่ยวพระพุทธเจ้ามุ่งหมายถึงการเดินทางไปใน ที่ต่างๆเพื่อประกาศพระธรรมแก่ประชาชนได้รับประโยชน์สูงสุดนำความสุขไปให้ประชาชน

เจดีย์ในพระพุทธศาสนา

แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญพบ มากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นพระธาตุเจดีย์ที่สร้างตามแบบพระธาตุพนม ในคัมภีร์อรรถกถา ได้บันทึกเรื่องเจดีย์ 3 ชนิดสรุปดังนี้ 1.บริโศกเจดีย์ 2.อุททิสกเจดีย์ 3.ธาตุเจดีย์ ต้นโพธิ์เรียกว่า บริโศกเจดีย์ พระพุทธรูปเรียกว่าอุททิสกเจดีย์ สถูปที่บรรจุพระธาตุ เรียกว่า ธาตุเจดีย์

อานิสงส์ที่บุคคลถวายสิ่งของแก่พระเจดีย์ถึงแม้บุคคลจะถวายสิ่งของเล็กน้อยแก่พระเจดีย์ อานิสงส์จะให้สัมฤทธิ์ในสิ่งที่ตนเองปรารถนา นอกจากนั้นยังได้กล่าวย้าอานิสงส์การไหว้พระธาตุว่า บูชาด้วยดอกไม้เพียงดอกเดียว จะไม่ไปเกิดในทุกข์ตลอด 80 โกฏิปี (อรรถกถา ขุททกปาฐ:7.222)

ในคัมภีร์สารัตถทีปนีฎีกาได้บันทึกเรื่องเจดีย์ 4 ชนิดสรุปได้ดังนี้ 1.บริโภคเจดีย์ 2.ธาตุเจดีย์ 3.ธัมมเจดีย์ 4.อุททิสสเจดีย์ ต้นโพธิ์เรียกว่าบริโภคเจดีย์ สถานที่บรรจุพระธาตุ เรียกว่า ธาตุเจดีย์ คัมภีร์ที่เขียนเกี่ยวกับธรรมะมีปฏิจางสมุปบาทเป็นต้นเรียกว่าธรรมเจดีย์ พระพุทธรูปเรียกว่า อุททิสสเจดีย์ (สารัตถทีปนีฎีกา:1.215) พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงเจดีย์ดังนี้ว่า เจดีย์หมายถึงที่เคารพนับถือ,บุคคล สถานที่ หรือวัตถุที่ควรเคารพบูชา, เจดีย์เกี่ยวกับพระพุทธรูปมี 4 อย่างคือ 1.ธาตุเจดีย์ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ 2.บริโภคเจดีย์ คือสิ่งหรือสถานที่ที่พระพุทธรูปเจ้าเคยทรงใช้สอย 3. ธรรมเจดีย์ บรรจุพระธรรม คือ พุทธพจน์ 4.อุทเทสิกเจดีย์ คือพระพุทธรูป ในทางศิลปกรรมไทยหมายถึงสิ่งที่ก่อเป็นยอดแหลมเป็นที่บรรจุสิ่งที่เคารพนับถือเช่นพระธาตุและอัฐิบรรจุพระพุทธรูปเป็นต้น (พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต)2543:48)

ธรรมเจดีย์ หมายถึงพระวาจาเคารพธรรม เพราะเมื่อกระทำความเคารพในรัตนะหนึ่ง ก็ย่อมเป็นอัน กระทำความเคารพรัตนะทั้งสาม ฉะนั้น เมื่อกระทำความเคารพในพระผู้มีพระภาค ก็ย่อมเป็นอันกระทำ ความเคารพพระธรรมและพระสงฆ์ด้วย (ม.ม.อ. 2/374/257) ธรรมเจดีย์ หมายถึงโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ อันประดับด้วยอริยสัจ 4 (ขุ.พุทฺธ.อ. 27/377)

ประเทศไทยในสมัยโบราณรับพระพุทธศาสนาเข้ามาใช้ในการดำเนินชีวิตจึงมีคติความเชื่อพระบรมสารีริกธาตุ อัฐิธาตุของพระอรหันต์ อัฐิธาตุของพระที่ได้รับความนับถือจากประชาชน พระพุทธรูป และรูปเหมือนของพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงด้านการปฏิบัติธรรม การสร้างสถูปหรือเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุเพื่อเป็นที่เคารพกราบไหว้ของศาสนิกชน หรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปเจ้าเช่นรอยพระบาทเป็นต้น เมื่อประชาชนที่เป็นศาสนิกชน ประสงค์จะแสดงออกซึ่งความเลื่อมใสเคารพนอบน้อมสิ่งที่เป็นองค์แทนของพระศาสดาจึงต้องเดินทางไปกราบไหว้เพื่อให้เกิดบุญกุศลคุณงามความดีเพื่อให้ตนเองมีชีวิตที่มีความสุข

การนับถือบูชาพระสถูปหรือวัตถุต่างๆที่เป็นเครื่องหมายแทนองค์พระพุทธรูปเจ้าได้ก่อให้เกิดประเพณีการไปไหว้พระพุทธรูปบาท พระธาตุ และปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุต่างๆ ซึ่งผสมคติความเชื่อการปฏิบัติบูชาและการท่องเที่ยวเข้าด้วยกัน ประเพณีการไปไหว้พระพุทธรูปบาทได้กลายเป็นงานปี และสำหรับราษฎร กษัตริย์ประพาสสุขสำราญ ถึงปีนักษัตร บ ขาด (ิตตา สาระยา: 126:2542) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องหมายที่สื่อถึงพระพุทธรูปเจ้าว่า การนับถือรอยพระพุทธรูปบาทเป็นเจดีย์สถาน ดูเหมือนมูลเหตุจะเกิดขึ้นแต่ 2 คติต่างกัน เป็นคติของชาวมัชฌิมประเทศอย่าง 1 เป็นคติของชาวลังกาฬทวีปอย่าง 1 คติของชาวมัชฌิมประเทศนั้นเดิมถือกันตั้งแต่พุทธกาลว่าไม่ควรสร้างรูปเทวดาหรือมนุษย์ขึ้นไว้เช่นสรวงสักการะบูชา และคตินั้นถือกันมาจนพุทธกาลล่วงร้อยปีจึงได้เลิก เพราะฉะนั้นพระเจดีย์ที่พุทธศาสนิกชนสร้างเมื่อก่อน พ.ศ. 500 จึงทำแต่พระสถูปหรือวัตถุต่างๆเป็นเครื่องหมายสำหรับบูชาแทนพระองค์พุทธรูปเจ้า รอยพระพุทธรูปบาทเป็นวัตถุอย่าง 1 ซึ่งชอบทำกันในสมัยนั้นทำเป็นรอยพระพุทธรูปบาททั้งซ้ายขวาบ้าง ทำเป็นรอยพระพุทธรูปบาทแต่เบื้องขวาบ้าง ส่วนคติที่ถือกันในลังกาฬทวีปนั้น เป็นการเกิดขึ้นชั้นหลังอ้างว่าพระพุทธรูปองค์ได้เหยียบรอยพระพุทธรูปบาทไว้ให้เป็นที่สาธุชนสักการะบูชา 5 แห่งคือที่เขามาสิกแห่ง 1 ที่เขาสวรรณบรรพตแห่ง 1 ที่เขาสุมนะภูณแห่ง 1 ที่เมืองโยนกบุรีแห่ง 1 ที่หาดในลำน้ำนันทานที่แห่ง 1 (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรง ราชานุภาพ:63-64:2504)

คติการบูชาพระบรมธาตุและสร้างพระสถูป

หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วพระบรมสารีริกธาตุแบ่งออกเป็นส่วนๆมอบให้เจ้าผู้ครองนครต่างๆที่เลื่อมใสพระพุทธเจ้า ปรากฏข้อความในพระคัมภีร์ว่า “ พระมหาโคตมชินเจ้าผู้ประเสริฐ เสด็จดับขันธปรินิพพานที่กรุงกุสินารา พระบรมสารีริกธาตุของพระองค์ แผลไปอย่างกว้างขวางในนานาอารยประเทศ พระบรมสารีริกธาตุทะนานหนึ่งเป็นของพระเจ้าอชาตศัตรู อีกทะนานหนึ่งอยู่ที่กรุงเวสาลี อีกทะนานหนึ่งอยู่ที่กรุงกบิลพัสดุ์ และอีกทะนานหนึ่งอยู่ที่กรุงอัลลกะปะ ทะนานหนึ่งอยู่ที่กรุงรามคาม ทะนานหนึ่งอยู่ที่กรุงเวฐฐีปะกะ ทะนานหนึ่งอยู่ที่กรุงปาวาของมัลลกะษัตริย์ ทะนานหนึ่งอยู่ที่กรุงกุสินารา โทณพราหมณ์ให้ช่างสร้างสถูปบรรจุทะนานทองคำ กษัตริย์กรุงโมริยะผู้มีหทัยยินดี รับสั่งให้สร้างพระสถูปบรรจุพระอังคาร พระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ 8 แห่ง ตุมพเจดีย์เป็นแห่งที่ 9 บาตร ไม้เท้า และจีวรของพระผู้มีพระภาคอยู่ที่วิชิรานคร สบงอยู่ที่กุลชนคร ผ้าปัจจัตถรณ์อยู่ที่สีลนคร(กรุงกบิลพัสดุ์) ธมกรกและประคตเอวอยู่ที่กรุงปาตลีบุตร ผ้าอาบน้ำอยู่ที่กรุงจัมปา พระอุณาโลมอยู่ที่แคว้นโกศล ผ้ากาสาวพัสดุ์อยู่ที่พรหมโลก ผ้าโพกอยู่ที่ดาวดึงส์ รอยพระบาทอันประเสริฐอยู่ที่หินเหมือนมียู่ที่กัจจตบุรี ผ้านิสันทะอยู่ที่วันตีชนบท ผ้าลาดอยู่ที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ไม้สีไผ่อยู่ที่กรุงมิถิลา ผ้ากรองน้ำอยู่ที่วิเทหรัฐ มีดและกล่องเข็มอยู่ที่กรุงอินทปัตถ์ ในกาลนั้นบริวารที่เหลืออยู่ที่อปรันตชนบท หม่อมมุนษย์ในกาลนั้นจักบูชาบริวารที่พระมุนีทรงใช้สอย พระบรมสารีริกธาตุของพระโคตม ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ กระจายแผ่กว้างขวางไป เพื่ออนุเคราะห์สัตว์ทั้งหลาย เป็นของเก่าในกาลนั้น (สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ :33:1-18:726)

เจ้าผู้ครองนครต่างๆได้รับพระบรมสารีริกธาตุแล้วได้จัดงานเฉลิมฉลองอย่างยิ่งใหญ่ ดังปรากฏข้อความว่า “ พระราชาแห่งแคว้นมคธพระนามว่าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร ทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงราชคฤห์ พวกเจ้าลิจณวีผู้ครองกรุงเวสาลี ทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงเวสาลี พวกเจ้าศากยะชาวกบิลพัสดุ์ ทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงกบิลพัสดุ์ พวกเจ้าอุลลิสัผู้ครองกรุงอัลลกะปะทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงอัลลกะปะ พวกเจ้าโกลิยะผู้ครองกรุงรามคามทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงรามคาม พราหมณ์ผู้ครองกรุงเวฐฐีปะกะ สร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงเวฐฐีปะกะ พวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงปาวาทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงปาวา พวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินาราทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงกุสินารา แม้โทณพราหมณ์ก็สร้างพระสถูปบรรจุทะนานและทำการฉลอง พวกเจ้าโมริยะผู้ครองกรุงปิณฑลิวันทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระอังคารและทำการฉลองในกรุงปิณฑลิวัน (สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค:10.239.179)

คัมภีร์พระไตรปิฎกได้ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับอานิสงค์การไหว้เจดีย์ในเรื่อง “พระเจดีย์ทองคำของพระกัสสปทศพล” ดังนี้ บุญของบุคคลผู้บูชาท่านผู้ควรบูชา คือพระพุทธเจ้า หรือพระสาวก ผู้ก้าวพ้นธรรมเครื่องเนิ่นช้า ผู้ข้ามความโศกและความรำไรได้แล้ว ผู้คงที่ ผู้ดับกิเลสได้แล้ว ผู้ไม่มีภัยแต่ที่ไหน ใคร ๆ ไม่อาจนับได้ว่า บุญนี้มีประมาณเท่านี้ (พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท: 25:195:94) ในพระไตรปิฎกได้ปรากฏอานิสงค์เกี่ยวกับการไหว้พระเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

ดังนั้น “ข้าพเจ้านั้นไหว้รัตนเจดีย์ซึ่งคลุมด้วยข่ายทองคำ แล้วได้ทำให้เลื่อมใสในพระสถูป ได้ชักชวนคนอื่นๆ ในการให้ทานนั้นว่า ขอเชิญท่านทั้งหลายบูชาพระบรมสารีริกธาตุ ของพระพุทธเจ้าผู้ควรบูชา นั้น ด้วยการบูชาพระบรมสารีริกธาตุอย่างนี้ ท่านทั้งหลายละจากอภัพนี้แล้วจักไปสู่สวรรค์ ข้าพเจ้าได้ทำกุศลกรรมนั้นไว้เท่านี้ ตนเองจึงเสวยสุขอันเป็นทิพย์ บันเทิงอยู่ในท่ามกลางหมู่เทวดาชั้นดาวดึงส์” (พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ:26:1205:151)

บุคคลนิยมไหว้พระเจดีย์ดังข้อความในพระไตรปิฎกว่า “ไหว้เจดีย์ วางของหอมและมาลาที่เจดีย์ ทำประทักษิณเจดีย์”(พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทศ:29:177506) นอกจากนั้นบุคคลนิยมสร้างเจดีย์เพราะมีความเชื่อเรื่องอานิสงส์ในการเกิดที่สรวงสวรรค์ ดังข้อความว่า “ข้าพเจ้าได้ช่วยกันสร้างอักษิณเจดีย์ เป็นเจดีย์ที่สร้างอย่างดี สูง 100 ศอก กว้าง 150 ศอก เป็นดังวิมานสูงเสียดฟ้า สัมบูรณ์แล้ว ข้าพเจ้าครั้นสร้างอักษิณเจดีย์ ซึ่งงดงามด้วยแนวแห่งต้นตาล ไว้ใกล้สถานที่ที่ทำการบูชาเจดีย์นั้นแล้ว ทำจิตของตนให้เลื่อมใส บูชาเจดีย์อันสูงสุด พระเจดีย์นั้นรุ่งเรืองอยู่(ด้วยรัตนะทั้ง 7) ঢุกองไฟลูกโผลงอยู่ ส่องสว่างทั่วทั้ง 4 ทิศ ข้าพเจ้าทำจิตให้เลื่อมใสในหีบบรรจุพระบรมสารีริกธาตุนั้น สร้างกุศลเป็นอันมากแล้วระลึกถึงบุญกรรมแล้ว จึงไปเกิดยังสวรรค์ชั้นไตรทิพย์” (พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน :32:402:36)

การบูชาพระสถูป (พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน :32:56:130) หลักฐานในคัมภีร์พระไตรปิฎกปรากฏข้อความเกี่ยวกับบุคคลที่ทำการบูชาและทำความสะอาดพระเจดีย์ด้วยความเคารพว่า “พระเจดีย์ของพระผู้มีพระภาคพระนามว่าปทุมุตระผู้เจริญที่สุดในโลก ผู้คนที่ มีอยู่ในป่าใหญ่ซึ่งพลุกพล่านด้วยเนื้อร้าย ใครๆไม่อาจจะไปกราบไหว้พระเจดีย์ได้ พระเจดีย์ถูกหญ้า ต้นไม้ และเถาวัลย์ปกคลุม จึงหักพังลง ครั้นนั้นข้าพเจ้าเป็นคนทำการงานในป่า พร้อมบิดาและปู่ จึงได้เห็นพระสถูปหักพัง รกไปด้วยหญ้าและเถาวัลย์ ในป่าใหญ่ ครั้นได้เห็นพระสถูปของพระพุทธเจ้าแล้ว ตั้งจิตเคารพไว้ว่า พระสถูปนี้ของพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐที่สุด หักพังอยู่ในป่า พระสถูปไม่มีอะไรบังแดดฝนไม่(อยู่ในที่)เหมาะสมแก่คนที่รู้คุณและมีโชคลาภ เราจึงไม่ได้ทำความสะอาดพระสถูปของพระพุทธเจ้า จะไม่ประกอบกรณงานอย่างอื่น ข้าพเจ้าแผ้วถางหญ้า ต้นไม้ และเถาวัลย์ที่พระเจดีย์เสร็จแล้ว คุกเข่าไหว้ครบ 8 ครั้งแล้วก็กลับไป ด้วยกุศลกรรมที่ข้าพเจ้าได้ทำไว้แล้วนั้น และด้วยการตั้งเจตจำนงไว้ ข้าพเจ้าละร่างกายมนุษย์แล้ว ได้ไปเกิดยังสวรรค์ชั้นดาวดึงส์(พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน:33:53:508)

การสร้างพระเจดีย์สามารถใช้วัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ดังข้อความในพระไตรปิฎกว่า ข้าพเจ้าออกจากอาศรมได้ก่อนพระเจดีย์ทรายแล้ว รวบรวมดอกไม้ธูปเทียนมาบูชาพระเจดีย์นั้น ข้าพเจ้าทำจิตให้เลื่อมใสในพระเจดีย์แล้ว (พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน 33:114:152)และว่า “ข้าพเจ้าได้ไปยังแม่น้ำชีอัมมิกา แล้วโยกทรายมาก่อเป็นพระเจดีย์ทราย ข้าพเจ้าได้ทำพระเจดีย์ทรายนั่นให้เป็นนิมิตว่า พระสถูปของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นมุนี ครั้นแล้วได้สร้างพระสถูปทองคำไว้ที่หาดทราย แล้วใช้ดอกกระดังง์ทองคำจำนวน 3,000 ดอกบูชา ข้าพเจ้ามีความอัมใจ ประนมมือนมัสการทุกเช้าเย็น ไหว้พระเจดีย์ทราย เหมือนไหว้พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในที่เฉพาะพระพักตร์ (พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน:33:64:176) นอกจากนั้นมีหลักฐานเกี่ยวกับการสร้างพระสถูปทอง ปรากฏข้อความว่า ท่านทั้ง 2 ถือสะเก็ดไม้โพธิ์ให้สร้างเป็นพระสถูปทอง นมัสการในที่เฉพาะพระพักตร์ของพระศากยบุตร ทุกเช้าเย็น ในวันอุโบสถ ท่านทั้ง 2 นำพระสถูปทองออก

มาแล้ว กล่าวสรรเสริญพระพุทธรูป ให้เวลาผ่านไปตลอด 3 ยาม (ด้วยการปฏิบัติธรรม) ข้าพเจ้าได้เห็นพระสถูปทองเสมอ จึงระลึกถึงเจดีย์ทรายขึ้นได้ นั่งบนอาสนะเดียวได้บรรลุอรหัตผลแล้ว(พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน:33:83:178)

การทำความสะอาดเจดีย์มีอันสงฆ์เกี่ยวกับการเกิดในภพชาติ ทำให้มีผิวพรรณสวยงามดังข้อความดังนี้ เมื่อชาติปางก่อน ข้าพเจ้าเก็บใบโพธิ์ที่ถูกทิ้งไว้ ที่ลานพระเจดีย์ไปทิ้ง จึงได้คุณ 20 ประการ ด้วยเดชแห่งกรรมนั้น เมื่อข้าพเจ้าเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพน้อยภพใหญ่ ก็เวียนว่ายตายเกิดอยู่ใน 2 ภพ คือ (1) ในภพเทวดา (2) ภพมนุษย์ จุตินอกจากเทวโลกแล้วมาสู่ภพมนุษย์ ก็เกิดเฉพาะใน 2 ตระกูล คือ (1) ตระกูลกษัตริย์ (2) ตระกูลพราหมณ์ ข้าพเจ้ามีอวัยวะน้อยใหญ่ครบถ้วน มีร่างกายสูงใหญ่ รูปร่าง สะอาดสะอาดอัน สมบูรณ์ ไม่บกพร่อง ข้าพเจ้าเกิดในภพใดภพหนึ่ง คือในเทวโลกหรือในมนุษย มีผิวพรรณดังทองคำ เหมือนทองคำที่นายช่างหลอมดีแล้ว(พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน:33:48:224) และข้อความว่า ครั้งนั้น คนเหล่านั้นได้ช่วยกันสร้างเจดีย์ของพระศาสดา ผู้ทรงเป็นนักปราชญ์กว่านรชน สูงเพียงโยชน์เดียว ประดับด้วยรัตนนานาชนิดตามคำแนะนำของข้าพเจ้า ด้วยกรรมที่ข้าพเจ้าได้ทำไว้ดีแล้วนั้น และด้วยเจตนาที่ตั้งไว้มั่น ข้าพเจ้าละกายมนุษย์แล้ว จึงได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ บัดนี้ เป็นภพสุดท้าย ข้าพเจ้าเกิดในตระกูลเศรษฐี ที่มั่งคั่ง สมบูรณ์ มีทรัพย์มากในกรุงสาวัตถี (พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน : 33 : 23 : 292)

บุคคลเมื่อไหว้พระเจดีย์ สวดสรรเสริญพระคุณของพระพุทธเจ้าด้วยเสียงที่ไพเราะมีอันสงฆ์คือเกิดในภพชาติต่อไปทำให้มีเสียงไพเราะ ดังข้อความว่า ข้าพเจ้าบูชาพระพุทธเจ้าผู้เป็นฤาษี ผู้ประเสริฐ ด้วยเสียงที่ไพเราะ จึงได้ถึงความเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายที่มีเสียงไพเราะ ด้วยการถวายผลไม้แด่พระพุทธเจ้า และด้วยการระลึกถึงพระพุทธคุณ ข้าพเจ้าจึงสมบูรณ์ด้วยสามัญผลอยู่อย่างผู้มีอโสมนัส (พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน : 33 : 23 : 292)

พระไตรปิฎกได้กล่าวถึงถึงพวก ครุฑ และนาค พร้อมทั้งเทวดามาชูบูชาพระเจดีย์ดังข้อความว่า ครั้งนั้น พระสถูปทั้งองค์ สำเร็จด้วยแก้วมณี จนกระทั่งเป็นพุทธเจดีย์สูง 3 โยชน์ ส่องแสงสว่างไสว ครั้งนั้น พวกครุฑมาประชุมกันแล้ว ร่วมปรึกษากันว่ามนุษย์ เทวดา และนาคเหล่านั้นได้พากันทำพุทธบูชาแล้ว พวกเราอย่ามัวประมาทอยู่เลย มนุษย์ นาค และเทวดาไม่ประมาทกันแล้วถึงพวกเราก็จักสร้างพระสถูป เพื่อบูชาพระโลกนาถ ผู้คงที่(พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน : 33 : 134 : 355) การบูชาพระเจดีย์นอกจากดอกไม้แล้ว ยังมีการบูชาด้วยแสงไฟ ดังข้อความว่า มีใจผ่องใส ใช้น้ำมันนั้นตามประทีปบูชาพระเจดีย์ชื่อว่าสัพพังวร ของพระพุทธเจ้าผู้เลิศกว่าเทวดาและมนุษย์ ด้วยกรรมที่หม่อมฉันได้ทำไว้ดีแล้วนั้น และด้วยเจตนาที่ตั้งไว้มั่น หม่อมฉันละกายมนุษย์แล้ว จึงได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ (พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน : 33 : 149 : 475)

การสร้างพระเจดีย์นิยมสร้างด้วย สิ่งที่มีค่า ดังข้อความว่า พระเจดีย์ที่สร้างด้วยรัตนนั้นสร้างไว้อย่างสวยงาม มีสีสุก มีรัศมีรุ่งโรจน์ดุจดวงจันทร์และดวงอาทิตย์(พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน 33 : 262 : 489) ข้อความเกี่ยวกับการสร้างพระเจดีย์ดังนี้ หม่อมฉันทั้ง 2 ได้สร้างเจดีย์หลายองค์ แล้วก็พากันออกบวช เจริญอุปัฏฐากแล้วได้ไปเกิดในพรหมโลก(สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน33:298:494) พระชินพุทธเจ้าผู้ประเสริฐพระนามว่าสุชาตะ เสด็จดับขันธปรินิพพานที่เสลาราม พระเจดีย์ของพระศาสดา ที่เสลารามนั้น สูงถึง 3 คาวุต(สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน33:36:655)

สรุป รูปแบบการท่องเที่ยวที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นการเดินทางท่องเที่ยวของชาวพุทธไปยังพุทธศาสนสถาน เน้นการบำเพ็ญบุญตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งการบำเพ็ญบุญโดยเฉพาะการเดินทางไปบูชาไหว้พระเจดีย์ สวดสรรเสริญพระคุณของพระพุทธเจ้า บุคคลและกลุ่มบุคคลนิยมสร้างพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ตั้งตำนานท้องถิ่นการสร้างพระธาตุพนม การบอกเล่าตำนานผ่านกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ชาวพุทธนิยมเดินทางบำเพ็ญบุญพร้อมท่องเที่ยวกับครอบครัวและญาติมิตร

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

2.3.1 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

ศรชัย ไทรชมภู และคณะ (2548) กล่าวว่า การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนเป็นการบริหารจัดการด้านทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคมและสุนทรียภาพ โดยใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอันมีคุณค่าอย่างรอบคอบและชาญฉลาดสามารถรักษาเอกลักษณ์ดั้งเดิมได้ในระยะยาวนานที่สุด เกิดปัญหาผลกระทบน้อยที่สุด ขณะเดียวกันคุณภาพของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจะต้องดีขึ้น แม้ว่ามีนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นก็ตาม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) กล่าวว่า การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวในกลุ่มใหญ่และกลุ่มเล็กที่มีการจัดการอย่างดีเยี่ยมเพื่อสามารถดำรงไว้ซึ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวให้มีความดึงดูดใจอย่างไม่เสื่อมคลาย ธุรกิจท่องเที่ยวมีการปรับปรุงคุณภาพให้มีผลกำไรอย่างเป็นธรรม ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมได้รับประโยชน์ตอบแทนอย่างเหมาะสม โดยมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมเยือนสม่ำเสมออย่างเพียงพอแต่มีผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดหรือไม่มีเลยอย่างยั่งยืนยาว

สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว (2550) กล่าวถึงความหมายของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนกับการสร้างความสมดุลของการพัฒนานั้น เป็นการกำหนดแนวทางการใช้ประโยชน์ และการพัฒนาการท่องเที่ยว รวมทั้งปัจจัยแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสุนทรียภาพแก่สมาชิกของสังคมอย่างเสมอภาคกันทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยใช้ทรัพยากรที่เกี่ยวข้องอย่างชาญฉลาด ซึ่งจะต้องตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นภายใต้ขีดความสามารถของธรรมชาติที่จะรองรับได้ และตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณีให้สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นนั้นไว้ให้นานที่สุดเกิดผลกระทบน้อยที่สุด และใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

Shirley Eber (แชร์เลย์ อีเบอร์) (1992 : 162) ได้อธิบาย ถึงหลักการพื้นฐาน (Principles) ของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน 10 ประการ ดังนี้

1. การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน (Using Resource Sustainable) เป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมอย่างพอดีเท่าที่จำเป็นและประหยัด เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรให้มีการใช้ยาวนานขึ้น

2. การลดการบริโภคของเสียที่เกินความจำเป็น (Reducing over Consumption and Waste) เป็นการลดการบริโภคที่มากเกินความจำเป็นและการลดของเสียเพื่อช่วยลดค่าใช้จ่ายในการทำนุบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายในระยะยาว และเพิ่มคุณภาพของการท่องเที่ยวด้วย

3. การรักษาความหลากหลาย (Maintaining Diversity) เป็นการรักษาความหลากหลายของธรรมชาติและวัฒนธรรม ซึ่งมีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในระยะยาว และช่วยขยายฐานของการท่องเที่ยวด้วย

4. การรวมการพัฒนาการท่องเที่ยวเข้าอยู่ในการวางแผน (Integrating Tourism into Planning) เป็นการรวมการพัฒนาการท่องเที่ยวเข้ากับแผนพัฒนาแห่งชาติและแผนพัฒนาท้องถิ่น อีกทั้งมีการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment – EIA) ซึ่งการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม หมายถึง การใช้หลักวิชาการในการคาดการณ์เกี่ยวกับผลกระทบทั้ง ทางด้านบวกและด้านลบของการดำเนินโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวที่จะมีต่อสิ่งแวดล้อมทุกด้านทั้ง ด้านทรัพยากรท่องเที่ยว เศรษฐกิจ และสังคม เพื่อหาทางป้องกันผลกระทบด้านลบที่อาจเกิดขึ้น ให้เกิดขึ้น น้อยที่สุด อันจะช่วยขยายศักยภาพการท่องเที่ยวในระยะยาว

5. การสนับสนุนเศรษฐกิจท้องถิ่น (Supporting Local Economics) เป็นการรองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น โดยพิจารณาควบคู่ไปกับด้านราคาและคุณค่าของสิ่งแวดล้อม ซึ่งไม่เพียงแต่จะช่วยให้เกิดการประหยัด แต่ยังป้องกันการทำลายสิ่งแวดล้อมด้วย

6. การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น (Involving Local Communities) เป็นการให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยวอย่างเต็มที่ ซึ่งไม่เพียงแต่สร้างผลประโยชน์ตอบแทนให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น และสิ่งแวดล้อมโดยรวม แต่ยังช่วยยกระดับคุณภาพการจัดการท่องเที่ยวด้วย

7. การปรึกษากันระหว่างผู้เกี่ยวข้องและสาธารณชน (Consulting Stakeholders and the Public) เป็นการปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอระหว่างรัฐบาลผู้ประกอบการ ประชาชน ท้องถิ่น องค์กรและสถาบันที่เกี่ยวข้องเพื่อเข้าร่วมกันในทุกทิศทางเดียวกันรวมทั้ง ร่วมแก้ปัญหา และลดข้อขัดแย้งในผลประโยชน์

8. การฝึกอบรมบุคลากร (Training Staff) เป็นการฝึกอบรมบุคลากรท้องถิ่นทุกระดับให้มีความรู้เกี่ยวกับแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาแบบยั่งยืน ซึ่งจะช่วยยกระดับของการบริการท่องเที่ยว

9. การตอบสนองการตลาดท่องเที่ยว (Marketing Tourism Responsibly) เป็นการเตรียมข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวอย่างพร้อมมูลเพื่อเผยแพร่ไปยังนักท่องเที่ยวให้เข้าใจ และเคารพในสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว อีกทั้ง ช่วยยกระดับความพอใจของนักท่องเที่ยวด้วย

10. การวิจัยอย่างมีประสิทธิภาพ (Undertaking Research) เป็นการวิจัยและติดตามตรวจสอบอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อช่วยในการแก้ไขปัญหา และเพิ่มผลประโยชน์ให้กับแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว รวมถึงนักลงทุน

อุษาวดี พูลพิพัฒน์ (2545) กล่าวถึง การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน มีหลักการดังนี้

1. การอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรอย่างพอติ (Using Resource Sustainable) ทั้งในส่วนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญและเน้นการทำธุรกิจในระยะยาว
2. การลดการบริโภคที่เกินความจำเป็นและการลดของเสีย (Reducing Over-consumption and Waste) จะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายในระยะยาว และเป็นการเพิ่มคุณภาพของการท่องเที่ยวด้วย
3. การรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ (Maintaining Diversity) สังคม และวัฒนธรรม จะช่วยขยายฐานของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในอนาคต
4. การประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว (Integrating Tourism into Planning) เข้ากับกรอบแผนกลยุทธ์การพัฒนาแห่งชาติ การพัฒนาท้องถิ่น และการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม จะช่วยขยายศักยภาพการท่องเที่ยว
5. การท่องเที่ยวที่รองรับกิจกรรมในท้องถิ่น (Supporting Local Economic) โดยคำนึงถึงราคาและพัฒนาคุณค่าของสิ่งแวดล้อมไว้ ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดการประหยัด แต่ยังป้องกันสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลายอีกด้วย
6. เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น (Involving Local Communities) ในด้านการจัดการผลตอบแทนของประชาชน และสิ่งแวดล้อมเพื่อช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตและการจัดการการท่องเที่ยว
7. การประสานความร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการ ประชาชนท้องถิ่น องค์กรและสถาบันที่เกี่ยวข้อง (Consulting Stakeholders and the Public) เพื่อลดข้อขัดแย้งและร่วมแก้ปัญหา
8. เป็นการฝึกอบรมบุคลากร (Training Staff) โดยสอดแทรกแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาแบบยั่งยืนแก่บุคลากรท้องถิ่นทุกระดับ เพื่อยกระดับการบริการการท่องเที่ยว
9. ข้อมูลข่าวสารที่สื่อให้กับนักท่องเที่ยว โดยมุ่งสร้างความเข้าใจในการเคารพต่อธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว (Marketing Tourism Responsibly) อีกทั้งเป็นการช่วยยกระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวอีกทางหนึ่ง
10. การวิจัยและติดตามผล (Undertaking Research) เพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพในการดำเนินงาน รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคต่างๆ เพื่อนำไปสู่แนวทางการแก้ไขที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จะพิจารณาจากองค์ประกอบหลัก 4 ประการดังนี้

1. การดำเนินกิจกรรมในขอบเขตความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว
2. การตระหนักในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลต่อชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน
3. การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่มีต่อการท่องเที่ยว

4. การประสานเข้าด้วยกันของความต้องการทางเศรษฐกิจ การคงอยู่ของสังคม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (มนัส สุวรรณ และคณะ. 2543)

2.3.2 กรอบแนวทางปฏิบัติของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

จากหลักการพื้นฐานของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน สามารถนำไปสร้างกรอบแนวทางปฏิบัติของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้ 10 ประการ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2548) ดังนี้

1. มุ่งพัฒนาการท่องเที่ยวภายในประเทศอย่างจริงจังก่อน แล้วจึงพัฒนาการท่องเที่ยวระหว่างประเทศอย่างค่อยเป็นค่อยไปภายหลัง เพื่อให้เหมาะสมกับระบบสาธารณสุขปโภคที่รองรับเป็นสำคัญ
2. มุ่งให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโครงการท่องเที่ยวต่างๆ ที่จะ มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่
3. มุ่งพิจารณาอย่างรอบคอบถึงขอบเขตที่เหมาะสมของการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับทุกๆ ด้าน เพื่อผลักดันให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจของพื้นที่นั้น ๆ
4. มุ่งให้ข้อมูลการท่องเที่ยวอย่างเพียงพอแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยว เข้าใจและห่วงใยในสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้ง ช่วยยกระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวด้วย
5. มุ่งใช้วัสดุและผลผลิตในท้องถิ่น เพื่อช่วยลดดุลการค้ากับต่างประเทศได้ทางหนึ่ง และเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับคนไทยในท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วย
6. มุ่งกระจายรายได้ และนำรายได้เข้าสู่ท้องถิ่นให้มากที่สุด เพื่อประโยชน์ในระยะ ยาวของชุมชนท้องถิ่น
7. มุ่งจ้างงานในท้องถิ่นด้วยการส่งเสริมรูปแบบของงานที่น่าสนใจ เพื่อให้ ผลตอบแทนสูงแก่ชุมชนท้องถิ่นนั้น
8. มุ่งพัฒนาบุคลากรในท้องถิ่นให้มีความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้น เพื่อจะ ช่วย ยกระดับของบริการท่องเที่ยวให้สูงขึ้น
9. มุ่งรักษาคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมในท้องถิ่นให้อยู่รอดในระยะยาว เพื่อเป็นแหล่งรองรับการท่องเที่ยวตลอดไป
10. มุ่งทำงานร่วมกันอย่างเสมอภาคระหว่างภาคธุรกิจท่องเที่ยว เพื่อให้การทำงาน ขององค์กรท้องถิ่น องค์กรด้านสิ่งแวดล้อม และรัฐบาลร่วมกันบนหลักการ

2.3.3 รูปแบบของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

จากกรอบแนวทางปฏิบัติของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน 10 ประการ ทำให้ประเทศ ต่างๆ พยายามหารูปแบบการท่องเที่ยวใหม่ที่จะนำไปสู่การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน จึงเป็นเหตุให้เกิดการ จัดประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (The United Nations Conference of Environment and Development) หรือที่เรียกว่า ประชุม Earth Summit ขึ้น ที่กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1992 (พ.ศ. 2535) หรือที่เรียกอีกชื่อว่า Rio Summit (ปฏิญญาริโอ) และได้ร่วมลงนามรับรองเอกสารสำคัญ 5 ฉบับ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2548) คือ

1. ปฏิญญาริโอว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (The Rio Declaration on Environment and Development) ประกอบด้วยหลักการ 27 ประการเกี่ยวกับสิทธิและความรับผิดชอบของประชาชาติในการดำเนินงานพัฒนา เพื่อปรับปรุงความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น

2. แผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) เป็นแผนแม่บทของโลกสำหรับการดำเนินงานที่จะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้ง ในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

3. คำแถลงเกี่ยวกับหลักการเรื่องป่าไม้ (Statement of Principles on Forests) เป็นแนวทางในการจัดการ การอนุรักษ์และการพัฒนาอย่างยั่งยืนสำหรับป่าไม้ทุกประเภท อันเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจและการรักษาไว้ซึ่งสิ่งมีชีวิตในทุกรูปแบบ

4. กรอบอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (UN Framework Convention on Climate Change) มีวัตถุประสงค์ที่จะรักษาระดับก๊าซเรือนกระจก (Greenhouse Gases) ในบรรยากาศที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสภาวะอากาศทั่วโลกโดยลดปริมาณการปล่อยก๊าซบางชนิดขึ้น สู่อากาศ เช่น คาร์บอนไดออกไซด์ ซึ่งเกิดจากการเผาไหม้เชื้อเพลิงเพื่อใช้เป็นพลังงาน เป็นต้น

5. อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity) เพื่อให้ประเทศต่างๆ ยอมรับเอาวิธีการที่จะอนุรักษ์ความหลากหลายชนิดพันธุ์ของสิ่งมีชีวิต (Living Species) และเพื่อให้เกิดการแบ่งปันผลตอบแทนอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียมกันจากการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพ

จากกรอบการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนนี้ แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งควรมีมาตรการรองรับเพื่อให้สอดคล้องกับแหล่งท่องเที่ยวของตน ดังนี้

1. มีการวางแผนการท่องเที่ยว
2. ต้อนรับนักท่องเที่ยว ด้วยมารยาทและความเป็นมิตร
3. มีมาตรฐานการดูแลรักษาทรัพยากร เช่น ป่าเขา ต้นไม้ แม่น้ำ ลำธาร เนื่องจากกิจกรรม การท่องเที่ยวสามารถส่งผลกระทบทางลบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นสิ่งเปราะบางได้

4. กำหนดเขตท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและพัฒนาจิตใจ เช่น ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ทะเล น้ำตก ภูเขา ป่าไม้ เป็นสิ่งดึงดูดความต้องการพื้นฐานของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ จึงควรได้รับการส่งเสริม ให้เป็นเขตท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและพัฒนาจิตใจ เช่น ชายทะเลจังหวัดภูเก็ต ผู้คนที่อยู่ในพื้นที่หุบเขาที่มีอากาศหนาว ย่อมไม่มีโอกาสที่จะได้สัมผัสอากาศอันอบอุ่น หรือได้เห็นชายทะเล ความต้องการนี้เองที่ทำให้แหล่งท่องเที่ยวชายทะเลเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวหลายประเทศ โดยเฉพาะชาวยุโรป

5. มีแผนผัง สัมผัส จิตอาสา เพื่อเป็นกลุ่มตัวแทนองค์กร จัดการตามรูปแบบโครงการพัฒนาท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

6. ภาครัฐและเอกชนร่วมมือ ส่งเสริมและสนับสนุน ชุมชน และสถานศึกษาท้องถิ่นให้มีกิจกรรมองค์กร สร้างจิตสำนึก ดูแลรักษาธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง ปลูกฝังให้เยาวชนมีระเบียบวินัย และรู้จักคุณค่าประโยชน์จากการท่องเที่ยว ปลูกฝังให้คนไทยทุกคนมีระเบียบวินัย ซื่อสัตย์ มีน้ำใจ

ซึ่งกันและกัน มีการกำหนด วาระแห่งชาติ ด้านวางแผน ดูแล รักษา โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศาสนสถาน พุทธศิลป์ อย่างต่อเนื่อง

2.3.4 เป้าหมายของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว (2550) ได้กล่าวถึงเป้าหมายของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นสิ่งที่การพัฒนาการท่องเที่ยวในทุก ๆ ด้านต้องให้ความสำคัญ เพื่อให้เกิดความยั่งยืน ใน 3 ส่วน ดังต่อไปนี้

1. ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม สถานการณ์สิ่งแวดล้อมในปัจจุบันนับได้ว่าอยู่ในขั้นวิกฤติอันเนื่องมาจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการพัฒนาต่าง ๆ โดยปราศจากการจัดการที่ดีพอ จึงส่งผลให้ทรัพยากรเกิดความเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจึงต้องร่วมมือกัน อย่างเต็มที่จะไปถึงการท่องเที่ยวที่จะต้องมีการวางแผนและการจัดการที่ดีพอที่จะไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้ อีกทั้งควรเร่งช่วยกันอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพทางธรรมชาติให้คงเดิมไว้ให้มากที่สุด

2. ความยั่งยืนของสังคมและวัฒนธรรม สังคมและวัฒนธรรมไทยท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ได้รับผลกระทบจากกระแสวัฒนธรรมตะวันตกจนน่าเป็นห่วงว่าเอกลักษณ์ของศิลปวัฒนธรรมไทยจะเลือนหายไปในที่สุด จึงเกิดความพยายามที่จะฟื้นฟูอนุรักษ์ และสืบสานให้คงอยู่ต่อไป จึงถือว่าเป็นเป้าหมายอีกด้านหนึ่งของการจัดการท่องเที่ยวเพื่อมุ่งสู่ความยั่งยืน ต้องคำนึงถึง

3. ความยั่งยืนของเศรษฐกิจ เมื่อมีการจัดการเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สภาพสังคม และวัฒนธรรม สภาพของการพัฒนาทางเศรษฐกิจจะเกิดการพัฒนาขึ้นไปด้วยถึงแม้ว่าจะไม่ส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่รวดเร็ว หรือก้าวกระโดด แต่ก็สามารถเกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจแบบค่อยเป็นค่อยไป ส่งผลต่อการพัฒนาอย่างมั่นคงและยั่งยืนมากกว่าการพัฒนาเศรษฐกิจในรูปแบบอื่น ๆ

จากเป้าหมาย 3 ส่วนสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต้องคำนึงถึง จึงทำให้ลักษณะของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนนั้น มีข้อสังเกตที่สำคัญ 3 ประการคือ

ก) เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงคุณภาพ ได้แก่คุณภาพในการดำรงชีวิตของประชาชน ในชุมชน คุณภาพของประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว และคุณภาพของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม

ข) เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความต่อเนื่อง ในการจัดการท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวสม่ำเสมอ และความต่อเนื่องในการนำทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนมาใช้ประโยชน์ได้อย่างยาวนาน

ค) เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความสมดุล ระหว่างอุปสงค์ (Demand) หรือความต้องการของนักท่องเที่ยวและประชาชนในชุมชน กับอุปทาน (Supply) หรือทรัพยากรการท่องเที่ยว และศักยภาพของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการท่องเที่ยว

อย่างไรก็ตาม ทรัพยากรการท่องเที่ยว สามารถเสื่อมสลายได้ตามกาลเวลา สภาพดินฟ้าอากาศ การทำลายของมนุษย์ และการขาดการดูแลเอาใจใส่ หากได้การอนุรักษ์ ส่งเสริม และพัฒนา ตลอดจนการดูแลรักษาจาก มนุษย์ และ หน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง จึงจะส่งผลให้การท่องเที่ยวเจริญก้าวหน้าและพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ต่อไป

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยววัดในประเทศไทย

ปัจจุบัน การท่องเที่ยวเชิงธรรมะ” หรือ “ทัวร์ไหว้พระ” ณ วัดสำคัญต่างๆ นับเป็นอีก รูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมอย่างยิ่ง สำหรับคนไทย ทั้งนี้เพราะตามคติความเชื่อที่ ถือว่าการได้มาสักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ร่วมทำบุญบริจาคทาน จะนำความเป็นสิริมงคลมาสู่ชีวิต และสร้างจิตใจที่ผ่องใส มาสู่ผู้ปฏิบัติ

2.4.1 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับวัด

วัด หมายถึง สถานที่ทางศาสนา ซึ่งมีเสนาสนะและอาคารถาวรวัตถุต่างๆ เป็นที่ พานักอยู่อาศัยศึกษาปฏิบัติธรรมวินัย และประกอบศาสนกิจของพระภิกษุสงฆ์ตลอดจนเป็นที่บำเพ็ญ กุศลต่างๆ ของพุทธศาสนิกชนทั้งทางด้านจิตใจ และกิจกรรมตามประเพณีนิยม รวมทั้งเป็นศูนย์กลาง บริการทางการศึกษาและทางสังคม (มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2550 : ออนไลน์)

2.4.2 ชนิดของวัด

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ในประเทศไทย พุทธศักราช 2505 กำหนดไว้ว่า วัด มี 2 ชนิด คือ วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา และสำนักสงฆ์ ซึ่งวิสุงคามสีมา หมายถึง เขตพื้นที่ ที่พระภิกษุสงฆ์ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตเพื่อใช้จัดตั้งวัดขึ้น แต่ในทางปฏิบัตินั้นเป็นการขอ พระบรมราชานุญาตเฉพาะแต่บริเวณที่ตั้งพระอุโบสถเท่านั้น ส่วนสำนักสงฆ์ หมายถึง สถานที่ตั้งพา นักอาศัยของหมู่พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งไม่ได้ขอพระบรมราชานุญาตใช้ผืนที่ดินแห่งนั้นเพื่อจัดตั้งเป็นวัดขึ้น ดังนั้นสำนักสงฆ์จึงไม่มีโรงพระอุโบสถเพื่อใช้เป็นที่พักสังฆกรรม วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ถือว่าเป็นวัดที่ถูกต้องและมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย

2.4.3 ประเภทของวัด

วัดแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ วัดหลวงหรือพระอารามหลวง หมายถึง วัดที่ พระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ทรงสร้าง หรือวัดที่รัฐบาลหรือราษฎรทั่วไปสร้างขึ้นแล้วทรง รับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ และวัดราษฎร์ หมายถึง วัดที่ราษฎรทั้งหลายสร้างขึ้นตามศรัทธา และ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาถูกต้องตามกฎหมายจากทางราชการแล้ว และช่วยกันทำนุบำรุงวัดสืบ ต่อกันมา

2.4.4 การใช้พื้นที่ของวัด โดยทั่วไปนิยมแบ่งเขตพื้นที่ภายในออกเป็น 3 ส่วน คือ

2.4.4.1 เขตพุทธาวาส เป็นพื้นที่สำหรับพระสงฆ์ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นเสมือนสัญลักษณ์แห่งสถานที่ประทับขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะคำว่าพุทธาวาส มีความหมายเป็น สถานที่ประทับของพระพุทธเจ้า เขตพุทธาวาสมักประกอบด้วยสถาปัตยกรรมหลัก สำคัญๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธองค์และพิธีกรรมต่างๆ คือ พระเจดีย์ พระมณฑป พระปราสาท: เป็น อาคารที่สร้างเพื่อใช้เป็นศูนย์กลางหลักของวัด พระอุโบสถ : เป็นอาคารที่ใช้ประกอบพิธีกรรมในการ ทำสังฆกรรม พระวิหาร: เป็นอาคารที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาระหว่างพระสงฆ์และฆราวาส เจดีย์ราย เจดีย์ทิศ: เป็นอาคารที่ใช้บรรจุอัฐิ หรือประกอบเพื่อให้ผังรวมสมบูรณ์ หอระฆัง : คืออาคาร ที่ใช้เป็นเครื่องตีบอกเวลาสำหรับพระภิกษุสงฆ์ ศาลาต่างๆ เช่น ศาลาราย : เป็นอาคารที่ใช้เป็นที่นั่ง พักของผู้มาเยือน ศาลาทิศ: เป็นอาคารที่ล้อมอาคารสำคัญสำหรับให้ภิกษุสงฆ์นั่งพัก หรือประกอบ เพื่อให้ผังรวมสมบูรณ์ พระระเบียง: เป็นอาคารที่ล้อมอาคารหลักสำคัญหรือล้อมแสดงขอบเขตแห่ง

พุทธาวาส พลัปปลาเปลื้องเครื่อง: เป็นอาคารที่ใช้สำหรับเป็นที่พระมหากษัตริย์เปลี่ยนชุดฉลองพระองค์ในวาระที่ทรงเสด็จพระราชดำเนินเพื่อบำเพ็ญพระราชกุศล

2.4.4.2 เขตสังฆาวาส หมายถึงขอบเขตบริเวณพื้นที่ส่วนหนึ่งของวัดที่กำหนดไว้ให้เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสงฆ์ เพื่อให้สามารถปฏิบัติภารกิจส่วนตัวที่ไม่เกี่ยวเนื่องกับพิธีการใดทางศาสนาโดยตรง คำว่า สังฆาวาส มาจาก คำว่า สงฆ์ เชื่อมกับคำว่า อาวาส แปลว่า ที่อยู่แห่งหมู่สงฆ์ พื้นที่บริเวณนี้จึงมักมีขอบเขตที่มีติดชิดและประกอบด้วยอาคารสถานที่สัมพันธ์เฉพาะกับกิจกรรมและวัตรปฏิบัติที่เป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของเพศสมณะเท่านั้น อันได้แก่ กุฏิ: เป็นอาคารที่ใช้สำหรับอาศัยจำวัดหลับนอน กับปียกุฏิ: คือโรงเก็บอาหาร หอฉัน: เป็นอาคารที่ใช้สำหรับฉันภัตตาหาร วัจจกุฏิ: เป็นอาคารสำหรับใช้ขับถ่าย ศาลาการเปรียญ: เป็นอาคารที่ใช้สำหรับเรียนหนังสือของพระสงฆ์ หอไตร: เป็นอาคารที่ใช้สำหรับเก็บรักษาคัมภีร์ทางศาสนา ชันดาฆระ: คือโรงไฟและต้มน้ำ เรือนไฟ ธรรมศาลา: คือโรงเทศนาธรรม ห้องสรงน้ำ: ห้องสำหรับชำระกาย ศาลาท่าน้ำ: เป็นอาคารที่ใช้เป็นท่าและทางเข้าสู่วัดทางน้ำ

2.4.4.3 เขตธรณีสงฆ์ หมายถึงเขตพื้นที่ในพระอารามที่วัดกำหนดพื้นที่บางส่วนที่หลีกเลี่ยงจากการจัดแบ่งเขตสำคัญ คือ เขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาส ให้เป็นเขตพื้นที่สำหรับเอื้อประโยชน์ใช้สอยในเชิงสาธารณะประโยชน์ในลักษณะต่างๆ ของวัด เช่น ใช้เป็นพื้นที่เปิดโล่งเพื่อสร้างความร่มรื่นให้วัด หรือใช้เป็นสถานที่ก่อสร้างอาคารอื่นๆ เช่น สร้างเมรุสำหรับฌาปนกิจศพ ชุมชนตั้งโรงเรียนเพื่อให้ความศึกษาแก่สังคม แบ่งเป็นพื้นที่ให้คฤหัสถ์เช่าเพื่อใช้เป็นแหล่งทามาหากิน อาทิ การสร้างตึกแถว หรือทาเป็นตลาด เป็นต้น

การแบ่งพื้นที่วัดออกเป็น 3 ส่วนนี้ ในเชิงการออกแบบทางสถาปัตยกรรมจึงหมายถึงส่วนหนึ่งคือเขตพุทธาวาสถูกใช้เป็นพื้นที่กึ่งสาธารณะ (Semi-public zone) อีกส่วนหนึ่ง คือเขตสังฆาวาส ที่ใช้เป็นพื้นที่ส่วนตัว (Private zone) เฉพาะของพระสงฆ์ ส่วนเขตธรณีสงฆ์ก็เป็นเสมือนเขตพื้นที่สาธารณะ (Public zone) สำหรับคนทั่วไป

ดังนั้น เมื่อมีโอกาสได้ไปท่องเที่ยววัด ควรได้ศึกษาเรียนรู้คุณค่าของโบราณสถานและโบราณวัตถุ พุทธศิลป์และศิลปด้านจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ภายในบริเวณวัด ซึ่งมีศิลปะทั้งงดงาม และแฝงประวัติความเป็นมาที่สำคัญและน่าสนใจเพิ่มเติมด้วย

2.5 แนวคิดศักยภาพด้านการท่องเที่ยว

ศักยภาพด้านการท่องเที่ยว คือ ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวที่เอื้อต่อการพัฒนาการปรับปรุงหรือทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรวมถึงความน่าสนใจของท้องถิ่นนั้นว่ามีเพียงพอที่จะดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้ตัดสินใจเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวนั้นหรือไม่ วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์ (2548) ได้กล่าวถึงหลักเกณฑ์ในการพิจารณาและการกำหนดศักยภาพหรือความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

1. คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว โดยพิจารณาจากสาระที่แท้จริงของแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถสร้างความสนใจ และดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเยือน เช่น ความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ บรรยายากาสความสวยงาม สภาพภูมิทัศน์ทางธรรมชาติหรือวิถีชีวิตโดยรอบ

2. สภาพการเข้าถึง หมายถึงสภาพการคมนาคมไปสู่แหล่งท่องเที่ยว นั้น ความสะดวกสบายเหมาะสมสำหรับการเดินทางสู่แหล่งท่องเที่ยว เช่น ระยะทางจากตัวเมืองลักษณะการเดินทาง สภาพเส้นทาง ความสะดวกในการเข้าถึง ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง

3. สิ่งอำนวยความสะดวก หมายถึงสิ่งบริการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการท่องเที่ยว และระบบสาธารณูปโภคที่อยู่ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวเช่น โรงแรม ร้านอาหาร เครื่องดื่ม สถานบันเทิง ระบบไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ สถานพยาบาล สถานีตำรวจ หรือระบบรักษาความปลอดภัย

4. สภาพแวดล้อม หรือสิ่งรอบตัวของแหล่งท่องเที่ยวซึ่งรวมทั้งด้านระบบนิเวศ และสภาพทางภูมิศาสตร์เช่น สภาพทางกายภาพ สภาพอากาศ สภาพน้ำมวลภาวะ ชยะ กลิ่น เสียง และความสะอาดอื่น ๆ

5. ข้อจำกัดในการรับนักท่องเที่ยว หมายถึง อุปสรรคหรือข้อขัดแย้งในการใช้สถานที่นั้นเป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น ข้อจำกัดในการรับนักท่องเที่ยวได้ครั้งละไม่มาก เนื่องจากมีที่พักไม่เพียงพอ น้ำไม่เพียงพอ หรือมีปัญหาเรื่องระบบความปลอดภัย หรือข้อจำกัดด้านอากาศ หรือข้อจำกัดเพราะเป็นเขตหวงห้ามของทางราชการหรือเอกชน

6. ความมีชื่อเสียงในปัจจุบัน หมายถึง ความเป็นที่รู้จักแพร่หลายของแหล่งท่องเที่ยว นั้นๆ

นอกจากนี้ วิภา ศรีระทุ (2551 :38) ได้กล่าวถึงเกณฑ์ในการพิจารณาศักยภาพด้านการท่องเที่ยว ที่ครอบคลุมองค์ประกอบ 4 ด้าน ดังนี้

1. ด้านพื้นที่ คือ การดึงดูดนักท่องเที่ยวด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีลักษณะเฉพาะหรือมีความเป็นเอกลักษณ์ ประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถานที่มีความเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น รวมทั้งต้องมีปัจจัยอื่นที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ ได้แก่ ลักษณะภูมิทัศน์ ความสะดวกในการเข้าถึง แหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

2. ด้านการจัดการ คือ ความปลอดภัยในการท่องเที่ยวในพื้นที่ การจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆและการจัดการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวไม่ให้เกินขีดความสามารถในการรองรับ

3. ด้านกิจกรรมและกระบวนการ คือ การพิจารณาถึงความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว การสร้างจิตสำนึกและการให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม

4. ด้านการมีส่วนร่วม คือการพิจารณาว่าองค์กรท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมดูแลแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบใดบ้าง และประชาชนในท้องถิ่นมีความพอใจหรือสนใจที่จะให้แหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตนได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือไม่

ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ประเทศต่าง ๆ ให้ความสนใจในการศึกษาและองค์ประกอบในการชี้วัดระดับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวมีการศึกษามาเป็นเวลานาน จูฑามาตไชยศร (2536) มีองค์ประกอบที่สำคัญที่เป็นตัวบ่งชี้ ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว 4 ประการ ดังนี้

1. ปัจจัยจุดใจหลักของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ สถานที่ตั้ง และลักษณะของ แหล่งท่องเที่ยวต่อความต้องการนักท่องเที่ยวหลายด้าน เช่น ความต้องการทำงาน ความสงบ ความสนุกสนานตื่นเต้น และความจริง ซึ่งปัจจัยจุดใจหลักคือ ปัจจัยจุดใจด้านธรรมชาติ ปัจจัยจุดใจทางด้านประวัติศาสตร์และศาสนาและปัจจัยจุดใจทางด้านกิจกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น

2. ปัจจัยประกอบ ได้แก่ ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ และลักษณะภูมิทัศน์ สภาพเศรษฐกิจ และสังคม ความปลอดภัย ธรรมชาติ และการเมือง

3. ปัจจัยสนับสนุนและสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวก ในด้านที่พักและอาหารแก่นักท่องเที่ยว การให้ข่าวสารและการประชาสัมพันธ์ สิ่งอำนวยความสะดวกด้านบันเทิง และร้านค้าของที่ระลึก

4. ปัจจัยด้านโครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคม พิจารณาโครงข่ายการคมนาคมทั้งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศที่สะดวก บริการสาธารณะ เช่น การกำจัดขยะ สิ่งปฏิกูล ตลอดจนระบบสื่อสารโทรคมนาคม

ดังนั้นในการศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณา 6 ด้าน ได้แก่ ด้านความสะดวกการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว ด้านคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว และด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

2.6 แนวคิดเกี่ยวกับหลักพุทธธรรม

พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต) (2532) ได้กล่าวความตอนหนึ่งว่า พระพุทธศาสนานั้นเมื่อมองในทัศนะของคนสมัยใหม่ มักเกิดปัญหาขึ้นบ่อยๆว่าเป็นศาสนา (religion) หรือเป็นปรัชญา (philosophy) หรือว่าเป็นเพียงวิถีครองชีวิตแบบหนึ่ง (a way of life) เมื่อปัญหาเช่นนี้เกิดขึ้นแล้วก็เป็นที่ให้ต้องถกเถียงหรือแสดงเหตุผล ทำให้เรื่องยืดยาวออกไป อีกทั้งมิติในเรื่องนี้ก็แตกต่างกันไป เป็นแบบเดียวกัน ทำให้เป็นเรื่องพื้นเผื่อ ไม่มีที่สิ้นสุดพุทธธรรม ก็คือ พุทธธรรมและยังคงเป็นพุทธธรรมอยู่นั่นเอง มีข้อจำกัดเพียงอย่างเดียวว่าหลักการหรือคำสอนใดก็ตามที่เป็นเพียงการคิดค้นหาเหตุผลในเรื่องความจริงเพื่อสนองความต้องการทางปัญญา โดยมีได้มุ่งและแสดงแนวทางสำหรับประพฤติปฏิบัติในชีวิตจริง อันนั้นให้ถือว่าไม่ใช่พระพุทธศาสนา เฉพาะอย่างที่ถือว่าเป็นคำสอนเดิมแท้ของพระพุทธเจ้า ซึ่งในที่นี้เรียกว่าพุทธธรรม

การประมวลคำสอนในพระพุทธศาสนามาวางเป็นข้อสรุปลงว่า พุทธธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนและทรงมุ่งหมายแท้จริง เป็นอย่างไรนั้น เป็นเรื่องยาก แม้จะยกข้อความในคัมภีร์ซึ่งถือกันว่าเป็นพุทธพจน์มาอ้าง เพราะคำสอนในคัมภีร์มีปริมาณมากมาย มีแง่ด้านระดับความลึกซึ้งต่างๆกัน และขึ้นต่อการตีความของบุคคล โดยใช้สติปัญญาและความสุจริตใจหรือไม่เพียงไรด้วย ในบางกรณี ผู้ถือความเห็นต่างกันสองฝ่าย อาจยกข้อความในคัมภีร์มาสนับสนุนความคิดเห็นของตนได้ด้วยกันทั้งคู่การวินิจฉัยความจริงจึงขึ้นต่อความแม่นยำในการจับสาระสำคัญ และความกลมกลืนสอดคล้องแห่งหลักการและหลักฐานที่แสดงทั้งหมดโดยหน่วยรวมเป็นข้อสำคัญ แม้กระนั้น เรื่องที่แสดงและหลักฐานต่างๆ ก็มักไม่กว้างขวางครอบคลุมพอ จึงหนีไม่พ้นจากอิทธิพลความเห็นและความเข้าใจพื้นฐานต่อพุทธธรรมของบุคคลผู้แสดงนั้น

พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต) (2532) ได้กล่าวไว้ว่า พุทธธรรมเป็นคำสอนที่มุ่งสำหรับคนทุกประเภท ทั้งบรรพชิต และคฤหัสถ์ คือ ครอบคลุมสังคมทั้งหมดและลักษณะทั่วไปของพุทธธรรมนั้น สรุปได้ 2 อย่าง คือ

1. แสดงหลักความจริงสายกลาง ที่เรียกว่า “มัชฌิมนธรรม” หรือเรียกเต็มว่า “มัชฌิมนธรรมเทศนา” ว่าด้วยความจริงตามแนวของเหตุผลบริสุทธิ์ตามกระบวนการของธรรมชาติ นำมาแสดงเพื่อประโยชน์ทางปฏิบัติในชีวิตจริงเท่านั้น ไม่ส่งเสริมความพยายาม ที่จะเข้าถึงสัจธรรมด้วยวิธีถกเถียงสร้างทฤษฎีต่างๆ ขึ้นแล้วยึดมั่น ปกป้องทฤษฎีนั้นๆ ด้วยการแก่งความจริงทางปรัชญา

2. แสดงข้อปฏิบัติสายกลาง ที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” อันเป็นหลักการครองชีวิตของผู้ฝึกอบรมตน ผู้รู้เท่าทันชีวิต ไม่หลงมกมาย มุ่งผลสำเร็จคือความสุข สะอาด สว่าง สงบ เป็นอิสระที่สามารถมองเห็นได้ตั้งแต่ในชีวิตนี้ ในทางปฏิบัติ ความเป็นสายกลางนี้ เป็นไปโดยสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นๆ เช่น สภาพชีวิตของบรรพชิต หรือ คฤหัสถ์ เป็นต้น

การสั่งสอนธรรมของพระพุทธเจ้า ทรงมุ่งผลในทางปฏิบัติ ให้ทุกคนจัดการกับชีวิตที่เป็นอยู่จริงๆ ในโลกนี้ และเริ่มแต่บัดนี้ ความรู้ในหลักที่เรียกว่า มัชฌิมนธรรมเทศนา ก็ดี การประพฤติตามมรรคาที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา ก็ดี เป็นสิ่งที่ทุกคน ไม่ว่าจะอยู่ในสภาพและระดับชีวิตอย่างไร สามารถเข้าใจและนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ตามสมควรแก่สภาพและระดับชีวิตนั้นๆ ถ้าความห่วงใยในเรื่องชีวิตหลังจากโลกนี้มีอยู่ ก็จงทำชีวิตแบบที่ต้องการนั้นให้เกิดมีเป็นจริงเป็นจังแน่นอนจนขึ้นมาเสียในชีวิตนี้ทีเดียว จนมั่นใจในตนเองโดยไม่ต้องกังวลห่วงใยในโลกหน้านั้นเลย ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน โดยธรรมชาติ ที่จะเข้าถึงผลสำเร็จเหล่านี้ แม้ว่าความสามารถจะต่างกัน ทุกคนจึงควรได้รับโอกาสเท่าเทียมกันที่จะสร้างผลสำเร็จนั้นตามความสามารถของตน และความสามารถนั้น ก็เป็นสิ่งที่ปรับเปลี่ยนเพิ่มพูนได้ จึงควรให้ทุกคนมีโอกาสดังกล่าวพัฒนาความสามารถของตนอย่างดีที่สุด และแม้ว่าผลสำเร็จที่แท้จริง ทุกคนจะต้องทำด้วยตัวเอง โดยตระหนักในความรับผิดชอบของตน ที่จะต้องชวนช่วยพากเพียรอย่างเต็มที่ แต่ทุกคนก็เป็นอุปกรณ์ในการช่วยตนเองของคนอื่นได้ ดังนั้นหลักอภิปมาธรรม และหลักความมีกัลยาณมิตร จึงเป็นหลักธรรมที่เด่น และ เป็นข้อที่เน้นหนักทั้งสองอย่าง ในฐานะความรับผิดชอบต่อตนเองฝ่ายหนึ่ง กับปัจจัยภายนอกที่จะช่วยเสริมอีกฝ่ายหนึ่ง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2540) ได้กล่าวไว้ว่า คำว่า พระพุทธศาสนา โดยทั่วไปมีความหมายกว้างมาก รวมถึงแต่หลักธรรม พระสงฆ์ องค์กร สถาบัน กิจกรรม ไปจนถึงศาสนสถาน และศาสนาวัตถุทุกอย่าง แต่ถ้าจะเจาะลงไปให้ถึงความหมายแท้ที่เป็นตัวจริง พระพุทธศาสนาก็มีความหมายตรงไปตรงมาตามคำแปล โดยพยัญชนะของคำว่า พระพุทธศาสนานั้นเองว่า “คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า” นี่คือนั่น ตัวแท้ตัวจริงของพระพุทธศาสนา สิ่งอื่นนอกจากนี้เป็นส่วนขยายออกหรือออกขึ้นมาจากคำสอนของพระพุทธเจ้าเท่านั้น

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2541) ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อเราตรวจดูคำสอนของพระพุทธองค์อย่างใกล้ชิดจะพบว่า วิธีการของพระพุทธองค์มีส่วนกันกับวิธีการทางวิทยาศาสตร์เป็นอย่างมาก นี่เป็นเรื่องที่ไปกระตุ้นให้ชาวตะวันตกพากันหันมาสนใจพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก เราเริ่มพบว่าทำไมไอน์สไตน์ถึงได้ให้ข้อคิดเห็นที่เป็นการเสริมเกียรติให้กับตนเอง ความสอดคล้องต้องกันของพุทธวิธีและวิธีการทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่มีความชัดเจนมาก หากเราได้ตรวจสอบเท่าที่ดังกล่าวแบบเชิงวิเคราะห์ เราจะพบว่าในปัจจุบันมนุษย์มีการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างลุ่มหลง หมกมุ่น ปลุกปลอบไปเป็นทาสตามกระแสกิเลสก็ดี การหลีกเลี่ยงออกไปโดยสิ้นเชิง ไม่เกี่ยวข้องรับผิดชอบอย่างใดต่อสังคมอยู่อย่างทรมานตนก็ดี นับว่าเป็นข้อปฏิบัติที่ผิดเถียงสุดด้วยกันทั้งสองอย่าง ไม่สามารถให้มนุษย์ดำรงชีวิตอย่างมีความหมายแท้จริงได้ ตลอดระยะเวลาที่พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญพุทธกิจนั้น ก็มุ่ง

การการบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม เพราะพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการกระทำ (กรรมวาท และ กิริยวาท) เป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายาม (วิริยวาท) ไม่ใช่ศาสนาแห่งการอ่อนนอน การสั่งสอนธรรมของพระพุทธเจ้าทรงมุ่งผลในทางปฏิบัติ ให้ทุกคนจัดการกับชีวิตที่เป็นอยู่จริง ๆ ในโลกนี้ และเริ่มแต่บัดนี้ ทุกคนมีสิทธิ์เท่าเทียมกันโดยธรรมชาติที่จะเข้าถึงผลสำเร็จเหล่านี้

หากยกเอาผลงานและพระจริยาของพระพุทธเจ้าขึ้นมาเป็นหลักพิจารณา จะมองเห็นแนวทางการบำเพ็ญพุทธกิจที่สำคัญหลายอย่าง เช่น ทรงพยายามล้มล้างความเชื่อถืองมงายในเรื่องพิธีกรรมอันเหลวไหลต่างๆ โดยเฉพาะการบูชายัญ ด้วยการสอนย้ำถึงผลเสียหายและความไร้ผลของพิธีกรรมเหล่านั้น เพราะยัญพิธีทำให้คนมัวแต่คิดหวังพึ่งเหตุปัจจัยภายนอกอย่างหนึ่ง ทำให้คนกระหายทะยานและคิดหมกมุ่นในผลประโยชน์ทางวัตถุเพิ่มพูนความเห็นแก่ตน ไม่คำนึงถึงความทุกข์ยากเดือดร้อนของเพื่อนมนุษย์และสัตว์อย่างหนึ่ง ทำให้คนคิดหวังแต่เรื่องอนาคตจนไม่คิดปรับปรุงปัจจุบัน เป็นต้น ความเชื่อที่ผิดพลาดเหล่านี้ถือว่า เป็นเรื่องที่พระพุทธศาสนาสอนให้เราทุกคนพยายามแก้ไขให้ถูกต้อง และนำไปปฏิบัติให้เกิดมรรคผลอย่างจริงจัง เพราะสามารถนำไปสู่การดับทุกข์คือ ปัญหาทั้งมวลได้ ในที่สุด

สรุปว่าพุทธศาสนานั้นเป็นหลักคำสอนที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิต หรือเรียกได้ว่า เป็นปรัชญาชีวิตของพุทธศาสนิกชนทุกหมู่เหล่า เพราะเป็นศาสนาที่ประกอบด้วยพระสัทธรรมคำสอนทั้ง 3 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นปริยัติ คือ ภาควิชาที่จัดได้ว่าเป็นรากแก้วของต้นไม้ทุกส่วน ส่วนที่เป็นปฏิบัติ คือ ภาควิชาที่ทำงานที่ต้องลงมือกระทำด้วยตนเอง เป็นองค์ประกอบของต้นไม้ที่อาศัยรากแก้วที่มั่นคงดี และส่วนที่เป็นปฏิเวธ คือ ผลของการลงมือกระทำตามหลักการนั้นอย่างถูกต้อง อันเป็นส่วนที่แสดงถึงความเจริญเติบโตดีของต้นไม้ เพราะอาศัยรากแก้ว และการทำงานอย่างสมบูรณ์ของต้นไม้ที่มีองค์ประกอบพร้อมกันทุกส่วนอย่างเป็นเอกภาพ

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุรศักดิ์ ศิลาวรรณา (2550 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การท่องเที่ยวและการเผยแพร่พระพุทธศาสนา : บทบาทของวัดในเขตกรุงเทพมหานคร กรณีศึกษาวัดบวรนิเวศวิหารและวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม” การศึกษาวิจัยชี้ให้เห็นว่า วัดมีความสำคัญต่อสังคมไทย มาตั้งแต่อดีตกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ แม้บทบาทและหน้าที่ของวัดจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยบ้าง หากแต่วัดก็ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจชาวไทยพุทธและชาวต่างชาติที่สนใจเข้ามาเยี่ยมชมวัด นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่เดินทางมาเยี่ยมชมวัดส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีอายุมากกว่า 20 ปีขึ้นไป แรงจูงใจทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาที่วัดเพราะต้องการชมความสวยงามของโบราณสถาน และพระพุทธรูปที่ประดิษฐานภายในวัด รวมถึงการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ภายในวัด อาทิเช่น การทำบุญตักบาตร บริจาคทาน ดังนั้น การที่จะนำวัดมาเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ควรตระหนักถึงผลกระทบที่วัดจะได้รับมาในภายหลัง แม้ว่าวัดจะมีบทบาทคลาดเคลื่อนไปอย่างไรก็ตาม วัดก็ยังเป็นศูนย์กลางของสังคมไทย และมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวไทยพุทธ และพระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน

ศักดิ์ศิริ นันตะสุข และคณะ (2550 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่องโครงการการพัฒนาศักยภาพของคนในท้องถิ่นในการบริหารจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ผลการวิจัยสรุปว่าคนในท้องถิ่นมีศักยภาพด้านบุคลิกภาพระดับมาก ส่วนศักยภาพด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านการ

บริหารจัดการ และด้านการพึ่งตนเองระดับปานกลาง มีความต้องการพัฒนาศักยภาพด้านบุคลิกภาพ ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านการบริหารจัดการและด้านการพึ่งตนเองในระดับมาก ระดับศักยภาพกับระดับความต้องการพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนของคนในท้องถิ่นทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านบุคลิกภาพ ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านการบริหารจัดการและด้านการพึ่งพาตนเอง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 แนวทางยุทธศาสตร์พึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ได้แก่ การปรับทัศนคติเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน การสร้างความมั่นใจในการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น การศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม แบบแผนการปฏิบัติต่างๆ ของคนในพื้นที่ การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ส่งเสริมให้มันักวิจัยอยู่ในพื้นที่เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

อิทธิวัตร ศรีสมบัติ และคณะ (2550 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง สายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ เพื่อศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ และเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การพึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งคณะผู้วิจัยได้สำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธและทำการประเมินศักยภาพ กำหนดปัจจัยและเกณฑ์การชี้วัดเพื่อประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ มีองค์ประกอบ 2 ด้าน คือศักยภาพในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวและศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว ผลการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ พบว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ 6 จังหวัด มีทั้งสิ้น 80 แห่ง ประกอบด้วย จังหวัดอุบลราชธานี 21 แห่ง จังหวัดนครราชสีมา 18 แห่ง จังหวัดสุรินทร์ 11 แห่ง จังหวัดศรีสะเกษ 11 แห่ง จังหวัดชัยภูมิ 10 แห่ง และจังหวัดบุรีรัมย์ 9 แห่ง

ผลการ ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ พบว่า จังหวัดนครราชสีมา แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มี ศักยภาพมาก จำนวน 8 แห่ง คือ วัดเขาจันทร์งาม วัดศาลาลอย วัดบ้านไร่ วัดป่าสระวัน วัดเทพพิทักษ์ปุณณาราม วัดสุทธจินดา วัดบึง และวัดตระคร้อ จังหวัดอุบลราชธานี มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีศักยภาพมาก จำนวน 5 วัด คือ วัดศรีอุบลรัตนาราม วัดมหาวนาราม วัดทุ่งศรีเมือง วัดหนองป่าพงและวัดสุปฏิตนาราม จังหวัดบุรีรัมย์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ที่มีศักยภาพมาก จำนวน 5 วัด คือ วัดเขากระโดง วัดโพธิ์ย้อย วัดเกาะแก้ว วัดขุนก้อง และวัดศีรชะเรต จังหวัดชัยภูมิ แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีศักยภาพมาก มีจำนวน 5 วัด คือ วัดชัยภูมิพิทักษ์ วัดกลางเมืองเก่า วัดชัยสามหมอ วัดพระธาตุสามหมื่น และวัดเทพบุตรบรรพต จังหวัดศรีสะเกษ มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธมีศักยภาพมาก จำนวน 3 วัด คือ วัดสระกำแพงใหญ่ วัดมหาพุทธารามและวัดบ้านสร้างเรือง จังหวัดสุรินทร์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีศักยภาพมาก จำนวน 3 วัด คือ วัดบูรพาราม วัดเพชรบุรี และวัดพระพุทธบาทเขาพนมดิน ส่วนการกำหนดยุทธศาสตร์การพึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาและการท่องเที่ยวเชิงพุทธพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนนั้น พบว่า จะต้องมีการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทั้งภายในจังหวัด จังหวัดใกล้เคียง และเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2552) ได้จัดทำแบบประเมินคุณภาพด้านการท่องเที่ยว เพื่อให้จังหวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดอย่างมีประสิทธิภาพและได้มาตรฐาน โดยแบ่งการ

ประเมินออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) ประเภทแหล่งท่องเที่ยว จำนวน 12 แหล่ง ได้แก่ มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปะวิทยาการ มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเพื่อนันทนาการ มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ น้ำพุร้อนธรรมชาติ มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวประเภทชายหาด มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวประเภทน้ำตก มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติประเภทเกาะ และมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติประเภทแก่ง มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติประเภทถ้ำ และ 2) ประเภทบริการการท่องเที่ยว จำนวน 8 ชนิด ได้แก่ ได้แก่ มาตรฐานการบริการอาหารฮาลาลเพื่อการท่องเที่ยว มาตรฐานการบริการอาหารเพื่อการท่องเที่ยว มาตรฐานที่พักเพื่อการท่องเที่ยว (มาตรฐานโรงแรม) มาตรฐานกิจกรรมล่องแก่ง มาตรฐานกิจกรรมเดินป่า มาตรฐานกิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นต้น

พระมหาสุทิตย์ อาภากร (2552) วิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด ในกรุงเทพมหานคร พบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 9 วัด ในกรุงเทพมหานคร มีขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม โดยวัดให้ความสำคัญกับคุณค่าของสิ่งแวดล้อมในเชิงรูปธรรม พุทธศิลปกรรม และมีการนำความรู้ทางพระพุทธศาสนา มาเผยแพร่แก่นักท่องเที่ยว สำหรับรูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร พบว่า มี 4 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการเที่ยวชม สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และการเที่ยวชมบริเวณวัด (เชิงวัตถุธรรม) 2) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการท่องเที่ยวตามเทศกาล ประเพณี และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา (เชิงวัฒนธรรม) 3) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาความรู้ (เชิงนามธรรมการเรียนรู้) และ 4) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาในเชิงลึก เช่น การฝึกสมาธิ การฟังธรรม เป็นต้น และพบว่า ปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวในวัด มีมากมายตั้งแต่การแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมต่อสถานที่ โอกาส และวัฒนธรรมอันดีงามของไทย และระเบียบวัด โดยส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติ การไม่ช่วยรักษาสภาพแวดล้อม และขาดความเป็นระเบียบในการเที่ยวชม โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวไทย การรुक้าของร้านขายสินค้าและบริการภายในวัด จนเกิดข้อขัดแย้งกับชุมชน ไปจนถึงการแสวงหาผลประโยชน์ของผู้ให้บริการบางกลุ่ม ทั้งนี้ ผลการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มองเห็นว่า วัดทั้ง 9 วัด สามารถเป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้ โดยวัดสามารถจัดการเพื่อรองรับทางการท่องเที่ยวได้ เช่น มีการดูแลและอนุรักษ์ โบราณวัตถุ โบราณสถาน และสถาปัตยกรรมภายในวัดในระดับดี รองลงมา ได้แก่ มีการใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม การจัดพื้นที่ภายในวัด เช่น สถานที่ไหว้พระ สถานที่ถ่ายรูป หรือที่นั่งสมาธิ ไหว้พระ สวดมนต์ การให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของวัดหรือทางพระพุทธศาสนา การกำหนดเขตพื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยวและการเที่ยวชมภายในวัด ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่า วัดถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศไทย แต่ก็จะต้องมีการวางระบบการจัดการให้เหมาะสม เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

เจริญศรี จวนสง (2552) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการมาไหว้พระ 9 วัด ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” พบว่า พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการมาไหว้พระ 9 วัด นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่รับรู้ข้อมูลจากการบอกของญาติ/เพื่อน

แนะนำ วัดที่นิยมมาท่องเที่ยวมากที่สุด คือ วัดพนัญเชิงวรวิหารวิธีเดินทางมาท่องเที่ยวโดยใช้พาหนะรถยนต์ส่วนตัว วัดอุปสมงค์ในการเดินทางมาไหว้พระเพื่อไหว้พระขอพร เหตุผลที่เลือกมาไหว้พระ 9 วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเพราะมีวัดมากมายบุคคลที่เดินทางมากับนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางมากับญาติพี่น้อง เสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางมาไหว้พระ 9 วัด ประมาณ 500 - 1,000 บาท ต่อครั้ง และวันที่นักท่องเที่ยวนิยมมาไหว้พระ 9 วัด คือวันเสาร์ – อาทิตย์ นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในระดับมากในด้านศาสนสถาน ราคา ช่องทางการจัดจำหน่ายและด้านการส่งเสริมการตลาด และเมื่อวิเคราะห์รายละเอียดแต่ละด้าน นักท่องเที่ยวมีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมากในด้านด้านราคา ศาสนสถาน และด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ส่วนด้านการส่งเสริมการตลาด มีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง

กฤษณะ เตชาสุรักษ์ชน (2552) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมและทัศนคติของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มีต่อวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร” ผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มาจากประเทศในแถบยุโรป ซึ่งเป็นเพศชายและหญิงมีจำนวนใกล้เคียงกัน ส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์ มีอายุ 21-30 ปี อาชีพพนักงานบริษัทเอกชน รายได้ส่วนบุคคลต่อปีน้อยกว่าหรือ เท่ากับ US\$ 10,000 วัดอุปสมงค์หลักการเดินทางเข้ามาในประเทศไทย คือ มาท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนใหญ่ไม่เคยเที่ยววัดอื่นในประเทศไทยมาก่อน สำหรับพฤติกรรมการท่องเที่ยววัดโพธิ์ ของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาตินั้น พบว่า ส่วนใหญ่เดินทางมาเที่ยววัดโพธิ์ เป็นครั้งแรก การรับรู้ข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว จากแหล่งอื่นๆ ได้แก่ หนังสือแนะนำการท่องเที่ยว เช่น Lonely Planet, Guide Book และแหล่งข้อมูลการท่องเที่ยว เป็นต้น ใช้เวลาในการท่องเที่ยวภายในบริเวณวัดโพธิ์ประมาณ 2 ชั่วโมง โดยมีวัตถุประสงค์หลักต่อการท่องเที่ยววัดโพธิ์ คือ สนใจในศิลปะและประวัติศาสตร์ตะวันออก โดยช่วงเวลาในการเดินทางเข้าเที่ยวชมวัดโพธิ์ คือ 11:00-12:59 น นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางมาเที่ยววันธรรมดาเที่ยวกับเพื่อน และจะกลับมาท่องเที่ยวพร้อมทั้งแนะนำผู้อื่นมาท่องเที่ยววัดโพธิ์เช่นกันพร้อมกันนี้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนใหญ่มีทัศนคติต่อการท่องเที่ยววัดโพธิ์ ด้านโบราณสถาน/โบราณวัตถุและด้านการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวก ในระดับ ดี ในด้านอื่นๆอยู่ในระดับปานกลาง

พัชรภรณ์ ก้อนสิน และคณะ (2555) ได้ทำวิจัยเรื่อง การประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อจัดเส้นทางท่องเที่ยวโครงข่ายสามพันโบก ผลการวิจัยพบว่า พื้นที่การศึกษามีแหล่งท่องเที่ยวจำนวน 52 แห่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภททางธรรมชาติ 19 แห่ง วัฒนธรรม 27 แห่ง ประวัติศาสตร์ 2 แห่ง ศิลปะวิทยาการ 2 แห่ง OTOP 1 แห่ง นันทนาการ 1 แห่ง ผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวพบว่า แหล่งท่องเที่ยวที่มีคะแนนมากกว่าร้อยละ 100 ของการศึกษาคั้งนี้จำนวน 26 แห่งสามารถจัดเส้นทางท่องเที่ยว เป็นประเภททางธรรมชาติ 9 แห่ง ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวนี้ จัดเป็นระดับประเทศมีนักท่องเที่ยวรู้จักและนิยมเดินทางมาเที่ยวมาก ส่วนแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัฒนธรรม 14 แห่ง ประวัติศาสตร์ 1 แห่ง ศิลปะวิทยาการ 2 แห่ง ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองอุบลราชธานี ประชาชนจะนิยมมาเที่ยวชมในช่วงแห่เทียนเข้าพรรษาและนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ประจำอยู่ในวัดต่างๆ การจัดเส้นทางท่องเที่ยว แบบ 2 วัน 1 คืน ตัวอย่างเส้นทางที่ 1) ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมกาญจนาภิเษก พุ่งศรีเมือง วัดหนองป่าพง แก่งสะพือ ผาแต้ม เสาเฉลียง น้ำตกสร้อยสวรรค์สามพันโบก วัดพระโต หอไตรหนองขุหลุ วัดพระธาตุหนองบัว

เส้นทางที่ 2) พุทฺธศรีเมือง พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุบลราชธานี วัดหนองป่าพง วัดดอนธาตุ แก่งน่าน น้ำตกแสงจันทร์ สามพันโบก วัดพระโต หอไตรหนองซุหลุ วัดบ้านนาเมือง เทียวแบบ 1 วัน ตัวอย่างเส้นทางที่ 1 ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมกาญจนาภิเษก วัดพระธาตุหนองบัว หอไตรหนองซุหลุ วัดพระโต สามพันโบก แม่น้ำสองสี แก่งสะพือ วัดหนองป่าพง เส้นทางที่ 2) พุทฺธศรีเมือง วัดมหายานาราม หอไตรหนองซุหลุ วัดพระโต สามพันโบก วัดถ้ำคูหาสวรรค์ ผาแต้ม แก่งสะพือ แนวทางการปรับปรุงพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว มีความจำเป็นเร่งด่วนในการปรับปรุงพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เช่น ป้ายสื่อความหมาย ป้ายบอกทาง ที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว สถานที่จอดรถ ห้องน้ำ ร้านอาหาร ระบบสาธารณูปโภค เป็นต้น และส่งเสริมให้ชุมชนเข้าร่วมจัดการแหล่งท่องเที่ยวของตนเองในด้านการรักษาความสะอาด การดูแลรักษาความปลอดภัย

สรุป วัดมีความสำคัญต่อสังคมไทย วัดเป็นสถานที่ดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวเพื่อชมความงามและร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัด การพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวที่มีความแตกต่างกันต้องอาศัยรูปแบบการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการพัฒนา ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่ไม่ขัดแย้งกับวิถีของวัดและหลักพระธรรมวินัย ผลของการพัฒนาศักยภาพมีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้มีส่วนได้เสีย บนพื้นฐานความยั่งยืน และเส้นทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวสามารถเชื่อมโยงในรูปแบบของเส้นทางและกิจกรรมทางการท่องเที่ยว เน้นการท่องเที่ยวในรูปแบบของการเที่ยวชมเรียนรู้กิจกรรมการท่องเที่ยวด้านการเรียนรู้การนั่งสมาธิ ไหว้พระ สวดมนต์ เป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวพอใจสามารถนำไปส่งเสริมด้านการตลาดตามศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวแบบ 1 วัน 1 เส้นทาง

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย “การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3.1 วิธีการศึกษาวิจัย

โครงการวิจัยนี้ เป็นการวิจัยในเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) มีวิธีดำเนินการใน 6 รูปแบบ คือ

3.1.1 การศึกษาข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ และการศึกษาข้อมูลภาคสนามของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3.1.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม โดยทำควบคู่กับการสัมภาษณ์ผู้บริหาร พระสงฆ์ ภูมิปัญญาชาวบ้าน และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนนักท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ปัญหาอุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาศักยภาพ และแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น

3.1.3 การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับพระเถระผู้ใหญ่ นักวิชาการ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ผู้นำชุมชน และผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น

3.1.4 การใช้แบบสอบถามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ถึงศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น

3.1.5 การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมมนาเชิงวิชาการเพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3.1.6 การนำเสนอองค์ความรู้ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3.2 พื้นที่ศึกษา ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.2.1 พื้นที่ศึกษา เนื่องจากการเป็นนักศึกษาวิจัยในลักษณะของการส่งเสริมการเรียนรู้และการเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงกำหนดพื้นที่ในรูปแบบของพื้นที่กรณีศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีเกณฑ์ดังนี้

3.2.1.1 แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาเป็นวัดที่อยู่ในความสนใจของนักท่องเที่ยวมีความเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมพุทธที่ส่งเสริมการเรียนรู้และปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยมีโครงการ/กิจกรรมที่แสดงถึงการส่งเสริมการเรียนรู้ทางพุทธธรรมแก่นักท่องเที่ยวที่เป็นรูปธรรม

3.2.1.2 แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธธรรมที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ มีความเชื่อมโยงกับเกจิอาจารย์มีความเชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนาอยู่ในพื้นที่เดียวกัน

3.2.1.3 แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และกระบวนการสื่อสารคุณค่าทางพุทธธรรมเพื่อพัฒนาจิตใจในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้การส่งเสริมการเรียนรู้ของบุคคลและสังคม โดยมีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน และมีการดำเนินการเกี่ยวกับการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งคณะผู้วิจัยกำหนด แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธธรรมจำนวนวัด 20 วัด โดยจำแนกเป็นกลุ่มต่างๆ ดังนี้

1) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นความสวยงามของวัดพุทธศิลป์ จำนวน 3 วัด ได้แก่

- 1.1) วัดพระธาตุพนม จ.นครพนม
- 1.2) วัดพระธาตุนาดูน จ.มหาสารคาม
- 1.3) วัดเขาพระอังคาร จ.บุรีรัมย์

2) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประเพณี วัฒนธรรมพุทธ โดยเน้นการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมพุทธ เกจิอาจารย์ จำนวน 3 วัด ได้แก่

- 2.1) วัดอุดมคงคาศรีเขต จ.ขอนแก่น
- 2.2) วัดบ้านไร่ จ.นครราชสีมา
- 2.3) วัดช้างหมอบ จ.สุรินทร์

3) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ ชุมชนและพระพุทธศาสนา จำนวน 3 วัด ได้แก่

- 3.1) วัดโพธิสมภรณ์ จ.อุดรธานี
- 3.2) วัดป่าธรรมอุทยาน จ.ขอนแก่น
- 3.3) วัดศาลาลอย จ.นครราชสีมา

4) กลุ่มวัดที่เน้นการปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา จำนวน 11 วัด ได้แก่

- 4.1) วัดป่าสุทธาวาส จ.สกลนคร
- 4.2) วัดป่าโสมพนัส จ.สกลนคร
- 4.3) วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม จ.สกลนคร
- 4.4) วัดถ้ำกลองเพล จ.หนองบัวลำภู
- 4.5) วัดป่าภูไม้ขาว จ.มุกดาหาร

- 4.6) วัดหนองป่าพง จ.อุบลราชธานี
- 4.7) วัดคลองตาลอง จ.นครราชสีมา
- 4.8) วัดชัยภูมิพิทักษ์ จ.ชัยภูมิ
- 4.9) วัดป่าสุคะโต จ.ชัยภูมิ
- 4.10) วัดบูรพาราม จ.สุรินทร์
- 4.11) วัดเขาจันทน์งาม จ.นครราชสีมา

3.2.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คณะผู้วิจัยได้กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา โดยเป็นการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของแต่ละพื้นที่ศึกษา ดังนี้

ผู้บริหารแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธที่เป็นตัวแทนของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ประกอบด้วย วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้านในชุมชน นักวิชาการ ผู้บริหารของการท่องเที่ยวภาครัฐและภาคเอกชน ประกอบด้วย แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม สมาคมมัคคุเทศก์ประจำจังหวัด บริษัทท่องเที่ยวเอกชน นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว สำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวในจังหวัดทั้งภาครัฐและเอกชน โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่าง 2 ประเภท ได้แก่ 1. ประชากรที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก 2. ประชากรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

3.2.2.1 ประชากรที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ เจ้าอาวาส คณะสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ ตัวแทนวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม การส่งเสริมการเรียนรู้จากแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่เป็นกรณีศึกษา โดยจากการศึกษาในเบื้องต้นพบว่า แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่มีศักยภาพในภาคตะวันออกเฉียงเหนือแต่ละสถานที่มีพระสงฆ์ และบุคคลผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของแหล่งท่องเที่ยวในมิติต่างๆ ประมาณวัดละ 5-10 รูป/คน ดังนั้น คณะผู้วิจัยจะใช้เป็นประชากรในการศึกษาทั้งหมด

ส่วนผู้ประกอบการนำเที่ยว ชุมชน ภาคเอกชน และตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ จะกำหนดกลุ่มประชากรรวม 50 คน/โครงการย่อย โดยการจัดประชุมสัมมนาร่วมกัน

3.2.2.2 ประชากรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยว และผู้ที่เดินทางท่องเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมดังกล่าว เลือกแบบเจาะจงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยเลือกนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 200 คน/โครงการ และนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศจำนวน 200 คน/โครงการ รวมจำนวน 400 คน

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยประกอบด้วย

1. แบบสอบถามสำหรับนักท่องเที่ยว โดยมีประเด็นที่เกี่ยวข้อง เช่น ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป ข้อมูลลักษณะการเดินทางมาท่องเที่ยว ข้อมูลศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2. แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ สำหรับคณะสงฆ์และผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยมีประเด็นคือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น

3. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมภาษณ์เชิงวิชาการเพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

4. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) เป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม โดยทำควบคู่กับการสัมภาษณ์ผู้บริหาร พระสงฆ์ ภูมิปัญญาชาวบ้าน และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน นักท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ปัญหาอุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาศักยภาพและแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น

5. การนำเสนอองค์ความรู้ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ซึ่งเป็นการสังเกตศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวกับผู้มีส่วนได้เสีย ที่จะทำควบคู่กับการสัมภาษณ์พระสงฆ์ และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน นักท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทั้งในด้านพุทธศิลป์ คุณค่า สารการเรียนรู้ และปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา เป็นต้น

2. การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับพระเถระผู้ใหญ่ นักวิชาการ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ผู้นำชุมชน และผู้เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เพื่อศึกษาศักยภาพรูปแบบ อัตลักษณ์ และกระบวนการจัดการแหล่งท่องเที่ยว การสื่อสารเพื่อเพิ่มมูลค่าและคุณค่าและการพัฒนาจิตใจ และการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของวัดและแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

3. การใช้แบบสอบถาม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศในด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมทั้งในด้านรูปธรรมเช่น ความรู้เกี่ยวกับวัดและพระสงฆ์ วัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนา และในด้านนามธรรม เช่น ความรู้เกี่ยวกับหลักพุทธธรรม เป็นต้น

4. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมภาษณ์เชิงวิชาการเพื่อศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างคุณค่าและการพัฒนาจิตใจแก่นักท่องเที่ยว โดยเน้นการสื่อสารคุณค่าทางพุทธธรรม และวิถีการปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจตามหลักทางพระพุทธศาสนา เช่น การปฏิบัติสมาธิ วิปัสสนา รวมทั้งการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับชีวิตและการปฏิบัติเพื่อความเจริญด้านจิตใจและปัญญา

5. การสังเกตและการใช้เทคนิค SWOT และการถ่ายภาพเพื่อศึกษาเส้นทางการท่องเที่ยวของวัด และแนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในประเทศไทย โดยมุ่งเน้นการเชื่อมโยง ความรู้ และกระบวนการเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ/การเรียนรู้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่การพัฒนาจิตใจและปัญญา

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้มีการศึกษาในพื้นที่วัดทั้ง 20 วัด การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย และได้แบบสอบถามกลับคืนมาแล้ว ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิเคราะห์

1.1 แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ที่เหมาะสมและเอื้อต่อการเรียนรู้ทางพุทธธรรมของ

1.2 เกิดกิจกรรมส่งเสริมและส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมแบบมีส่วนร่วมของคณะผู้บริหารภูมิปัญญาชาวบ้าน ชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชน

1.3 แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวสามารถกำหนดกลยุทธ์และแนวทางการปฏิบัติในการรองรับทางการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ เน้นการศึกษวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามที่ได้เก็บรวบรวมจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศจำนวน 400 คน ในแต่ละภูมิภาค โดยมีขั้นตอนการศึกษวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1) เลือกแบบสอบถามที่มีความสมบูรณ์ในการตอบวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป SPSS/PC (Statistical Package for the Social Science)

2) แบบสอบถามตอนที่ 1 ซึ่งเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานทั่วไป โดยทำการวิเคราะห์โดยใช้วิธีหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ แล้วนำมาเสนอในรูปตารางประกอบคำบรรยาย

3) แบบสอบถามตอนที่ 2 ซึ่งเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลลักษณะการเดินทางมาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว โดยทำการวิเคราะห์โดยใช้วิธีหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ แล้วนำมาเสนอในรูปตารางประกอบคำบรรยาย

4) แบบสอบถามตอนที่ 3 ซึ่งเป็นข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยทำการวิเคราะห์โดยคำนวณหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เป็นรายชื่อและรายด้าน และเฉลี่ยรวมทุกด้าน โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณาค่าเฉลี่ยของคะแนน เพื่อให้เห็นระดับของการกิจกรรมการท่องเที่ยวและการเรียนรู้ในแต่ละด้าน จากกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

โดยมีเกณฑ์ในการแปลผลคะแนนเป็นรายชื่อ ตั้งแต่ 1 – 5 คะแนน ดังนี้

น้อยที่สุด	เท่ากับ	1	คะแนน
น้อย	เท่ากับ	2	คะแนน
ปานกลาง	เท่ากับ	3	คะแนน
มาก	เท่ากับ	4	คะแนน
มากที่สุด	เท่ากับ	5	คะแนน

การแปลความหมายของเครื่องมือ มีวิธีการแปลความหมายข้อคำถาม เป็นการประเมินค่า (Rating Scale) มี 5 ระดับ และได้กำหนดระดับเกณฑ์ประเมิน ดังนี้

ค่าเฉลี่ย	1.00 - 1.50	= มีความเหมาะสมในระดับน้อยมาก
ค่าเฉลี่ย	1.51- 2.50	= มีความเหมาะสมในระดับน้อย
ค่าเฉลี่ย	2.51- 3.50	= มีความเหมาะสมในระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	3.51- 4.50	= มีความเหมาะสมในระดับมาก
ค่าเฉลี่ย	4.51- 5.00	= มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด

4) นำข้อมูลมาวิเคราะห์ทางสถิติเพื่อศึกษาค่าเป็นกลางทางสถิติ และเพื่อการวิเคราะห์ปัจจัยข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

5) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดข้อมูล กิจกรรม และศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การใช้ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ และค่า S.D. ในการอธิบายข้อมูลทั่วไป

3.6 การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบตารางและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลพื้นฐานของนักท่องเที่ยว ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แนวทางการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมเป็นแหล่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวเชิงเรียนรู้พุทธธรรมที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมพุทธในท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่งผลให้เกิดการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าตามศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม คณะผู้บริหารภูมิปัญญาชาวบ้าน ชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม นำไปสู่ความร่วมมือในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมอย่างเหมาะสม และแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีศักยภาพในการรับรองทางการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้พุทธธรรม

3.7 สรุป

การศึกษาวิจัย “การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานที่ใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพจากกลุ่มตัวอย่างทั้งที่เป็นพระสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยว/การเรียนรู้ภายในวัด ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว และจากกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศรวมจำนวน 400 คนในแต่ละภูมิภาค โดยใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมภาษณ์เชิงวิชาการเป็นเครื่องมือในการศึกษา แล้วนำข้อมูลที่ได้จากกระบวนการวิจัยมาวิเคราะห์ด้วยสถิติพื้นฐาน เช่น การแจกแจงความถี่ การวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลาง การหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)

และค่าเฉลี่ยเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เป็นต้น เพื่ออธิบายข้อมูลพื้นฐานในการศึกษา แล้วทำการวิเคราะห์ สัมประสิทธิ์ในเชิงคุณภาพ เพื่ออธิบายผลการวิจัยตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์การวิจัย

บทที่ 4

ผลการศึกษาและการอภิปรายผล

บทนี้ เป็นผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ คือ 1) เพื่อศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

สภาพปัจจุบันของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาคอีสาน หรือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นเขตหรือภาคหนึ่งทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย อยู่บนแอ่งโคราชและแอ่งสกลนคร มีแม่น้ำโขงกั้นเขตทางตอนเหนือและตะวันออกของภาค ทางด้านใต้จรดชายแดนกัมพูชา ทางตะวันตกมีเทือกเขาเพชรบูรณ์และเทือกเขาแดงพญาเย็นเป็นแนวกั้นแยกจากภาคเหนือและภาคกลาง และภาคอีสานยังมีเนื้อที่มากที่สุดในประเทศไทย ประมาณ 168,854 ตารางกิโลเมตร หรือมีเนื้อที่ร้อยละ 33.17 เทียบได้กับหนึ่งในสามของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศไทยได้จัดว่าเป็นพื้นที่ที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย เทือกเขาที่สูงที่สุดในภาคอีสานคือ ยอดภูหลวง ภูพานและภูกระดึงซึ่งเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำสายสำคัญของชาวอีสานในหลายจังหวัดด้วยกัน เช่น แม่น้ำห้วยหลวง แม่น้ำชี ลำตะคอง แม่น้ำพอง แม่น้ำเลย แม่น้ำพรม แม่น้ำมูล แม่น้ำสงคราม

ภาษาอีสานซึ่งเป็นภาษาลาวสำเนียงหนึ่ง ส่วนภาษาไทยกลางนิยมใช้กันแพร่หลาย โดยเฉพาะในเมืองใหญ่ ขณะเดียวกันยังมีภาษาเขมรที่ใช้กันมากในบริเวณอีสานใต้ นอกจากนี้ มีภาษาถิ่นอื่น ๆ อีกมาก เช่น ภาษาผู้ไท ภาษาส่วย ภาษาไทยโคราช ภาษาญ้อ (ส่วย) เป็นต้น ภาคอีสานยังมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น เช่น อาหาร ภาษา ดนตรีหมอลำ และศิลปะการฟ้อนรำที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ เป็นต้น

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลาย ทางศิลปวัฒนธรรมและประเพณีที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น แต่ละจังหวัด ศิลปวัฒนธรรม เหล่านี้เป็นตัวบ่งบอกถึงความเชื่อ ค่านิยม ศาสนาและรูปแบบการดำเนินชีวิต ตลอดจนอาชีพของ คนในท้องถิ่นนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี สาเหตุที่ภาคอีสานมีความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ส่วนหนึ่งอาจจะเป็นผลมาจาก การเป็นศูนย์รวมของประชากรหลากหลายเชื้อชาติ การอพยพย้ายถิ่นที่อยู่ การกวาดต้อนไพร่พล หรือจากการหนีภัยสงครามเมื่อครั้งอดีต และมีการติดต่อสัมผัสกับประชาชนในประเทศใกล้เคียง จนก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมขึ้น ทำให้ภาคอีสานมีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลายน่าสนใจ ทั้งการท่องเที่ยวธรรมชาติ แบบการเดินป่า ล่องแก่ง ศึกษาธรรมชาติ ดูนก หรือจะเที่ยวเพื่อการชื่นชมความงามในศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น ศึกษาประวัติศาสตร์จากแหล่งอารยธรรมเก่าแก่ และวัด โบราณสถานทางพุทธศาสนา

การเดินทางสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ข้อมูลการเดินทางในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีที่ตั้งอยู่ห่างเพียงไม่กี่ชั่วโมงจากพื้นที่ภาคกลาง ซึ่งเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมเชิงพาณิชย์และทางการเมืองทั้งหมดของประเทศ ประตูลู่ภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่

เชื่อมต่อกับภาคกลางก็คือ จังหวัดนครราชสีมา หรือที่รู้จักกันในชื่อ “โคราช” ภาคอีสานมีเนื้อที่กว้างใหญ่ แต่สามารถเดินทางเข้าถึงได้ทั่วทั้งภูมิภาคด้วยระบบการคมนาคมขนส่งที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็น โดยรถยนต์ รถโดยสารสาธารณะ เครื่องบิน และรถไฟ

แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจท่องเที่ยวระหว่างเดินทางเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมพุทธ ควบคู่กับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ เช่น เขาใหญ่ น้ำตกตาดโตน แม่น้ำโขง เป็นต้น สำหรับแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมพุทธ ชาวไทยและชาวต่างชาตินิยมเที่ยวชมศิลปวัฒนธรรมภายในวัดไทย ซึ่งวัดไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีจำนวน 19,422 วัด (ฐานข้อมูลสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ณ วันที่ 16 กรกฎาคม 2558) ซึ่งภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีวัดมากที่สุดในประเทศไทย มีประวัติการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภูมิภาคนี้กว่า 2,000 ปี ทำให้เกิดการสั่งสมศิลปวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา วิถีพุทธของพระสงฆ์ต้นแบบที่สร้างศรัทธาจงใจให้ประชาชนเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในช่วงหยุดยาวในลักษณะการเที่ยวชมวัด ทำบุญไหว้พระ กราบสักการะครูบาอาจารย์ เกจิอาจารย์ และปฏิบัติธรรม

วัดที่นักท่องเที่ยวนิยมเที่ยวชมตลอดทั้งปีตามเส้นทางเข้าสู่ภาคอีสานตั้งแต่จังหวัดนครราชสีมาจนถึงจังหวัดอุบลราชธานี นครพนม สกลนคร อุดรธานี เป็นต้น ได้แก่ วัดศาลาลอย วัดหนองป่าพง วัดพระธาตุพนม วัดป่าสุทธาวาส วัดโพธิสมภรณ์ เป็นต้น ลักษณะการท่องเที่ยวนิยมมาท่องเที่ยวยังวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม 1 – 2 ครั้ง สำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมากกว่า 2 ครั้ง มักเป็นวัดเน้นการปฏิบัติธรรม มีกิจกรรมรองรับนักท่องเที่ยวเชิงท่องเที่ยวควบคู่กับการเรียนรู้พุทธธรรม และนักท่องเที่ยวจะเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง

โดยผลการศึกษาจากการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากการศึกษาข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ และการศึกษาข้อมูลภาคสนามของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ทำควบคู่กับการสัมภาษณ์ผู้บริหาร พระสงฆ์ ภูมิปัญญาชาวบ้าน และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน นักท่องเที่ยว การสัมภาษณ์ พระเถระผู้ใหญ่ นักวิชาการ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ผู้นำชุมชน และผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การใช้แบบสอบถามรวบรวมความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ การประชุมกลุ่มย่อย และการสัมภาษณ์เชิงวิชาการเพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรค และการนำเสนอองค์ความรู้ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 20 วัด นำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการวิจัย ซึ่งคณะผู้วิจัย ได้กำหนดการนำเสนอไว้เป็น 4 ส่วน ดังต่อไปนี้

4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คณะผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ ควบคู่กับการสำรวจข้อมูลเชิงประจักษ์ ได้ผลการศึกษาจำแนกตามประเภทของเครื่องมือ ดังนี้

4.1.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

การวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยว และผู้ที่เดินทางท่องเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม จำนวนนักท่องเที่ยว 400 คน

1) ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	132	33.00
หญิง	268	67.00
อายุ		
น้อยกว่า 20 ปี	21	5.25
21 – 30 ปี	55	13.75
31 – 40 ปี	130	32.50
41 – 50 ปี	65	16.25
51 – 60 ปี	86	21.50
มากกว่า 60 ปี	43	10.75
สถานภาพ		
โสด	178	44.50
สมรส	222	55.50
ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษา	52	13.00
มัธยมศึกษา	73	18.25
อนุปริญญา	38	9.50
ปริญญาตรี	145	36.25
สูงกว่าปริญญาตรี	92	23.00

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
อาชีพ		
เกษตรกร	19	4.75
รับจ้าง	35	8.75
ค้าขาย	86	21.50
พนักงานเอกชน	66	16.50
พนักงานรัฐวิสาหกิจ	41	10.25
รับราชการ	102	25.50
นักเรียน/นักศึกษา	30	7.50
อื่น ๆ	21	5.25
รายได้ต่อเดือน		
ต่ำกว่า 5,000 บาท	18	4.50
5,001 – 10,000 บาท	45	11.25
10,001 – 15,000 บาท	88	22.00
15,001 – 20,000 บาท	104	26.00
20,001 – 25,000 บาท	79	19.75
มากกว่า 25,000 บาท	66	16.50

จากตารางที่ 4.1 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 268 คน คิดเป็นร้อยละ 67.00 อายุระหว่าง 31 – 40 ปี จำนวน 130 คน คิดเป็นร้อยละ 32.50 สถานภาพสมรส จำนวน 222 คน คิดเป็นร้อยละ 55.50 ระดับการศึกษาปริญญาตรี จำนวน 145 คน คิดเป็นร้อยละ 36.25 อาชีพรับราชการ จำนวน 102 คน คิดเป็นร้อยละ 25.50 และรายได้ต่อเดือน 15,001 – 20,000 บาท จำนวน 104 คน คิดเป็นร้อยละ 26.00

4.2.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลลักษณะการเดินทางมาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

ตารางที่ 4.2 แสดงจำนวนและร้อยละข้อมูลลักษณะการเดินทางมาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

ลักษณะการเดินทางมาท่องเที่ยว	จำนวน	ร้อยละ
ลักษณะการเดินทาง		
คนเดียว	25	6.25
ครอบครัว	105	26.25
กลุ่มเพื่อน	171	42.75
บริษัททัวร์	78	19.50
อื่นๆ	21	5.25
ยานพาหนะในการเดินทาง		
รถยนต์ส่วนตัว	207	51.75
รถเช่า / รถตู้	92	23.00
รถโดยสารประจำทาง	35	8.75
รถยนต์บริษัทนำเที่ยว	47	11.75
อื่นๆ	19	4.75
การเดินทางมาท่องเที่ยวทางพุทธธรรม		
เคย	103	25.75
ไม่เคย	297	74.25
ระยะเวลาที่มาท่องเที่ยวในครั้งนี้		
ไปเช้า-เย็นกลับ	98	24.50
1 วัน	64	16.00
2-3 วัน	107	26.75
4-5 วัน	44	11.00
มากกว่า 5 วัน	74	18.50
ไม่แน่ใจ	13	3.25
การรับทราบข้อมูลการท่องเที่ยว		
โทรทัศน์ / วิทยู	29	7.25
หนังสือพิมพ์ / นิตยสาร	20	5.00
อินเทอร์เน็ต	201	50.25
แผ่นพับ	37	9.25
เพื่อน /ญาติ	78	19.50
ไม่เคยทราบ	23	5.75
อื่น ๆ	12	3.00

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ลักษณะการเดินทางมาท่องเที่ยว	จำนวน	ร้อยละ
ค่าใช้จ่ายในการมาท่องเที่ยว		
ต่ำกว่า 1,000 บาท	45	11.25
1,001-1,500 บาท	70	17.50
1,501 - 2,000 บาท	113	28.25
2,001 - 2,500 บาท	97	24.25
2,501 - 3,000 บาท	42	10.50
มากกว่า 3,001 บาท	33	8.25
การเดินทางไปท่องเที่ยวต่อ		
ไม่ไป	237	59.25
ไป	163	40.75
เหตุผลในการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในจังหวัด		
แสวงบุญ	233	43.23
ร่วมประชุม/ศึกษาดูงาน/ทัศนศึกษา	58	10.76
เยี่ยมญาติและคนรู้จัก	67	12.43
เข้าร่วมกิจกรรมและประเพณีของท้องถิ่น	102	18.92
เลือกซื้อสินค้าพื้นเมือง	46	8.53
อื่นๆ	33	6.12
เหตุผลในการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม		
เพื่อสักการะองค์พระธาตุ	99	14.08
เพื่อไหว้พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์	67	9.53
เพื่อไหว้รูปเคารพพระอาจารย์	145	20.63
เพื่อเรียนรู้และปฏิบัติธรรม	236	33.57
เพื่อเข้าทำบุญตามประเพณีของวัดและท้องถิ่น	78	11.10
เพื่อเลี้ยงโชค/บนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์	45	6.40
อื่นๆ	33	4.69
กิจกรรมที่ชื่นชอบในการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม		
การไหว้พระ-สวดมนต์	197	23.68
การทำบุญใส่บาตร/ถวายสังฆทาน	203	24.40
การรับฟังพระธรรมเทศนา	128	15.38
การฝึกฝนสมาธิและการเจริญจิตภาวนา	169	20.31
การศึกษาความรู้ทางพุทธศาสนา	43	5.17
การเข้าร่วมกิจกรรมตามประเพณีที่สำคัญ	65	7.81
อื่น ๆ	27	3.25

จากตารางที่ 4.2 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เดินทางมากับกลุ่มเพื่อน จำนวน 171 คน คิดเป็นร้อยละ 42.75 เดินทางมาโดยรถยนต์ส่วนตัว จำนวน 207 คน คิดเป็นร้อยละ 51.75 ไม่เคยเดินทางมาท่องเที่ยวทางพุทธธรรมแห่งนี้ จำนวน 297 คน คิดเป็นร้อยละ 74.25 ระยะเวลาการท่องเที่ยว 2-3 วัน จำนวน 107 คน คิดเป็นร้อยละ 26.75 มาแบบไปเช้าเย็นกลับ จำนวน 98 คน คิดเป็นร้อยละ 24.50 การรับทราบข้อมูลการท่องเที่ยวจากอินเทอร์เน็ต จำนวน 201 คน คิดเป็นร้อยละ 50.25 ค่าใช้จ่ายในการมาท่องเที่ยวต่อครั้ง 1,501 - 2,000 บาท จำนวน 113 คน คิดเป็นร้อยละ 28.25 ไม่ต้องการเดินทางไปท่องเที่ยวต่อ จำนวน 237 คน คิดเป็นร้อยละ 59.25 ต้องการแสวงบุญ จำนวน 233 คน คิดเป็นร้อยละ 43.23 เพื่อเรียนรู้และปฏิบัติธรรม จำนวน 236 คน คิดเป็นร้อยละ 33.57 การทำบุญใส่บาตร/ถวายสังฆทาน จำนวน 203 คน คิดเป็นร้อยละ 24.40

4.2.3 ผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ตารางที่ 4.3 แสดงผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	$\bar{X}$	S.D.	การแปลผล
1. ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	3.27	0.94	ปานกลาง
2. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว	3.50	0.95	ปานกลาง
3. ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว	3.84	0.80	มาก
4. ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว	4.57	0.90	มากที่สุด
5. ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว	2.95	0.83	ปานกลาง
6. ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	3.35	0.91	ปานกลาง
รวม	3.58	0.89	ปานกลาง

จากตารางที่ 4.3 พบว่า ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในภาพรวมพบว่ามีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านที่มีศักยภาพสูงสุด คือ ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ย 4.57 รองลงมาคือ ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ย 3.84 และด้านที่มีศักยภาพน้อยที่สุด คือ ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ย 2.95

ตารางที่ 4.4 แสดงผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	$\bar{X}$	S.D.	การแปลผล
1. ถนนสายหลักเชื่อมถึงแหล่งท่องเที่ยว	3.61	0.78	มาก
2. ลักษณะถนนพื้นผิวสมบูรณ์	3.10	0.87	ปานกลาง
3. พาหนะรับจ้างที่เข้าถึง	3.27	0.97	ปานกลาง
4. ระยะทาง	3.05	1.01	ปานกลาง
5. ป้ายชี้ทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว	3.33	1.05	ปานกลาง
รวม	3.27	0.94	ปานกลาง

จากตารางที่ 4.4 พบว่า ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ในภาพรวมพบว่ามีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าข้อที่มีศักยภาพสูงสุด คือ ถนนสายหลักเชื่อมถึงแหล่งท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ย 3.61 รองลงมาคือ ป้ายชี้ทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ย 3.33 และข้อที่มีศักยภาพน้อยที่สุด คือ ระยะทาง ค่าเฉลี่ย 3.05

ตารางที่ 4.5 แสดงผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	$\bar{X}$	S.D.	การแปลผล
1. น้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์สาธารณะ	3.57	1.03	มาก
2. ภาชนะรองรับขยะ การกำจัดขยะ	3.73	0.83	มาก
3. สถานที่จัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม/ฝึกสมาธิ สถานที่จอดรถ	4.53	0.96	มาก
4. ที่พักแรม ที่พักผ่อน	3.18	1.13	ปานกลาง
5. ร้านอาหาร ร้านของที่ระลึก	3.40	0.79	ปานกลาง
6. ห้องน้ำ สุขา	3.14	1.19	ปานกลาง
7. การดูแล การรักษาความปลอดภัย	2.96	0.73	ปานกลาง
รวม	3.50	0.95	ปานกลาง

จากตารางที่ 4.5 พบว่า ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว ในภาพรวมพบว่ามีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าข้อที่มีศักยภาพสูงสุด คือ สถานที่จัดกิจกรรมปฏิบัติ

ธรรม/ฝึกสมาธิ สถานที่จอดรถ ค่าเฉลี่ย 4.53 รองลงมาคือ ภาชนะรองรับขยะ การกำจัดขยะ ค่าเฉลี่ย 3.73 และข้อที่มีศักยภาพน้อยที่สุด คือ การดูแล การรักษาความปลอดภัย ค่าเฉลี่ย 2.96

ตารางที่ 4.6 แสดงผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	$\bar{X}$	S.D.	การแปลผล
1. สภาพทางธรรมชาติสมบูรณ์	4.60	0.84	มากที่สุด
2. แหล่งท่องเที่ยวสัปปายะ(เหมาะสมต่อการเรียนรู้พุทธธรรม)	3.78	0.82	มาก
3. แหล่งท่องเที่ยวเด่นทางวัฒนธรรมพุทธ	4.66	0.79	มากที่สุด
4. มลภาวะภายในแหล่งท่องเที่ยว	2.30	0.73	น้อย
รวม	3.84	0.80	มาก

จากตารางที่ 4.6 พบว่า ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว ในภาพรวมพบว่ามีศักยภาพอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าข้อที่มีศักยภาพสูงสุด คือ แหล่งท่องเที่ยวเด่นทางวัฒนธรรมพุทธ ค่าเฉลี่ย 4.66 รองลงมาคือ สภาพทางธรรมชาติสมบูรณ์ ค่าเฉลี่ย 4.60 และข้อที่มีศักยภาพน้อยที่สุด คือ มลภาวะภายในแหล่งท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ย 2.30

ตารางที่ 4.7 แสดงผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	$\bar{X}$	S.D.	การแปลผล
1. มีคุณค่าและความสำคัญต่อการเรียนรู้พุทธธรรม	4.53	0.88	มากที่สุด
2. มีคุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปกรรมทางพุทธศาสนา	4.62	0.93	มากที่สุด
3. วัฒนธรรมภายในแหล่งท่องเที่ยวส่งเสริมการเรียนรู้พุทธธรรม	4.56	0.76	มากที่สุด
4. นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา	4.58	1.02	มากที่สุด
รวม	4.57	0.90	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.7 พบว่า ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว ในภาพรวมพบว่ามีศักยภาพอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อ

พิจารณาเป็นรายข้อพบว่าข้อที่มีศักยภาพสูงสุด คือ มีคุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปกรรมทางพุทธศาสนา ค่าเฉลี่ย 4.62 รองลงมาคือ นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ค่าเฉลี่ย 4.58 และข้อที่มีศักยภาพน้อยที่สุด คือ มีคุณค่าและความสำคัญต่อการเรียนรู้พุทธธรรม ค่าเฉลี่ย 4.53

ตารางที่ 4.8 แสดงผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	$\bar{X}$	S.D.	การแปลผล
1. ประชาชนยินดีและมีส่วนร่วมในการต้อนรับนักท่องเที่ยว	3.40	0.79	ปานกลาง
2. ประชาชนยินดีการต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยความเต็มใจ	3.21	0.90	ปานกลาง
3. ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของแหล่งท่องเที่ยว	2.37	0.88	น้อย
4. ประชาชนมีส่วนร่วมรักษาเอกลักษณ์ทางพุทธธรรม	2.40	0.82	น้อย
5. ประชาชนได้รับผลประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยว	3.36	0.75	ปานกลาง
รวม	2.95	0.83	ปานกลาง

จากตารางที่ 4.8 พบว่า ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว ในภาพรวมพบว่ามีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าข้อที่มีศักยภาพสูงสุด คือ ประชาชนยินดีและมีส่วนร่วมในการต้อนรับนักท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ย 3.40 รองลงมาคือ ประชาชนได้รับผลประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ย 3.36 และข้อที่มีศักยภาพน้อยที่สุด คือ ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของแหล่งท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ย 2.37

ตารางที่ 4.9 แสดงผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	$\bar{X}$	S.D.	การแปลผล
1. การให้การศึกษาทางพุทธธรรม	3.16	0.87	ปานกลาง
2. จัดการรักษาสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้พุทธธรรม	4.56	0.89	มากที่สุด
3. จัดองค์กรให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	2.35	0.99	น้อย
4. เชื่อมโยงเครือข่ายให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	4.23	0.88	มาก
5. มีสื่อประชาสัมพันธ์ส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	2.44	0.94	น้อย
รวม	3.35	0.91	ปานกลาง

จากตารางที่ 4.9 พบว่า ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ในภาพรวมพบว่ามีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าข้อที่มีศักยภาพสูงสุด คือ จัดการรักษาสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้พุทธธรรม ค่าเฉลี่ย 4.56 รองลงมาคือ เชื่อมโยงเครือข่ายให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ค่าเฉลี่ย 4.23 และข้อที่มีศักยภาพน้อยที่สุด คือ จัดองค์กรให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ค่าเฉลี่ย 2.35

4.1.2 ผลการวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สรุปจากการสัมภาษณ์ ควบคู่กับการสำรวจข้อมูลเชิงประจักษ์

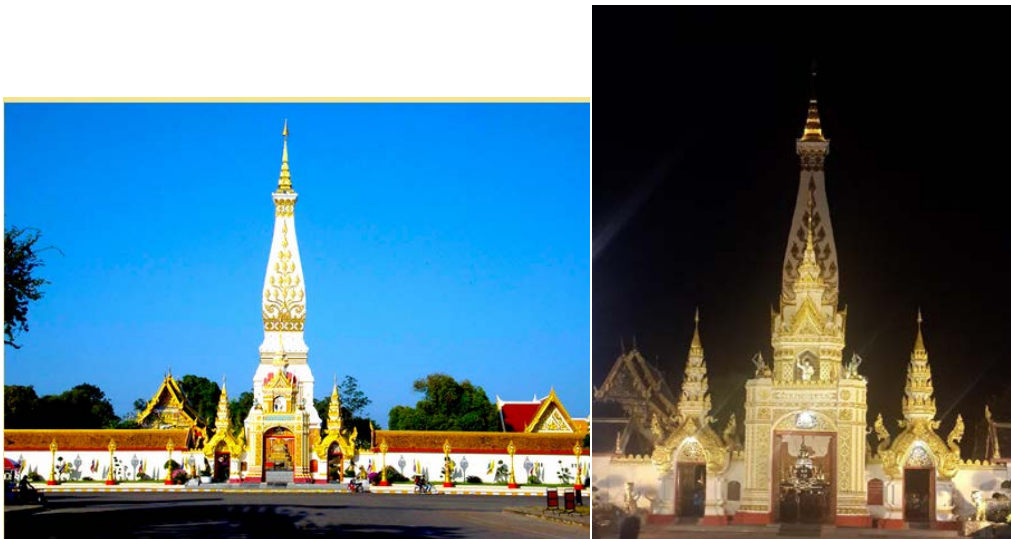
ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป

ลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวกับการท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม แบ่งตามกลุ่มวัดที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจ ได้แก่ กลุ่มวัดที่มีความสวยงามทางพุทธศิลป์ เกจิอาจารย์ ประวัติศาสตร์พุทธศาสนา การปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา และแบ่งประเภทของนักท่องเที่ยวจำแนกตามจิตและระดับกิเลสของนักท่องเที่ยวเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) นักท่องเที่ยวที่นิยมเที่ยวชมความสวยงามและปฏิบัติกิจกรรมที่ทางวัดจัดขึ้นในระยะสั้น ๆ 2) นักท่องเที่ยวที่นิยมแสวงหาความรู้และเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางวัดจัดขึ้นในระยะยาว และกลับมาท่องเที่ยวไม่น้อยกว่า 2 ครั้ง ยังวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

ศักยภาพด้านข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ทั้ง 20 วัด มีดังนี้

1. กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นความสวยงามของวัดพุทธศิลป์ จำนวน 3 วัด ได้แก่

1) วัดพระธาตุพนม

ภาพที่ 4.1 วัดพระธาตุพนม

วัดพระธาตุพนม วรมหาวิหาร เป็นวัดพระอารามหลวง ชั้นเอก ประดิษฐาน ณ ริมฝั่งแม่น้ำโขง ถนนชยางกูร บ้านธาตุพนม ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม มีลักษณะเป็นเจดีย์รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสก่อด้วยอิฐ สันนิษฐานได้ว่าองค์พระธาตุพนมน่าจะถูกสร้างขึ้นในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 12-14 หลักฐานสำคัญที่ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ คือ ภาพสลักอิฐแบบโบราณที่ประดับอยู่บริเวณส่วนเรือนธาตุของพระธาตุพนมอันมีลักษณะรูปแบบคล้ายศิลปะทวารวดีแบบฝีมือของช่างพื้นเมืองจากหลักฐานยังเชื่อมโยงเส้นทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ(อีสาน) พุทธศาสนาเข้าสู่ภูมิภาคนี้กว่าสองพันปี และนักท่องเที่ยวยังสามารถร่วมกิจกรรมท่องเที่ยวทางพุทธธรรมตลอดปี

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมของวัดพระธาตุพนม

ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยววัดพระธาตุพนม เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ภายในตัวอำเภอพระธาตุพนม การเดินทางสะดวก สามารถเดินทางได้หลายเส้นทางทั้งทางรถยนต์ ทางเครื่องบิน และทางเรือที่มาจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว การใช้เส้นทางรถยนต์เริ่มต้นเส้นทางจากจังหวัดนครราชสีมาสามารถใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 2 และทางหลวงหมายเลข 213 ตรงไปจังหวัดนครพนมตามทางหลวงหมายเลข 22 จะตรงเข้าสู่วัดพระธาตุพนม ลักษณะของพื้นผิวถนนรองรับการเดินทางของรถยนต์ทุกชนิด ตลอดระยะเส้นทางมีพาหนะรับจ้างป้ายระบุระยะทาง ป้ายชี้ทางเข้าสู่วัดพระธาตุพนมชัดเจน

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว วัดพระธาตุพนมมีสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ได้แก่ น้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์ พาชนะ

รองรับขยะและการกำจัดขยะ ที่หน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนดูแล รวมถึงบริเวณรอบพระธาตุพนมมีการจัดสถานที่ สำหรับให้นักท่องเที่ยวได้เข้าร่วมกิจกรรมการตักบาตรทำบุญ การฝึกสมาธิ การบูชาพระธาตุ รวมถึงสถานที่จอดรถรองรับรถนักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ สำหรับที่พักแรมมีที่พักแรมของภาคเอกชนรองรับนักท่องเที่ยว รวมถึงการดูแลรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว โดยจัดเจ้าหน้าที่ตำรวจสถานีตำรวจภูธรธาตุพนมเข้าดูแลนักท่องเที่ยวตลอด 24 ชั่วโมง

ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวพระธาตุพนม เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางด้านวัฒนธรรมพุทธที่ถูกสร้างขึ้น เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบจาริกบุญ และมีการดูแลสภาพแวดล้อมให้สวยงาม รวมถึงการกำจัดขยะมูลฝอยที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ

ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว เป็นแหล่งท่องเที่ยวตามตำนานพระอุรังคธาตุ เป็นที่ประดิษฐานพระอุรังคธาตุหรือกระดูกส่วนหน้าอกของพระพุทธเจ้า มาจากประเทศอินเดีย ในตำนานพระอุรังคธาตุยังระบุถึงพระมหากัสสปะ และพระอรหันต์จำนวน 500 รูป มาประดิษฐานพระอุรังคธาตุไว้โดยอาศัยความร่วมมือจากเจ้านครทั้ง 5 ทำให้ชาวพุทธทั้ง 2 ฝั่งโขงร่วมมือบำรุงรักษาพระธาตุจากอดีตถึงปัจจุบัน ก่อให้เกิดกิจกรรมสำคัญประจำปี งานนมัสการพระธาตุพนม ดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศเข้ามายังอำเภอธาตุพนม

ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว วัดพระธาตุพนม ประชาชนในพื้นที่ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงเจ้าหน้าที่ทหารได้เข้ามาสนับสนุนการจัดงานนมัสการพระธาตุพนม มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวร่วมรับผลประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม วัดพระธาตุพนมอาศัยหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนร่วมมือจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้สามารถบริการข้อมูลแก่แหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะข้อมูลเกี่ยวกับประวัติพระอุรังคธาตุ ตำนานการก่อสร้างพระธาตุพนม รวมถึงการรักษาสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้บูชาพระธาตุพนมตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เชื่อมโยงเชิงเครือข่ายเพื่อให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาไปยังพื้นที่ใกล้เคียงทั้งในประเทศและต่างประเทศ อีกทั้งหน่วยงานได้จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์รองรับการส่งเสริมการท่องเที่ยว บริการนักท่องเที่ยวในรูปแบบของเอกสารและระบบออนไลน์

สรุปศักยภาพของวัดพระธาตุพนม ตั้งอยู่บนเส้นทางหลัก นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวก มีหน่วยงานภาครัฐและเอกชน จัดสถานที่รองรับนักท่องเที่ยว สภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวมีความสวยงาม เป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตามตำนานพระอุรังคธาตุ ประชาชนในท้องถิ่นร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนสนับสนุนส่งเสริมการท่องเที่ยวทุกปี และหน่วยงานภาครัฐจัดเจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวกพร้อมกับดูแลความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวสามารถสืบค้นข้อมูลผ่านระบบออนไลน์ได้

2) วัดพระธาตุนาดูน จ.มหาสารคาม

ภาพที่ 4.2 วัดพระธาตุนาดูน

วัดพระธาตุนาดูน เป็นวัดที่มีความโดดเด่นโดยส่วนประกอบโครงการพุทธมณฑลอีสาน ได้แก่ วัด สวนรุกขชาติ สวนสมุนไพร ศาลาพัก แหล่งน้ำ และถนน มีพื้นที่โดยรอบ 902 ไร่เศษ มีลักษณะเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การเข้ามาเที่ยววัดพระธาตุนาดูนเป็นการมาเที่ยวชมเจดีย์พระธาตุนาดูนเป็นสิ่งสำคัญทางพุทธศาสนาที่เด่นประยูกต์จากสถูปจำลองที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ กับลักษณะศิลปากร แบบทวารวดี ออกแบบและดำเนินการสร้างโดยกรมศิลปากรสูง 50.50 เมตร ฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส 35.70 เมตร และในวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2530 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ์ สยามมกุฎราชกุมารเสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์มาทรงประกอบพิธีอันเชิญพระบรมสารีริกธาตุเข้าบรรจุ ในองค์ เจดีย์พระธาตุนาดูนนี้ อนึ่งเจ้าอาวาสพระธาตุนาดูนมีสถานะเป็นเจ้าคณะอำเภอนาดูนในการประสานงานกำกับดูแลแหล่งท่องเที่ยวพุทธมณฑลอีสาน

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมของวัดพระธาตุนาดูน

ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยววัดพระธาตุนาดูน เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ภายในตัวอำเภอนาดูน การเดินทางสะดวก สามารถเดินทางได้ทางรถยนต์ การใช้เส้นทางรถยนต์เริ่มต้นเส้นทางจากจังหวัดนครราชสีมาสามารถใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 2 เลี้ยวซ้ายเข้าเส้น 2285 อ.ประทาย เข้าเส้น 2061 อ.พุทไธสง เข้าเส้น 2045 อ.พยัคฆภูมิพิสัย ก็มาถึงทางเข้าจะตรงเข้าสู่วัดพระธาตุนาดูน ลักษณะของพื้นผิวถนนรองรับการเดินทางของรถยนต์ทุกชนิด ตลอดระยะเส้นทางมีพาหนะรับจ้าง ป้ายระยะบระยะทาง ป้ายชี้ทางเข้าสู่วัดพระธาตุนาดูนชัดเจน

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว วัดพระธาตุนาดูนมีสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ได้แก่ น้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์ พาชนะรองรับขยะ และการกำจัดขยะ ที่หน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนดูแล โดยนายอำเภอนาดูนและเจ้าคณะอำเภอนาดูน ให้การสนับสนุนประสานให้เกิดสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว สำหรับให้นักท่องเที่ยวได้เข้าร่วมกิจกรรมการตักบาตรทำบุญ การบูชาพระธาตุ รวมถึงสถานที่จอดรถรองรับนักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ สำหรับที่พักแรมมีที่พักแรมของภาคเอกชนรองรับนักท่องเที่ยว รวมถึงการดูแลรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว โดยจัดเจ้าหน้าที่ตำรวจสถานีตำรวจภูธรนาดูนให้การดูแลนักท่องเที่ยว

ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวพระธาตุพนม เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางด้านวัฒนธรรมพุทธที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ พุทธมณฑลอีสาน เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบจาริกบุญ และมีการดูแลสภาพแวดล้อมให้สวยงาม รวมถึงการกำจัดขยะมูลฝอยที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ

ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว เป็นแหล่งท่องเที่ยวตามตำนานพระอุรังคธาตุ และยังเชื่อมโยงงานพุทธศิลป์สมัยทวารวดีในภาคอีสาน ปรากฏอยู่ในจารึกภาษามอญโบราณหลังพระพิมพ์ที่ค้นพบจากอำเภอนาดูน ศักยภาพด้านคุณค่าและความสำคัญจากงานพุทธศิลป์เกี่ยวกับตำนานพระธาตุ งานพุทธศิลป์ที่ทรงคุณค่า สร้างความเลื่อมใสศรัทธาแก่นักท่องเที่ยว รองรับการท่องเที่ยวแบบเรียนรู้พุทธธรรมและประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว วัดพระธาตุนาดูน ประชาชนในพื้นที่ทั้งภาครัฐและเอกชน ความร่วมมือระหว่างฝ่ายสงฆ์กับฝ่ายปกครอง สนับสนุนการจัดงานนมัสการพระธาตุนาดูน ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี รวมถึงการจัดให้มีการเข้ามามีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในอำเภอนาดูน

ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม วัดพระธาตุนาดูนอาศัยหน่วยงานหลัก คือ คณะสงฆ์อำเภอนาดูน และฝ่ายปกครอง โดยการนำของนายอำเภอนาดูน ประสานความร่วมมือทั้งภาครัฐและภาคเอกชนร่วมมือจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้สามารถบริการข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว

สรุปศักยภาพของวัดพระธาตุนาดูน มีศักยภาพรองรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางโดยรถยนต์ ไม่สะดวกหากนักท่องเที่ยวเดินทางโดยรถไฟหรือเครื่องบิน ทั้งนี้เพราะสถานที่ท่องเที่ยวอยู่ห่างสถานที่บริการรถไฟและเครื่องบิน สำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางโดยรถยนต์ เส้นทางมีสภาพสะดวก มีป้ายบอกทางชัดเจน เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวมีคุณค่าและมีความสำคัญต่อประชาชนในพื้นที่ นักท่องเที่ยวสามารถสอบถามเส้นทางจากประชาชนได้ตลอด และภายในแหล่งท่องเที่ยวมีวัดตั้งอยู่

ใกล้กับพระเจดีย์พระธาตุนาดูน พระสงฆ์ที่เป็นนักท่องเที่ยวนสามารถแวดล้อมขอรับบริการได้ สำหรับนักท่องเที่ยวที่เป็นประชาชนทั่วไปทางฝ่ายปกครองและตำรวจพร้อมให้บริการนักท่องเที่ยว

3) วัดเขาพระอังคาร จ.บุรีรัมย์

ภาพที่ 4.3 วัดเขาพระอังคาร

วัดเขาพระอังคาร เป็นวัดที่มีวัดพุทธธรรมความสวยงามของวัดพุทธศิลป์สร้างมานานในยุคที่ขอมเรืองอำนาจความสวยงามของวัดพุทธศิลป์ผสมศิลป์ขอม แนวเดียวกันกับปราสาทหินเขาพนมรุ้ง ส่วนสถาปัตยกรรมสิ่งก่อสร้างที่เห็นในวัดปัจจุบัน ส่วนใหญ่สร้างใหม่ทับของเก่า มีโบสถ์ที่ประยุกต์จากสถาปัตยกรรมหลายสมัย ดูสวยงามแปลกตา เป็นวัดที่สวยงามใหญ่โตแห่งหนึ่งของบุรีรัมย์ มีโบสถ์ ศาลา และอาคารต่างๆ ภายในโบสถ์มีภาพจิตรกรรมฝาผนังและเรื่องราวพุทธชาดกเป็นภาษาอังกฤษด้วย บริเวณวัดเป็นปากปล่องภูเขาไฟคาดว่าเคยเป็นที่ตั้งของโบราณสถานสมัยทวาร

วัดเพราะเสมาหินแกะสลักสมัยดังกล่าวหลงเหลืออยู่เป็นจำนวนมาก วัดอุทธรธรรมความสวยงามของวัดเขาพระอังคาร ด้านพุทธศิลป์เน้นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สร้างศรัทธาต่อผู้มาเยือน

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมของวัดเขาพระอังคาร

ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยววัดเขาพระอังคาร เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ภายในตัวอำเภอเฉลิมพระเกียรติ การเดินทางสะดวก สามารถเดินทางได้สะดวกตามเส้นทางหมายเลข 224 โชคชัย – เดชอุดม เมื่อถึงเส้นทางเข้าเขาพระอังคารบริเวณแยกบ้านเจริญสุข เส้นทางไม่สะดวก มีบางช่วงชำรุด แต่สามารถเดินทางโดยรถส่วนตัวเข้าถึงวัดเขาพระอังคารได้ รวมถึงสามารถเช่ารถบริการในท้องถิ่นมายังวัดเขาพระอังคาร

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว วัดเขาพระอังคารมีสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ได้แก่ น้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์ พานะรองรับขยะและการกำจัดขยะ รวมถึงสถานที่จอดรถรองรับนักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ สำหรับที่พักแรมมีที่พักแรมเป็นของภาคเอกชนที่อยู่ในอำเภอนางรองและตามเส้นทางหมายเลข 224 บริเวณเขาพระอังคารไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับนักท่องเที่ยว

ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยววัดเขาพระอังคาร เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางด้านวัฒนธรรมพุทธที่ถูกสร้างขึ้น เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบจาริกบุญ และมีการดูแลสภาพแวดล้อมให้สวยงามเป็นธรรมชาติในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ภูเขาไฟและอารยธรรม วัฒนธรรมพุทธผสมอารยธรรมขอม นอกจากนี้ยังมีโบสถ์และภาพสลักประติมากรรมบุคคลบนในเสมาสมัยทวารวดี

ด้านคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ทรงคุณค่าและมีความสำคัญต่อการสืบค้นตำนานพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีประวัติการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในภูมิภาคนี้กว่า 2,000 ปี และเชื่อมโยงเส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของกลุ่มพระอรหันต์ตามพื้นที่อื่น ๆ ในภาคอีสาน โดยเฉพาะคุณค่าและความสำคัญที่สืบค้นจากในเสมา รอยพุทธบาท งานพุทธศิลป์ รวมถึงความสัมพันธ์ใกล้ชิดติดทางการเมืองการปกครองและวัฒนธรรมจากประเทศกัมพูชา

ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว วัดเขาพระอังคาร ประชาชนในพื้นที่ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงนักท่องเที่ยวจากต่างชาตินิยมเข้ามาท่องเที่ยวเป็นรายบุคคล แต่การจัดการสนับสนุนให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวของประชาชนในท้องถิ่นยังมีน้อย

ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม วัดเขาพระอังคารอาศัยหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ประชาสัมพันธ์ส่งเสริมให้เกิดการเข้ามาเที่ยวชมวัดเขาพระอังคารอย่างต่อเนื่อง การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเป็นการดำเนินการของเจ้าอาวาสวัดเขาพระอังคารเป็นหลัก

สรุปศักยภาพของวัดเขาพระอังคาร ด้านเส้นทางเข้าสู่วัดเขาพระอังคารไม่สะดวก เนื่องจากต้องวิ่งผ่านหมู่บ้าน นักท่องเที่ยวอาจหลงทางได้ง่าย จำเป็นต้องจัดทำป้ายบอกทางให้ชัดเจน แต่นักท่องเที่ยวสามารถสอบถามเส้นทางจากประชาชนได้ตลอด สามารถเข้าสู่วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ไม่ยาก เส้นทางที่สะดวกควรเดินทางเข้าสู่อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ มีป้ายบอกทางเข้าสู่วัดเขาพระอังคาร หากสงสัยนักท่องเที่ยวควรสอบถามเส้นทางจากประชาชน สำหรับวัดเขาพระอังคารมีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา มีโบราณสถานที่สำคัญ เชื่อมโยงกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิตามตำนานพระอูรังคธาตุ และนักท่องเที่ยวสามารถเที่ยว

ชม ปฏิบัติธรรมภายในวัดเขาพระอังคารและเดินทางไปเที่ยวชมปราสาทเขาพนมรุ้งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงได้

2. กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประเพณี วัฒนธรรมพุทธ โดยเน้นการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมพุทธ เกจิอาจารย์ จำนวน 3 วัดได้แก่

1) วัดอุดมคงคาศรีเขต จ.ขอนแก่น

ภาพที่ 4.4 วัดอุดมคงคาศรีเขต

วัดอุดมคงคาศรีเขต มีชื่อเดิมว่า “วัดดุน” ตั้งอยู่ในเขตของตำบลนางาม อำเภอเมืองจตุร จังหวัดขอนแก่น หลวงปู่ผางได้ใช้ถ้ำแห่งนี้ บำเพ็ญเพียรภาวนาและสร้างวัดอุ้มงคฺลมาภมายหลายรุ่นที่ท่านได้เมตตาโลกโดยการอธิษฐานจิตไว้ให้เป็นอนุสติ เป็นธรรมรักษา ส่วนรายได้ใช้เป็นทุนสร้างอุโบสถและสาธารณะสถานไว้ในพระพุทธศาสนา

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมของวัดอุดมคงคาศรีเขต

ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยววัดอุดมคงคาศรีเขตเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ภายในตัวอำเภอเมืองจตุร การเดินทางสะดวก สามารถเดินทางได้ 2 เส้นทาง ได้แก่ เส้นทางที่ 1 ตามเส้นทางแยกเข้าเส้นทางสายชัยภูมิ-เมืองจตุร ระยะทางประมาณ 67 กม.

เส้นทางที่ 2 ตามเส้นทางแยกเข้าเส้นทางสายมัธยาศิริ-ชัยภูมิ (ทางหลวงหมายเลข 229) ประมาณ 12 กม. เลี้ยวขวาเข้าวัด อีก 12 กม.

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว วัดอุดมคงคาศิริเขตมีสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ได้แก่ น้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์ พาชนะรองรับขยะและการกำจัดขยะ รวมถึงสถานที่จอดรถรองรับนักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ สำหรับที่พักแรมมีที่พักแรมเป็นของภาคเอกชนตลอดเส้นทาง แต่บริเวณใกล้เคียงกับวัดไม่มีที่พักแรมสำหรับนักท่องเที่ยว

ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยววัดอุดมคงคาศิริเขต เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางด้านเกจิ และการปฏิบัติธรรม เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบจาริกบุญ และมีการดูแลสภาพแวดล้อมให้สวยงาม เป็นธรรมชาติในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ การปฏิบัติธรรมของสายพระกรรมฐาน

ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ทรงคุณค่าและมีความสำคัญต่อการสืบค้นตำนานพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีประวัติการปฏิบัติของสายพระกรรมฐาน และเชื่อมโยงเส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของกลุ่มพระอรหันต์ตามพื้นที่อื่น ๆ ในภาคอีสาน โดยเฉพาะคุณค่าและความสำคัญของการปฏิบัติธรรมและการพัฒนาสังคมของหลวงปู่ผางที่ตอบแทนผู้มีจิตศรัทธาโดยมอบเหรียญที่ระลึกให้แก่ผู้สนับสนุนการก่อสร้างสาธารณประโยชน์ในพระพุทธศาสนา

ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว วัดอุดมคงคาศิริเขต ประชาชนในพื้นที่ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงนักท่องเที่ยวจากต่างชาตินิยมเข้ามาท่องเที่ยวเป็นรายบุคคล แต่เน้นการเข้ามาเพื่อบูชาเหรียญหลวงปู่ผางและกราบพระธาตุของ “หลวงปู่ผาง จิตตคุตโต”

ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม วัดอุดมคงคาศิริเขตไม่เน้นการจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว แต่เน้นการปฏิบัติธรรมตามรอยแนวทางของพระสายกรรมฐานโดยจะไม่บอกบุญหรือเชิญชวนเชิงประชาสัมพันธ์ การดำเนินการเชิญชวนหรือประชาสัมพันธ์ให้เกิดการเข้ามายังวัดอุดมคงคาศิริเขตเกิดจากภาครัฐและภาคเอกชนที่ศรัทธาดำเนินการเอง

สรุปศักยภาพของวัดอุดมคงคาศิริเขต มีศักยภาพด้านความสะดวกของเส้นทางโดยสามารถเดินทางตามเส้นทางสายชัยภูมิ-มัธยาศิริ ระยะทางประมาณ 67 กม. สายที่ 2 เส้นทางสายมัธยาศิริ-ชัยภูมิ ตามทางหลวงหมายเลข 229 ระยะทางประมาณ 12 กม. และเลี้ยวเข้าวัดอีกประมาณ 2 กิโลเมตร แต่ระยะเส้นทางเข้าสู่วัดไม่มีป้ายบอกเข้าสู่วัดที่ชัดเจน และบริเวณใกล้เคียงไม่มีที่พักแรมสำหรับนักท่องเที่ยว การบริการนักท่องเที่ยวจึงมีลักษณะการเดินทางไปท่องเที่ยว ช่วงวันเวลาเดียวเช้า-เย็น สำหรับคุณค่าและความสำคัญของวัดอุดมคงคาศิริเขต มีตำนานเชื่อมโยงกับวัดสายพระกรรมฐาน โดยหลวงปู่ผางได้มอบเหรียญที่ระลึกแก่ผู้สร้างสาธารณประโยชน์ในพระพุทธศาสนา ทำให้วัดแห่งนี้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าไปเที่ยวชมและบูชาเหรียญหลวงปู่ผางได้

2) วัดบ้านไร่ จ.นครราชสีมา

ภาพที่ 4.5 วัดบ้านไร่

เป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่งใน อ.ด่านขุนทด หลวงพ่อคุณ ปริสุทโธ ได้ปลูกสร้างขึ้นเป็นสำนักสงฆ์เล็กๆ เมื่อประมาณปี พ.ศ.2496 โดยเริ่มสร้างอุโบสถ สร้างกุฏิสงฆ์ ศาลาการเปรียญ ขุดสระน้ำไว้เพื่ออุปโภคและบริโภค และที่สำคัญยังสร้างโรงเรียนไว้เพื่อเด็กบ้านไร่อีกด้วย ปัจจุบันวัดบ้านไร่ได้มีการพัฒนาและมีผู้ใฝ่บุญจากทั่วทุกสารทิศเดินทางมาแสวงบุญ พร้อมบูชาพระเครื่องและวัตถุมงคลยอดนิยมของหลวงพ่อคุณ ข้อห้าม ข้อควรปฏิบัติ

หลวงพ่อกำลังว่า เมื่อมีพระเครื่องของหลวงพ่อกันติดตัว ให้ภาวนา "พุทโธ" ทำจิตให้เป็นสมาธิแน่น ละเว้นถ้อยคำคำทอ คำพ่อแม่ตน และพ่อแม่บุคคลอื่น และอย่าผิติดสมาธิหรือภรรยาผู้อื่น ให้สวมนต์ก่อนเข้านอนทุกคืน ไม่ว่าจะอยู่ที่ใด และหลวงพ่อกำลังว่า "ถ้ามีใจอยู่กับ พุทโธ ให้เป็นกลาง ๆ ไม่สอดส่ายไปที่ไหน นั้นหมายความว่า ใจเป็นสมาธิ จะช่วยปกป้องคุ้มครองเราได้ดียิ่ง...ยิ่งกว่ามีวัตถุมงคลใด ๆ ในโลก" ปัจจุบันมีการสร้างสิ่งปลูกสร้างสำคัญรองรับการท่องเที่ยว ได้แก่ รูปหล่อหลวงพ่อกุณ วiharเทพวิทยาคม อุทยานธรรม เป็นต้น

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมของวัดบ้านไร่

ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยววัดบ้านไร่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในตัวอำเภอด่านขุนทด การเดินทางสะดวก โดยใช้เส้นทางสายหลัก หมายเลข 2068 มายังอำเภอด่านขุนทดและเลี้ยวที่แยกโรงพยาบาลด่านขุนทดมุ่งตรงไปยังวัดบ้านไร่ 11 กม. ตามเส้นทางหมายเลข 2217

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว วัดบ้านไร่มีสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่เดินทางมาเที่ยวเป็นรายบุคคลและคณะ ทางวัดจัดสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ได้แก่ ห้องน้ำที่สะอาดรองรับผู้พิการและผู้สูงอายุ น้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์ พาชนะรองรับขยะและการกำจัดขยะ รวมถึงสถานที่จอดรถรองรับรถนักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ สำหรับที่พักแรมมีที่พักแรมที่มีตลอดเส้นทางและสถานที่พักที่ติดกับวัดบ้านไร่

ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยววัดบ้านไร่ เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางด้านภูมิ และการปฏิบัติธรรม เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบจาริกบุญ และมีการดูแลสภาพแวดล้อมให้สวยงามเป็นธรรมชาติที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ การปฏิบัติธรรม

ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดนครราชสีมา ทรงคุณค่าการแสดงบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมเหมาะสำหรับการเรียนรู้เชิงศรัทธาที่มีต่อพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาผู้เป็นอารยสงฆ์ต้นแบบผู้ไม่ยึดติดกับเงินทองชื่อเสียง ส่งผลให้นักท่องเที่ยวเกิดความศรัทธาเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวยังวัดบ้านไร่จำนวนมากตลอดทั้งปี แม้หลวงพ่อกุณจะมรณภาพแต่ผู้ศรัทธายังเดินทางมาวัดบ้านไร่อย่างต่อเนื่อง

ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว วัดบ้านไร่ ประชาชนในพื้นที่ทั้งภาครัฐและเอกชน ได้ให้การสนับสนุนมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญทางพระพุทธศาสนาของจังหวัดนครราชสีมาโดยมีการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบรวมถึงการส่งเสริมประชาสัมพันธ์ให้เกิดการเข้ามาท่องเที่ยวยังวัดบ้านไร่และสถานที่ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับหลวงพ่อกุณ

ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม วัดบ้านไร่ไม่เน้นการจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยการดำเนินงานของคณะกรรมการวัดบ้านไร่และคณะสงฆ์ภายในจังหวัดนครราชสีมาการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบรวมถึงประชาชนรอบวัดบ้านไร่มีการนำผลิตภัณฑ์ในชุมชนมาจัดจำหน่ายในบริเวณวัดบ้านไร่

สรุปศักยภาพของวัดบ้านไร่ เป็นวัดที่มีศักยภาพรองรับการท่องเที่ยวแบบหมู่คณะ โดยทางวัดได้จัดสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและบริการของที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยวในรูปแบบของเหรียญหลวงพ่อกุณ และผลิตภัณฑ์ชุมชนที่นำมาจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว รวมถึงแหล่ง

ห้องเทียวกายในวัดที่พร้อมต้อนรับนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะวิหารพระเทพวิทยาคมที่ถูกสร้างไว้รองรับนักท่องเที่ยวให้ทั้งความสวยงามและคติธรรมทางพระพุทธศาสนา

3) วัดมงคลคาราม (วัดช้างหมอบ) จ.สุรินทร์

ภาพที่ 4.6 วัดมงคลคาราม

วัดมงคลคาราม หรือวัดช้างหมอบ เป็นวัดหลวงพ่อพวนเกจิชื่อดังของเมืองสุรินทร์จำพรรษาอยู่ และยังเป็นสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดสุรินทร์ มีความสวยงามและยังคงรักษาความเป็นธรรมชาติ ทั้งภูเขาและป่าไม้เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม และท่องเที่ยวเชิงธรรมะของ

ประชาชนชาวจังหวัดสุรินทร์ และนักท่องเที่ยวทั่วไป นิยมนมัสการพระพิมพ์พัฒนาทร หรือหลวงพ่อพน วรมงคล(วระมังคะโล เจ้าอาวาสวัดช้างหมอบ) (วัดมงคลคาราม) อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นพระเกจิชื่อดังเป็นพระสงฆ์ผู้มีพรหมวิหารธรรม เป็นพระสุปฏิปันโน เป็นผู้ทำคุณประโยชน์ต่อชาวจังหวัดสุรินทร์ ที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปนิยมไปกราบนมัสการ

ภายในวัดมงคลคาราม มีพระปรารักษ์กัญชรมณีศรีไตรยอดเพชร เริ่มสร้าง เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2552 โดยจัดสร้างเป็นองค์ปรารค์ 3 ยอดอยู่ตรงกลาง และมีปรารค์บริวารโดยรอบทั้ง 8 ทิศ ตั้งอยู่บนยอดเขาเตี้ยๆ ซึ่งได้ปรับปรุงพื้นที่ โดยการถมดินเป็นฐานมีขนาดกว้าง 70 เมตร ยาว 100 เมตร สูงจากพื้นดินปกติ 5 เมตร มีความวิจิตรสวยงาม ผสมผสานแนวคิดพระธาตุพนมกับนครวัด โดยหลวงพ่อบริรักษ์เป็นผู้ออกแบบเอง ตั้งอยู่ริมชายแดนไทย-กัมพูชา การดำเนินการได้จัดสร้างไปแล้วประมาณ 60 เปอร์เซ็นต์ สำหรับวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง ที่เป็นทั้งหินศิลาแลง และปูนที่วางแบบเป็นรูปแบบสมัยประยุกต์ ทั้งลวดลาย ที่เป็นแบบลายไทย และลายผสม ไทยและอาณาจักรขอม ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้เพิ่มเติม

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมของวัดมงคลคาราม

ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยววัดมงคลคาราม เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในตัวอำเภอกาบเชิง การเดินทางสะดวก สามารถเดินทางได้สะดวกตามเส้นทางหมายเลข 224 โชคชัย – เดชอุดม จนถึงทางแยกนิคมสร้างตนเองอำเภอประสาท ตามเส้นทางหมายเลข 2397 ก่อนถึงวัดมงคลคารามเส้นทางบางช่วงไม่สะดวก มีบางช่วงชำรุด แต่สามารถเดินทางโดยรถส่วนตัวเข้าถึงวัดมงคลคารามได้ นักท่องเที่ยวที่เดินทางโดยรถประจำทางควรใช้บริการรถเช่า

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว วัดมงคลคาราม มีสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ได้แก่ น้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์ พานระรองรับขยะและการกำจัดขยะ รวมถึงสถานที่จอดรถรองรับรถนักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ สำหรับที่พักแรมสามารถพักภายในวัดในลักษณะของการเข้าปฏิบัติธรรม แต่นักท่องเที่ยวที่ต้องการเข้ามาพักแบบครอบครัวจะไม่มีที่พักแรมของภาคเอกชนบริการ จะมีที่พักแรมตามเส้นทาง หมายเลข 224 ช่องอำเภอประสาท

ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยววัดมงคลคาราม เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบจาริกบุญ และมีการดูแลสภาพแวดล้อมให้สวยงาม เป็นธรรมชาติในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและอารยธรรม วัฒนธรรมพุทธผสมอารยธรรมขอม

ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ทรงคุณค่าและมีความสำคัญความศรัทธาในพระสงฆ์และงานพุทธศิลป์ รวมถึงความสัมพันธ์ใกล้ชิดทางการเมืองการปกครองและวัฒนธรรมจากประเทศกัมพูชาของพระสงฆ์ยุคปัจจุบัน สะท้อนความสัมพันธ์พระสงฆ์ในอดีตระหว่างพระสงฆ์ไทยกับพระสงฆ์กัมพูชา

ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว วัดมงคลคาราม ประชาชนในพื้นที่ รวมถึงนักท่องเที่ยวจากต่างชาตินิยมเข้ามาท่องเที่ยวเป็นรายบุคคล แต่การจัดการสนับสนุนให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวของประชาชนในท้องถิ่นยังมีน้อย

ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม วัดมงคลคาราม อาศัยหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน โดยเฉพาะทหารที่ดูแลตามแนวชายแดนช่วงอำเภอกาบเชิงถึงอำเภอนมดงรักจะจัดส่งกำลังพลมาดูแลอย่างต่อเนื่อง แต่ไม่มีการประชาสัมพันธ์ส่งเสริมให้เกิดการเข้ามาเที่ยวชมวัด

สรุปศักยภาพของวัดมงคลคาราม เส้นทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวเหมาะสมในช่วงที่ไม่ใช่ช่วงเทศกาลหรือช่วงหยุดยาว ทั้งนี้เนื่องจากเส้นทางหลวงหมายเลข 224 ช่วงอำเภอนางรองถึงอำเภอดेชอุดม มีรถยนต์หนาแน่นและมีช่องทาง 2 ช่องทาง จึงไม่สะดวกสำหรับการเดินทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว หากเป็นช่วงวันหยุดปกติเหมาะสำหรับเข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะวันเสาร์อาทิตย์ เพื่อให้แน่ใจควรโทรมายังวัดเพื่อตรวจสอบว่า หลวงพ่อพวน วรมงคลอยู่ภายในวัด สำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการเยี่ยมชมวัดภายในวัดมีความสวยงามวิจิตรแบบลายไทย ผสมอาณาจักรขอมควบคู่กับการเที่ยวชมสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัด และชื่นชมกับธรรมชาติของป่าไม้ภายในวัดได้ตลอดเวลา

3. กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ ชุมชนและพระพุทธศาสนาจำนวน 3 วัด ได้แก่

1) วัดโพธิ์สมภรณ์ จ. อุตรธานี

ภาพที่ 4.7 วัดโพธิ์สมภรณ์

วัดโพธิสมภรณ์ เริ่มสร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อปี พ.ศ. 2449 ปลายรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 โดย มหาอำมาตย์ตรีพระยาศรีสุริยราชวรานุวัตร (โพธิ์ เนติโพธิ์) สมุหเทศาภิบาลมณฑลอุดร

ภายในวัดโพธิสมภรณ์มีพระบรมธาตุธรรมเจดีย์พระธาตุศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับความเคารพศรัทธาจากชาวอุดรฯ จัดสร้างขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก บรรจุคำสั่งสอนพระพุทธเจ้า บรรจุอัฐิธาตุพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต และน้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระราชกุศล เนื่องในวโรกาสมหามงคลสมัยที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ 80 พรรษา

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมของวัดโพธิ์สมภรณ์

ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยววัดโพธิ์สมภรณ์ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ภายในตัวอำเภอเมืองอุดรธานี การเดินทางสะดวก สามารถเดินทางได้สะดวกตามเส้นทางจาก นครราชสีมา ทางหลวงหมายเลข 2 อยู่กึ่งกลางใจเมือง การเดินทางสะดวก เดินทางได้โดยรถส่วนตัว และเครื่องบิน ลักษณะของพื้นที่ผิวดินรองรับการเดินทางของรถยนต์ทุกชนิด ตลอดระยะเส้นทางมี พาหนะรับจ้าง ป้ายระยะบระยะทาง

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว วัดโพธิ์สมภรณ์ มีสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ได้แก่ น้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์ พาชนะรองรับขยะและการกำจัดขยะ รวมถึงสถานที่จอดรถรองรับนักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ สำหรับที่พักแรมสามารถพักภายในวัดในลักษณะของการเข้าพักปฏิบัติธรรม มีห้องน้ำ ห้องสุขา อย่างสะอาดและพอเพียงต่อการใช้บริการของนักท่องเที่ยว

ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยววัดโพธิ์สมภรณ์ ภายในวัดมีความร่มรื่น มีสถานที่ที่น่าสนใจ ต่าง ๆ อาทิ เช่น พระบรมธาตุธรรมเจดีย์ พระเจดีย์พิพิธภณท์ ศาลามงคลธรรม พระระเบียงพระเจดีย์ บรรยายกาศภายในมีการแบ่งสัดส่วนที่ชัดเจน มีบริเวณที่มีความสัปปายะเหมาะแก่การปฏิบัติธรรม

ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ทรงคุณค่าและมีความสำคัญความศรัทธาในพระสงฆ์และงานพุทธศิลป์ ภายในวัดมีพระพุทธรูปทองสำริด เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย(หลวงพ่อพระพุทธรักม) อายุประมาณ ๖๐๐ ปี สมัยสุโขทัย เป็นพระประธานในพระอุโบสถ และพระประธานองค์นี้ยังมีพระบรมสารีริกธาตุบรรจุไว้ในพระเศียรด้วย พระพุทธรูปศิลาแลง เป็นพระพุทธรูปปางประทานพร สมัยลพบุรี อายุประมาณ ๑,๓๐๐ ปี ประดิษฐานอยู่หลังพระอุโบสถพระพุทธรูปองค์นี้ชาวเมืองอุดรให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างมาก มักจะมีคนมาราบไหว้ขอพรอยู่เสมอ จนมีอีกชื่อหนึ่งว่า “พระขอ” ซึ่งหมายถึงหากเราขออะไรก็จะได้อย่างนั้นนั่นเอง

ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว วัดโพธิ์สมภรณ์ ประชาชนในพื้นที่ รวมถึงคณะครูและนักเรียนในพื้นที่ใกล้เคียงนิยมเข้ามาปฏิบัติธรรมและเรียนรู้หลักพุทธธรรม นักท่องเที่ยวจากต่างชาตินิยมเข้ามาท่องเที่ยวเป็นรายบุคคลและหมู่คณะ หน่วยงานภาครัฐสนับสนุนให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยว

ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม วัดโพธิ์สมภรณ์ อาศัยหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนสนับสนุนกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเฉพาะช่วงสวดมนต์ข้ามปี และในช่วงเข้าพรรษามีการปฏิบัติธรรม สวดมนต์ทุกเย็นที่พระบรมธาตุธรรมเจดีย์

สรุปศักยภาพของวัดโพธิ์สมภรณ์ มีความพร้อมรองรับนักท่องเที่ยวสามารถเดินทางมาท่องเที่ยวได้หลายเส้นทาง ได้แก่ ทางเครื่องบิน ทางรถยนต์ วัดเปิดให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาเที่ยวชมวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ของชุมชน และเข้าชมสักการพระบรมธรรมเจดีย์ พระธาตุศักดิ์สิทธิ์ของชาวจังหวัดอุดรธานี และเรียนรู้ประวัติพระสายกรรมฐาน ชมความงามของพุทธศิลป์ และนักท่องเที่ยวที่สนใจในการปฏิบัติธรรมมีสถานที่จัดกิจกรรมการเจริญสมาธิของสถาบันจิตตานุภาพช่วงเย็นมีกิจกรรมสวดมนต์ ปฏิบัติธรรม ในช่วงสิ้นปีมีกิจกรรมพิเศษสวดมนต์ข้ามปีบริการนักท่องเที่ยว

2) วัดป่าธรรมอุทยาน จ.ขอนแก่น

ภาพที่ 4.8 วัดป่าธรรมอุทยาน

วัดป่าธรรมอุทยาน จ.ขอนแก่น หรือวัดหลวงพ่อกล้วย มีสถานที่ตั้งอยู่ที่ป่าช้าของหมู่บ้านสำราญและบ้านเพี้ยพาน ต.สำราญ อ.เมือง จ.ขอนแก่น ทางวัดเน้นการปฏิบัติธรรมการเจริญสติ-ดูจิต โดยมีพระอาจารย์สำราญ ธรรมธโร หรือหลวงพ่อกล้วย เป็นผู้ก่อตั้งและเป็นพระวิปัสสนาจารย์ วัดป่าธรรมอุทยานเป็นสถานปฏิบัติธรรมซึ่งมีพื้นที่กว่า 70 ไร่ รายล้อมด้วยต้นไม้ขนาดใหญ่บรรยากาศในวัดร่มรื่น สงบเงียบ ร่มเย็น มีต้นไม้ขึ้นเป็นกอใหญ่หลาย ๆ กอ ทำให้ร่มรื่น สบายเหมาะแก่การปฏิบัติธรรม เจริญจิตภาวนา พร้อมสิ่งอำนวยความสะดวกในการเข้าพักปฏิบัติธรรม มีศาลาการเปรียญ หอฉัน ลานสำหรับปฏิบัติธรรม และที่พักสำหรับผู้มาถือศีลกระจายอยู่ทั่วบริเวณภายในวัด

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมของวัดป่าธรรมอุทยาน

ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยววัดป่าธรรมอุทยาน การเดินทางสะดวก สามารถเดินทางได้สะดวกตามเส้นทางจากนครราชสีมาถึงจังหวัดขอนแก่น ตามเส้นทางหลวงหมายเลข 2 วัดอยู่ติดถนนเส้นขอนแก่น อุดรธานี การเดินทางสะดวก เดินทางได้โดยรถส่วนตัว และเครื่องบิน ลักษณะของพื้นที่ผิวดินรองรับการเดินทางของรถยนต์ทุกชนิด ตลอดระยะเส้นทางมีพาหนะรับจ้าง ป้ายระยะทางชัดเจน

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว วัดป่าธรรมอุทยาน มีสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ได้แก่ น้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์ พาชนะรองรับขยะและการกำจัดขยะ รวมถึงสถานที่จอดรถรองรับนักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ สำหรับที่พักแรมสามารถพักภายในวัดในลักษณะของการเข้าปฏิบัติธรรม มีห้องน้ำ ห้องสุขา อย่างสะอาดและพอเพียงต่อการใช้บริการของนักท่องเที่ยว

ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยววัดป่าธรรมอุทยาน ภายในวัดมีความร่มรื่นแวดล้อมด้วยธรรมชาติ สถานที่ปฏิบัติธรรมแบ่งเป็นสัดส่วนสามารถเข้าปฏิบัติธรรมท่ามกลางธรรมชาติแบบเป็นหมู่คณะและมีเรือนรับรองสำหรับผู้มาปฏิบัติเป็นครอบครัว ภายในวัดจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศึกษาพุทธธรรม มีกิจกรรมบำเพ็ญบุญ ให้นักท่องเที่ยวได้บำเพ็ญบุญตามความต้องการ รวมถึงมีลานภายในแหล่งท่องเที่ยว มีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสและดูแลแหล่งท่องเที่ยว เช่น การล้างจาน ทำความสะอาดบริเวณวัด เป็นต้น

ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ทรงคุณค่าและมีความสำคัญต่อการสร้างศรัทธา การจัดกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนได้ร่วมเข้าวัดและปฏิบัติธรรม ภายในวัดจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ทางพุทธธรรม สามารถเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาตั้งแต่การให้ทาน การรักษาศีล และการปฏิบัติธรรมขั้นพื้นฐานจนถึงการปฏิบัติและปักกลดในบริเวณเมรุเผาศพในป่าช้า

ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว วัดป่าธรรมอุทยาน ประชาชนในพื้นที่และต่างพื้นที่นิยมเข้ามาเยี่ยมชมภายในวัดเป็นจำนวนมาก สามารถสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียง รวมถึงนักท่องเที่ยวจากต่างชาตินิยมเข้ามาท่องเที่ยว หน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนประชาสัมพันธ์ให้เกิดการท่องเที่ยวภายในวัดป่าธรรมอุทยาน

ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม วัดป่าธรรมอุทยาน อาศัยคณะสงฆ์ภายในวัดและบุคลากรภายในวัดบริหารจัดการให้เกิดการเที่ยวชมภายในวัดและนํารายได้จากการท่องเที่ยวมาพัฒนาวัดให้สามารถรองรับการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมได้อย่างเหมาะสม

สรุปศักยภาพของวัดป่าธรรมอุทยาน มีศักยภาพรองรับการท่องเที่ยวสูง โดยนักท่องเที่ยวสามารถเดินทางมาท่องเที่ยวได้หลายเส้นทาง ได้แก่ เครื่องบิน รถไฟ รถยนต์ส่วนบุคคล และรถบริการสาธารณะ เป็นต้น อีกทั้งภายในแหล่งท่องเที่ยวมีกิจกรรมรองรับนักท่องเที่ยวตั้งแต่กิจกรรมบำเพ็ญบุญพื้นฐานจนถึงการปฏิบัติกรรมฐานภายในแหล่งท่องเที่ยว ในรูปแบบการปฏิบัติรายบุคคล และครอบครัว มีการจัดสถานที่รองรับนักท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม

3) วัดศาลาลอย จ.นครราชสีมา

ภาพที่ 4.9 วัดศาลาลอย

วัดศาลาลอย ตั้งอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา เป็นวัดเก่าแก่ที่ท้าวสุรนารีสร้างขึ้น กับพระยาสุริยเดช หรือ ปลัดทองคำ ปลัดเมืองนครราชสีมา ผู้เป็นสามี หลังจากทีรบชนะกองทัพของเจ้าอนุวงศ์ เมื่อปี พ.ศ. 2370 หลังจากเสร็จศึกสงครามที่ทุ่งสัมฤทธิ์ ขณะยกทัพกลับเมืองนครราชสีมา คุณหญิงโมได้แวะพักบริเวณท่าตะโก และได้สั่งให้ทหารทำแพเป็นรูปศาลาเสี่ยงทลายลอยไปตามลำตะคอง พร้อมตั้งจิตอธิษฐาน หากแพรูปศาลานี้ ลอยไปติดอยู่ ณ ที่แห่งใด จะสร้างวัดไว้เป็นอนุสรณ์ ซึ่งแพได้ลอยไปติดอยู่ริมฝั่งขวาของลำตะคอง ซึ่งเป็นวัดร้าง จึงได้สร้างพระอุโบสถขึ้น เป็นวัดศาลาลอยในปัจจุบัน

จังหวัดนครราชสีมาเป็นจังหวัดใหญ่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ และวัดศาลาลอย เป็นวัดเก่าแก่ที่มีอายุยาวนานมากกว่า 200 ปี สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และศาลากลางสระน้ำภายในมีรูปปั้นคุณย่าโมนั่งพนมมือและยังเป็นอนุสรณ์สถาน เจดีย์บรรจุอัฐิท้าวสุรนารีด้วยบริเวณด้านข้างอุโบสถตกแต่งเป็นสวนต้นไม้และงานศิลปะ รำลึกถึงคุณงามความดีที่ท่านได้สร้างคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติ เพื่อให้นักท่องเที่ยวกราบไหว้ขอพร เสมือนที่พึ่งทางใจของ ชุมชน ชาวเมืองนครราชสีมา ชาวโคราชมักจะมาบนบานศาลกล่าวขอสิ่งต่างๆจากย่าโม เช่นขอให้มั่งคั่งร่ำรวย ขอให้มั่งคั่งร่ำรวย ขอให้มั่งคั่งร่ำรวย ประสงค์แล้วก็จะแก่บั้น ด้วยสิ่งของ ที่กล่าวไว้ โดยเฉพาะการบนด้วยสิ่งที่ย่าโมโปรดปรานคือ เพลงโคราช ซึ่งมีเพียงจังหวัดนครราชสีมาเท่านั้น

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมของวัดศาลาลอย

ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยววัดศาลาลอย การเดินทางสะดวก สามารถเดินทางได้สะดวกตามเส้นทางจากนครราชสีมาตามเส้นทางหลวงหมายเลข 2 เข้าสู่จังหวัดนครราชสีมา หากต้องการเข้าสักการะอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีก่อน หลังสักการะอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีแล้ววิ่งรถตรงมาทางยังประตูเมืองด้านทิศพายัพ ตามคลองคูเมืองจะพบป้ายวัดศาลาลอยบริเวณทางโค้งด้านทิศอีสาน การเดินทางมายังวัดสามารถมาโดยรถยนต์ส่วนตัวและรถรับจ้างบริการตลอด 24 ชั่วโมง

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว วัดศาลาลอย มีสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ได้แก่ น้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์ พาชนะรองรับขยะและการกำจัดขยะ รวมถึงสถานที่จอดรถรองรับนักท่องเที่ยวภายในวัดและก่อนเข้าวัด หลังป้ายวัดศาลาลอย ช่วงวันสำคัญหรือวันหยุดนักขัตฤกษ์ สถานที่จอดรถไม่เพียงพอ สำหรับที่พักแรมนักท่องเที่ยวสามารถเลือกห้องพักได้ตามความเหมาะสม วัดจัดห้องน้ำ ห้องสุขา อย่างสะอาดและพอเพียงต่อการใช้บริการของนักท่องเที่ยว

ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยววัดศาลาลอย ภายในวัดมีความร่มรื่นแวดล้อมด้วยธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดดเด่นทางวัฒนธรรมพุทธ เชื่อมโยงประวัติการสร้างกับประวัติศาสตร์จังหวัดนครราชสีมา คือ วัดที่สะท้อนการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาของท้าวสุรนารี (ย่าโม) ซึ่งภายหลังจากสมรภูมิทุ่งสัมฤทธิ์ได้เสียดิถีอธิษฐานสร้างวัดอุทิศบุญกุศลให้แก่ผู้เสียชีวิตในสมรภูมิ ให้เกิดการโอสิให้กันและกัน สภาพแวดล้อมภายในวัดจึงจัดให้มีกิจกรรมการบำเพ็ญทานอุทิศบุญกุศลในลักษณะต่าง ๆ ให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมกิจกรรม

ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว วัดศาลาลอยมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวเนื่องกับคุณงามความดีที่ท้าวสุรนารีสร้างไว้แก่ชาวจังหวัดนครราชสีมา (โคราช)

ปัจจุบันเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญสร้างรายได้ให้แก่วัด ประชาชนในท้องถิ่นและต่างจังหวัดเดินทางเข้ามาร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาภายในวัดตลอดปี

ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว วัดศาลาลอย ประชาชนในพื้นที่และต่างพื้นที่นิยมเข้ามาเยี่ยมชมภายในวัดเป็นจำนวนมาก สามารถสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียง รวมถึงนักท่องเที่ยวจากต่างชาตินิยมเข้ามาท่องเที่ยว หน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนประชาสัมพันธ์ให้เกิดการท่องเที่ยวตลอดปี

ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม วัดศาลาลอย อาศัยคณะสงฆ์และภาครัฐและภาคเอกชน บริหารจัดการให้เกิดการเที่ยวชมภายในวัดและนำรายได้จากการท่องเที่ยวมาพัฒนาวัดให้สามารถรองรับการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมได้อย่างเหมาะสม

สรุปศักยภาพของวัดศาลาลอย นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางมาท่องเที่ยวยังวัดศาลาลอย โดยสามารถใช้เส้นทางรถไฟ รถยนต์ส่วนบุคคล รถโดยสารสาธารณะ และการเดินทางมาเที่ยวภายในวัดยังสามารถใช้ยานพาหนะท้องถิ่น สามล้อรับจ้าง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดนครราชสีมาให้นำมาเที่ยวชมยังวัดศาลาลอยได้

4. กลุ่มวัดที่เน้นการปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธศาสนา จำนวน 11 วัดได้แก่

1) วัดป่าสุทธาวาส จ.สกลนคร

ภาพที่ 4.10 วัดป่าสุทธาวาส

วัดป่าสุทธาวาสเดิมชื่อวัดสุทธาวาส อารามแห่งสุดท้ายของหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต บูรพาจารย์ผู้ปฏิบัติตามแนวทางสมณะวิปัสสนาตามคำสอนของพระพุทธเจ้าในปัจจุบันเป็นวัดป่าที่ตั้งอยู่กลางเมือง เป็นสำนักศึกษาของพระภิกษุสงฆ์ในสกลนครและมีปูชนียสถานสำคัญที่ผู้คนจำนวนมากยังคงเดินทางมานมัสการเป็นประจำอย่างไม่ขาดสายและยิ่งเนืองแน่นในวันหยุด

วัดป่าสุทธาวาสเป็นสถานที่ในการละสังขารของหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ภายในอาคารจึงมีอัฐิธาตุของพระอาจารย์มั่น และการจำลองรูปเหมือนโดยสร้างเป็นหุ่นขี้ผึ้งในท่าขัดสมาธิขึ้น รวมทั้งมีการใช้สถานที่แห่งนี้เป็นพิพิธภัณฑ์เพื่อจัดแสดงเครื่องอัฐบริขาร อาคารนี้ก่อสร้างโดยสถาปัตยกรรมที่เรียบง่าย และดูใกล้ชิดกับธรรมชาติ อันเป็นการสะท้อนถึงการใช้ชีวิตของท่านตลอดทั้งชีวิตการอุปสมบท

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมของวัดป่าสุทธาวาส

ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยววัดป่าสุทธาวาส การเดินทางสะดวกสามารถเดินทางได้สะดวกตามเส้นทางจากนครราชสีมาตามเส้นทางหลวงหมายเลข 2 เข้าสู่จังหวัดสกลนคร นักท่องเที่ยวสามารถเลือกเส้นทางเข้าสู่จังหวัดสกลนครได้ 2 เส้นทาง เส้นทางที่ 1 เส้นทางผ่านจังหวัดขอนแก่น เข้าสู่จังหวัดกาฬสินธุ์ เข้าสู่จังหวัดสกลนคร เส้นทางที่ 2 ผ่านจังหวัดอุดรธานี และเข้าสู่จังหวัดสกลนคร ตลอดเส้นทางทั้ง 2 เส้นทางมีป้ายบอกเส้นทางชัดเจน วัดป่าสุทธาวาสตั้งอยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางได้ทั้งทางรถยนต์ส่วนบุคคล รถโดยสารประจำทาง และทางเครื่องบิน ลงที่จังหวัดสกลนคร

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว วัดป่าสุทธาวาส มีสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ได้แก่ น้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์ พาชนะรองรับขยะและการกำจัดขยะ รวมถึงสถานที่จอดรถรองรับนักท่องเที่ยวภายในวัด นอกจากนั้นยังมีอาคารรองรับนักท่องเที่ยวทั้งภิกษุ และคฤหัสถ์ ที่เดินทางมารายบุคคลหรือเป็นหมู่คณะ ทางวัดมีสถานที่รองรับและให้บริการนักท่องเที่ยวจำนวนมาก อีกทั้งสถานที่สำหรับรองรับการปฏิบัติธรรมมีเรือนไม้ขนาดใหญ่และกุฏิสำหรับรองรับผู้ปฏิบัติธรรมที่เป็นภิกษุ ห้องสุขาออกแบบรองรับผู้ปฏิบัติธรรมที่เป็นผู้ชราและคนพิการ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกมีศักยภาพสูงพร้อมให้บริการนักท่องเที่ยวได้

ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยววัดป่าสุทธาวาส ภายในวัดมีต้นไม้ขนาดใหญ่ให้ความร่มรื่นแวดล้อมด้วยธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดดเด่นทางวัฒนธรรมพุทธ และมีประวัติเชื่อมโยงกับหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ซึ่งเป็นพระอริยสงฆ์ต้นแบบของพระกรรมฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเป็นสถานที่ที่ท่านมรณภาพ ในวันที่ 11 พฤศจิกายน 2492 เวลา 20.20 น. ก่อนการมรณภาพ 9 วัน ท่านมีความประสงค์จะเดินทางมามรณภาพที่วัดป่าสุทธาวาส ปัจจุบันสภาพแวดล้อมภายในวัดยังคงรักษาสภาพความเป็นวัดป่า และสนับสนุนการปฏิบัติธรรม มีการจัดอาคารสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพระอริยสงฆ์สายพระกรรมฐาน จัดให้มีพิพิธภัณฑ์หลวงปู่มั่น เจดีย์หลวงปู่หลุย สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติกรรมฐานยังคมมีการรักษาไว้ให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชมและศึกษาวิถีปฏิบัติของพระสายกรรมฐาน

ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว วัดป่าสุทธาวาส มีคุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับพระสายกรรมฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดสกลนครที่มีนักท่องเที่ยวทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ ชาวไทยและชาวต่างประเทศนิยมเข้ามาเที่ยวชมสักการบูชาหลวงปู่มั่น ณ พิพิธภัณฑ์หลวงปู่มั่น รวมถึงเจดีย์หลวงปู่หลุย ควบคู่กับการเที่ยวชมศึกษาอุทฺธูปริหารที่พระสงฆ์ในอดีตเคยใช้ในชีวิตประจำวัน

ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว วัดป่าสุทธาวาส ประชาชนในพื้นที่และต่างพื้นที่นิยมเข้ามาเยี่ยมชมภายในวัดเป็นจำนวนมาก สามารถสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียง ลักษณะของการจำหน่ายสินค้าภายในวัด ซึ่งมีรายได้ 500 – 1,000 บาทต่อวัน รถตู้และรถบัสท่องเที่ยวนิยมพานักท่องเที่ยวเข้าสักการบูชาหลวงปู่มั่น รวมถึงนักท่องเที่ยวจากต่างชาตินิยมเข้ามาท่องเที่ยว หน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนประชาสัมพันธ์ให้เกิดการท่องเที่ยวตลอดปี

ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม วัดป่าสุทธาวาส อาศัยคณะสงฆ์และภาครัฐและภาคเอกชน บริหารจัดการให้เกิดการท่องเที่ยวชมภายในวัดและนำรายได้จากการท่องเที่ยวมาพัฒนาวัดให้สามารถรองรับการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมได้อย่างเหมาะสม

สรุปศักยภาพของวัดป่าสุทธาวาส สามารถเดินทางมาท่องเที่ยวโดยรถยนต์ส่วนบุคคล และเครื่องบิน จะได้รับความสะดวก สำหรับการเดินทางโดยรถสาธารณะจะใช้เวลาไม่นาน ภายในแหล่งท่องเที่ยวจัดให้มีสถานที่รองรับนักท่องเที่ยวทั้งรายบุคคลและหมู่คณะ รวมถึงห้องสุขาที่จัดรองรับทั้งประชาชนทั่วไป ผู้พิการ ผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสม หากนักท่องเที่ยวต้องการอยู่ปฏิบัติธรรมสามารถแจ้งแก่เจ้าอาวาสเพื่อจัดเสนาสนะและวิทยากรสนับสนุนตามความต้องการของนักท่องเที่ยว

2) วัดป่าโสมพนัส จ.สกลนคร

ภาพที่ 4.11 วัดป่าโสมพนัส

วัดป่าโสมพนัส ได้ดำเนินการเผยแพร่พุทธธรรมด้วยการเจริญสติแบบเคลื่อนไหว ตามแนวหลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2538 โดยมีผู้ที่เข้ามารับการฝึกปฏิบัติเป็นจำนวนมาก ประกอบด้วยนักเรียน นักศึกษา บุคลากรทั้งในหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และประชาชนทั่วไป ทั้งที่มาจากจังหวัดสกลนคร จังหวัดใกล้เคียงในภาคอีสาน และจากจังหวัดต่างๆทั่วประเทศไทย รวมทั้งที่เดินทางมาจากต่างประเทศ เช่น ญี่ปุ่น แคนาดา สหรัฐอเมริกา ฯลฯ

หลักการสอนของวัด เน้นการเจริญสติแบบเคลื่อนไหว ให้ระลึก รู้จักตนเอง รู้จัก ความทุกข์ รู้สาเหตุและทางออกจากทุกข์ สอนให้เข้าใจพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง ไม่ยึดติด พิธีกรรม โดยพระอาจารย์สุริยา จะดูแลทำการสอนอย่างจริงจัง แต่เรียบง่าย และให้ความเอาใจใส่ผู้ปฏิบัติอย่างใกล้ชิด เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้รู้ ได้เห็น ได้เป็น ได้สัมผัส ในหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างแท้จริงวัดป่าโสมพนัสขึ้นชื่อเรื่องความเคร่งครัดในการปฏิบัติธรรม เห็นได้จากการมุ่งเน้นในเรื่องของการปฏิบัติธรรมอย่างเดียว ไม่อนุญาตให้พูดคุยกัน ไม่เน้นเรื่องการตีระฆัง อาจตีช้าหรือเร็วหรือไม่ตีเลย บางวันสวดมนต์ยาว บางวันสวดน้อยเปลี่ยนบทสวดไปเรื่อย ๆ ทำให้ทุกคนต้องเตรียมความพร้อมอยู่เสมอ

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมของวัดป่าโสมพนัส

ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยววัดป่าโสมพนัส สามารถเดินทางโดยใช้เส้นทางจังหวัดนครราชสีมาอุดรธานี ตามเส้นทางหลวงหมายเลข 2 เข้าสู่จังหวัดอุดรธานี และใช้ทางหลวงสายอุดรธานี-สกลนคร เข้าแยกบ้านนาหัวบ่อ แล้วตรงไป 8 กิโลเมตร จะถึงวัดป่าโสมพนัส เส้นทางสะดวก นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางโดยรถยนต์ส่วนบุคคล และรถโดยสารประจำทาง

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว วัดป่าโสมพนัส มีสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ได้แก่ น้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์ พาชนะรองรับขยะและการกำจัดขยะ รวมถึงสถานที่จอดรถรองรับรถนักท่องเที่ยวภายในวัด นอกจากนี้ยังมีอาคารรองรับนักท่องเที่ยวทั้งภิกษุ และคฤหัสถ์ ที่เดินทางมารายบุคคลหรือเป็นหมู่คณะ ทางวัดมีสถานที่รองรับและให้บริการนักท่องเที่ยวจำนวนมาก

ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยววัดป่าโสมพนัส ภายในวัดมีต้นไม้ขนาดใหญ่ให้ความร่มรื่นแวดล้อมด้วยธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดดเด่นทางวัฒนธรรมพุทธเกี่ยวกับการปฏิบัติกรรมฐานและมีประวัติเชื่อมโยงกับหลวงพ่อเทียน ผู้เป็นต้นแบบการปฏิบัติกรรมฐานแบบทำความเข้าใจตัว มั่นคิด...เห็น-รู้-เข้าใจ ตัวนี้เป็นตัวสติ เป็นตัวสมาธิ เป็นตัวปัญญา เราเรียกว่า "ความรู้สึกรู้ตัว" (เมื่อ) เราารู้สึกรู้ตัวแล้ว ความคิดจะไม่ถูกปรุงแต่งไป สภาพแวดล้อมภายในวัดยังคงรักษาสภาพความเป็นวัดป่าและสนับสนุนการปฏิบัติธรรม มีการจัดอาคารสถานที่รองรับการปฏิบัติกรรมฐานของบุคคลและหมู่คณะ ทั้งที่เป็นภิกษุและคฤหัสถ์

ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว วัดป่าโสมพนัส มีคุณค่าและความสำคัญต่อการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้การปฏิบัติกรรมฐาน ตามหลักพุทธธรรม โดยเฉพาะการฝึกสติสำหรับบำบัดผู้ที่มีภาวะความเครียดสะสม รวมถึงการใช้วิธีการฝึกสติ รักษาโรคบางชนิด ปัจจุบันมีเจ้าหน้าที่จากสาธารณสุขนิยมส่งบุคลากรเข้าฝึกอบรมในวัดป่าโสมพนัสทุกปีเป็นจำนวนมาก

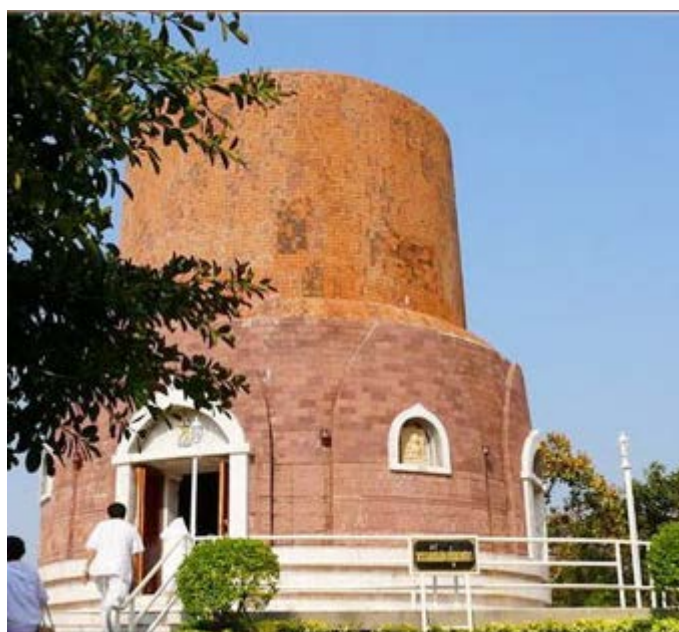
ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว วัดป่าโสมพนัส ประชาชนในพื้นที่และต่างพื้นที่นิยมเข้ามาเยี่ยมชมภายในวัดเป็นจำนวนมาก เข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมกับวัดป่าโสมพนัสในช่วงวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมถึงหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ได้รับการอุปถัมภ์จากทางวัดและจัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างวัดกับหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่

ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม วัดป่าโสมพนัส อาศัยคณะสงฆ์และผู้ศรัทธาในวัดป่าโสมพนัส จัดทำข้อมูลของวัดเผยแพร่ในระบบออนไลน์ ก่อให้เกิดการเข้ามาท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้กรรมฐานอย่างต่อเนื่อง แต่การเข้าปฏิบัติธรรมในวัดป่าโสมพนัส ผู้ปฏิบัติต้องผ่านการทดสอบจึงสามารถเข้าปฏิบัติธรรมได้ การบริหารจัดการให้เกิดการเที่ยวชมภายในวัดในลักษณะท่องเที่ยวจึงมีน้อย แต่การปฏิบัติกรรมฐานมีต่อเนื่องตลอดปี

สรุปศักยภาพของวัดป่าโสมพนัส เส้นทางสู่แหล่งท่องเที่ยวควรใช้รถยนต์ส่วนบุคคลเพื่อสะดวกต่อการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว สำหรับรถโดยสารสาธารณะที่ให้บริการจะใช้เวลาและไม่สะดวก ข้อจำกัดของการเข้ามาเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยว เมื่อนักท่องเที่ยวต้องการเข้าท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ปฏิบัติธรรม ควรติดต่อประสานงานกับทางวัดก่อน เนื่องจากผู้ที่จะอยู่ปฏิบัติธรรมต้องสอบผ่านความรู้พื้นฐานก่อนจึงสามารถเข้าอยู่ปฏิบัติธรรมได้ ภายในสถานที่มีความสวยงาม

เชิงธรรมชาติสนับสนุนการเรียนรู้เชิงปฏิบัติธรรม อีกทั้งนักท่องเที่ยวสามารถเที่ยวชมธรรมชาติตามเส้นทางเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ได้ เช่น อุทยานภูพาน ภูเพ็ก

3) วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม จ.สกลนคร

ภาพที่ 4.12 วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม

วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม เป็นวัดป่าสายปฏิบัติแนวหลวงปู่มั่น ฐริทัตโต ตั้งอยู่บนยอดเขาจุดที่สูงที่สุดในเขตอำเภอปทุมวาปี อยู่ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 120 กิโลเมตรเดินทางไปตามเส้นทางสายสกลนคร-อุดรธานี เส้นทางหลวงหมายเลข 22 ระยะทาง 84 กิโลเมตรก็จะถึงอำเภอสว่าง

แดนดิน เลี้ยวซ้ายผ่านอำเภอสองดาวไปถึงวงเวียนอนุสาวรีย์พระเวสสันดร ระยะทางอีก 27 กิโลเมตร มีทางแยกขวาจะไปวัดถ้ำอภัยดำรงธรรม

จากอนุสาวรีย์ตรงไป 5 กิโลเมตร จะถึงเจดีย์พิพิธภัณฑสถานพระอุทุมมสังวรวิสุทธิเถระ (พระอาจารย์วันอุตฺตโม) เป็นรูปทรงจตุรมุข 2 ชั้น

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมของวัดถ้ำอภัยดำรงธรรม

ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยววัดถ้ำอภัยดำรงธรรม สามารถเดินทางโดยใช้เส้นทางจังหวัดนครราชสีมาอุดรธานี ตามเส้นทางหลวงหมายเลข 2 เข้าสู่จังหวัดอุดรธานี และใช้ทางหลวงสายอุดรธานี-สกลนคร ผ่านอำเภอสว่างแดนดิน เลี้ยวซ้ายผ่านอำเภอสองดาวไปถึงวงเวียนอนุสาวรีย์พระเวสสันดรระยะทางอีก 27 กม. มีทางแยกขวาจะไปวัดถ้ำอภัยดำรงธรรม เส้นทางสะดวก นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางโดยรถยนต์ส่วนบุคคล สำหรับรถโดยสารประจำทางสะดวกเฉพาะลงที่อำเภอสว่างแดนดิน แต่ช่วงสว่างแดนดินไปอำเภอสองดาว ควรใช้บริการรับจ้าง ตลอดเส้นทางเข้าสู่วัดมีความสะดวกและมีป้ายบอกทางเป็นระยะ นักท่องเที่ยวควรสังเกตป้ายบอกทาง เพื่อป้องกันการหลงเส้นทาง ทั้งนี้มีบางช่วงที่เส้นทางมีลักษณะเป็นเส้นทางหลวงชนบท คือ ช่วงแยกอำเภอสองดาวเข้าสู่วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม ประมาณ 3 กิโลเมตร หลังวิ่งผ่านโรงพยาบาลอำเภอสองดาว

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม มีสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ได้แก่ น้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์ พาชนะรองรับขยะและการกำจัดขยะ รวมถึงสถานที่จอดรถรองรับรถนักท่องเที่ยวภายในวัด นอกจากนี้ยังมีอาคารรองรับนักท่องเที่ยวทั้งภิกษุ และคฤหัสถ์ ที่เดินทางมารายบุคคลหรือเป็นหมู่คณะ ทางวัดมีสถานที่รองรับและให้บริการนักท่องเที่ยวจำนวนมาก แต่สิ่งอำนวยความสะดวกด้านโทรศัพท์บางเครือข่ายมีสัญญาณไม่ชัดเจน

ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยววัดถ้ำอภัยดำรงธรรม ภายในวัดมีต้นไม้ขนาดใหญ่ให้ความร่มรื่นแวดล้อมด้วยธรรมชาติ เนื่องจากอยู่ในเขตอุทยานภูผาเหล็ก พื้นที่แห่งนี้เป็นที่ปาร์กน้ำ เป็นแห่งแรกของประเทศไทย อันเป็นโครงการพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดดเด่นทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และเชื่อมโยงกับประวัติของพระอาจารย์วัน อุตฺตโม สภาพแวดล้อมภายในวัดยังคงรักษาสภาพความเป็นวัดป่าและมีสถานที่ที่พระอาจารย์วันเคยปฏิบัติธรรมอยู่ภายในถ้ำ อีกทั้งทางวัดยังสนับสนุนการปฏิบัติธรรม มีการจัดอาคารสถานที่รองรับการปฏิบัติกรรมฐานของบุคคลและหมู่คณะ ทั้งที่เป็นภิกษุและคฤหัสถ์รวมถึงชาวต่างประเทศ

ด้านคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม มีคุณค่าและความสำคัญต่อการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา วันอาสาฬหสังกการะสังเวชนีย์ ที่สองดาว หน่วยงานภาครัฐจังหวัดสกลนครร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดสกลนคร สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสกลนคร และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ส่งเสริมให้ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมภายในงานจัดให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าร่วมบุญต่างๆ อาทิ พิธีบวชชีพราหมณ์ การปฏิบัติธรรม ถือนิเฐล ฟังพระธรรมเทศนา กิจกรรมงดเหล้าเข้าพรรษา ชมการประกวดสวนมนต์หมู่สัพพัญญูสรเสริญพระรัตนตรัย ร่วมขบวนแห่ขันหมากเบ็ง ขบวนแห่โคมบูชา เวียนเทียนรอบสังเวชนียสถาน 4 ตำบล อันได้แก่ จำลองสถานที่ประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนา และ

ปรีณิพพานของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พร้อมสักการะรูปเหมือนพระอาจารย์วัน อุตตโม ฌ วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม (วัดถ้ำพวง) อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร รวมถึงนักท่องเที่ยวต่างถิ่นที่ศรัทธาในวัตรปฏิบัติของพระอาจารย์วันจะนำญาติธรรมมาพักปฏิบัติธรรมและถวายผ้าป่า รวมถึงบริจาคทรัพย์สินอุปถัมภ์โรงเรียนและหน่วยงานที่ทางวัดดูแลอุปถัมภ์อยู่

ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม ประชาชนในพื้นที่และต่างพื้นที่นิยมเข้ามาเยี่ยมชมภายในวัดเป็นจำนวนมาก เข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมกับวัดป่าโสมพนัสในช่วงวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมถึงหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ให้การสนับสนุนและอุปถัมภ์ร่วมจัดกิจกรรมส่งเสริมให้เกิดการเที่ยวชมวัดและเรียนรู้การปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โรงเรียนส่งนักเรียนและบุคลากรทางการศึกษาเข้ามารับการอบรมเป็นประจำ

ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม หน่วยงานภาครัฐและเอกชนมีการประสานความร่วมมือให้เกิดการเที่ยวชมภายในวัด และส่งเสริมวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัด มีการจัดกิจกรรมเที่ยวชมวัดถ้ำอภัยดำรงธรรมตลอดปี รวมถึงการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในรูปแบบของสื่อออนไลน์อย่างต่อเนื่อง

สรุปศักยภาพของวัดถ้ำอภัยดำรงธรรม เส้นทางเข้าสู่สามารถใช้เส้นทางรถยนต์ส่วนบุคคลและรถโดยสารสาธารณะ โดยลงที่อำเภอสว่างแดนดิน ต่อรถเข้าสู่อำเภอสองดาว ตลอดเส้นทางมีห้องพักรองรับนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวสามารถเที่ยวชมความสวยงามของหมู่บ้านในชนบท ตลอด 2 ข้างทางก่อนเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว และเที่ยวยังอุทยานแห่งชาติภูผาเหล็ก สำหรับแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีความสวยงามทั้งทางธรรมชาติ และถาวรวัตถุที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ สัณเฑียรสถาน 4 ตำบล เจดีย์พระอาจารย์วัน อุตตโม สถานที่ที่พระอาจารย์เคยบำเพ็ญเพียรภาวนา และนักท่องเที่ยวสามารถแจ้งความประสงค์เข้าเรียนรู้ปฏิบัติกรรมฐานภายในแหล่งท่องเที่ยวได้ตลอดเวลา หากเป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติควรโทรประสานกับทางวัดก่อนเพื่อเตรียมบุคลากรรองรับ อนึ่งการโทรติดต่อกับทางวัดในบางโอกาสต้องโทรนานจึงจะสามารถติดต่อกับทางวัดได้ ทั้งนี้เนื่องจากวัดตั้งอยู่ในอุทยานแห่งชาติ

4) วัดถ้ำกลองเพล จ.หนองบัวลำภู

เข้าสู่จังหวัดหนองบัวลำภูและวิ่งตรงไปตามเส้นทางหลวงหมายเลข 210 ไปวัดถ้ำกลองเพล ตลอดเส้นทางจะมีป้ายบอกทางเข้าสู่วัดชัดเจน และเส้นทางสะดวก

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว วัดถ้ำกลองเพล มีสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ได้แก่ น้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์ พาชนะรองรับขยะและการกำจัดขยะ รวมถึงสถานที่จอดรถรองรับนักท่องเที่ยวภายในวัด นอกจากนี้ยังมีอาคารรองรับนักท่องเที่ยวทั้งภิกษุ และคฤหัสถ์ ที่เดินทางมารายบุคคลหรือเป็นหมู่คณะ ทางวัดมีสถานที่รองรับและให้บริการนักท่องเที่ยวจำนวนมาก

ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยววัดถ้ำกลองเพล ภายในบริเวณวัดมีต้นไม้ขนาดเล็กและใหญ่สร้างบรรยากาศร่มรื่น เงียบสงบ มีเนื้อที่กว้างขวาง และสวนหินธรรมชาติรูปร่างต่าง ๆ สวยงาม มีถ้ำซึ่งภายในถ้ำมีกลองโบราณสองหน้า หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "กลองเพล" ภายในถ้ำมีรูปปั้นของหลวงปู่ขาว ตามซอกหินภายในถ้ำมีพระพุทธรูปขนาดใหญ่ประดิษฐานอยู่หลายองค์ ประกอบด้วย พระพุทธรูปปางสมาธิ พระพุทธรูปปางไสยาสน์ พระพุทธรูปปัญทรมิตร ซึ่งเป็นพระพุทธรูปปางลีลาที่จำหลักลงในก้อนหิน และมีพระสังกัจจายน์องค์ใหญ่ประดิษฐานอยู่บริเวณด้านหน้าทางเข้าถ้ำกลองเพล จากวัดถ้ำกลองเพล ไม่ไกลนักมีถนนลาดยาง ลัดเลาะไปตามแนวป่าและหมู่ก้อนหินรูปร่างแปลกๆ เป็นระยะทาง 2 กิโลเมตร อนุสรณ์สถานของหลวงปู่ขาว ที่ประกอบด้วยพิพิธภัณฑสถานของหลวงปู่ขาว กุฏิเก่าของหลวงปู่ขาว พิพิธภัณฑสถานขี้ผึ้งหลวงปู่ขาว เจดีย์หลวงปู่ขาว มณฑปหลวงปู่ขาว อีกทั้งทางวัดยังสนับสนุนการปฏิบัติธรรม มีการจัดอาคารสถานที่รองรับการปฏิบัติกรรมฐานของบุคคลและหมู่คณะ ทั้งที่เป็นภิกษุและคฤหัสถ์รวมถึงชาวต่างประเทศ

ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว วัดถ้ำกลองเพล มีคุณค่าและความสำคัญต่อการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา และเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความศรัทธาของในหลวงและพระราชินีที่มีต่อการปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ในปี พ.ศ.2518 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและทูลกระหม่อมฟ้าชาย (ขณะนั้น ยังมิได้ดำรงพระยศสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร) ได้เสด็จมานมัสการหลวงปู่ที่วัดถ้ำกลองเพลเป็นครั้งแรก หลังจากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินมานมัสการหลวงปู่ขาวอีกหลายครั้ง

ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว วัดถ้ำกลองเพล ประชาชนในพื้นที่และต่างพื้นที่นิยมเข้ามาเยี่ยมชมภายในวัดเป็นจำนวนมาก เข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมในช่วงวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมถึงหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ให้การสนับสนุนและอุปถัมภ์ร่วมจัดกิจกรรมส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวชมวัดและเรียนรู้การปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ตามรอยหลวงปู่ขาว อนุสาวรีย์

ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม วัดถ้ำกลองเพล หน่วยงานภาครัฐและเอกชนมีการประสานความร่วมมือให้เกิดการท่องเที่ยวชมภายในวัด และส่งเสริมวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัด มีการจัดกิจกรรมเที่ยวชมวัดตลอดปี รวมถึงการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในรูปแบบของสื่อออนไลน์อย่างต่อเนื่อง

สรุปศักยภาพของวัดถ้ำกลองเพล นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวโดยรถโดยสารสาธารณะ และรถยนต์ส่วนบุคคล รอบวัดมีบริการโฮมสเตย์ และแหล่ง

ท่องเที่ยวเชิงเกษตรรองรับนักท่องเที่ยว วัดมีศักยภาพสูงรองรับนักท่องเที่ยวรายบุคคล และหมู่คณะ สำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการเข้าปฏิบัติธรรมควรติดต่อกับทางวัดเพื่อจัดพระวิปัสสนาจารย์มาให้คำแนะนำแก่นักท่องเที่ยวที่สนใจเข้าปฏิบัติธรรม

5) วัดป่าภูไม้ฮาว จ.มุกดาหาร

ภาพที่ 4.14 วัดป่าภูไม้ฮาว

วัดป่าภูไม้ฮาว ตั้งอยู่บริเวณเทือกเขาภูพาน สถานที่อันเป็นภูเขาสูงอยู่ห่างไกลจากเสียงรบกวน มีชะง่อนผา ป่าไม้ มีบ่อน้ำซึมตลอดปี ธรรมชาติที่บริสุทธิ์สงบวิเวกเหมาะแก่การทำความเพียร สถานปฏิบัติธรรม ทศนียภาพอันร่มรื่นสงบ สงัด วิเวก สบายะ ด้วยความศรัทธา ญาติโยมจึงเข้ามาช่วยกันพัฒนาด้วยความร่วมแรงร่วมใจ จนกระทั่งเป็นวัดป่าภูไม้ฮาว ที่สัปปายะ

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมของวัดป่าภูไม้ฮาว

ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยววัดป่าภูไม้ฮาว การเดินทางสะดวกสามารถเดินทางได้สะดวกตามเส้นทางจากนครราชสีมาตามเส้นทางหลวงหมายเลข 2 เข้าสู่จังหวัดสกลนคร นักท่องเที่ยวสามารถเลือกเส้นทางเข้าสู่จังหวัดสกลนครได้ 2 เส้นทาง เส้นทางที่ 1 เส้นทางผ่านจังหวัดขอนแก่น เข้าสู่จังหวัดกาฬสินธุ์ เข้าสู่จังหวัดสกลนคร เส้นทางที่ 2 ผ่านจังหวัดอุดรธานี และเข้าสู่จังหวัดสกลนคร ตลอดเส้นทางทั้ง 2 เส้นทางมีป้ายบอกเส้นทางชัดเจน นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางได้ทั้งทางรถยนต์ส่วนบุคคล รถโดยสารประจำทาง และทางเครื่องบินลงที่จังหวัดสกลนคร เนื่องจากวัดป่าภูไม้ฮาวตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองตลอดเส้นทางเดินทางสะดวก

นักท่องเที่ยวตรวจสอบถามเส้นทางเป็นระยะ สำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการความสะดวกสามารถประสานงานกับบุคลากรของวัดเพื่อนำรถมารับยังจุดนัดหมายที่นักท่องเที่ยวได้ประสานไว้

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว วัดป่าภูไม้ฮาว มีสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ได้แก่ น้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์ พานระรองรับขยะและการกำจัดขยะ รวมถึงสถานที่จอดรถรองรับรถนักท่องเที่ยวภายในวัด นอกจากนั้นยังมีอาคารรองรับนักท่องเที่ยวทั้งภิกษุ และคฤหัสถ์ ที่เดินทางมารายบุคคลหรือเป็นหมู่คณะ ทางวัดมีสถานที่รองรับและให้บริการนักท่องเที่ยวจำนวนมาก อีกทั้งสถานที่สำหรับรองรับการปฏิบัติธรรมมีเรือนไม้ขนาดใหญ่และกุฏิสำหรับรองรับผู้ปฏิบัติธรรมที่เป็นภิกษุ เนื่องจากวัดตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติภูผายล การติดต่อทางโทรศัพท์บางเครือข่ายมีสัญญาณไม่ชัด นักท่องเที่ยวควรเลือกชนิดของเครือข่ายที่สนองตอบความต้องการทางด้านสัญญาณเครือข่าย จึงได้รับความสะดวกจากการใช้โทรศัพท์

ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยววัดป่าภูไม้ฮาว ภายในวัดมีต้นไม้ขนาดใหญ่ให้ความร่มรื่นแวดล้อมด้วยธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางนิเวศ สอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา เน้นการถือธุดงค์วัตร การอยู่ป่าเพื่อแสวงหาความสงบ มุ่งสู่ความหลุดพ้นตามหลักพระพุทธศาสนา สภาพแวดล้อมของวัดทั้งการปลูกสร้างและธรรมชาติรอบวัดมีความสมดุลกลมกลืนกับธรรมชาติ มีการจัดสถานที่เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้าปฏิบัติธรรมตามลักษณะของอุปนิสัยและมีการจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ ปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมตลอดระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในวัดป่าภูไม้ฮาว

ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว วัดป่าภูไม้ฮาว มีคุณค่าและความสำคัญทางพระพุทธศาสนาสายกรรมฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้การปฏิบัติกรรมฐานตามหลักพระพุทธศาสนา มีนักท่องเที่ยวทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ ชาวไทยและชาวต่างประเทศนิยมเข้ามาปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะเครือข่ายการปฏิบัติธรรมของพระอาจารย์ครรชิต ธรรมสถานเฉลิมพระเกียรติ วัดพระราม 9 ซึ่งญาติธรรมนิยมเดินทางมาท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้กรรมฐานที่วัดป่าภูไม้ฮาวเป็นประจำ

ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว วัดป่าภูไม้ฮาว ประชาชนในพื้นที่และต่างพื้นที่นิยมเข้ามาเยี่ยมชมภายในวัดเป็นจำนวนมาก สามารถสร้างรายได้ในภาพรวมให้แก่ประชาชนในพื้นที่ รวมถึงนักท่องเที่ยวจากต่างชาตินิยมเข้ามาท่องเที่ยว หน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนประชาสัมพันธ์ให้เกิดการท่องเที่ยวตลอดปี

ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม วัดป่าภูไม้ฮาว อาศัยบุคลากรภายในวัดและญาติธรรมเครือข่าย บริหารจัดการให้เกิดการเข้ามาปฏิบัติกรรมฐาน เกิดการเที่ยวชมภายในวัดและนำรายได้จากการเดินทางเข้าปฏิบัติกรรมฐานและท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง

สรุปศักยภาพของวัดป่าภูไม้ฮาว เส้นทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวมีความสะดวก เฉพาะนักท่องเที่ยวที่ใช้ยานพาหนะส่วนบุคคล ทั้งนี้เส้นทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวเป็นเส้นทางธรรมชาติเชื่อมโยงกับหลายอำเภอ นักท่องเที่ยวควรสังเกตป้ายบอกทาง หรือใช้ระบบสัญญาณออนไลน์เพื่อนำเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาโดยเครื่องบินหรือรถสาธารณะควรโทรประสานกับทางวัดเพื่อให้จัดรถมารับส่งนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นบริการของทางวัดสนับสนุนให้

นักท่องเที่ยวได้เข้ามาท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้กรรมฐาน โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเป็นธรรมชาติ นักท่องเที่ยวสามารถเที่ยวชมธรรมชาติ และปฏิบัติกรรมฐาน

6) วัดหนองป่าพง จ.อุบลราชธานี

ภาพที่ 4.15 วัดหนองป่าพง

วัดในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่มักอยู่ท่ามกลางธรรมชาติและผืนป่า พร้อมกับวัตรปฏิบัติที่ค่อนข้างเคร่งครัด เป็นสถานที่ฝึกอบรมพระภิกษุ สามเณร รวมถึงอุบาสก อุบาสิกาผู้ใฝ่ธรรม วัดหนองป่าพง วัดในดงป่าที่ก่อตั้งโดยพระโพธิญาณเถร (หลวงพ่อชา สุภทฺโท)

พระนักปฏิบัติแดนอีสานผู้ก่อให้เกิดวัดสาขาหนองป่าพงขึ้นอีกมากมายทั้งในเมืองไทยและต่างประเทศปัจจุบันแม้หลวงปู่ชาจะมรณภาพไปนาน แต่ด้วยบรรยากาศที่ร่มรื่น สงบสงัด และวัตรปฏิบัติของพระเณรที่เรียบง่ายมาตา ยังเป็นแรงบันดาลใจและสร้างศรัทธาให้กับผู้มาวัดและนักปฏิบัติธรรมจำนวนมาก

ด้วยบรรยากาศที่ปกคลุมไปด้วยต้นไม้เขียวครึ้มคล้ายป่าจนแทบมองไม่เห็นหลังคาวัด ทำให้ที่นี่เหมาะสำหรับการปลีกวิเวกมาปฏิบัติธรรมแบบเข้มข้น เพื่อฝึกวินัยให้ตนเองและเรียนรู้ที่จะอยู่กับธรรมชาติอย่างแท้จริง

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมของวัดหนองป่าพง

ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยววัดหนองป่าพง การเดินทางสะดวกสามารถเดินทางได้สะดวกตามเส้นทางจากนครราชสีมาตามเส้นทางหลวงหมายเลข 224 และ 226 เข้าสู่จังหวัดอุบลราชธานี ตลอดเส้นทางทั้ง 2 เส้นทางมีป้ายบอกเส้นทางชัดเจน นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางได้ทั้งทางรถยนต์ส่วนบุคคล รถโดยสารประจำทาง และทางเครื่องบิน ลงที่จังหวัดอุบลราชธานี

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว วัดหนองป่าพง มีสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ได้แก่ น้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์ พาชนะรองรับขยะและการกำจัดขยะ รวมถึงสถานที่จอดรถรองรับรถยนต์นักท่องเที่ยวภายในวัด นอกจากนี้ยังมีอาคารรองรับนักท่องเที่ยวทั้งภิกษุ และคฤหัสถ์ ที่เดินทางมารายบุคคลหรือเป็นหมู่คณะ แต่นักท่องเที่ยวควรติดต่อและประสานงานโดยตรงจากบุคลากรของวัด อนึ่งการปฏิบัติธรรมที่นักท่องเที่ยวต้องการค้างแรมภายในวัดควรติดต่อขอทราบรายละเอียดจากพระเลขาของวัดโดยตรง ไม่ควรติดต่อกับบุคคลอื่น เพื่อความสะดวกในการเข้าปฏิบัติธรรมในวัด

ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยววัดหนองป่าพง ภายในวัดมีต้นไม้ขนาดใหญ่ให้ความร่มรื่นแวดล้อมด้วยธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางนิเวศ สอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา เน้นการถือธุดงค์วัตร การอยู่ป่าเพื่อแสวงหาความสงบ มุ่งสู่ความหลุดพ้นตามหลักพระพุทธศาสนา สภาพแวดล้อมของวัดทั้งการปลูกสร้างและธรรมชาติรอบวัดมีความสมดุลกลมกลืนกับธรรมชาติ มีการจัดสถานที่เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้าปฏิบัติธรรมตามลักษณะของอุปนิสัยและมีการจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ ปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมตลอดระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในวัด

ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว วัดหนองป่าพง มีคุณค่าและความสำคัญทางพระพุทธศาสนาสายกรรมฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้การปฏิบัติกรรมฐานตามหลักพระพุทธศาสนา มีนักท่องเที่ยวทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ ชาวไทยและชาวต่างประเทศนิยมเข้ามาปฏิบัติธรรม ตามแนวทางการสอนของหลวงปู่ชา สุภัทโท และเป็นพระต้นแบบที่สร้างศรัทธาแก่ชาวต่างชาติ เชื่อมโยงการเข้ามาบวชเป็นพระสงฆ์ของชาวต่างชาติจำนวนมากทุกปี อีกทั้งการเข้ามาเที่ยวชมวัดหนองป่าพงยังเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวงานแก่เทียนเข้าพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ สร้างชื่อเสียงให้แก่จังหวัดอุบลราชธานี เพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ

ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว วัดหนองป่าพง ประชาชนในพื้นที่และต่างพื้นที่นิยมเข้ามาเยี่ยมชมภายในวัดเป็นจำนวนมาก สามารถสร้างรายได้ในภาพรวมให้แก่ประชาชนในพื้นที่ มีรายได้จากการจำหน่ายสินค้าผลิตภัณฑ์พื้นบ้านตลอดทั้งปี หน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนประชาสัมพันธ์ให้เกิดการท่องเที่ยวตลอดปี

ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม วัดหนองป่าพง อาศัยบุคลากรภายในวัดและญาติธรรมเครือข่าย บริหารจัดการให้เกิดการเข้ามาปฏิบัติกรรมฐาน เกิดการเที่ยวชมภายในวัดและนำรายได้จากการเดินทางเข้าปฏิบัติกรรมฐานและท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง

สรุปศักยภาพของวัดหนองป่าพง นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวได้สะดวกหลายเส้นทาง ได้แก่ ทางรถไฟ ทางรถโดยสารสาธารณะ ทางเครื่องบิน ทางรถยนต์ส่วนบุคคล นักท่องเที่ยวสามารถเข้าเที่ยวชมยังแหล่งท่องเที่ยวได้ตามเวลาราชการ และเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง เช่น เที่ยวซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชน เที่ยวชมงานแห่เทียนพรรษาของจังหวัด เป็นต้น สำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการเข้าเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรมต้องแจ้งความประสงค์กับพระเลขาของวัดก่อน และไม่ควรติดต่อประสานงานกับบุคคลภายนอก หรือบุคคลที่มีได้รับมอบหมายจากทางวัด ทั้งนี้วัดมีระเบียบปฏิบัติที่เป็นเอกลักษณ์สืบต่อกันมา

7) วัดคลองตาลอง จ.นครราชสีมา

ภาพที่ 4.16 วัดคลองตาลอง

วัดคลองตาลอง มีเนื้อที่ทั้งหมด 15 ไร่ 12 งาน หลวงพ่อประเทืองท่านได้ไปพบ พราหมณ์สว่าง กรัพนานนท์ ซึ่งท่านถือนุ่งขาวห่มขาว ชอบทำบุญกุศล หลวงพ่อประเทืองท่านจึง ชักชวนพราหมณ์สว่าง มาที่ ณ บ้านบันไดม้า และท่านได้นำพราหมณ์สว่าง ชมบริเวณที่จะสร้างวัด ซึ่ง อยู่บนเขามีทิวทัศน์สวยงาม พราหมณ์สว่าง ท่านพอใจและตกลงใจสร้างวัดนี้ขึ้นมีชื่อเรียกวัดนี้ว่า วัด คลองตาลอง มีสถานีรณโพนันไต้ตั้งอยู่ใกล้ๆ “วัดคลองตาลอง” โดยวัดแห่งนี้ตั้งอยู่บนยอดเขา ด้านล่างเป็น “วัดบันไดม้า” ซึ่งทั้ง 2 วัดนี้มีความร่มรื่นดี แต่วัดคลองตาลองจะมีฆราวาสมาปฏิบัติ หลวงพ่อท่านใช้แนวหลวงพ่อพุทธทาส เป็นแนวทางการสอนกึ่งวิปัสสนา สบายๆ ทุกด้าน ทางขึ้นวัด สะดวก รวดเร็ว ขึ้นไปสามารถมองเห็นเขาใหญ่ และวัดชีราลงกรณวราราม

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมของวัดคลองตาลอง

ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยววัดคลองตาลอง การเดินทางสะดวก สามารถเดินทางได้สะดวกตามเส้นทางเข้าสู่จังหวัดนครราชสีมา ตามเส้นทางหลวงหมายเลข 2 เข้าสู่ อำเภอปากช่อง เลี้ยวซ้ายหน้าโรงงานผลิตท่อ ตรงไปหมู่บ้านบันไดม้า ข้ามทางรถไฟหมู่บ้านบันไดม้า มองเห็นเขาขนาดเล็ก ซึ่งเป็นสถานที่ตั้งของวัดคลองตาลอง และเส้นทางเดินทางสามารถเดินทางได้ ทั้งทางรถยนต์ และรถไฟลงที่สถานีรณโพนันไต้

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว วัดคลองตาลอง มีสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ได้แก่ น้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์ พาชนะ รองรับขยะและการกำจัดขยะ รวมถึงสถานที่จอดรถรองรับนักท่องเที่ยวภายในวัดและก่อนเข้าวัด หลังป่าวัดศาลาลอย ช่วงวันสำคัญหรือวันหยุดนักขัตฤกษ์ สถานที่จอดรถไม่เพียงพอ สำหรับที่พัก แรมนักท่องเที่ยวนักท่องเที่ยวสามารถเลือกห้องพักได้ตามความเหมาะสม วัดจัดห้องน้ำ ห้องสุขา อย่างสะอาด และพอเพียงต่อการใช้บริการของนักท่องเที่ยว

ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยววัดคลองตาลอง ภายในวัดมีความร่มรื่น แวดล้อมด้วยธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดดเด่นทางวัฒนธรรมพุทธ เหมาะแก่การปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาที่เน้นความสัปปายะระหว่างการปฏิบัติธรรม ซึ่งบริเวณวัดเป็นเขาขนาดเล็กไม่ห่างไกลจากแหล่งชุมชน อาคารสถานที่แบ่งเป็นสัดส่วนรองรับการปฏิบัติธรรมและให้ความสงบแก่ผู้ปฏิบัติธรรม

ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว วัดคลองตาลองมีคุณค่าและความสำคัญเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา มีนักท่องเที่ยวนิยมเข้ามาเที่ยวชมและปฏิบัติกรรมฐาน โดยเฉพาะช่วงเทศกาลวันสำคัญ เช่น วันขึ้นปีใหม่ มีประชาชนทุกเพศทุกวัยนิยมมาปฏิบัติกรรมฐาน สวดมนต์ข้ามปี เป็นจำนวนมาก บางปีสถานที่ไม่เพียงพอต่อการรองรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาปฏิบัติในเวลาเดียวกันเป็นจำนวนมาก

ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว วัดคลองตาลอง ประชาชนในพื้นที่และต่างพื้นที่นิยมเข้ามาเยี่ยมชมภายในวัดเป็นจำนวนมาก สามารถสร้างรายได้ในภาพรวมให้แก่ประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียง หน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนประชาสัมพันธ์ให้เกิดการท่องเที่ยวตลอดปี

ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม วัดคลองตาลองอาศัยคณะสงฆ์และภาครัฐและภาคเอกชน บริหารจัดการให้เกิดการท่องเที่ยวภายในวัดและนำรายได้จากการท่องเที่ยวมาพัฒนาวัดให้สามารถรองรับการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมได้อย่างเหมาะสม

สรุปศักยภาพของวัดคลองตาลอง เป็นวัดที่ตั้งอยู่เชิงเขาเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญหลายแห่ง เช่น อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เส้นทางสู่อำเภอวังน้ำเขียว เขื่อนลำตะคอง และเส้นทางสู่ภาคอีสาน เป็นต้น วัดสามารถรองรับนักท่องเที่ยวทั้งรูปแบบรายบุคคลและหมู่คณะตลอดทั้งปี แต่ช่วงที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวหนาแน่นเป็นช่วงวันหยุดยาว วันขึ้นปีใหม่ มีกิจกรรมสวดมนต์ข้ามปี ปฏิบัติธรรมข้ามปี นักท่องเที่ยวควรโทรติดต่อประสานกับทางวัดล่วงหน้าเพื่อความสะดวก สำหรับการเดินทางสามารถโดยสารรถยนต์ส่วนบุคคลและรถโดยสารสาธารณะ

8) วัดชัยภูมิพิทักษ์ (วัดผาเง็ก) จ.ชัยภูมิ

ภาพที่ 4.17 วัดชัยภูมิพิทักษ์

วัดชัยภูมิพิทักษ์ (วัดผาเกิ้ง) ตั้งอยู่บนเทือกเขาภูแล่นคา บริเวณที่เรียกว่า “ผาเกิ้ง” ซึ่งเป็นชื่อน้ำผาตั้งอยู่ระหว่างภูเขาสองลูก คือเขาคางคกทางด้านตะวันออก และเขาเขียวทางด้านตะวันตก เป็นช่องเขาติดต่อระหว่างอำเภอเมืองชัยภูมิ กับอำเภอหนองบัวแดง เป็นพุทธวนอุทยาน มีพระพุทธรูปประจำพุทธวนอุทยาน ชื่อว่า “พระพุทธรชัยภูมิพิทักษ์” ซึ่งเป็นพระพุทธรูปยืนปางห้ามญาติ สูง 7 เมตร ช่วงพระอุระ 2.50 เมตร หันพระพักตร์ไปทางทิศเหนือ พุทธศิลป์แบบพื้นเมืองโบราณ ประดิษฐานอยู่บนโขดหินสูงบนหน้าผาที่เรียกว่า “ผาเกิ้ง”

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมของวัดชัยภูมิพิทักษ์ (วัดผาเกิ้ง)

ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยววัดชัยภูมิพิทักษ์ (วัดผาเกิ้ง) การเดินทางสะดวก สามารถเดินทางได้สะดวกตามเส้นทางเข้าสู่จังหวัดนครราชสีมา ตามเส้นทางหลวงหมายเลข 2 ก่อนถึงทางต่างระดับอำเภอสีคิ้ว มีป้ายบอกทางเข้าสู่จังหวัดชัยภูมิตามเส้นทางหมายเลข 221 มุ่งสู่ตัวจังหวัดชัยภูมิ เมื่อถึงจังหวัดชัยภูมิวิ่งตามเส้นทางหลวงหมายเลข 201 ไปอำเภอหนองบัวแดง ก่อนถึงอำเภอหนองบัวแดงเป็นวัด วัดชัยภูมิพิทักษ์ (วัดผาเกิ้ง) ติดถนนบนเชิงเขา นักท่องเที่ยวมองเห็นชัดเจน

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว วัดชัยภูมิพิทักษ์ (วัดผาเกิ้ง) มีสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ได้แก่ น้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์ พานระรองรับขยะและการกำจัดขยะ รวมถึงสถานที่จอดรถรองรับนักท่องเที่ยวภายในวัดมีสถานที่จอดรถเพียงพอ สำหรับที่พักแรมนักท่องเที่ยวสามารถติดต่อประสานงานกับทางวัดก่อน จึงจะได้รับความสะดวก หากต้องการที่พักในลักษณะที่เป็นรีสอร์ท จะไม่มีการให้บริการ เนื่องจาก วัดตั้งอยู่ในเขตอุทยาน นักท่องเที่ยวต้องออกนอกเขตอุทยาน จึงจะมีที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว

ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยววัดชัยภูมิพิทักษ์ (วัดผาเกิ้ง) ภายในวัดมีความร่มรื่นแวดล้อมด้วยธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดดเด่นทางวัฒนธรรมพุทธ เหมาะแก่การปฏิบัติธรรมตาม

หลักพระพุทธศาสนาที่เน้นความสัปปายะระหว่างการปฏิบัติธรรม อาคารสถานที่แบ่งเป็นสัดส่วนรองรับการปฏิบัติธรรมและให้ความสงบแก่ผู้ปฏิบัติธรรม

ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว วัดชัยภูมิพิทักษ์ (วัดผาเก็ง) เป็นวัดที่มีความสำคัญเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา มีนักท่องเที่ยวนิยมเข้ามาเที่ยวชมและปฏิบัติกรรมฐาน และให้การอบรมด้านกรรมฐานและพัฒนาจิตของบุคลากรทางการศึกษา นักเรียน และหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ช่วงเทศกาลวันสำคัญ เช่น วันขึ้นปีใหม่ มีประชาชนทุกเพศทุกวัยนิยมมาปฏิบัติกรรมฐาน เป็นจำนวนมาก

ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว วัดชัยภูมิพิทักษ์ (วัดผาเก็ง) ประชาชนในพื้นที่และต่างพื้นที่นิยมเข้ามาเยี่ยมชมภายในวัดเป็นจำนวนมาก สามารถสร้างรายได้ในภาพรวมให้แก่ประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียง หน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนประชาสัมพันธ์ให้เกิดการท่องเที่ยวตลอดปี

ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม วัดชัยภูมิพิทักษ์ (วัดผาเก็ง) อาศัยคณะสงฆ์และผู้ศรัทธาใน พระราชภาวนาวราจารย์ (หลวงพ่อบุญมา ปุณฺณภิริโต) และภาครัฐและภาคเอกชน บริหารจัดการให้เกิดการท่องเที่ยวภายในวัดและนำรายได้จากการท่องเที่ยวมาพัฒนาวัดให้และพัฒนาการศึกษาของพระสงฆ์ทั้งระดับมัธยมและอุดมศึกษา สร้างวิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ พร้อมรองรับการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมได้อย่างเหมาะสม

สรุปศักยภาพของวัดชัยภูมิพิทักษ์ (วัดผาเก็ง) เป็นวัดที่มีความสวยงามตั้งอยู่บนอุทยานแห่งชาติภูแล่นคา นักท่องเที่ยวควรเดินทางโดยรถยนต์ส่วนบุคคลจึงได้รับความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรม ควรโทรติดต่อประสานกับทางวัดก่อนเพื่อความสะดวก ทั้งนี้เพราะการปฏิบัติของวัดมีกิจกรรมภายในวัดและกิจกรรมที่เชื่อมโยงไปยังวัดที่เป็นเครือข่ายรองรับการปฏิบัติธรรมต่อเนื่องตลอดปี

9) วัดป่าสุคะโต จ.ชัยภูมิ

ภาพที่ 4.18 วัดป่าสุคะโต

การเจริญสมาธิด้วยวิธีพิจารณาการเคลื่อนไหวร่างกายตามแนวทางหลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ ที่เน้นการมีสติอยู่กับการเคลื่อนไหวร่างกายตามแนวทางของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ ที่เน้นการมีสติอยู่กับการเคลื่อนไหวร่างกายเพื่อให้รู้สึกตัวอยู่เสมอว่ากำลังทำได้ทั้งในท่านั่ง ยืน และเดิน ประกอบกับการฝึกเดินจงกรมโดยไม่ต้องกำหนดลมหายใจ บริกรรม หรือก้าวอย่างช้า ๆ แบบวิธีปฏิบัติอื่น ๆ เพียงแต่เดินทอดน่องหรือเอามือโพล่หลัง แล้วเดินในจังหวะปกติ และมีสติระลึกอยู่เสมอว่ากำลังเคลื่อนไหว

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมของวัดป่าสุคะโต

ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยววัดป่าสุคะโต การเดินทางสะดวก สามารถเดินทางได้สะดวกตามเส้นทางเข้าสู่จังหวัดนครราชสีมา ตามเส้นทางหลวงหมายเลข 2 ก่อนถึงทางต่างระดับอำเภอสีคิ้ว มีป้ายบอกทางเข้าสู่จังหวัดชัยภูมิตามเส้นทางหมายเลข 221 มุ่งสู่ตัวจังหวัดชัยภูมิ เมื่อถึงจังหวัดชัยภูมิวิ่งตามเส้นทางหลวงหมายเลข 201 ไปอำเภอแก่งคร้อ ก่อนถึงผ่านอำเภอแก่งคร้อ เห็นป้ายบอกทางไปวัดป่าสุคะโต นักท่องเที่ยวควรสอบถามเส้นทางเป็นระยะ เนื่องจากเป็นเส้นทางหลวงชนบท บางช่วงมีป้ายบอกชัดเจน บางช่วงไม่มีป้ายบอกทาง แต่เส้นทางการเดินทางสะดวก

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว วัดป่าสุคะโต มีสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ได้แก่ น้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์ พาชนะรองรับขยะ และการกำจัดขยะ รวมถึงสถานที่จอดรถรองรับนักท่องเที่ยวภายในวัดมีสถานที่จอดรถเพียงพอสำหรับที่พักแรมนักท่องเที่ยวสามารถติดต่อประสานงานกับทางวัดก่อน จึงจะได้รับความสะดวก หากต้องการที่พักในลักษณะที่เป็นรีสอร์ท ต้องพักภายนอกวัดซึ่งมีเอกชนให้บริการอยู่ติดวัด

ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยววัดป่าสุคะโต ภายในวัดมีความร่มรื่นแวดล้อมด้วยธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดดเด่นทางวัฒนธรรมพุทธ เหมาะแก่การปฏิบัติกรรมฐานตามหลักพระพุทธศาสนาที่เน้นความสัปปายะระหว่างการปฏิบัติธรรม อาคารสถานที่แบ่งเป็นสัดส่วนรองรับการปฏิบัติธรรมและให้ความสงบแก่ผู้ปฏิบัติธรรม

ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว วัดป่าสุคะโต เป็นวัดที่มีความสำคัญเกี่ยวกับการปฏิบัติกรรมฐานตามหลักพระพุทธศาสนา มีนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างประเทศนิยมเข้ามาเที่ยวชมและปฏิบัติกรรมฐาน และให้การอบรมด้านกรรมฐานและพัฒนาจิตของบุคลากรทางการศึกษา นักเรียน และหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ช่วงเทศกาลวันสำคัญ เช่น วันขึ้นปีใหม่ มีประชาชนทุกเพศทุกวัยนิยมมาปฏิบัติกรรมฐาน เป็นจำนวนมาก

ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว วัดป่าสุคะโต ประชาชนในพื้นที่และต่างพื้นที่นิยมเข้ามาเยี่ยมชมภายในวัดเป็นจำนวนมาก สามารถสร้างรายได้ในภาพรวมให้แก่ประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียง หน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนประชาสัมพันธ์ให้เกิดการท่องเที่ยวตลอดปี

ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม วัดป่าสุคะโต อาศัยคณะสงฆ์และบุคลากรของวัด บริหารจัดการให้เกิดการเที่ยวชมภายในวัดและนำรายได้จากการท่องเที่ยวมาพัฒนาวัด พร้อมรองรับการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมได้อย่างเหมาะสม

สรุปศักยภาพของวัดป่าสุคะโต ศักยภาพด้านเส้นทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวสามารถเดินทางได้ตลอดทั้งปี แต่บางช่วงมีสภาพไม่พร้อม เนื่องจากถนนเป็นถนนลูกรัง และหากมีฝนตกหนักการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวอาจยากลำบาก และการเดินทางนักท่องเที่ยวควรใช้รถยนต์ส่วนบุคคลจึงสะดวก สำหรับรถโดยสารสาธารณะต้องสอบถามช่วงเวลาการให้บริการ และรถโดยสารสาธารณะที่เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวมีจำนวนจำกัด แต่แหล่งท่องเที่ยวมีศักยภาพสูงเหมาะแก่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเรียนรู้กรรมฐาน ภายในแหล่งท่องเที่ยวมีอาคารสถานที่รองรับผู้ปฏิบัติทั้งแบบรายบุคคลและหมู่คณะ แยกระหว่างคฤหัสถ์และบรรพชิต อีกทั้งมีวิทยากรที่สามารถถ่ายทอดความรู้วิธีการปฏิบัติได้ทั้งภาษาไทย อังกฤษ และจีน

10) วัดบูรพาราม จ.สุรินทร์

ภาพที่ 4.19 วัดบูรพาราม

วัดบูรพาราม ตั้งอยู่ในใจกลางเมืองสุรินทร์ เป็นวัดเก่าแก่เกิดขึ้นมาพร้อมกับตัวเมืองสุรินทร์ ตั้งแต่ครั้งยังเรียกว่า เมืองประทายสมันต์ หรือ เมืองไผทสมันต์ นั้นเที่ยวสันนิษฐานว่าวัดบูรพาราม สร้างขึ้นในสมัยกรุงธนบุรี หรือสมัยต้นรัตนโกสินทร์ มีอายุไม่ต่ำกว่า 200 ปี เท่าๆ กับอายุของเมืองสุรินทร์เนื่องจากวัดแห่งนี้สร้างขึ้นมานาน สภาพจึงชำรุดทรุดโทรม ทางคณะสงฆ์มณฑลนครราชสีมา มีความประสงค์ที่จะบูรณะขึ้นใหม่ และสถาปนาเป็น วัดธรรมยุตแห่งแรกในจังหวัด

สุรินทร์ ในปี พ.ศ. 2476 เมื่อหลวงปู่ดูลย์ ได้รับบัญชาจากท่านเจ้าคณะมณฑล ให้มาดูแลบูรณะวัดบูรพาราม ท่านจึงรับภาระนี้ด้วยความเต็มใจหลวงปู่ดูลย์จึงดัดกิจด้านออกธุดงค์ และพำนักประจำที่วัดบูรพารามนี้ ติดต่อกันตลอดมาตราบเท่าถึงวันมรณภาพของท่าน

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมของวัดบูรพาราม

ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยววัดบูรพาราม การเดินทางสะดวกสามารถเดินทางได้สะดวกตามเส้นทางจากนครราชสีมาตามเส้นทางหลวงหมายเลข 224 และ 226 เข้าสู่จังหวัดสุรินทร์ ตลอดเส้นทางทั้ง 2 เส้นทางมีป้ายบอกเส้นทางชัดเจน นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางได้ทั้งทางรถยนต์ส่วนบุคคล รถโดยสารประจำทาง

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว วัดบูรพาราม มีสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ได้แก่ น้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์ พาชนะรองรับขยะ และการกำจัดขยะ รวมถึงสถานที่จอดรถรองรับรถนักท่องเที่ยวภายในวัด นอกจากนี้ยังมีอาคารรองรับนักท่องเที่ยวทั้งภิกษุ และคฤหัสถ์ ที่เดินทางมารายบุคคลหรือเป็นหมู่คณะ แต่นักท่องเที่ยวควรติดต่อและประสานงานกับบุคลากรของวัดที่ได้รับมอบหมาย โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวที่ต้องการปฏิบัติธรรมควรติดต่อและแจ้งความประสงค์กับทางวัด ทั้งนี้กิจกรรมการปฏิบัติธรรม วัดจัดสถานที่อำนวยความสะดวกให้เกิดการปฏิบัติธรรมในช่วงวันอาทิตย์ โดยผู้ดูแลเป็นเครือข่ายบุคลากรของสถาบันจิตตานุภาพ

ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยววัดบูรพาราม มีความสะอาดร่มรื่น ตั้งอยู่ภายในเมืองสุรินทร์ สถานที่แบ่งเป็นสัดส่วนสำหรับเป็นที่พักของพระสงฆ์ และสถานที่รองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาให้นักท่องเที่ยวได้เข้าเที่ยวชมตามช่วงเวลาราชการ

ด้านคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว วัดบูรพาราม มีคุณค่าและความสำคัญทางพระพุทธศาสนาสายกรรมฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้การปฏิบัติกรรมฐานตามหลักพระพุทธศาสนา มีนักท่องเที่ยวทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ ชาวไทยและชาวต่างประเทศนิยมเข้ามาปฏิบัติธรรม ตามแนวทางการสอนของหลวงปู่ดูลย์ อตุโล ซึ่งเป็นวัดสร้างชื่อเสียงให้แก่จังหวัดสุรินทร์ มีประชาชนเข้าร่วมสักการบูชาทุกวัน

ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว วัดบูรพาราม ประชาชนในพื้นที่และต่างพื้นที่นิยมเข้ามาเยี่ยมชมภายในวัดเป็นจำนวนมาก สามารถสร้างรายได้ในภาพรวมให้แก่ประชาชนในพื้นที่ หน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนประชาสัมพันธ์ให้เกิดการท่องเที่ยวตลอดปี

ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม วัดบูรพาราม อาศัยบุคลากรภายในวัดและญาติธรรมเครือข่าย บริหารจัดการให้เกิดการเข้ามาปฏิบัติกรรมฐาน เกิดการเที่ยวชมภายในวัดและนารายได้จากการเดินทางเข้าปฏิบัติกรรมฐานและท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง

สรุปศักยภาพของวัดบูรพาราม นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวตามวันเวลาราชการ โดยเฉพาะการปฏิบัติกรรมฐานมีอบรมเฉพาะวันอาทิตย์โดยคณาจารย์จากสถาบันจิตตานุภาพ การเดินทางสามารถเดินทางโดยรถโดยสารประจำทาง และรถยนต์ส่วนบุคคลเข้าสู่เมืองสุรินทร์ ภายในแหล่งท่องเที่ยวมีการจัดกิจกรรมรองรับนักท่องเที่ยวทั้งรูปแบบการสักการบูชา การบำเพ็ญบุญ และการปฏิบัติธรรมตลอดปี

11) วัดเขาจันทน์งาม จ.นครราชสีมา

ภาพที่ 4.20 วัดเขาจันทน์งาม

วัดเขาจันทน์งามหรือสำนักสงฆ์เขาจันทน์งามเดิมชื่อวัดเลิศสวัสดิ์ เป็นวัดสาขาที่ 34 ของวัดหนองป่าพง อุบลราชธานี เป็นสถานที่เผยแพร่พระธรรมคำสั่งสอนของ องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป็นทีปฏิบัติธรรมของพระภิกษุสงฆ์และฆราวาสผู้ทรงศีล ปฏิบัติตามแนวทางของ หลวงปู่ชาปรมาจารย์แห่งวัดหนองป่าพง เป็นวัดป่าที่บรรยากาศสงบเงียบ ร่มเย็น ตั้งอยู่ใน ส่วนหนึ่ง

ของ เขาจันทน์งาม บน เทือกเขาเขื่อนลั่น ที่นี้มีสิ่งที่น่าสนใจ คือ ภาพเขียนสี ซึ่งมีอายุกว่า 4000 ปี แสดงให้เห็นว่าบริเวณนี้เคยเป็นที่อยู่ของมนุษย์โบราณ ภาพเขียนสีแห่งนี้ เป็นแหล่ง โบราณคดีที่สำคัญแห่งหนึ่งของภาคอีสาน

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมของวัดเขาจันทน์งาม

ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยววัดเขาจันทน์งาม การเดินทางสะดวก สามารถเดินทางได้สะดวกตามเส้นทางจากนครราชสีมาตามเส้นทางหลวงหมายเลข 2 ลงจากเขื่อนลำตะคอง ก่อนเข้าอำเภอสีคิ้วมีทางกลับรถบ้านเลิศสวัสดิ์ ตำบลลาดบัวขาว มีป้ายขนาดใหญ่บอกชื่อวัดชัดเจน ตลอดเส้นทางเข้าวัดสามารถเดินทางได้ทั้งทางรถยนต์ส่วนบุคคล รถโดยสารประจำทาง

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว วัดเขาจันทน์งามมีสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ได้แก่ น้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์ พานระรองรับขยะและการกำจัดขยะ รวมถึงสถานที่จอดรถรองรับรถนักท่องเที่ยวภายในวัด นอกจากนั้นยังมีอาคารรองรับนักท่องเที่ยวทั้งภิกษุ และคฤหัสถ์ ที่เดินทางมารายบุคคลหรือเป็นหมู่คณะ แต่นักท่องเที่ยวควรติดต่อและประสานงานกับบุคลากรของวัดที่ได้รับมอบหมาย โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวที่ต้องการปฏิบัติธรรมควรติดต่อและแจ้งความประสงค์กับทางวัด

ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยววัดเขาจันทน์งาม มีต้นไม้ขนาดใหญ่ให้ความร่มรื่น สบายๆ ห่างไกลจากแหล่งชุมชน ภายในวัดมีความสะอาด สถานที่แบ่งเป็นสัดส่วนสำหรับเป็นที่พักของพระสงฆ์ และสถานที่รองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ให้นักท่องเที่ยวได้เข้าเที่ยวชมตามเวลาที่ทางวัดกำหนด

ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว วัดเขาจันทน์งาม มีคุณค่าและความสำคัญทางพระพุทธศาสนาสายกรรมฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้การปฏิบัติกรรมฐานตามหลักพระพุทธศาสนา และคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โดยมีภาพเขียนสีทางประวัติศาสตร์อายุกว่า 4,000 ปี และเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีนักท่องเที่ยวทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ ชาวไทยและชาวต่างประเทศนิยมเข้ามาปฏิบัติธรรม ตามแนวทางการสอนของหลวงพ่อบุญชู สุกโท

ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว วัดเขาจันทน์งาม ประชาชนในพื้นที่และต่างพื้นที่นิยมเข้ามาเยี่ยมชมภายในวัดเป็นจำนวนมาก สามารถสร้างรายได้ในภาพรวมให้แก่ประชาชนในพื้นที่ หน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนประชาสัมพันธ์ให้เกิดการท่องเที่ยวตลอดปี

ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม วัดเขาจันทน์งามอาศัยบุคลากรภายในวัดและญาติธรรมเครือข่าย บริหารจัดการให้เกิดการเข้ามาปฏิบัติกรรมฐาน เกิดการท่องเที่ยวชมภายในวัดและนารายได้จากการเดินทางเข้าปฏิบัติกรรมฐานและท่องเที่ยวเชิงแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง

สรุปศักยภาพของวัดเขาจันทน์งาม ศักยภาพด้านสถานที่มีความเหมาะสมต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการท่องเที่ยวแบบสืบทอด ควบคู่กับการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้กรรมฐาน โดยสถานที่และบุคลากรพร้อมให้บริการแก่นักท่องเที่ยว อีกทั้งแหล่งท่องเที่ยวมีการประชาสัมพันธ์เชิญชวนนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวได้ตลอดเวลาตามความเหมาะสม เส้นทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว

3. กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ ชุมชนและพระพุทธศาสนาจำนวน 3 วัด ได้แก่ 1) วัดโพธิ์สมภรณ์ จ.อุดรธานี 2) วัดป่าธรรมอุทยาน จ.ขอนแก่น 3) วัดศาลาลอย จ.นครราชสีมา

4. กลุ่มวัดที่เน้นการปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธศาสนา จำนวน 11 วัด ได้แก่ 1) วัดป่าสุทธาวาส จ.สกลนคร 2) วัดป่าโสมพนัส จ.สกลนคร 3) วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม จ.สกลนคร 4) วัดถ้ำกลองเพล จ.หนองบัวลำภู 5) วัดป่าภูไม้ฮาว จ.มุกดาหาร 6) วัดหนองป่าพง จ.อุบลราชธานี 7) วัดคลองตาลอง จ.นครราชสีมา 8) วัดชัยภูมิพิทักษ์ (วัดผาเก็ง) จ.ชัยภูมิ 9) วัดป่าสุคะโต จ.ชัยภูมิ 10) วัดบูรพาราม จ.สุรินทร์ 11) วัดเขาจันทน์งาม จ.นครราชสีมา

มีศักยภาพรองรับการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน มีพื้นที่เส้นทางที่อยู่ในภูมิภาคเดียวกัน นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางท่องเที่ยวตามเส้นทางได้สะดวกทั้งเดินทางโดยรถยนต์ส่วนบุคคล รถรับจ้าง และทางเครื่องบิน แต่ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาศักยภาพมีลักษณะของการดำเนินการโดยอาศัยหน่วยงานภาครัฐมาดำเนินการพัฒนา ในช่วงเวลาที่มีงบประมาณสนับสนุน ในช่วงเวลาที่ขาดงบประมาณ แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมจะขาดการพัฒนาหรือจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น ป้ายประชาสัมพันธ์อธิบายบอกเล่าเรื่องเกี่ยวกับวัด ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่สร้างเสริมให้ความรู้และจูงใจให้เกิดการท่องเที่ยวไม่มีการจัดทำขึ้นมาใหม่ บางแห่งชำรุดอ่านไม่ชัดเจน ขาดการประชาสัมพันธ์ให้เกิดการท่องเที่ยวที่ต่อเนื่อง โดยเฉพาะการประชาสัมพันธ์ไปยังกลุ่มนักท่องเที่ยวเฉพาะ ได้แก่ กลุ่มนักท่องเที่ยวแสวงบุญ กลุ่มนักท่องเที่ยวปฏิบัติธรรม กลุ่มนักท่องเที่ยวศึกษาประวัติศาสตร์ เป็นต้น ขาดการจัดทำฐานข้อมูลและประชาสัมพันธ์ไปยังกลุ่มเป้าหมาย

อนึ่งการดำเนินการพัฒนาศักยภาพหากมีการดำเนินงานโดยวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว จะมีการดำเนินงานโดยลำพัง ขาดการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงหลากหลายมิติ รองรับส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม และการดำเนินการของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมบางแห่ง ไม่เปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกเข้ามาร่วมดำเนินการ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะมีการนำชื่อของวัดไปแสวงหาผลประโยชน์ส่วนบุคคล อีกทั้งรูปแบบและกิจกรรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมขาดการพัฒนาศักยภาพจากลักษณะเด่นของพื้นที่และกิจกรรมของวัด เช่น วัดตั้งอยู่ในเขตอุทยาน วัดที่มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ วัดที่มีการปฏิบัติกรรมฐานต่อเนื่อง วัดที่มีสถานที่รองรับการปฏิบัติกรรมฐาน แต่ขาดประชาชนเข้าปฏิบัติธรรม รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับวัดตามเส้นทางขาดการรวบรวมและนำเสนอในภาพการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นต้น ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมจึงขาดการพัฒนาศักยภาพให้เกิดการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนกิเลส การท่องเที่ยวที่เน้นการปฏิบัติธรรม การท่องเที่ยวเน้นการปฏิบัติกรรมฐาน ซึ่งรองรับความต้องการของผู้รับบริการ ได้แก่ ความต้องการปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ความต้องการใช้การปฏิบัติธรรม ปฏิบัติกรรมฐานเพื่อดูแลสุขภาพ ความต้องการของกลุ่มผู้สูงอายุที่มีแนวโน้มเป็นกลุ่มใหญ่ สนใจเข้ารับบริการในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมให้เกิดการดูแลสุขภาพจิตผู้สูงอายุ เป็นต้น

สำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชน แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐเพียงบางส่วน ส่วนมากเป็นหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับแหล่งท่องเที่ยว

ทางพุทธธรรม การเข้ามามีส่วนร่วมมักเป็นไปตามแผนงาน งบประมาณ หากขาดงบประมาณการมีส่วนร่วมจะลดน้อยลงตามไปด้วย และการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมด้านการดำเนินกิจกรรมของวัด เช่น การร่วมตักบาตรทำบุญ การจัดทำโรงทาน การเข้ามาเป็นแรงงานช่วงที่วัดจัดกิจกรรมสำคัญ เป็นต้น แต่การมีส่วนร่วมของประชาชนให้เกิดการวางแผนและพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมยังมีสัดส่วนน้อย แม้แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่เปิดโอกาสให้หน่วยงานภาครัฐและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและจัดกิจกรรมส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นไปในลักษณะตามสายงานบังคับบัญชา ยังขาดการกระตุ้นเตือนและเชิญชวนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

จากปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และข้อจำกัดจากการจัดประชุมเพื่อวางแผนพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่พบระหว่างดำเนินการวิจัย คณะผู้วิจัยได้เลือกวิธีการวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยนำข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมาวิเคราะห์ SWOT ร่วมกับตัวแทนภาครัฐและเอกชน รวมถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวเข้าร่วมประชุม ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา และวัดธรรมเมืองทอง อำเภอขามสะแกแสง จังหวัดนครราชสีมา เพื่อวิเคราะห์ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และผลจากการประชุมคณะผู้วิจัยได้นำไปจัดทำเป็น SWOT Matrix กำหนดแนวทางพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ผู้วิจัยนำผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งหมด 6 ด้าน ได้แก่

1. ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว
2. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว
3. ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว
4. ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว
5. ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว
6. ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

เพื่อนำผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือไปวิเคราะห์ SWOT และ SWOT Matrix โดยกำหนดเกณฑ์สำหรับถ่วงน้ำหนักในการวิเคราะห์ศักยภาพ (เอกชัย บุญญาธิฐาน, 2553) ซึ่งแบ่งเป็น 2 ค่า ดังนี้

ระดับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ 3.00 ขึ้นไป เท่ากับ จุดแข็งและโอกาสมีค่าเป็น +1

ระดับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับต่ำกว่า 3.00 ขึ้นไป เท่ากับ จุดอ่อนและอุปสรรคมีค่าเป็น -1

ต่อจากนั้นได้นำข้อมูลผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้ง 6 ด้าน ใส่ลงในกรอบการวิเคราะห์ โดยแบ่งออกเป็น 2 กรอบ ได้แก่

สภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม และสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ดังนี้

ตารางที่ 4.10 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	เกณฑ์น้ำหนัก	คำอธิบาย
1. ถนนสายหลักเชื่อมถึงแหล่งท่องเที่ยว	$\bar{X} = 3.61$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม มีถนนสายหลักเชื่อมโยงเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวก แม้บางเส้นทางจะเป็นถนนทางหลวงชนบทแต่สภาพของถนนมีสภาพดี สามารถรองรับการเดินทางได้
2. ลักษณะถนนพื้นผิวสมบูรณ์	$\bar{X} = 3.10$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม สภาพถนนสายหลัก ผิวถนนมีความสมบูรณ์โดยมาก มีเพียงบางช่วงผิวถนนอยู่ระหว่างดำเนินการปรับปรุง ผิวถนนในทางหลวงชนบทอยู่ในสภาพเดินทางได้สะดวก มีเพียงเล็กน้อยที่ผิวถนนเป็นถนนลูกรังในระยะสั้น ๆ
3. พาหนะรับจ้างที่เข้าถึง	$\bar{X} = 3.27$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม มีรถรับจ้างเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ทั้งรถรับจ้างท้องถิ่น และพาหนะที่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีไว้บริการนักท่องเที่ยวให้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่เข้าถึงได้ยาก
4. ระยะทาง	$\bar{X} = 3.05$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ระยะทางของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในแต่ละแห่งสามารถเดินทางไปมาโดยใช้เวลาไม่นาน เส้นทางจึงสนับสนุนการสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงกันได้

ตารางที่ 4.10 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (ต่อ)

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	เกณฑ์น้ำหนัก	คำอธิบาย
5. ป้ายชี้ทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว	$\bar{X} = 3.33$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมเป็นป้ายชี้ทางที่ระบุเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่หน่วยงานภาครัฐจัดทำขึ้น และระบบออนไลน์สนับสนุนชี้ทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมได้ง่ายเมื่อนำป้ายชี้ทางมากำหนดเป้าหมายทางระบบออนไลน์นำทาง

ตารางที่ 4.11 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	เกณฑ์น้ำหนัก	คำอธิบาย
1. น้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์สาธารณะ	$\bar{X} = 3.57$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม มีเพียงพอต่อการรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมาก แต่โทรศัพท์สาธารณะมีน้อย และไม่ส่งผลต่อการใช้บริการของนักท่องเที่ยว เนื่องจากนักท่องเที่ยวเน้นใช้โทรศัพท์มือถือ หากเน้นที่สัญญาณเครือข่ายของโทรศัพท์มือถือเป็นหลัก
2. ภาชนะรองรับขยะ การกำจัดขยะ	$\bar{X} = 3.73$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม มีภาชนะรองรับขยะและการกำจัดขยะได้เพียงพอ แต่ในอนาคตหากมีนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น อาจต้องมีการวางแผนการกำจัดขยะแบบครบวงจรเพื่อกำจัดขยะโดยลดปริมาณขยะเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว
3. สถานที่จัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม/ฝึกสมาธิ สถานที่จอดรถ	$\bar{X} = 4.53$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม สถานที่จัดกิจกรรมการปฏิบัติธรรมและลานจอดรถมีเพียงพอต่อการรับนักท่องเที่ยวเป็นหมู่คณะ แต่ขาดการจัดทำคู่มือการเข้าร่วมกิจกรรมของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เตรียมตัวและทำความเข้าใจเกี่ยวกับกิจกรรมที่แหล่งท่องเที่ยวมีความเหมือนและความแตกต่างกัน
4. ที่พักร่ม ที่พักผ่อน	$\bar{X} = 3.18$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ที่พักร่มของนักท่องเที่ยวเพียงพอต่อการรองรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการพักร่มในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในลักษณะการปฏิบัติธรรม แต่ไม่รองรับการท่องเที่ยวในลักษณะของการเข้ามาพักผ่อนแบบครอบครัว

ตารางที่ 4.11 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทาง
พุทธธรรม ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว (ต่อ)

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอก ที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพ แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	เกณฑ์น้ำหนัก	คำอธิบาย
5. ร้านอาหาร ร้านของที่ระลึก	$\bar{X} = 3.40$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการ พัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ร้านอาหารและของที่ระลึกมีทั้งอยู่ในวัดและ นอกวัดตามเส้นทางการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ของที่ระลึกของแหล่งท่องเที่ยวมีในรูปแบบของ หนังสือธรรมะ ซีดี วัตถุมงคลที่วัดจัดสร้างขึ้น เพื่อเป็นของที่ระลึกถึงพระรัตนตรัย
6. ห้องน้ำ สุขา	$\bar{X} = 3.14$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการ พัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ห้องสุขาบางแห่งมีความพร้อมรองรับ นักท่องเที่ยวทั้งชายและหญิงแยกกันชัดเจน รวมถึงห้องน้ำ ห้องสุขาที่รองรับนักท่องเที่ยว สูงอายุและพิการ แต่ส่วนมากห้องน้ำและห้อง สุขาของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีสภาพไม่ พร้อมให้บริการแก่นักท่องเที่ยวที่เป็นคณะใหญ่ มีการปรับปรุงห้องน้ำห้องสุขาเพียงบางช่วงเวลา ที่แหล่งท่องเที่ยวต้องการจัดกิจกรรมขึ้นเท่านั้น
7. การดูแล การรักษาความ ปลอดภัย	$\bar{X} = 2.96$ ค่าน้ำหนัก = -1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการ พัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม การดูแลรักษาความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวมี จำนวนน้อยที่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ประสานหน่วยงานภาครัฐเข้ามาดูแลรักษาความ ปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง แต่แหล่ง ท่องเที่ยวทางพุทธธรรมจำนวนมากไม่มีระบบ การดูแลรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว

ตารางที่ 4.12 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	เกณฑ์น้ำหนัก	คำอธิบาย
1. สภาพทางธรรมชาติสมบูรณ์	$\bar{X} = 4.60$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม มีศักยภาพด้านธรรมชาติสมบูรณ์รองรับการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในรูปแบบต่าง ๆ ได้หลากหลาย ภายในวัดมีลักษณะของความสดชื่นร่มเย็น ให้ความสงบทางด้านร่างกายและจิตใจ
2. แหล่งท่องเที่ยวสัปปายะ (เหมาะสมต่อการเรียนรู้พุทธธรรม)	$\bar{X} = 3.78$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม มีความสัปปายะ เหมาะสมต่อการเรียนรู้และปฏิบัติธรรม ปฏิบัติกรรมฐานตามหลักพระพุทธศาสนา นักท่องเที่ยวสามารถเข้าเรียนรู้พุทธธรรมตามความต้องการ
3. แหล่งท่องเที่ยวเด่นทางวัฒนธรรมพุทธ	$\bar{X} = 4.66$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีลักษณะเด่นด้านการท่องเที่ยวตามลักษณะวัฒนธรรมพุทธ ได้แก่ การเรียนรู้ประเพณีชาวพุทธ การบำเพ็ญบุญตามหลักพระพุทธศาสนา การปฏิบัติธรรมรักษาศีล และการปฏิบัติกรรมฐานที่สนองตอบความต้องการของชาวพุทธทุกเพศทุกวัย ทั้งประชาชนในประเทศและต่างประเทศ
4. มลภาวะภายในแหล่งท่องเที่ยว	$\bar{X} = 2.30$ ค่าน้ำหนัก = -1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม มีปัญหาเกี่ยวกับการกำจัดขยะในแหล่งท่องเที่ยว ภายหลังการเดินทางเข้ามายังแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวที่มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว มีนักท่องเที่ยวเข้ามาทำกิจกรรมและทิ้งขยะไว้ภายในวัด ก่อให้เกิดการสะสมขยะอย่างต่อเนื่อง สร้างมลพิษทางสิ่งแวดล้อมภายในแหล่งท่องเที่ยว

ตารางที่ 4.13 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	เกณฑ์น้ำหนัก	คำอธิบาย
1. มีคุณค่าและความสำคัญต่อการเรียนรู้พุทธธรรม	$\bar{X} = 4.53$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีความสำคัญและคุณค่าต่อจังหวัดและเส้นทางการท่องเที่ยว สนับสนุนการเรียนรู้และปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สร้างรายได้เข้าสู่ท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม
2. มีคุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปกรรมทางพุทธศาสนา	$\bar{X} = 4.62$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม มีศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มาจากความเชื่อและศรัทธาตามตำนานพระอริยวงศาคตญาณให้เกิดการสร้างศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนา มีประวัติยาวนานกว่า 2,000 ปี ที่มีหลักฐานทางโบราณคดี เช่น ใบเสมาที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีที่ปรากฏอยู่ยังแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม และความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ เช่น ต้นแบบการสร้างพระธาตุ ประวัติพระสายกรรมฐาน เป็นต้น
3. วัฒนธรรมภายในแหล่งท่องเที่ยวส่งเสริมการเรียนรู้พุทธธรรม	$\bar{X} = 4.56$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม แหล่งท่องเที่ยวมีกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ทางพุทธธรรมที่มีลักษณะเหมือนกัน คล้ายคลึงกัน แตกต่างกัน อยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมพุทธ โดยเฉพาะวัฒนธรรมพุทธของสายเถรวาทที่เน้นการปฏิบัติกรรมฐาน แสวงหาความหลุดพ้นจากกองทุกข์

ตารางที่ 4.13 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทาง
พุทธธรรม ด้านคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว (ต่อ)

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอก ที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพ แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	เกณฑ์น้ำหนัก	คำอธิบาย
4. นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมใน การทำกิจกรรมทาง พระพุทธศาสนา	$\bar{X} = 4.58$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการ พัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม มี กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาที่ หลากหลาย เริ่มตั้งแต่กิจกรรมการบริจาคทาน การเที่ยวชมวัดเพื่อให้เกิดความศรัทธาใน พระพุทธศาสนา การปฏิบัติธรรมตามหลัก พระพุทธศาสนา เช่น การรักษาศีล การศึกษา ธรรมะ การเวียนเทียนในวันสำคัญทาง พระพุทธศาสนา จนถึงการปฏิบัติกรรมฐานใน แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม มีการจัดกิจกรรม ปฏิบัติกรรมฐานรองรับการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตลอดปี

ตารางที่ 4.14 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	เกณฑ์น้ำหนัก	คำอธิบาย
1. ประชาชนยินดีและมีส่วนร่วมในการต้อนรับนักท่องเที่ยว	$\bar{X} = 3.40$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ประชาชนยินดีต้อนรับนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะประชาชนที่ให้การสนับสนุนวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมจะเข้าร่วมต้อนรับนักท่องเที่ยวในลักษณะการให้แรงงานช่วยงานตามที่ทางวัดมอบหมายด้วยความเต็มใจ
2. ประชาชนยินดีการต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยความเต็มใจ	$\bar{X} = 3.21$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม มีการพูดคุยและต้อนรับนักท่องเที่ยว บางแห่งมีการจัดเวรมาให้บริการนักท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง
3. ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของแหล่งท่องเที่ยว	$\bar{X} = 2.37$ ค่าน้ำหนัก = -1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ขาดการร่วมวางแผนและกำหนดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม กิจกรรมที่เกิดขึ้นมีการวางแผนโดยวัดหรือหน่วยงานภาครัฐ การมีส่วนร่วมของประชาชนมีน้อย เมื่อดูที่การแสดงบทบาทภาคประชาชน
4. ประชาชนมีส่วนร่วมรักษาเอกลักษณ์ทางพุทธธรรม	$\bar{X} = 2.40$ ค่าน้ำหนัก = -1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม การมีส่วนร่วมในการรักษาเอกลักษณ์ทางพุทธธรรม ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมน้อย โดยมองว่าการรักษาเอกลักษณ์ทางพุทธธรรมเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ภายในวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ตารางที่ 4.14 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว (ต่อ)

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	เกณฑ์น้ำหนัก	คำอธิบาย
5. ประชาชนได้รับผลประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยว	$\bar{X} = 3.36$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ประชาชนได้รับผลประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมทั้งทางตรง ได้แก่ การเข้ามาขายและจำหน่ายสินค้าภายในแหล่งท่องเที่ยว โรงเรียน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลได้รับเงินบริจาคสนับสนุนภายหลังคณะนักท่องเที่ยวได้มาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม มีการจัดผ้าป่ากองเล็กมอบให้วัดและชุมชน

ตารางที่ 4.15 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	เกณฑ์น้ำหนัก	คำอธิบาย
1. การให้การศึกษาทางพุทธธรรม	$\bar{X} = 3.16$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม มีการให้การศึกษาและให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวเมื่อนักท่องเที่ยวได้มาเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยว โดยมีการจัดทำป้ายนิเทศ และหนังสือธรรมะซีดี บริการแก่นักท่องเที่ยว แต่การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้เข้าถึงหลักการและวิธีการที่แหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ ดำเนินอยู่นั้นน้อย รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งผู้ให้ข้อมูลต้องเป็นเจ้าอาวาส ของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมเท่านั้น หากไม่พบเจ้าอาวาสการให้การศึกษาเกี่ยวกับข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม โดยเฉพาะวิธีการปฏิบัติธรรมไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเหมาะสม
2. จัดการรักษาสีงแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้พุทธธรรม	$\bar{X} = 4.56$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม มีการรักษาสีงแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้พุทธธรรม กระทำโดยวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดการรักษาสีงแวดล้อมและจัดการสถานที่ให้สอดคล้องกับการเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
3. จัดองค์กรให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	$\bar{X} = 2.35$ ค่าน้ำหนัก = -1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ขาดการจัดองค์กรให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมหลายแห่งไม่เปิดโอกาสให้เกิดการส่งเสริมเชิงท่องเที่ยว โดยมองว่าขัดต่อความสงบสุข และ ขัด ต่อ การ ปฏิบัติ ตาม หลักพระพุทธศาสนา เช่น วัดควรเป็นสถานที่ปฏิบัติ

ตารางที่ 4.15 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม (ต่อ)

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	เกณฑ์น้ำหนัก	คำอธิบาย
3. จัดองค์กรให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	$\bar{X} = 2.35$ ค่าน้ำหนัก = -1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ขาดการจัดองค์กรให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมหลายแห่งไม่เปิดโอกาสให้เกิดการส่งเสริมเชิงท่องเที่ยว โดยมองว่าขัดต่อความสงบสุข และ ขัด ต่อ การ ปฏิบัติ ตาม หลักพระพุทธศาสนา เช่น วัดควรเป็นสถานที่ปฏิบัติ
4. เชื่อมโยงเครือข่ายให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	$\bar{X} = 4.23$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม การเชื่อมโยงเครือข่ายให้เกิดการท่องเที่ยว ถูกเชื่อมโยงผ่านระบบออนไลน์ที่นักท่องเที่ยวมีการสืบค้นทางระบบออนไลน์และวางแผนการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวสนใจด้วยตนเอง อีกทั้งถูกเชื่อมโยงจากเครือข่ายของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวบอกต่อและเชิญชวนให้ครอบครัวเพื่อน และญาติสนิทได้เข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม พร้อมให้รายละเอียดข้อมูลเกี่ยวกับการเดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม
5. มีสื่อประชาสัมพันธ์ส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	$\bar{X} = 2.44$ ค่าน้ำหนัก = -1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีการจัดทำเว็บไซต์ โดยผู้ศรัทธาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดทำเอกสารเผยแพร่ประชาสัมพันธ์กิจกรรมของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมอย่างต่อเนื่อง แต่ขาดการนำเสนอแนวทางและกิจกรรมที่เป็นลักษณะเด่น เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา

ตารางที่ 4.15 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทาง
พุทธธรรม ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม (ต่อ)

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอก ที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพ แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	เกณฑ์น้ำหนัก	คำอธิบาย
5. มีสื่อประชาสัมพันธ์ส่งเสริม การท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	$\bar{X} = 2.44$ ค่าน้ำหนัก = -1	ส่วนมากประชาสัมพันธ์ในเชิงวัตถุนิยมส่งผลให้ นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมมากกว่าการเข้ามา ศึกษาหาความรู้จากแหล่งท่องเที่ยว

ตารางที่ 4.16 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทาง
พุทธธรรม ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายใน ที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพ แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	เกณฑ์น้ำหนัก	คำอธิบาย
1. ถนนสายหลักเชื่อมถึงแหล่ง ท่องเที่ยว	$\bar{X} = 3.61$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นความต้องการของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมองและคิดใช้ถนนสายหลักเชื่อมโยงให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวก แม้บางเส้นทางจะเป็นถนนทางหลวงชนบทแต่สภาพของถนนมีสภาพดี สามารถรองรับการเดินทางได้
2. ลักษณะถนนพื้นผิวสมบูรณ์	$\bar{X} = 3.10$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นความต้องการของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมอธิบายให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลสภาพถนนสายหลัก รับรู้ผิวถนนมีความสมบูรณ์เพียงบางช่วงผิวถนนอยู่ระหว่างดำเนินการปรับปรุง ผิวถนนในทางหลวงชนบทอยู่ในสภาพเดินทางได้สะดวก มีเพียงเล็กน้อยที่ผิวถนนเป็นถนนลูกรังในระยะสั้น ๆ
3. พาหนะรับจ้างที่เข้าถึง	$\bar{X} = 3.27$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นความต้องการของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมอธิบายให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลทราบว่า มีรถรับจ้างเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ทั้งรถรับจ้างท้องถิ่น และพาหนะที่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีไว้บริการนักท่องเที่ยวให้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่เข้าถึงได้ยาก
4 . ระยะทาง	$\bar{X} = 3.05$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นความต้องการของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมอธิบายให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลทราบว่า ระยะทางของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธ

ตารางที่ 4.16 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทาง
พุทธธรรม ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (ต่อ)

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายใน ที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพ แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	เกณฑ์น้ำหนัก	คำอธิบาย
		ธรรมในแต่ละแห่งสามารถเดินทางไปได้โดยใช้ เวลาไม่นาน เส้นทางจึงสนับสนุนการสร้าง เส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงกันได้
5. ป้ายชี้ทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว	$\bar{X} = 3.33$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนา ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็น ความต้องการของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทาง พุทธธรรมอธิบายให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคล ทราบว่าป้ายชี้ทางที่ระบุเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ทางพุทธธรรมที่หน่วยงานภาครัฐจัดทำขึ้น ใช้ ร่วมกับระบบออนไลน์สนับสนุนชี้ทางเข้าสู่แหล่ง ท่องเที่ยวทางพุทธธรรมได้ง่าย เมื่อนำป้ายชี้ ทางมากำหนดเป้าหมายทางระบบออนไลน์นำ ทาง

ตารางที่ 4.17 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทาง
พุทธธรรม ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายใน ที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพ แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	เกณฑ์น้ำหนัก	คำอธิบาย
1. น้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์สาธารณะ	$\bar{X} = 3.57$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นความต้องการของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมอธิบายให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลทราบว่า น้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์สาธารณะมีเพียงพอต่อการรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมาก แต่โทรศัพท์สาธารณะมีน้อย และไม่ส่งผลต่อการใช้บริการของนักท่องเที่ยว เน้นที่สัญญาณเครือข่ายของโทรศัพท์มือถือเป็นหลัก
2. ภาชนะรองรับขยะ การกำจัดขยะ	$\bar{X} = 3.73$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นความต้องการของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมอธิบายให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลทราบว่าวิธีการใช้ภาชนะรองรับขยะและการกำจัดขยะที่วัดจัดไว้ให้ แต่ในอนาคตหากมีนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น อาจต้องมีการวางแผนการกำจัดขยะแบบครบวงจรเพื่อกำจัดขยะโดยลดปริมาณขยะเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว
3. สถานที่จัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม/ฝึกสมาธิ สถานที่จอดรถ	$\bar{X} = 4.53$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นความต้องการของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมอธิบายให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลทราบว่า สถานที่จัดกิจกรรมการปฏิบัติธรรม และลานจอดรถมีเพียงพอต่อการรับนักท่องเที่ยวเป็นหมู่คณะ จัดทำคู่มือการเข้าร่วมกิจกรรมของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เตรียมตัวและทำความเข้าใจเกี่ยวกับกิจกรรมที่แหล่งท่องเที่ยวจัดขึ้น

ตารางที่ 4.17 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทาง
พุทธธรรม ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว (ต่อ)

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายใน ที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพ แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	เกณฑ์น้ำหนัก	คำอธิบาย
4. ที่พักแรม ที่พักผ่อน	$\bar{X} = 3.18$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นความต้องการของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมอธิบายให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลทราบว่าที่พักแรมของนักท่องเที่ยวเพียงพอต่อการรองรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการพักแรมในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในลักษณะการปฏิบัติธรรม แต่ไม่รองรับการท่องเที่ยวในลักษณะของการเข้ามาพักผ่อนแบบครอบครัว
5. ร้านอาหาร ร้านของที่ระลึก	$\bar{X} = 3.40$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นความต้องการของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมอธิบายให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลทราบว่าร้านอาหารและของที่ระลึกมีทั้งอยู่ในวัดและในวัดตามเส้นทางการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมของที่ระลึกของแหล่งท่องเที่ยวมีในรูปแบบของหนังสือธรรมะ ซีดี วัตถุมงคลที่วัดจัดสร้างขึ้นเพื่อเป็นของที่ระลึกถึงพระรัตนตรัย
6. ห้องน้ำ สุขา	$\bar{X} = 3.14$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นความต้องการของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมอธิบายให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลทราบว่าห้องสุขาบางแห่งมีความพร้อมรองรับนักท่องเที่ยวทั้งชายและหญิงแยกกันชัดเจนรวมถึงห้องน้ำ ห้องสุขาที่รองรับนักท่องเที่ยวสูงอายุและพิการ แต่ส่วนมากห้องน้ำและห้องสุขาของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีสภาพไม่พร้อมให้บริการแก่นักท่องเที่ยวที่เป็นคณะใหญ่ มีการปรับปรุงห้องน้ำห้องสุขาเพียงบางช่วงเวลา

ตารางที่ 4.17 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทาง
พุทธธรรม ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว (ต่อ)

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายใน ที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพ แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	เกณฑ์น้ำหนัก	คำอธิบาย
		ที่แหล่งท่องเที่ยวต้องการจัดกิจกรรมขึ้นเท่านั้น
7. การดูแล การรักษาความปลอดภัย	$\bar{X} = 2.96$ ค่าน้ำหนัก = -1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นความต้องการของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมอธิบายให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลทราบว่า การดูแลรักษาความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวมีจำนวนน้อยที่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม จะประสานหน่วยงานภาครัฐเข้ามาดูแลรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างเฉพาะบางช่วงเวลาการจัดกิจกรรม

ตารางที่ 4.18 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทาง
พุทธธรรม ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายใน ที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพ แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	เกณฑ์น้ำหนัก	คำอธิบาย
1. สภาพทางธรรมชาติสมบูรณ์	$\bar{X} = 4.60$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นการอธิบายให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคล ทราบว่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีธรรมชาติสมบูรณ์รองรับการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในรูปแบบต่าง ๆ ได้หลากหลาย ภายในวัดมีลักษณะของความสดชื่น ร่มเย็น ให้ความสงบทางด้านร่างกายและจิตใจ
2. แหล่งท่องเที่ยวสัปปายะ (เหมาะสมต่อการเรียนรู้พุทธธรรม)	$\bar{X} = 3.78$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นการอธิบายให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคล ทราบว่ามีความสัปปายะ เหมาะสมต่อการเรียนรู้และปฏิบัติธรรม ปฏิบัติกรรมฐานตามหลักพระพุทธศาสนา นักท่องเที่ยวสามารถเข้าเรียนรู้พุทธธรรมตามความต้องการ
3. แหล่งท่องเที่ยวเด่นทาง วัฒนธรรมพุทธ	$\bar{X} = 4.66$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นการอธิบายให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคล ทราบว่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีลักษณะเด่นด้านการท่องเที่ยวตามลักษณะวัฒนธรรมพุทธ ได้แก่ การเรียนรู้ประเพณีชาวพุทธ การบำเพ็ญบุญตามหลักพระพุทธศาสนา การปฏิบัติธรรมรักษาศีล และการปฏิบัติกรรมฐานที่สนองตอบความต้องการของชาวพุทธทุกเพศทุกวัย ทั้งประชาชนในประเทศและต่างประเทศ

ตารางที่ 4.18 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทาง
พุทธธรรม ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว (ต่อ)

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายใน ที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพ แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	เกณฑ์น้ำหนัก	คำอธิบาย
4. มลภาวะภายในแหล่งท่องเที่ยว	$\bar{X} = 2.30$ ค่าน้ำหนัก = -1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ขาดมุมมองต่อการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการกำจัดขยะในแหล่งท่องเที่ยวภายหลังการเดินทางเข้ามายังแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวที่มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว มีนักท่องเที่ยวเข้ามาทำกิจกรรมและทิ้งขยะไว้ในวัด ก่อให้เกิดการสะสมขยะอย่างต่อเนื่อง สร้างมลพิษทางสิ่งแวดล้อมภายในแหล่งท่องเที่ยว

ตารางที่ 4.19 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทาง
พุทธธรรม ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายใน ที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพ แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	เกณฑ์น้ำหนัก	คำอธิบาย
1. มีคุณค่าและความสำคัญต่อ การเรียนรู้พุทธธรรม	$\bar{X} = 4.53$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นการอธิบายให้ข้อมูลแก่บุคคลหรือกลุ่มบุคคล ทราบว่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีความสำคัญและคุณค่าต่อจังหวัดและเส้นทางการท่องเที่ยว สนับสนุนการเรียนรู้และปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สร้างรายได้เข้าสู่ท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม
2. มีคุณค่าและความสำคัญ ทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปกรรมทางพุทธศาสนา	$\bar{X} = 4.62$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นการอธิบายให้ข้อมูลแก่บุคคลหรือกลุ่มบุคคล ทราบว่ามีศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มาจากความเชื่อและศรัทธาตามตำนานพระอริยธรรมาภิกษุ ก่อให้เกิดการสร้างศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนา มีประวัติยาวนานกว่า 2,000 ปี ที่มีหลักฐานทางโบราณคดี เช่น ใบเสมาที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีที่ปรากฏอยู่ยังแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม และความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ เช่น ต้นแบบการสร้างพระธาตุ ประวัติพระสายกรรมฐาน เป็นต้น
3. วัฒนธรรมภายในแหล่ง ท่องเที่ยวส่งเสริมการเรียนรู้ พุทธธรรม	$\bar{X} = 4.56$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นการอธิบายให้ข้อมูลแก่บุคคลหรือกลุ่มบุคคล ทราบว่าแหล่งท่องเที่ยวมีกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ทางพุทธธรรมที่มีลักษณะเหมือนกัน คล้ายคลึงกัน แตกต่างกัน อยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมพุทธ โดยเฉพาะวัฒนธรรมพุทธของสายเถรวาท ที่เน้นการปฏิบัติกรรมฐาน แสวงหาความหลุดพ้นจากกองทุกข์

ตารางที่ 4.19 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทาง
พุทธธรรม ด้านคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว (ต่อ)

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายใน ที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพ แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	เกณฑ์น้ำหนัก	คำอธิบาย
4. นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมใน การทำกิจกรรมทาง พระพุทธศาสนา	$\bar{X} = 4.58$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นการเปิดโอกาสแก่บุคคลหรือกลุ่มบุคคล เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาที่หลากหลาย เริ่มตั้งแต่กิจกรรมการบริจาคทาน การเที่ยวชมวัดเพื่อให้เกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนา การปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา เช่น การรักษาศีล การศึกษาธรรมะ การเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา จนถึงการปฏิบัติกรรมฐานในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม มีการจัดกิจกรรมปฏิบัติกรรมฐานรองรับการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตลอดปี

ตารางที่ 4.20 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	เกณฑ์น้ำหนัก	คำอธิบาย
1. ประชาชนยินดีและมีส่วนร่วมในการต้อนรับนักท่องเที่ยว	$\bar{X} = 3.40$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ประชาชนยินดีต้อนรับนักท่องเที่ยว เป็นการเปิดโอกาสแก่บุคคลหรือกลุ่มบุคคล โดยเฉพาะประชาชนที่ให้การสนับสนุนวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมจะเข้าร่วมต้อนรับนักท่องเที่ยวในลักษณะการให้แรงงานช่วยงานตามที่ทางวัดมอบหมายด้วยความเต็มใจ
2. ประชาชนยินดีการต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยความเต็มใจ	$\bar{X} = 3.21$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ประชาชนยินดีการต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยความเต็มใจมีการพูดคุยและต้อนรับนักท่องเที่ยว บางแห่งมีการจัดเวรมาให้บริการนักท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง
3. ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของแหล่งท่องเที่ยว	$\bar{X} = 2.37$ ค่าน้ำหนัก = -1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ประชาชนในท้องถิ่นขาดการร่วมวางแผนและกำหนดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม กิจกรรมที่เกิดขึ้นมีการวางแผนโดยวัดหรือหน่วยงานภาครัฐ การมีส่วนร่วมของประชาชนมีน้อย เมื่อดูที่การแสดงบทบาทภาคประชาชน
4. ประชาชนมีส่วนร่วมรักษาเอกลักษณ์ทางพุทธธรรม	$\bar{X} = 2.40$ ค่าน้ำหนัก = -1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ประชาชนขาดการมีส่วนร่วมในการรักษาเอกลักษณ์ทางพุทธธรรม โดยมองว่าการรักษาเอกลักษณ์ทางพุทธธรรมเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ภายในวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ตารางที่ 4.20 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว (ต่อ)

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	เกณฑ์น้ำหนัก	คำอธิบาย
5. ประชาชนได้รับผลประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยว	$\bar{X} = 3.36$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ประชาชนรับรู้ได้ถึงผลประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมทั้งทางตรง ได้แก่ การเข้ามาขายและจำหน่ายสินค้าภายในแหล่งท่องเที่ยวโรงเรียน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลได้รับเงินบริจาคสนับสนุนภายหลังคณะนักท่องเที่ยวได้มาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม มีการจัดผ้าป่ากองเล็กมอบให้วัดและชุมชน

ตารางที่ 4.21 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	เกณฑ์น้ำหนัก	คำอธิบาย
1. การให้การศึกษาทางพุทธธรรม	$\bar{X} = 3.16$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม จัดให้มีการศึกษาและให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว เมื่อนักท่องเที่ยวได้มาเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวโดยมีการจัดทำป้ายนิเทศ และหนังสือธรรมะ ซีดีบริการแก่นักท่องเที่ยว แต่การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้เข้าถึงหลักการและวิธีการที่แหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ ดำเนินอยู่มีน้อย รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งผู้ให้ข้อมูลต้องเป็นเจ้าอาวาส ของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมเท่านั้น หากไม่พบเจ้าอาวาสการให้การศึกษาเกี่ยวกับข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม โดยเฉพาะวิธีการปฏิบัติธรรมไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเหมาะสม
2. จัดการรักษาสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้พุทธธรรม	$\bar{X} = 4.56$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม จัดให้มีการรักษาสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้พุทธธรรมกระทำโดยวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการรักษาสิ่งแวดล้อมและจัดการสถานที่ให้สอดคล้องกับการเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
3. จัดองค์กรให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	$\bar{X} = 2.35$ ค่าน้ำหนัก = -1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ขาดการจัดองค์กรให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมหลายแห่งไม่เปิดโอกาสให้เกิดการส่งเสริมเชิงท่องเที่ยว

ตารางที่ 4.21 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม (ต่อ)

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	เกณฑ์น้ำหนัก	คำอธิบาย
		โดยมองว่าขัดต่อความสงบสุขและขัดต่อการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา เช่น วัดควรเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม วัดไม่ควรประชาสัมพันธ์เชิญชวน ซึ่งขัดต่อวินัยสงฆ์ โดยเฉพาะพระสายกรรมฐานจะหลีกเลี่ยงการประชาสัมพันธ์ เน้นนักท่องเที่ยวมีความศรัทธาเข้ามาปฏิบัติและเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยว
4. เชื่อมโยงเครือข่ายให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	$\bar{X} = 4.23$ ค่าน้ำหนัก = +1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม มีการเชื่อมโยงเครือข่ายให้เกิดการท่องเที่ยว อาศัยเทคโนโลยีเชื่อมโยงผ่านระบบออนไลน์ที่นักท่องเที่ยวสามารถสืบค้นทางระบบออนไลน์และวางแผนการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวสนใจด้วยตนเอง
5. มีสื่อประชาสัมพันธ์ส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	$\bar{X} = 2.44$ ค่าน้ำหนัก = -1	ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม จัดให้มีเว็บไซต์โดยผู้ศรัทธาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดทำเอกสารเผยแพร่ประชาสัมพันธ์กิจกรรมของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมอย่างต่อเนื่อง แต่ขาดการนำเสนอแนวทางและกิจกรรมที่เป็นลักษณะเด่น เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ส่วนมากประชาสัมพันธ์ในเชิงวัตถุนิยมส่งผลให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมมากกว่าการเข้ามาศึกษาหาความรู้จากแหล่งท่องเที่ยว

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งได้รวบรวมข้อมูล SWOT จากการสำรวจภาคสนามและการสนทนากลุ่มเฉพาะ ประกอบด้วย ตัวแทนภาครัฐ ตัวแทนภาคเอกชน ตัวแทนแหล่งท่องเที่ยว คณะผู้วิจัย และ S หรือ Strengths เป็นปัจจัยต่าง ๆ ภายในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว ด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว เป็นต้น W หรือ Weaknesses เป็นปัจจัยภายในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ที่ทำให้เกิดความอ่อนแอ ไม่สามารถพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านความเชื่อมโยงในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ด้านวิทยากร เป็นต้น

ตารางที่ 4.22 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม
จุดแข็ง (S)
1. แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีความต้องการใช้นักท่องเที่ยวให้เกิดการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยว
2. แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีความสมบูรณ์ทางธรรมชาติ ให้ความสงบรองรับการปฏิบัติธรรม
3. แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีประวัติศาสตร์เชื่อมโยงและมีเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน สามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เช่น ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในภาคอีสานยาวนานกว่า 2,000 ปี มีหลักฐานทางโบราณวัตถุ ความเชื่อมโยงกับพระสายกรรมฐานตามตำนานพระอรังครธาตุ เป็นต้น
4. พระสายกรรมฐานมีการปฏิบัติสืบต่อจากรุ่นสู่รุ่น สามารถถ่ายทอดประสบการณ์แก่นักท่องเที่ยวได้
5. ชื่อเสียงของพระกรรมฐานสามารถสร้างแรงศรัทธาและจูงใจให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม
6. การปฏิบัติวิปัสสนาและสถานที่ที่สัปปายะ รองรับการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเน้นการปฏิบัติกรรมฐาน
7. กิจกรรมการปฏิบัติกรรมฐานตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุและผู้สนใจรวมถึงชาวต่างชาติ
8. สมาชิกเครือข่ายที่เป็นกลุ่มเฉพาะสามารถใช้เทคโนโลยีสนับสนุนให้เกิดการท่องเที่ยวและให้บริการแก่ผู้สนใจผ่านการเชื่อมโยงเครือข่ายทางระบบออนไลน์
จุดอ่อน (W)
1. ขาดการเชื่อมโยงในลักษณะองค์กรที่ก่อให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม
2. พระวิทยากรที่อบรมด้านการปฏิบัติกรรมฐานมีน้อย วิทยากรส่วนมากเป็นเจ้าของาวาส
3. แนวปฏิบัตินิยมและให้ความสำคัญต่อแนวคำสอนของอาจารย์มากกว่าการใช้หลักการที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ซึ่งนำไปสู่การปฏิบัติกรรมฐานที่เป็นมาตรฐานเดียวกันของพระพุทธศาสนา
4. การรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวมีน้อย ส่วนมากจัดเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยเฉพาะช่วงจัดกิจกรรมภายในวัด
5. มลภาวะที่เกิดจากการทิ้งขยะของนักท่องเที่ยวที่หน่วยงานและแหล่งท่องเที่ยวไม่สามารถ

ดำเนินการกำจัดขยะแบบครบวงจรได้
6. ประชาชนมีส่วนร่วมน้อยในการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งได้รวบรวมข้อมูล SWOT จากการสำรวจภาคสนามและการสนทนากลุ่มเฉพาะ ประกอบด้วย ตัวแทนภาครัฐ ตัวแทนภาคเอกชน ตัวแทนแหล่งท่องเที่ยว คณะผู้วิจัย และ O หรือ Opportunities เป็นปัจจัยต่าง ๆ ภายนอกแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่เอื้อประโยชน์ซึ่งเป็นโอกาสที่ช่วยส่งเสริมการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น ด้านความสะดวก ป้ายบอกทางเชื่อมโยงระบบออนไลน์ เป็นต้น และ T หรือ Threats เป็นปัจจัยต่างๆภายนอกแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงาน เป็นข้อจำกัดที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายนอก ซึ่งจำเป็นต้องปรับกลยุทธ์การตลาดให้สอดคล้องและพยายามขจัดปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นให้หมดไป เช่น ผู้ประกอบการไม่ได้ให้ความสำคัญ ภาครัฐไม่สนับสนุน เป็นต้น

ตารางที่ 4.23 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม
โอกาส (O)
1. เส้นทางท่องเที่ยวสะดวก เชื่อมโยงทางหลวงชนบท พื้นผิวถนนมีความสมบูรณ์เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ง่าย
2. แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีความเชื่อมโยงใช้ระยะเวลาเดินทางไม่นาน
3. ป้ายบอกทางเชื่อมโยงกับระบบออนไลน์ ช่วยให้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมได้ง่าย
4. สถานที่จัดกิจกรรมมีความพร้อมให้บริการด้านการปฏิบัติกรรมฐานและด้านอื่น ๆ ที่สนใจ
5. นักท่องเที่ยวเป็นกลุ่มเฉพาะสนใจการปฏิบัติกรรมฐานและเที่ยวชมวัด
6. ผู้รับบริการเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งมีแนวโน้มต้องการบริการด้านวิปัสสนา
7. ผู้ประกอบการท่องเที่ยว มีประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรมในจังหวัดนครราชสีมา
8. ประธานชมรมผู้ประกอบการท่องเที่ยวให้ความสำคัญ กำหนดเป็นนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาโดยมีโครงการต้นแบบอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา
9. แหล่งท่องเที่ยวมีเครือข่ายที่เป็นกลุ่มเฉพาะและสามารถเชื่อมโยงผ่านเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรม
10. ระบบออนไลน์ช่วยสนับสนุนส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมได้
11. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมีทรัพยากรสนับสนุนกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม แม้ผลการวิจัยจะสิ้นสุดโครงการลง
อุปสรรค (T)
1. ผู้ประกอบการท่องเที่ยวบางส่วนยังไม่ให้ความสำคัญด้านการท่องเที่ยวในรูปแบบการปฏิบัติธรรม เน้นเพียงการทัวร์เยี่ยมชมวัด

2. หน่วยงานภาครัฐยังไม่สนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวในรูปแบบของการปฏิบัติธรรม ขาดการเชื่อมโยงในลักษณะของแผนงานที่สามารถขับเคลื่อนให้เกิดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในรูปแบบที่หลากหลาย
3. สถานที่ปฏิบัติธรรมที่เป็นต้นแบบและมีศักยภาพสูง ที่สามารถรองรับรูปแบบการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมยังไม่เปิดโอกาสให้เกิดการดำเนินการเชิงธุรกิจ เนื่องจากการท่องเที่ยวอาจสร้างความรบกวนแก่ผู้แสวงหาความสงบ
4. สถานที่ปฏิบัติธรรมมีกฎระเบียบเข้มงวด นักท่องเที่ยวบางส่วนขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระเบียบพื้นฐานของสำนักปฏิบัติธรรม
5. ขาดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องที่มาจากพื้นฐานงานวิจัย
6. สถานที่ปฏิบัติธรรมที่รองรับรูปแบบการท่องเที่ยวแบบครอบครัวยังมีน้อย ไม่เพียงพอต่อความต้องการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่มีลักษณะการเดินทางมาแบบครอบครัว

จากการวิเคราะห์ SWOT เพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คณะผู้วิจัยไม่ใช้แนวคิดกระแสบริโภคนิยม เน้นสร้างกำไร สร้างวัตถุที่เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ในการพัฒนามาใช้ในการกำหนดแนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งนี้อาจใช้งบประมาณมาก และอาศัยการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน อีกทั้งระยะเวลาในการพัฒนาต้องใช้ระยะเวลานาน ผลที่เกิดจากการนำข้อมูลไปใช้สำหรับพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อาจไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ คณะผู้วิจัยจึงเลือกใช้แนวคิดวิธีการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยใช้ แนวคิดพุทธนิยมไม่เน้นผลกำไรที่เป็นตัวเงินและวัตถุดิบปลูกสร้าง เลือกรูปแบบการพัฒนาแบบต่อยอดตามหลักพุทธธรรม เชื่อมโยงเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมจากภายในของแหล่งท่องเที่ยวสู่ภายนอกตามสภาพการณ์จริงของการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่แหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ เผชิญอยู่ ซึ่งนำข้อมูลจากการวิเคราะห์ SWOT มาจัดทำ SWOT Matrix ดังนี้

ตารางที่ 4.24 การวิเคราะห์ SWOT Matrix ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม 1. ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว 3. ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว 4. ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว 5. ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว 6. ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	จุดแข็ง (Strengths – S) S1 ถนนสะดวกเชื่อมโยงเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว S2 สถานที่สงบ รongรับการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมได้หลายรูปแบบ S3 มีประวัติความเชื่อมโยงและหลักฐานทางโบราณคดี การปฏิบัติธรรมที่สืบเนื่องสร้างศรัทธาให้เกิดการท่องเที่ยวได้ S4 พระสายกรรมฐานสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ตรงตามความต้องการของนักท่องเที่ยว	จุดอ่อน (Weaknesses – W) W1 ขาดการเชื่อมโยงในลักษณะองค์กรที่ก่อให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม W2 การถ่ายทอดดีดอาจารย์มากกว่าการใช้หลักการมาตรฐานมาประกอบการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว W3 ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม W4 แหล่งท่องเที่ยวมีมลภาวะด้านขยะสะสม
โอกาส (Opportunities – O) O1 เส้นทางสะดวกระยะทางไม่ไกลมาก O2 นักท่องเที่ยวสนใจปฏิบัติกรรมฐานและเยี่ยมชมวัด O3 ผู้รับบริการเป็นกลุ่มผู้สูงอายุและสนใจการปฏิบัติกรรมฐาน สามารถเชื่อมโยงผ่านเครือข่ายกลุ่มเฉพาะของวัดทางระบบออนไลน์และการประสานโดยตรง O4 ระบบออนไลน์สนับสนุนการเชื่อมโยงของเครือข่ายผู้สนใจการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	กลยุทธ์ SO 1. การนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่การปฏิบัติกรรมฐาน 2. นำเสนอภาพและวิดีโอผ่านระบบออนไลน์ บริการข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว 3. จัดทำฐานข้อมูล หลักการการปฏิบัติธรรมและการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่ปรากฏในพระไตรปิฎกบริการแก่นักท่องเที่ยว 4. จัดทำฐานข้อมูลลักษณะเด่นที่แตกต่างจากประเด็นการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในท้องตลาดบริการแก่นักท่องเที่ยว ผ่านช่องทางที่หลากหลาย	กลยุทธ์ WO 1. จัดทำเว็บไซต์เผยแพร่เส้นทางท่องเที่ยวและเพิ่มข้อมูลให้เกิดการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยว 2. จัดทำคู่มือการปฏิบัติธรรมและการปฏิบัติกรรมฐานบริการนักท่องเที่ยวทั้งในรูปแบบเอกสาร บริการนักท่องเที่ยว 3. นำเสนอข้อมูลแก่หน่วยงานในพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมตั้งอยู่เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาขยะแบบครบวงจร

ตารางที่ 4.24 การวิเคราะห์ SWOT Matrix ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ต่อ)

อุปสรรค (Threats – T)	กลยุทธ์ ST	กลยุทธ์ WT
T1 ผู้ประกอบการท่องเที่ยวบางส่วนยังไม่ให้ความสำคัญด้านการท่องเที่ยวในรูปแบบการปฏิบัติธรรม T2 สถานที่ปฏิบัติธรรมต้นแบบยังไม่พร้อมเปิดรับเชิงการท่องเที่ยว T3 สถานที่ปฏิบัติธรรมมีกฎระเบียบเข้มงวด ยังไม่รองรับการท่องเที่ยวแบบครอบครัว	1. พระสายกรรมฐานประชาสัมพันธ์สนับสนุนให้เกิดการเข้ามาปฏิบัติธรรมในแหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะเด่น เช่น วัดป่าภูไม้ฮาว วัดป่าโสมพนัส วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม เป็นต้น 2. จัดทำระเบียบแนวปฏิบัติสำหรับการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้กรรมฐานของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมบริการนักท่องเที่ยว	1. ส่งเสริมให้เกิดการเพิ่มพระสอนกรรมฐานในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม 2. จัดทัวร์นำผู้ประกอบการท่องเที่ยวเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่มีศักยภาพด้านการปฏิบัติธรรมเพื่อนำเสนอข้อมูลด้านการท่องเที่ยว 3. ส่งเสริมให้เกิดผู้ประกอบการต้นแบบการท่องเที่ยวทางกรรมฐาน

4.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้วิจัยเลือกใช้แนวทางที่ได้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ปัญหาและอุปสรรค และกำหนดกลยุทธ์นำเสนอต่อแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การพัฒนาศักยภาพด้านเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เส้นทางเชิงกายภาพมีความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว มีแนวทางพัฒนาดังต่อไปนี้

1. การนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่การปฏิบัติกรรมฐาน ตามรอยตำนานพระอริยสงฆ์สายกรรมฐานที่ปรากฏในตำนานอรัญคราชของประชาชนในภาคอีสาน และความเชื่อมโยงทางโบราณคดีที่สะท้อนแบบแผนและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในภาคอีสานกว่า 2,000 ปี การปฏิบัติกรรมฐานของพระสงฆ์ในภาคอีสาน โดยกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยว จัดเส้นทางท่องเที่ยวตามลักษณะพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย โดยดำเนินการประชาสัมพันธ์ และส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง ผ่านเครือข่ายของแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ เป็นสำคัญ

2. นำเสนอภาพและวิดีโอผ่านระบบออนไลน์ บริการข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว การรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม และจัดทำวิดีโอ คู่มือ บริการแก่นักท่องเที่ยวให้สามารถสืบค้นและเตรียมตัวเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว

3. จัดทำฐานข้อมูล หลักการการปฏิบัติธรรมและการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่ปรากฏในพระไตรปิฎกบริการแก่นักท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยว นักวิชาการจัดทำคู่มือการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่มาจากพระไตรปิฎกและคำอธิบายของคณาจารย์ที่ไม่ขัดแย้งกับพระไตรปิฎกเผยแพร่แก่ผู้สนใจ และนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติกรรมฐาน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องของการปฏิบัติกรรมฐานตามบริบทของแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ

4. จัดทำฐานข้อมูลลักษณะเด่นที่แตกต่างจากประเด็นการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในท้องตลาด บริการแก่นักท่องเที่ยว ได้แก่ การนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวตามตำนานพระอรัญคราช การท่องเที่ยวกรรมฐาน การท่องเที่ยวชมสักการพระธาตุและไหว้พระเกจิอาจารย์ในภาคอีสาน ตามตำนานวีรสตรีไทยผู้ให้อภัยธรรม ผ่านช่องทางที่หลากหลาย เช่น เว็บไซต์แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม youtube เครือข่ายภายในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นต้น

การพัฒนาศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกเมื่อนักท่องเที่ยวมาเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม มีแนวทางพัฒนาดังต่อไปนี้

1. จัดทำเว็บไซต์เผยแพร่เส้นทางท่องเที่ยวและเพิ่มข้อมูลให้เกิดการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยว

2. จัดทำคู่มือการปฏิบัติธรรมและการปฏิบัติกรรมฐานบริการนักท่องเที่ยวทั้งในรูปแบบเอกสาร บริการนักท่องเที่ยว

3. นำเสนอข้อมูลแก่หน่วยงานในพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมตั้งอยู่เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหายะแบบครบวงจร

การพัฒนาศักยภาพด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีแนวทางพัฒนาดังต่อไปนี้

1. ส่งเสริมให้แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยกันรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติให้เกิดการเข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ควบคู่กับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในวัดและพื้นที่ใกล้เคียง

การพัฒนาศักยภาพด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีแนวทางพัฒนาดังต่อไปนี้

1. นำผลวิจัยมาเรียบเรียงและสังเคราะห์ให้เกิดการนำเสนอข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่มีลักษณะเด่นในแต่ละด้าน โดยเฉพาะลักษณะเด่นที่แตกต่างซึ่งคณะผู้วิจัยได้ค้นพบประเด็นใหม่ เพื่อจัดทำเป็นคู่มือบริการนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมตามลักษณะเด่นของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมนั้น ๆ

2. ประชาสัมพันธ์พระสายกรรมฐานสนับสนุนให้เกิดการเข้ามาปฏิบัติธรรมในแหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะเด่น เช่น วัดป่าภูไม้ขาว วัดป่าโสมพนัส วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม เป็นต้น

3. จัดทำระเบียบแนวปฏิบัติสำหรับการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้กรรมฐานของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมบริการนักท่องเที่ยว

4. ส่งเสริมให้เกิดการเพิ่มพระสอนกรรมฐานในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

5. จัดทำรณรงค์ผู้ประกอบการท่องเที่ยวเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่มีศักยภาพด้านการปฏิบัติธรรมเพื่อนำเสนอข้อมูลด้านการท่องเที่ยว

6. ส่งเสริมให้เกิดผู้ประกอบการต้นแบบการท่องเที่ยวทางกรรมฐาน

การพัฒนาศักยภาพด้านการต้อนรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีแนวทางพัฒนาดังต่อไปนี้

1. นำเสนอข้อมูลแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เกิดการดึงภาคประชาชนเข้ามาร่วมพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตามศักยภาพความสามารถของประชาชนในพื้นที่

การพัฒนาศักยภาพด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีแนวทางพัฒนาดังต่อไปนี้

1. เจ้าอาวาสควรมีการกำหนดแผนงานและมอบหมายบุคลากรในวัดรวมถึงหน่วยงานและภาคเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ตามบทบาทที่สามารถกระทำได้ ซึ่งไม่เกิดผลกระทบเชิงลบแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

พร้อมประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด นครราชสีมา และผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจังหวัดนครราชสีมา ให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเน้นการเปลี่ยนแปลงให้เกิดการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

ตารางที่ 4.25 ศักยภาพและแนวทางพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

แหล่งท่องเที่ยว	ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว	แนวทางพัฒนาศักยภาพ
1. วัดพระธาตุพนม	มีความพร้อม การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวสะดวก สภาพแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวสามารถท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน ภาคเอกชนสามารถรองรับการท่องเที่ยวได้ อีกทั้งภาครัฐจัดเจ้าหน้าที่คอยให้บริการ นักท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องตลอด 24 ชั่วโมง	ควรเสริมสร้างประชาสัมพันธ์กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เกิดการเข้ามาเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวตลอดปี เช่น กิจกรรมตักบาตรทุกวันพระ การปฏิบัติธรรมบูชาพระธาตุควรเสริมเข้ามาเพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวมีความโดดเด่นด้านคุณค่าและสัมพันธ์กับตำนานพระอูรังธาตุ
2. วัดพระธาตุนาดูน	การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวสะดวก สภาพแวดล้อมของพระธาตุมีสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว มีสถานที่รองรับนักท่องเที่ยวได้จำนวนมาก	ควรส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวแนวปฏิบัติบูชาและเพิ่มภูมิทัศน์รอบเจดีย์พระธาตุในลักษณะของความร่วมมือ จัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวและจัดทำงบประมาณพัฒนาศูนย์เรียนรู้แหล่งขุดพบพระธาตุให้เป็นสถานที่ปฏิบัติบูชาจัดกิจกรรมการปฏิบัติต่อเนื่อง
3. วัดเขาพระอังคาร	แหล่งท่องเที่ยวมีความสวยงามโดดเด่นด้านงานพุทธศิลป์ และมีประวัติศาสตร์เชื่อมโยงกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิมีโบราณสถานหลายชิ้นสามารถสืบค้นข้อมูลเชิงประจักษ์ตามตำนานพระอูรังธาตุ	หน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุนการสร้างเส้นทางเข้าสู่วัดเขาพระอังคาร สนับสนุนประชาสัมพันธ์ให้เกิดการปฏิบัติบูชา และรักษาสถาปัตยกรรมรอบแหล่งท่องเที่ยวให้คงสภาพคุณค่าทางเศรษฐกิจชุมชน เป็นแหล่งอาหารสร้างรายได้ควบคู่กับการท่องเที่ยว
4. วัดอุดมคงคาคีรีเขต	เป็นวัดที่มีตำนานเกี่ยวกับพระเถระที่เป็นที่พึ่งแก่ประชาชนในท้องถิ่น เป็นต้นแบบของพระกรรมฐานที่อุทิศตนเพื่อประโยชน์แก่ชุมชน	หน่วยงานในท้องถิ่นควรสนับสนุนและประชาสัมพันธ์ให้สังคมได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับวัตรปฏิบัติของหลวงพ่อดวง ส่งเสริมให้เกิดการเข้ามายังแหล่งท่องเที่ยวตามรอยกรรมฐานของหลวงพ่อดวง จิตตคุตโต

แหล่งท่องเที่ยว	ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว	แนวทางพัฒนาศักยภาพ
5. วัดบ้านไร่	แหล่งท่องเที่ยวมีความพร้อมรองรับนักท่องเที่ยวในลักษณะของการเที่ยวชมสิ่งปลูกสร้างภายในวัด และสามารถเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มาจำหน่ายภายในวัดบ้านไร่ อีกทั้งมีเจ้าหน้าที่ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวตลอดเวลาการ	ควรประชาสัมพันธ์ให้ทราบถึงกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัดบ้านไร่ในหลายรูปแบบ เช่น การเผยแพร่ผ่านรายการทีวี และการเผยแพร่ในระบบออนไลน์ เพื่อให้ทราบความเคลื่อนไหวของวัดบ้านไร่ และพัฒนาบุคลากรของวัด เน้นการท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรมเพิ่มขึ้น
6. วัดมงคลคาราม	แหล่งท่องเที่ยวมีความพร้อมรองรับนักท่องเที่ยวในลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการเที่ยวชมบ้ำเพ็ญบุญ	วัดควรประชาสัมพันธ์กิจกรรมของหลวงพ่อพวน และเพิ่มช่องทางการสื่อสารกับวัดเพื่อสอบถามการอยู่วัดของหลวงพ่อพวน ทั้งนี้ เพราะนักท่องเที่ยวส่วนมากศรัทธาและต้องการกราบสักการะหลวงพ่อพวนควบคู่กับการเยี่ยมชมวัด หน่วยงานภาครัฐที่เข้ามาสนับสนุนวัดควรจัดทำแผนพัฒนาวัดร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของชุมชน
7. วัดโพธิ์สมภรณ์	วัดประวัติศาสตร์เชื่อมโยงกับถาวรวัตถุทางพระพุทธศาสนาที่มีคุณค่าและความสำคัญต่อท้องถิ่น นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางมานมัสการและบ้ำเพ็ญบุญได้ตลอดเวลาการ	วัดควรจัดกิจกรรมส่งเสริมให้เกิดการนมัสการและประชาสัมพันธ์กิจกรรมเด่นของวัดให้ต่อเนื่อง

แหล่งท่องเที่ยว	ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว	แนวทางพัฒนาศักยภาพ
8. วัดป่าธรรมอุทยาน	มีความพร้อมทางด้านสถานที่และบุคลากรพร้อมกับกิจกรรมรองรับการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา สถานที่มีความเหมาะสมทางด้านบำเพ็ญบุญและปฏิบัติกรรมฐาน	ควรส่งเสริมพัฒนาบุคลากรด้านการถ่ายทอดกรรมฐานแก่นักท่องเที่ยว และจัดทำสื่อเอกสารแจกแก่นักท่องเที่ยวควบคู่กับการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว
9. วัดศาลาลอย	เป็นวัดที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ของจ.นครราชสีมา มูลค่าจากการท่องเที่ยวเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง	จัดทำเอกสารส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้วิถีพุทธแก่นักท่องเที่ยวให้ทราบถึงการปฏิบัติตนของยาไมตามหลักการทางพระพุทธศาสนา
10. วัดป่าสุทธาวาส	วัดมีความสวยงามเชื่อมโยงกับประวัติพระสายกรรมฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีสถานที่รองรับการปฏิบัติธรรมสำหรับนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชม ควบคู่กับการปฏิบัติธรรม	ควรเผยแพร่ข้อมูลความพร้อมของวัดสู่สาธารณชนเพื่อให้มีกิจกรรมการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง
11. วัดป่าโสมพนัส	วัดมีกิจกรรมการปฏิบัติและความพร้อมรองรับผู้สนใจการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้พุทธธรรมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	หน่วยงานภาครัฐควรเข้ามาสนับสนุนต่อยอดให้เกิดการเชื่อมโยงกิจกรรมของวัดเข้ากับการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ และกำหนดแนวทาง ข้อกำหนดของวัด แจกแก่นักท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดการปรับความพร้อมรองรับการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่เชิงเรียนรู้กรรมฐาน
12. วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม	วัดมีคุณค่าและความสำคัญต่อจังหวัด มีกิจกรรมตลอดปี นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาเที่ยวชมได้ตลอดตามเวลาราชการและมีกิจกรรมรองรับทางการท่องเที่ยวทางด้านปฏิบัติธรรม นมัสการสังฆนิยสถาน 4 ตำบล และสัมผัสกับธรรมชาติความสมบูรณ์ภายในวัด	หน่วยงานของภาครัฐควรสนับสนุนด้านงบประมาณ บุคลากร ให้เกิดการต่อยอดกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องและจัดทำวิถีทัศน์วัดถ้ำอภัยดำรงธรรมเผยแพร่สู่สาธารณชน
13. วัดถ้ำกลองเพล	วัดมีความสวยงาม มีประวัติศาสตร์ที่ทรงคุณค่า รองรับการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาได้ และสภาพแวดล้อมทั้งในวัดและนอกวัด	หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้ามาสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการขับเคลื่อนกิจกรรมของวัดและร่วมกับวัดแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจาก

แหล่งท่องเที่ยว	ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว	แนวทางพัฒนาศักยภาพ
	มีความพร้อมรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประชาชนให้การสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมภายในวัดและต้อนรับนักท่องเที่ยว	การเข้ามาท่องเที่ยวโดยเฉพาะการกำจัดขยะสะสมภายในวัด
14. วัดป่าภูไม้ฮาว	วัดมีความสวยงามตามธรรมชาติ มีความพร้อมรองรับการปฏิบัติกรรมฐาน สภาพแวดล้อมโดยรอบเป็นอุทยานแห่งชาติ นักท่องเที่ยวสามารถเที่ยวชมเชิงเรียนรู้ธรรมชาติควบคู่กับการเรียนรู้กรรมฐานตามหลักพระพุทธศาสนา และวัดมีการเผยแพร่ข้อมูลพร้อมจัดรถบริการรับส่งนักท่องเที่ยว	หน่วยงานของรัฐควรสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรม พร้อมกับการสนับสนุนด้านบุคลากรเพื่ออำนวยความสะดวกและดูแลความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว
15. วัดหนองป่าพง	วัดมีความสำคัญต่อชุมชนและจังหวัด ผู้มีศรัทธาต่อวัดนิยมเข้ามาเที่ยวชมและปฏิบัติธรรม นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยววัดหนองป่าพง และท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ในจังหวัด สามารถเดินทางเข้าสู่วัดหนองป่าพงได้หลายสะดวกเส้นทาง	หน่วยงานของรัฐควรเข้ามาศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับวัตรปฏิบัติของวัดหนองป่าพง เพื่อให้เกิดการจัดทำแผนงานส่งเสริมเชิงท่องเที่ยวแบบบูรณาการด้วยความระมัดระวัง เนื่องจากวัดมีชื่อเสียง ป้องกันการสร้างผลกระทบเชิงลบต่อวัดหนองป่าพง
16. วัดคลองตาลอง	สถานที่รอบวัดมีความสวยงาม มีกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวตลอดทั้งปี โดยเฉพาะกิจกรรมการปฏิบัติธรรมทั้งวันปกติและช่วงหยุดยาว สามารถรองรับนักท่องเที่ยวทั้งรายบุคคลและหมู่คณะ	หน่วยงานภาครัฐท้องถิ่นควรสนับสนุนงบประมาณจัดทำสถานที่รองรับการเดินทางเข้ามาของนักท่องเที่ยวพร้อมจัดยานพาหนะอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว
17. วัดชัยภูมิพิทักษ์	มีความสวยงามทางด้านภูมิทัศน์และระบบนิเวศเพื่อต้องการปฏิบัติธรรมและมีกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ทางด้านปริยัติและปฏิบัติแก่ผู้สนใจ โดยเฉพาะโรงเรียนได้รับการส่งเสริมการเรียนรู้ตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง	ควรจัดทำระบบฐานข้อมูลเผยแพร่ประชาสัมพันธ์สู่สาธารณชน เพื่อให้เกิดการมาท่องเที่ยวและเข้าร่วมกิจกรรมการปฏิบัติธรรมของวัดชัยภูมิพิทักษ์

แหล่งท่องเที่ยว	ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว	แนวทางพัฒนาศักยภาพ
18. วัดป่าสุคะโต	ภายในวัดมีความสวยงามสามารถรองรับนักท่องเที่ยวที่สนใจการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้การปฏิบัติกรรมฐาน ตามหลักพระพุทธศาสนา เน้นการปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน 4 แบบเคลื่อนไหว บุคลากรสามารถถ่ายทอดความรู้ได้ โดยเฉพาะการถ่ายทอดทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาจีน	หน่วยงานของรัฐควรสนับสนุนจัดทำป้ายบอกทางเข้าสู่วัดและจัดสรรงบประมาณซ่อมบำรุงเส้นทางเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวให้เข้าถึงยังแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวก
19. วัดบูรพาราม	วัดมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวจังหวัดสุรินทร์และใกล้เคียง ประชาชนนิยมเข้ามาบำเพ็ญบุญและปฏิบัติกรรมฐานภายในวัด	หน่วยงานภาครัฐควรจัดทำแผนงานส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมการท่องเที่ยวของจังหวัดตลอดทั้งปี เช่น การบำเพ็ญบุญ การปฏิบัติธรรม การเที่ยวงานช้างสุรินทร์ การท่องเที่ยวหมู่บ้านไหม การเที่ยวตลาดนัดสีเขียว เป็นต้น
20. วัดเขาจันทน์งาม	วัดมีความสวยงามโดดเด่นด้วยธรรมชาติ มีร่องรอยก่อนประวัติศาสตร์ภาพเขียน 4,000 ปี สถานที่รองรับการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้กรรมฐาน และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สามารถรองรับนักท่องเที่ยวทั้งรายบุคคลและหมู่คณะ วัดตั้งอยู่บนเส้นทางสายหลักสะดวกต่อการเข้าถึง	หน่วยงานภาครัฐควรเข้ามาสนับสนุนทางด้านงบประมาณ และบุคลากรให้เกิดการร่วมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและส่งเสริมการปฏิบัติกรรมฐาน จัดทำฐานข้อมูลเผยแพร่สู่สาธารณชน

ผลการประชุมศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดประชุมกลุ่มย่อยและการสัมมนาเชิงวิชาการศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สรุปได้ดังนี้

ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีความพร้อมของถนนสายหลัก เส้นทางหลวงหมายเลข 2 (ถนนมิตรภาพ) สภาพพื้นผิวถนนมีความสมบูรณ์ มีบางช่วงที่พื้นผิวถนนไม่สมบูรณ์ แต่สามารถเดินทางได้สะดวก และเส้นทางหลวงเชื่อมโยงกับเส้นทางหลวงชนบทที่เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม อีกทั้งยานพาหนะรับจ้างมีทุกระยะเส้นทาง นักท่องเที่ยวสามารถเลือกใช้นานพาหนะที่เป็นส่วนบุคคลและรับจ้าง เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม โดยอาศัยป้ายชี้ทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม และแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง ควบคู่กับการใช้ระบบอินเทอร์เน็ตช่วยให้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวก

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีความพร้อมด้าน น้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์รองรับนักท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้รับความสะดวก แม้แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งอยู่ในพื้นที่อุทยาน แต่โทรศัพท์อาจมีบางเครือข่ายไม่สามารถให้บริการได้ นักท่องเที่ยวสามารถสอบถามจากเจ้าหน้าที่ในแหล่งท่องเที่ยว และขอใช้โทรศัพท์ภายในแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวก ภายในแหล่งท่องเที่ยวมีการจัดภาชนะรองรับขยะ การกำจัดขยะ แต่มีข้อจำกัดด้านการกำจัดขยะ เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวพร้อมกันจำนวนมาก ไม่สามารถกำจัดขยะได้อย่างเป็นระบบ นักท่องเที่ยวควรมีส่วนร่วมในการกำจัดขยะ และนำขยะบางส่วนที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมออกจากแหล่งท่องเที่ยว สถานที่จัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม ผักสามาธิ สถานที่จอดรถ ที่พักแรม ที่พักผ่อนพร้อมให้บริการแก่นักท่องเที่ยวที่สนใจเข้ามาท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้และปฏิบัติธรรมฐาน ในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม โดยเฉพาะความสามารถในการรองรับคณเณรนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในรูปแบบหมู่คณะที่หน่วยงานนิยมจัดให้บุคลากรได้เข้าท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ธรรมฐาน แต่การปฏิบัติธรรมในรูปแบบของการเข้ามาปฏิบัติธรรมแบบครอบครัว แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมบางแห่งไม่มีการให้บริการ รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งไม่สามารถจัดสถานที่พักรองรับนักท่องเที่ยวที่มีปัญหาด้านสุขภาพ ร้านอาหาร ร้านของที่ระลึก อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวตามเส้นทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม นักท่องเที่ยวสามารถเลือกใช้บริการได้ตลอดเส้นทาง หากเป็นของที่ระลึกเฉพาะ ขึ้นอยู่กับแหล่งเที่ยวนั้น ๆ จัดไว้ ห้องน้ำ สุขา มีเพียงพอต่อการรองรับนักท่องเที่ยว เพียงแต่บางช่วงมีการจัดกิจกรรมพิเศษ ประชาชนและนักท่องเที่ยวเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว วัน เวลา เดียวกันส่งผลให้ห้องน้ำ สุขา ไม่เพียงพอต่อการให้บริการ โดยเฉพาะห้องน้ำ สุขา สำหรับผู้พิการ ผู้สูงอายุ สำหรับการดูแล การรักษาความปลอดภัย จะอำนวยความสะดวกเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญมีนักท่องเที่ยวเดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยวต่อเนื่อง มีกิจกรรมท่องเที่ยวใช้เวลาสั้นๆ เช่น ไหว้พระ สวดมนต์ ชมวัด เป็นต้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการจัดเจ้าหน้าที่เข้ามาดูแลรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว สำหรับวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั่วไปไม่มีเจ้าหน้าที่เข้ามาดูแลรักษาความปลอดภัย โดยเฉพาะขึ้นอยู่กับการประสานขอความช่วยเหลือโดยตรงกับวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สภาพทางธรรมชาติสมบูรณ์สามารถท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้กรรมฐานและท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แหล่งท่องเที่ยวสัปปายะเหมาะสมต่อการเรียนรู้พุทธธรรมและการปฏิบัติกรรมฐาน โดยเฉพาะกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุและผู้สนใจการปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้นจากกองทุกข์ แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีศักยภาพปัจจัยแวดล้อม ได้แก่ อาจารย์ผู้สอนกรรมฐาน สถานที่ปฏิบัติให้ความสงบร่มรื่น รวมถึงหลักและวิธีการสอนตรงตามหลักคำสอนที่ปรากฏในพระไตรปิฎกบริการแก่นักท่องเที่ยว โดยเฉพาะผู้ปฏิบัติธรรมผู้สูงอายุที่ต้องการใช้การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ดูแลสุขภาพจิตและสุขภาพกาย วิธีการปฏิบัติ ช่วยบำบัดสุขภาพทางจิต สภาพแวดล้อมที่สงบร่มรื่น ช่วยสร้างความสดชื่นให้แก่ร่างกาย ประชาชนรวมถึงผู้ปฏิบัติธรรมในแหล่งท่องเที่ยวเด่นทางวัฒนธรรมพุทธ ประวัติสายพระกรรมฐานมีประเพณีและวัฒนธรรมให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสและเรียนรู้ อนึ่งการเข้ามาท่องเที่ยวจำนวนมากอาจสร้างมลภาวะภายในแหล่งท่องเที่ยว

ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีคุณค่าและความสำคัญต่อการเรียนรู้พุทธธรรมทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาที่อ้างอิงจากหลักฐานโบราณคดี เชื่อมโยงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือกว่า 2,000 ปีผ่านมาแล้ว มีตำนานเชื่อมโยงกับหลักฐานในพระไตรปิฎก การแบ่งพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าโดยโพนพราหมณ์ที่กรุงกุสินารา และเชื่อมโยงประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ ตามตำนานชาวอีสาน (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) ตำนานพระอุรังคธาตุ เชื่อมโยงกับการนำพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้ามาประดิษฐานไว้ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือควบคู่กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่กระทำโดยคณะสงฆ์ สืบเนื่องจากหลักฐานในสมาธิโบราณ อายุกว่า 2,000 ปี วัดเขาพระอังคารเป็นวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ที่คณะผู้วิจัยทำการศึกษาประวัติทางโบราณคดี เชื่อมโยงกับวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีโบราณวัตถุจำนวนมาก อีกทั้งใบเสมาและโบราณวัตถุอื่นๆ ยังสะท้อนถึงกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ประชาชนผู้ศรัทธาได้กระทำการกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา บางกิจกรรมมีการสืบทอดเป็นประเพณีมาจนถึงปัจจุบัน เช่น กิจกรรมการบูชาพระธาตุ การสร้างพระธาตุ การปฏิบัติกรรมฐานของพระสายกรรมฐาน หรือประชาชนท้องถิ่น เรียกสายพระป่า ตามลักษณะความเชื่อ พระสายกรรมฐานเป็นผู้นำพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานไว้ในภูมิภาคนี้ พร้อมสอนกรรมฐานแนวทางการปฏิบัติให้เข้าถึงความดับทุกข์ตามหลักพระพุทธศาสนา อนึ่งการเดินทางในสมัยโบราณ ผู้เดินทางต้องผ่านถิ่นทุรกันดารและเผชิญภัยจำนวนมาก ผู้ที่จะเดินทางต้องเป็นผู้มีลักษณะของผู้ที่มีจิตใจมั่นคง เข้มแข็ง ไม่หวาดกลัวภัยอันตรายต่าง ๆ แม้แต่ความตาย ซึ่งลักษณะเช่นนี้มักเป็นคุณลักษณะของพระอริยสงฆ์เท่านั้น โดยเฉพาะพระอริยสงฆ์ที่มีคุณวิเศษมาพร้อมกับการบรรลุเป็นพระอรหันต์ ดังนั้น แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีคุณค่าและความสำคัญต่อการเรียนรู้พุทธธรรมที่นักท่องเที่ยวจะท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ได้เฉพาะในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเท่านั้น

ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พระพุทธศาสนารูปแบบและคติสมัยทวารวดีในภาคอีสาน (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) มีคุณค่าและความสำคัญแสดงถึงความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มคนไทยในภาคอีสานกับกลุ่มคนไทยในภาคกลางสมัยทวารวดีมีหลักฐาน

พระพุทธรูปวัดจันทิกอำเภอบางซ่ง เมืองเสมา อำเภอสว่างเนิน พระพุทธไสยาสน์วัดธรรมจักรเสมาราม ธรรมจักรหินทราย วัดเสมา ศาสนสถานหลายแห่งมีใบเสมาที่ภูกพระบาท อำเภอบางซ่ง จังหวัดอุดรธานี รวมถึงเพิ่มหินสำหรับพระสงฆ์ใช้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วัดถุ่มมงคลพระพิมพ์ พระธาตุนาดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม แสดงถึงวัฒนธรรมพุทธมีการปฏิบัติสืบทอดกันมาไม่น้อยกว่า 2,000 ปีถึงปัจจุบัน นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาท่องเที่ยวและเรียนรู้ สืบค้น ปฏิบัติตน ผ่อนคลายความเครียด เลือกรับรู้คุณค่าและความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่ข้างอีสาน ปฏิบัติสืบจากอดีตถึงปัจจุบัน

ด้านการต้อนรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีความพร้อมให้การต้อนรับนักท่องเที่ยวในท้องถิ่น ชาวไทยและชาวต่างประเทศ ด้วยความยินดีตามลักษณะอุปนิสัย มีไมตรีจิต ยิ้มง่าย ของชาวอีสาน ลักษณะของการมีส่วนร่วมในการต้อนรับนักท่องเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยวเป็นการเข้ามาช่วยเหลือให้บริการต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยความเต็มใจ มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่วัดจัดขึ้น จัดโรงงาน ร่วมบำเพ็ญบุญ รักษาเอกลักษณ์ทางพุทธธรรม และรับผลประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวทั้งโดยตรงและโดยอ้อม แต่ไม่นิยมเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยคิดว่าเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐและผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง

ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีความพร้อมในด้านการให้การศึกษาทางพุทธธรรม โดยวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรม และแหล่งท่องเที่ยวที่มีประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา สามารถให้ข้อมูล ข่าวสาร รวมถึงคำแนะนำเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมบริการนักท่องเที่ยวได้ถูกต้องตรงตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะหลักการปฏิบัติที่นักท่องเที่ยวต้องเริ่มจากการเป็นผู้มีศีล พระผู้ปฏิบัติสนใจเข้ามาปฏิบัติและเรียนรู้พุทธธรรมยังวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ก็เริ่มต้นเป็นผู้มีศีล จากนั้นจึงปฏิบัติตนให้มีสติ มีการพิจารณาจิต จนเกิดปัญญา และเข้าถึงความหลุดพ้น พร้อมจัดการรักษาสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้พุทธธรรม จัดองค์กรให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เชื่อมโยงเครือข่ายให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม มีสื่อประชาสัมพันธ์ส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมผ่านเครือข่ายผู้ที่เคยเข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม มีการให้คำแนะนำเชิญชวนผ่านช่องทาง เว็บไซต์ และสื่อออนไลน์ ที่ผู้ศรัทธาจัดสร้างขึ้น

บทที่ 5

สรุปผล

การวิจัยเรื่องศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เกิดจากความสนใจในการสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวแนวใหม่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยศึกษาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม 4 กลุ่มวัด ได้แก่ 1) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นความสวยงามของวัดพุทธศิลป์ 2) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประเพณีวัฒนธรรมพุทธ โดยเน้นการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมพุทธ เกจิอาจารย์ 3) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ ชุมชนและพระพุทธศาสนา 4) กลุ่มวัดที่เน้นการปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธศาสนา โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

คณะผู้วิจัย ได้สรุปผลการวิจัยออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1) ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 268 คน คิดเป็นร้อยละ 67.00 อายุระหว่าง 31 – 40 ปี จำนวน 130 คน คิดเป็นร้อยละ 32.50 สถานภาพสมรส จำนวน 222 คน คิดเป็นร้อยละ 55.50 ระดับการศึกษาปริญญาตรี จำนวน 145 คน คิดเป็นร้อยละ 36.25 อาชีพรับราชการ จำนวน 102 คน คิดเป็นร้อยละ 25.50 และรายได้ต่อเดือน 15,001 – 20,000 บาท จำนวน 104 คน คิดเป็นร้อยละ 26.00

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงให้ความสนใจในการเที่ยวชมวัดและเข้าปฏิบัติธรรมในช่วงสั้น ๆ มีอายุ 30 ปีขึ้นไป การศึกษาระดับปริญญาตรี และมีอาชีพรับราชการ มีรายได้เหลือสามารถท่องเที่ยวและปฏิบัติธรรมในระยะสั้น ๆ โดยเฉพาะการเข้าปฏิบัติธรรมที่จัดขึ้นโดยสำนักงานที่เป็นต้นสังกัด

2) ข้อมูลลักษณะการเดินทางมาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เดินทางมากับกลุ่มเพื่อน จำนวน 171 คน คิดเป็นร้อยละ 42.75 เดินทางมาโดยรถยนต์ส่วนตัว จำนวน 207 คน คิดเป็นร้อยละ 51.75 ไม่เคยเดินทางมาท่องเที่ยวทางพุทธธรรมแห่งนี้ จำนวน 297 คน คิดเป็นร้อยละ 74.25 ระยะเวลามาท่องเที่ยว 2-3 วัน จำนวน 107 คน คิดเป็นร้อยละ 26.75 มาแบบไปเช้าเย็นกลับ จำนวน 98 คน คิดเป็นร้อยละ 24.50 การรับทราบข้อมูลการท่องเที่ยวจากอินเทอร์เน็ต จำนวน 201 คน คิดเป็นร้อยละ 50.25 ค่าใช้จ่ายในการมาท่องเที่ยวต่อครั้ง 1,501 - 2,000 บาท จำนวน 113 คน คิดเป็นร้อยละ 28.25 ไม่ต้องการเดินทางไปท่องเที่ยวต่อ จำนวน 237 คน คิดเป็นร้อยละ 59.25 ต้องการแสวงบุญ จำนวน 233 คน คิดเป็นร้อยละ 43.23 เพื่อเรียนรู้และปฏิบัติธรรม จำนวน 236 คน คิดเป็นร้อยละ 33.57 การทำบุญใส่บาตร/ถวายสังฆทาน จำนวน 203 คน คิดเป็นร้อยละ 24.40

ลักษณะของการเดินทางมาของนักท่องเที่ยวนิยมเดินทางมาเป็นหมู่คณะที่จัดขึ้นโดยส่วนงานต้นสังกัด และการจัดเป็นคณะผ้าป่าเพื่อมาทอดผ้าป่าและรวมปฏิบัติธรรม อาจมีการแวะเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงใกล้เคียง สำหรับนักท่องเที่ยวที่มาเป็นรายบุคคลสนใจเดินทางมาท่องเที่ยวในลักษณะแสวงหาความรู้เพื่อปฏิบัติธรรมให้เข้าถึงความหลุดพ้น โดยค้นหาข้อมูลสำนักปฏิบัติธรรมจากอินเทอร์เน็ต และไม่นิยมเดินทางไปท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ใกล้เคียง

3) ผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในภาพรวมพบว่า มีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านที่มีศักยภาพสูงสุด คือ ด้านคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ย 4.57 รองลงมาคือ ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ย 3.84 และด้านที่มีศักยภาพน้อยที่สุด คือ ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ย 2.95

ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวสามารถรองรับการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวได้ เนื่องจากเส้นทางการเดินทางสะดวกและสามารถใช้ระบบออนไลน์แนะนำเส้นทางช่วยให้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ง่าย สำหรับแหล่งท่องเที่ยวมีลักษณะธรรมชาติอุดมสมบูรณ์รองรับการท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อีกทั้งแหล่งท่องเที่ยวยังมีความสำคัญและคุณค่าต่อชุมชนในพื้นที่ ประชาชนให้การต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยความเต็มใจแต่การมีส่วนร่วมบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวมีน้อย

ส่วนที่ 2 ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมแต่ละแห่งมีศักยภาพรองรับการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน มีพื้นที่เส้นทางที่อยู่ในภูมิภาคเดียวกัน นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางท่องเที่ยวตามเส้นทางได้สะดวกทั้งเดินทางโดยรถยนต์ส่วนบุคคล รถรับจ้าง และทางเครื่องบิน แต่ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาศักยภาพมีลักษณะของการดำเนินการโดยอาศัยหน่วยงานภาครัฐมาดำเนินการพัฒนา ในช่วงเวลาที่มีงบประมาณสนับสนุน ในช่วงเวลาที่ขาดงบประมาณ แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมจะขาดการพัฒนาหรือจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น ป้ายประชาสัมพันธ์อธิบายบอกเล่าเรื่องเกี่ยวกับวัด ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่สร้างเสริมให้ความรู้และก่อให้เกิดการท่องเที่ยวไม่มีการจัดทำขึ้นมาใหม่ บางแห่งขาดอ่านไม่ชัดเจน ขาดการประชาสัมพันธ์ให้เกิดการท่องเที่ยวที่ต่อเนื่อง โดยเฉพาะการประชาสัมพันธ์ไปยังกลุ่มนักท่องเที่ยวเฉพาะ ได้แก่ กลุ่มนักท่องเที่ยวแสวงบุญ กลุ่มนักท่องเที่ยวปฏิบัติธรรม กลุ่มนักท่องเที่ยวศึกษาประวัติศาสตร์ เป็นต้น ขาดการจัดทำฐานข้อมูลและประชาสัมพันธ์ไปยังกลุ่มเป้าหมาย

การดำเนินการพัฒนาศักยภาพหากมีการดำเนินงานโดยวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว จะมีการดำเนินงานโดยลำพัง ขาดการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงหลากหลายมิติ รองรับส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม และการดำเนินการของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมบางแห่ง ไม่เปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะมีการนำชื่อของวัดไปแสวงหาผลประโยชน์ส่วนบุคคล อีกทั้งรูปแบบและกิจกรรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมขาดการพัฒนาศักยภาพจากลักษณะเด่นของพื้นที่และกิจกรรม

ของวัด เช่น วัดตั้งอยู่ในเขตอุทยาน วัดที่มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ วัดที่มีการปฏิบัติกรรมฐานต่อเนื่อง วัดที่มีสถานที่รองรับการปฏิบัติกรรมฐาน แต่ขาดประชาชนเข้าปฏิบัติธรรม รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับวัดตามเส้นทางชาดการรวบรวมและนำเสนอในภาพการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นต้น ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมจึงขาดการพัฒนาศักยภาพให้เกิดการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนกิลเลส การท่องเที่ยวที่เน้นการปฏิบัติธรรม การท่องเที่ยวเน้นการปฏิบัติกรรมฐาน ซึ่งรองรับความต้องการของผู้รับบริการ ได้แก่ ความต้องการปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ความต้องการใช้การปฏิบัติธรรม ปฏิบัติกรรมฐานเพื่อดูแลสุขภาพ ความต้องการของกลุ่มผู้สูงอายุที่มีแนวโน้มเป็นกลุ่มใหญ่ สนใจเข้ารับบริการในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมให้เกิดการดูแลสุขภาพจิตผู้สูงอายุ เป็นต้น

สำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชน แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐเพียงบางส่วน ส่วนมากเป็นหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม การเข้ามามีส่วนร่วมมักเป็นไปตามแผนงาน งบประมาณ หากขาดงบประมาณการมีส่วนร่วมจะลดน้อยลงตามไปด้วย และการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมด้านการดำเนินกิจกรรมของวัด เช่น การร่วมตักบาตรทำบุญ การจัดทำโรงทาน การเข้ามาเป็นแรงงานช่วงที่วัดจัดกิจกรรมสำคัญ เป็นต้น แต่การมีส่วนร่วมของประชาชนให้เกิดการวางแผนและพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมยังมีสัดส่วนน้อย แม้แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่เปิดโอกาสให้หน่วยงานภาครัฐและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและจัดกิจกรรมส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นไปในลักษณะตามสายงานบังคับบัญชา ยังขาดการกระตุ้นเตือนและเชิญชวนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

จากปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และข้อจำกัดจากการจัดประชุมเพื่อวางแผนพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่พบระหว่างดำเนินการวิจัย คณะผู้วิจัยได้เลือกวิธีการวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยนำข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมาวิเคราะห์ SWOT โดยผู้วิจัยนำผลการประเมินศักยภาพศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งหมด 6 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว 3. ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว 4. ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว 5. ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว 6. ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม SWOT

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม จุดแข็ง (S)

สภาพแวดล้อมภายในของแหล่งท่องเที่ยวที่มีผลต่อการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ซึ่งเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่น สภาพภายในแหล่งท่องเที่ยวมีความสมบูรณ์ทางธรรมชาติ หรือเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมเชื่อมโยงตามเส้นทางพระสายกรรมฐาน สามารถที่จะดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวได้เดินทางท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้กรรมฐาน ปฏิบัติธรรมและเที่ยวเชิงนิเวศได้ เรื่องราวของแหล่งท่องเที่ยว

ที่เป็นจุดเด่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นตำนานพระอัฐมราช การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ดินแดนสุวรรณภูมิกว่า 2,000 ปี พระที่เดินทางเข้ามาเผยแผ่พร้อมกับนำพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานไว้ในภูมิภาคแห่งนี้เป็นพระอรหันต์ เน้นการปฏิบัติธรรมฐาน การเจริญสมณะกรรมฐาน วิปัสสนากรรมฐาน สถานที่ที่เป็นวัดจำพรรษามีสภาพสมบูรณ์ด้วยธรรมชาติ มีกิจกรรมปฏิบัติกรรมฐานและรักษาป่า มีผลต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมรองรับการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ คือ การท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ปฏิบัติกรรมฐานตามวิถีของพระสายกรรมฐาน

จุดอ่อน (W)

การสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมเชิงเรียนรู้กรรมฐานและบูรณาการกับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ยังขาดการส่งเสริมให้เกิดการเชื่อมโยงตามลักษณะความเด่นของพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว อีกทั้งวิทยากรที่สามารถอบรมกรรมฐานมีจำนวนน้อย และพระสงฆ์สายพระกรรมฐานจะไม่ให้การแนะนำสั่งสอนกรรมฐานแก่นักท่องเที่ยว เนื่องจากมีความเคารพในครูบาอาจารย์ จึงรอเหมือนครูบาอาจารย์มาแนะนำสั่งสอนแก่ผู้มาเยือน อีกทั้งหลักการปฏิบัติยังเน้นอยู่กับการแนะนำตามสภาวะที่ครูบาอาจารย์ได้รับจากประสบการณ์โดยตรงมากกว่าการอธิบายควบคู่กับหลักการที่ปรากฏในพระไตรปิฎก รวมถึงหน่วยงานภาครัฐยังขาดการเข้ามาสนับสนุนดูแลรักษาความปลอดภัยและกำจัดขยะหลังจากเกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะของขยะสะสมในแหล่งท่องเที่ยว และประชาชนส่วนมากยังไม่เข้ามามีส่วนดำเนินการภายในแหล่งท่องเที่ยว ทั้งนี้เนื่องจากวัดมีรูปแบบการดูแลตามหลักพระธรรมวินัย การเข้ามาดำเนินการในลักษณะท่องเที่ยว ก่อให้เกิดผลประโยชน์แอบแฝง การดำเนินงานจำเป็นต้องอาศัยวิธีการที่ละเอียดอ่อนและเหมาะสม

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

โอกาส (O)

เส้นทางการท่องเที่ยวสะดวก เชื่อมโยงทางหลวงชนบท พื้นผิวถนนมีความสมบูรณ์เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ง่าย แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีความเชื่อมโยงใช้ระยะเวลาเดินทางไม่นาน ป้ายบอกทางเชื่อมโยงกับระบบออนไลน์ ช่วยให้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมได้ง่าย สถานที่จัดกิจกรรมมีความพร้อมให้บริการด้านการปฏิบัติกรรมฐานและด้านอื่น ๆ ที่สนใจ นักท่องเที่ยวเป็นกลุ่มเฉพาะสนใจการปฏิบัติกรรมฐานและเที่ยวชมวัด ผู้รับบริการเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งมีแนวโน้มต้องการรับบริการด้านวิปัสสนา ผู้ประกอบการท่องเที่ยว มีประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรมในจังหวัดนครราชสีมา ประธานชมรมผู้ประกอบการท่องเที่ยวให้ความสำคัญ กำหนดเป็นนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาโดยมีโครงการต้นแบบอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา แหล่งท่องเที่ยวมีเครือข่ายที่เป็นกลุ่มเฉพาะและสามารถเชื่อมโยงผ่านเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมระบบออนไลน์ช่วยสนับสนุนส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมได้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมีทรัพยากรสนับสนุนกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม แม้ผลการวิจัยจะสิ้นสุดโครงการลง รวมถึงการนำผลงานวิจัยของโครงการชุดนี้ไปจัดทำโครงการวิจัยชุดต่อไปที่แตกต่างกันประเด็น หากเชื่อมโยงในลักษณะของการนำหลักการเรียนรู้วิปัสสนา และการเข้าสู่วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยกระตุ้นไปยังกลุ่มเฉพาะ เช่น

ผู้สูงอายุ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เป็นต้น ได้เรียนรู้เส้นทางแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่มีศักยภาพรองรับการใช้สถานที่ที่เป็นธรรมชาติและสงบ บำบัดดูแลสุขภาพจิตผู้สูงอายุโดยใช้หลักการทางวิปัสสนา

อุปสรรค (T)

การท่องเที่ยวส่วนมากให้ความสำคัญด้านการท่องเที่ยวในรูปแบบของการเที่ยวชมวัด หน่วยงานภาครัฐยังไม่มีข้อมูลและงบประมาณส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการท่องเที่ยวรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติการฐาน ขาดการเชื่อมโยงในลักษณะของแผนงานที่สามารถขับเคลื่อนให้เกิดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในรูปแบบที่หลากหลาย สถานที่ปฏิบัติธรรมที่เป็นต้นแบบและมีศักยภาพสูง ที่สามารถรองรับรูปแบบการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมยังไม่เปิดโอกาสให้เกิดการดำเนินการเชิงธุรกิจ เนื่องจากการท่องเที่ยวอาจสร้างความรบกวนแก่ผู้แสวงหาความสงบ สถานที่ปฏิบัติธรรมมีกฎระเบียบเข้มงวด นักท่องเที่ยวบางส่วนขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระเบียบพื้นฐานของสำนักปฏิบัติธรรม ขาดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องที่มาจากพื้นฐานงานวิจัย สถานที่ปฏิบัติธรรมที่รองรับรูปแบบการท่องเที่ยวแบบครอบครัวยังมีน้อย ไม่เพียงพอต่อความต้องการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่มีลักษณะการเดินทางมาแบบครอบครัว

ส่วนที่ 3 แนวทางการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การพัฒนา ศักยภาพ ด้านเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเส้นทางเชิงกายภาพมีความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว มีแนวทางพัฒนาดังต่อไปนี้

1. การนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่การปฏิรูปปฏิรูปฐาน ตามรอยตำนานพระอริยสงฆ์สายกรรมฐานที่ปรากฏในตำนานอรัญคธาตุของประชาชนในภาคอีสาน และเชื่อมโยงทางโบราณคดีที่สะท้อนแบบแผนและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในภาคอีสานกว่า 2,000 ปี การปฏิรูปฐานของพระสงฆ์ในภาคอีสาน โดยกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยว จัดเส้นทางท่องเที่ยวตามลักษณะพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย โดยดำเนินการประชาสัมพันธ์และส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง ผ่านเครือข่ายของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ เป็นสำคัญ

2. นำเสนอภาพและวิดีโอผ่านระบบออนไลน์ บริการข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว การรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม และจัดทำวิดีโอ คู่มือ บริการแก่นักท่องเที่ยวให้สามารถสืบค้นและเตรียมตัวเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว

3. จัดทำฐานข้อมูล หลักการการปฏิบัติธรรมและการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่ปรากฏในพระไตรปิฎกบริการแก่นักท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยว นักวิชาการจัดทำคู่มือการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่มาจากพระไตรปิฎกและคำอธิบายของคณาจารย์ที่ไม่ขัดแย้งกับพระไตรปิฎกเผยแพร่แก่ผู้สนใจ และนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติการฐาน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องของการปฏิบัติกรรมฐานตามบริบทของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ

4. จัดทำฐานข้อมูลลักษณะเด่นที่แตกต่างจากประเด็นการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในท้องตลาด บริการแก่นักท่องเที่ยว ได้แก่ การนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวตามตำนานพระอรัญคธาตุ การท่องเที่ยวกรรมฐาน การท่องเที่ยวมนัสการพระธาตุและไหว้พระเกจิอาจารย์ในภาคอีสาน ตาม

ตำนานวีรสตรีไทยผู้ให้อภัยธรรม ผ่านช่องทางที่หลากหลาย เช่น เว็บไซต์แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม youtube เครือข่ายภายในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นต้น

การพัฒนาศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกเมื่อนักท่องเที่ยวมาเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม มีแนวทางพัฒนาดังต่อไปนี้

1. จัดทำเว็บไซต์เผยแพร่เส้นทางท่องเที่ยวและเพิ่มข้อมูลให้เกิดการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยว
2. จัดทำคู่มือการปฏิบัติธรรมและการปฏิบัติกรรมฐานบริการนักท่องเที่ยวทั้งในรูปแบบเอกสาร บริการนักท่องเที่ยว
3. นำเสนอข้อมูลแก่หน่วยงานในพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมตั้งอยู่เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาแบบครบวงจร

การพัฒนาศักยภาพด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีแนวทางพัฒนาดังต่อไปนี้

1. ส่งเสริมให้แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยกันรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติให้เกิดการเข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ควบคู่กับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในวัดและพื้นที่ใกล้เคียง

การพัฒนาศักยภาพด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีแนวทางพัฒนาดังต่อไปนี้

1. นำผลวิจัยมาเรียบเรียงและสังเคราะห์ให้เกิดการนำเสนอข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่มีลักษณะเด่นในแต่ละด้าน โดยเฉพาะลักษณะเด่นที่แตกต่างซึ่งคณะผู้วิจัยได้ค้นพบประเด็นใหม่ เพื่อจัดทำเป็นคู่มือบริการนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมตามลักษณะเด่นของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมนั้น ๆ
2. ประชาสัมพันธ์พระสายกรรมฐานสนับสนุนให้เกิดการเข้ามาปฏิบัติธรรมในแหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะเด่น เช่น วัดป่าภูไม้ขาว วัดป่าโสมพนัส วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม เป็นต้น
3. จัดทำระเบียบแนวปฏิบัติสำหรับการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้กรรมฐานของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมบริการนักท่องเที่ยว
4. ส่งเสริมให้เกิดการเพิ่มพระสอนกรรมฐานในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม
5. จัดทำรณรงค์ผู้ประกอบการท่องเที่ยวเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่มีศักยภาพด้านการปฏิบัติธรรมเพื่อนำเสนอข้อมูลด้านการท่องเที่ยว
6. ส่งเสริมให้เกิดผู้ประกอบการต้นแบบการท่องเที่ยวทางกรรมฐาน

การพัฒนาศักยภาพด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีแนวทางพัฒนาดังต่อไปนี้

1. นำเสนอข้อมูลแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เกิดการดึงภาคประชาชนเข้ามาร่วมพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตามศักยภาพความสามารถของประชาชนในพื้นที่

การพัฒนาศักยภาพด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีแนวทางพัฒนาดังต่อไปนี้

1. เจ้าอาวาสควรมีการกำหนดแผนงานและมอบหมายบุคลากรในวัดรวมถึงหน่วยงานและภาคเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ตามบทบาทที่สามารถกระทำได้ ซึ่งไม่เกิดผลกระทบเชิงลบแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

พร้อมประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดนครราชสีมา และผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจังหวัดนครราชสีมา ให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเน้นการเปลี่ยนแปลงให้เกิดการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

ข้อสรุปเชิงทฤษฎี

การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลของการศึกษา มีประเด็นที่น่าสนใจ ดังต่อไปนี้

นักท่องเที่ยวหญิงให้ความสนใจเข้ามาเที่ยวชมวัดและเข้าปฏิบัติธรรมในช่วงสั้น ๆ โดยเฉพาะการเข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมที่หน่วยงานในสังกัดจัดขึ้น แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงศาสนา อธิบาย การเดินทางไปท่องเที่ยวยังศาสนาสถาน เพื่อเยี่ยมชมหรือบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นมัสการศาสนสถานและครูบาอาจารย์รวมถึงการทำกิจกรรมด้านศาสนา เช่น การปฏิบัติกรรมฐาน รวมถึงการศึกษาประวัติความเป็นมาของศาสนสถานต่างๆ และสามารถประยุกต์หลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมจึงควรพัฒนาด้านสถานที่ให้รองรับนักท่องเที่ยวที่เป็นผู้หญิงและจัดกิจกรรมให้เกิดการท่องเที่ยวในลักษณะปฏิบัติธรรมมากขึ้น

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยววัดเป็นการท่องเที่ยวเชิงธรรมะหรือทัวร์ไหว้พระ ณ วัดสำคัญต่างๆ นับเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมอย่างยิ่ง สำหรับคนไทย ทั้งนี้ เพราะตามคติความเชื่อที่ถือว่าการได้มาสักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ร่วมทำบุญบริจาคทาน จะนำความเป็นสิริมงคลมาสู่ชีวิต และสร้างจิตใจที่ผ่องใส มาสู่ผู้ปฏิบัติ ส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวในกลุ่มผู้หญิง รวมไปถึงผู้สูงอายุ ตามคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว โดยพิจารณาจากสาระที่แท้จริงของแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถสร้างความสนใจ และดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเยือน เช่น ความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ บรรยากาศความสวยงาม สภาพภูมิทัศน์ทางธรรมชาติหรือวิถีชีวิตโดยรอบ ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยง และพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวควบคู่กับการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวชุมชน

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาสามารถนำมาสรุปเป็นข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักงานวัฒนธรรมควรจัดการส่งเสริมกำหนดเป็นแผนงานสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติกรรมฐาน เช่น การฝึกสมาธิ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน การให้บริการทางด้านข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่บริการด้านการฝึกสมาธิวิปัสสนาแก่นักท่องเที่ยว

2) มหาเถรสมาคมควรส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรม โดยกำหนดให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถจัดทำฐานข้อมูลที่เป็นปัจจุบันให้บริการแก่ผู้สนใจทางภาคธุรกิจ และ

ภาคเอกชน พร้อมมีนโยบายแนวปฏิบัติแจ้งไปยังสำนักปฏิบัติกรมฐาน ให้บริการแก่ผู้สนใจตามบริบทของสำนักปฏิบัติกรมฐานนั้น ๆ

3) ผลจากการวิจัยพบว่าแหล่งท่องเที่ยวมีศักยภาพสูงด้านความสมบูรณ์ทางธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยว และมีประวัติเชื่อมโยงกับการปฏิบัติธรรมกรมฐานตามตำนานพระอรุณรังคะตฤ พระธาตุนเจดีย์ ใบเสมา มีหลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงถึงการประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในภาคอีสานกว่า 2,000 ปี และการจัดการท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติวิปัสสนากรมฐานมีผู้ประกอบการดำเนินการแล้ว แต่ขาดองค์ความรู้สนับสนุนสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติบริการนักท่องเที่ยว อีกทั้งนักท่องเที่ยวเป็นวัยผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ มีรายได้สามารถท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรมในระยะสั้น ๆ ทั้งในรูปแบบหมู่คณะและรายบุคคล

4) วัดที่เน้นการปฏิบัติธรรมโดยเฉพาะวัดสายพระกรมฐานแนวหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต มีการปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และการปฏิบัติกรมฐานบางแหล่งท่องเที่ยวได้รับความสนใจจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขเกี่ยวกับการนำวิธีการปฏิบัติกรมฐานไปใช้บูรณาการกับการดูแลสุขภาพผู้ป่วย และสำนักปฏิบัติธรรมมีการรักษาธรรมชาติสิ่งแวดล้อมรอบวัดให้มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ ช่วยให้นักท่องเที่ยวได้รับความสดชื่น ร่มเย็น มีความสงบทั้งร่างกายและจิตใจ ควบคู่กับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

5) จากผลการศึกษา นักท่องเที่ยวส่วนมากนิยมเข้าเยี่ยมชมความสวยงามของวัดและเดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยวเพียงครั้งเดียว ส่วนนักท่องเที่ยวที่มาซ้ำเป็นนักท่องเที่ยวที่ให้ความสนใจเกี่ยวกับการปฏิบัติกรมฐานและมีการชักชวนแนะนำผู้อื่นให้เข้ามาท่องเที่ยว ปฏิบัติกรมฐานมีการจัดทำเว็บไซต์เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติกรมฐานเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ชื่อของวัด ผ่านระบบออนไลน์ โดยใช้งบประมาณส่วนบุคคลด้วยศรัทธา

2. ข้อเสนอแนะในระดับวัด และชุมชน

1) วัดควรนำเสนอแนวคิดของวัด เปิดโอกาสให้หน่วยงานและประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมกับการบริหารจัดการให้เกิดการท่องเที่ยวโดยไม่ขัดกับแนวคิด แนวปฏิบัติของวัด นำเอกลักษณ์ที่เป็นลักษณะเด่นของวัดมาต่อยอดให้เกิดการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ เพื่อให้ชุมชนและสังคมได้รับประโยชน์ รับรู้คุณค่าและมูลค่าทางเศรษฐกิจ

2) วัดควรรักษาธรรมชาติและพัฒนาวัดในพื้นที่ว่างภายในวัดให้เป็นสถานที่ให้เป็นสถานที่เรียนรู้และปฏิบัติธรรม รวมถึงมีการดูแลเสนาสนะสิ่งปลูกสร้างและอาคารสถานที่ ภายในวัดให้มีความสะอาดสวยงามพร้อมทั้งจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ไว้ให้พร้อม ควบคู่กับการประสานหน่วยงานภาครัฐให้เข้ามาดูแลรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว

3) วัดควรพัฒนาพระสงฆ์ให้มีความรู้ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวัดในลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้หลักการทางพระพุทธศาสนา และพัฒนาให้สามารถเป็นวิทยากรสอนกรมฐานแก่ผู้รับบริการแทนเจ้าอาวาสหรือครูบาอาจารย์

4) ควรมีการจัดทำฐานข้อมูลรองรับการท่องเที่ยวระดับชุมชน เน้นการท่องเที่ยววัดเชื่อมโยงกับชุมชนไปยังผู้รับบริการของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวและเชื่อมโยงให้เกิดการเดินทางเข้ามาเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยว และแหล่งท่องเที่ยวข้างเคียงอย่างต่อเนื่อง

3. ข้อเสนอในการพัฒนา

1) การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมควรมีการประสานงานในระดับนโยบายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เกิดการขับเคลื่อน กิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบของการเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปยังผู้รับบริการที่เป็นกลุ่มเป้าหมายจากฐานข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว และจัดโครงการพัฒนาบุคลากรของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมนั้น ๆ ให้สามารถให้บริการความรู้แก่ผู้รับบริการในลักษณะต่าง ๆ ได้

2) กิจกรรมที่เกิดจากการท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรม สถาบันการศึกษาในระดับต่าง ๆ ควรเข้ามาสนับสนุนและร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐให้เกิดการปฏิบัติกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรม ได้แก่ กิจกรรมการรักษาศีล กิจกรรมการศึกษาพระไตรปิฎก กิจกรรมการปฏิบัติกรรมฐาน กิจกรรมการไหว้ครูบาอาจารย์ เป็นต้น โดยร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชน และนำผลของการจัดกิจกรรมไปบูรณาการกับการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ สร้างประโยชน์แก่ชุมชนต่อไป

3) หน่วยงานภาครัฐควรจัดทำแผนสนับสนุนบุคลากรและงบประมาณ เข้ามาส่งเสริมยังแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในพื้นที่ เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนและสร้างเครือข่าย การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

4. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้างต่อไป

1) ควรศึกษาพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวิปัสสนาในประเทศไทย ในมิติการปฏิบัติวิปัสสนาดูแลสุขภาพ

2) ควรศึกษาเส้นทางธรรมพระอริยสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในมิติการพัฒนาตนพัฒนาสังคมของพระอริยสงฆ์ต้นแบบ

3) ควรศึกษาถึงกระบวนการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมของประชาชน และหน่วยงานภาครัฐในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

5.3 สรุป

การวิจัยเรื่องศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เกิดจากความสนใจในการสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวแนวใหม่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงให้ความสนใจในการเที่ยวชมวัดและเข้าปฏิบัติธรรมในช่วงสั้น ๆ มีอายุ 30 ปีขึ้นไป การศึกษาระดับปริญญาตรี และมีอาชีพรับราชการ มีรายได้เหลือสามารถท่องเที่ยวและปฏิบัติธรรมในระยะสั้น ๆ โดยเฉพาะการเข้าปฏิบัติธรรมที่จัดขึ้นโดยสำนักงานที่เป็นต้นสังกัด

ลักษณะของการเดินทางมาของนักท่องเที่ยวนิยมเดินทางมาเป็นหมู่คณะที่จัดขึ้นโดยส่วนงานต้นสังกัด และการจัดเป็นคณะผ้าป่าเพื่อมาทอดผ้าป่าและรวมปฏิบัติธรรม อาจมีการแวะเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงใกล้เคียง สำหรับนักท่องเที่ยวที่มาเป็นรายบุคคลสนใจเดินทางมาท่องเที่ยวในลักษณะแสวงหาความรู้เพื่อปฏิบัติธรรมให้เข้าถึงความหลุดพ้น โดยค้นหาข้อมูลสำนักปฏิบัติธรรมจากอินเทอร์เน็ต และไม่นิยมเดินทางไปท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ใกล้เคียง

ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวสามารถรองรับการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวได้ เนื่องจากเส้นทางการเดินทางสะดวกและสามารถใช้ระบบออนไลน์แนะนำเส้นทางช่วยให้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ง่าย สำหรับแหล่งท่องเที่ยวมีลักษณะธรรมชาติอุดมสมบูรณ์รองรับการท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อีกทั้งแหล่งท่องเที่ยวยังมีความสำคัญและคุณค่าต่อชุมชนในพื้นที่ประชาชนให้การต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยความเต็มใจแต่การมีส่วนร่วมบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวมีน้อย

ปัญหาและอุปสรรคผู้ประกอบการท่องเที่ยวบางส่วนยังไม่ให้ความสำคัญด้านการท่องเที่ยวในรูปแบบการปฏิบัติธรรม เน้นเพียงการทัวร์เยี่ยมชมวัด หน่วยงานภาครัฐยังไม่สนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวในรูปแบบของการปฏิบัติธรรม ขาดการเชื่อมโยงในลักษณะของแผนงานที่สามารถขับเคลื่อนให้เกิดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในรูปแบบที่หลากหลาย สถานที่ปฏิบัติธรรมที่เป็นต้นแบบและมีศักยภาพสูง ที่สามารถรองรับรูปแบบการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมยังไม่เปิดโอกาสให้เกิดการค้าบริการเชิงธุรกิจ เนื่องจากการท่องเที่ยวอาจสร้างความรบกวนแก่ผู้แสวงหาความสงบ สถานที่ปฏิบัติธรรมมีกฎระเบียบเข้มงวด นักท่องเที่ยวบางส่วนขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระเบียบพื้นฐานของสำนักปฏิบัติธรรม ขาดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องที่มาจากพื้นฐานงานวิจัย และสถานที่ปฏิบัติธรรมที่รองรับรูปแบบการท่องเที่ยวแบบครอบครัวยังมีน้อย ไม่เพียงพอต่อความต้องการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่มีลักษณะการเดินทางมาแบบครอบครัว

แนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นำเสนอเส้นทางการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่การปฏิบัติธรรมฐาน ตามรอยตำนานพระอริยสงฆ์สายกรรมฐานที่ปรากฏในตำนานอุรังคธาตุของประชาชนในภาคอีสาน นำเสนอภาพและวิดีโอผ่านระบบออนไลน์ บริการข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว จัดทำฐานข้อมูล หลักการการปฏิบัติธรรมและการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่ปรากฏในพระไตรปิฎกบริการแก่นักท่องเที่ยว จัดทำฐานข้อมูลลักษณะเด่นที่แตกต่างจากประเด็นการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในท้องตลาด บริการแก่นักท่องเที่ยว จัดทำเว็บไซต์เผยแพร่เส้นทางการท่องเที่ยวและเพิ่มข้อมูลให้เกิดการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยว จัดทำคู่มือการปฏิบัติธรรมและการปฏิบัติกรรมฐานบริการนักท่องเที่ยวทั้งในรูปแบบเอกสาร บริการนักท่องเที่ยว ประชาสัมพันธ์พระสายกรรมฐานสนับสนุนให้เกิดการเข้ามาปฏิบัติธรรมในแหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะเด่น เช่น วัดป่าภูไม้ขาว วัดป่าโสมพนัส วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม เป็นต้น

บรรณานุกรม

- กรมการท่องเที่ยว. (2557). **สรุปสถานการณ์นักท่องเที่ยว ปี 2557**. กรุงเทพฯ : กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). **การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน**. กรุงเทพฯ: เพรส แอนด์ ดีไซน์.
- ประสงค์ เอี่ยม อนันต์. (2543). **การดูแลโบราณสถานและสภาพแวดล้อมในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในวัด**. กรุงเทพฯ : สันติศิริการพิมพ์.
- ปวีณา โทณแก้ว. (2542). **ปัจจัยที่กำหนดรูปแบบการใช้จ่ายในการท่องเที่ยวภายในประเทศของคนไทย**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2532). **พุทธศาสนากับสังคมไทย**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกลมคิมทอง. _____ . (2532). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2540). **พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม**. กรุงเทพฯ : กรมการปกครองกระทรวงมหาดไทย. _____ . (2541). **นิติศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.
- พลอยศรี โปราณนันท. (2544). **การท่องเที่ยวเบื้องต้น**. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง.
- มนัส สุวรรณ และคณะ. (2543). **การเขียนโครงการวิจัยทางสังคมและมนุษยศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- แม่ชีกฤษณา รักษาโณม และคณะ. (2556). **รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : กระบวนการเปลี่ยนแปลง “เส้นทางบุญ” สู่ “เส้นทางธรรม”**. พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ระพีพรรณ ทองหล่อ และคนอื่นๆ. (2545). **การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นผลจากการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาจังหวัดน่าน . รายงานการวิจัย**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง. ถ่ายเอกสาร.
- วิภา ศรีระทุ. (2551). **ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์**. สารนิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วัฒน์ชัย บุญยักดิ์. (เมษายน-มิถุนายน 2548). **ศักยภาพสำคัญอย่างไรต่อแหล่งท่องเที่ยว**. จุลสารการท่องเที่ยว. 8 ; 42-45
- ศรชัย ไทรชมภู และคณะ. (2548). **การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน วิถีชีวิตวัฒนธรรมไทยและมอญ อาเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- สถาพร ถาวรธวัช และวิลาสินี ชูทอง. (2550). **สถานธรรมกับการท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรมลุ่มแม่น้ำน้อย จังหวัดชัยนาท**. ชัยนาท : มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม-ชัยนาท.
- สมชาย สนั่นเมือง. (มกราคม-มีนาคม 2540). **ชุมชนท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว**. จุลสารการท่องเที่ยว 17 ; 1.

- สมพุทธ ธุระเจน. (2540, ธันวาคม). **การพัฒนาการท่องเที่ยว**. วารสารนครศรีธรรมราช 27,12.
 สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว. (2550). **รูปแบบที่พักแบบพา นักระยะยาวที่เหมาะสมสำหรับ
 ประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- ราณี อธิชัยกุล. (2546). **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการท่องเที่ยว**. เอกสารประกอบการเรียนการสอน
 เรื่องหลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ . กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ราไพพรรณ แก้วสุริยะ. (2547). **กลยุทธ์การจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน**. สืบค้นเมื่อ 7
 กันยายน 2556. จาก <http://www.stou.ac.th/tourism/Acheive>
- อาทิตย ศิริธร. (2541). **วิสัยทัศน์การท่องเที่ยวของไทยพุทธศักราช 2545**. กรุงเทพฯ :
 วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.
- อุษาวดี พูลพิพัฒน์. (ตุลาคม-ธันวาคม 2545). **การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน : กรณีศึกษาการ
 ท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนในประเทศไทย**. จุลสารการท่องเที่ยว 21(4) ; 38-48
- Alan Collier. (2003). **Principles of tourism : a New Zealand perspective**. 6thEdition.
 Auckland : Pearson Education.
- Davidson, Rob. (1995). **Tourism. 2nd.ed. Singapore**. Longman: Group Limited.
- Goeldner, Charles R. & Ritchie, J.R. Brent. (2006). **Tourism Principle, Practices,
 Philosophies**. 10th ed. New Jersey : John Wiley & Sons.
- Mcintosh, R.W., Goeldner, C.R., and Ritchi, Jr.B. (1995). **Tourism: Principle,
 Practices, and Philosophies**. New York : John Wiley & Sons.
- Peter Della Santina. (1997). **The Fundamentals of Buddhism**. CA : Chico Dharma
 Study Foundation.
- Sawangwan, Gros. (2005). **A study of Wat Arunrachawararam Rachaworamaha
 wiharn for sustainable tourism**. Bankkok : Master of arts (International
 Program in Architectural Heritage Management and Tourism). Graduate
 School, Silpakorn University.
- Shirley Eber. (1992). **Beyond the Green Harizon, Principles for Sustainable
 Tourism**. Surrey : Word Wide Fund for Nature (WWF).
- Thera Piysdassi. (2005). **Buddhism : A Living Message**. Taipe Taiwan: The Corporate
 Body of the Buddha Educational Foundation.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2004).
**Impact : The Effects of Tourism on Culture and the Environment in
 Asia and the Pacific : Tourism and Heritage Site Management in Luang
 Prabang, Lao PDR**. Bangkok : UNESCO.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสอบถามการวิจัย เรื่อง
ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

คำชี้แจง : แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อการศึกษาวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนั้น จึงขอความร่วมมือจากท่านผู้เดินทางมาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ได้พิจารณาและให้ข้อมูลตามความเป็นจริงหรือตามความคิดเห็นของท่าน

คำชี้แจง แบบสอบถามมีทั้งหมด 3 ตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป

ตอนที่ 2 ข้อมูลลักษณะการเดินทางมาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

ตอนที่ 3 ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่ตรงกับข้อเท็จจริง/ความคิดเห็นของท่าน

1. เพศ

☐ ชาย

☐ หญิง

2. อายุ

☐ น้อยกว่า 20 ปี

☐ 21 – 30 ปี

☐ 31 – 40 ปี

☐ 41 – 50 ปี

☐ 51 – 60 ปี

☐ มากกว่า 60 ปี

3. สถานภาพ ☐ 1. โสด

☐ 2. สมรส

4. ระดับการศึกษา

☐ ประถมศึกษา

☐ มัธยมศึกษา

☐ อนุปริญญา

☐ ปริญญาตรี

☐ สูงกว่าปริญญาตรี

☐ อื่นๆ ระบุ.....

5. อาชีพ

☐ 1. เกษตรกร

☐ 2. รับจ้าง

☐ 3. ค้าขาย

☐ 4. พนักงานเอกชน

☐ 5. พนักงานรัฐวิสาหกิจ

☐ 6. รับราชการ

☐ 7. นักเรียน/นักศึกษา

☐ 8. อื่นๆ ระบุ.....

6. รายได้ต่อเดือน

☐ 1. ต่ำกว่า 5,000 บาท

☐ 2. 5,001 – 10,000 บาท

☐ 3. 10,001 – 15,000 บาท

☐ 4. 15,001 – 20,000 บาท

☐ 5. 20,001 – 25,000 บาท

☐ 6. มากกว่า 25,000 บาท

ตอนที่ 2 ข้อมูลลักษณะการเดินทางมาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

1. ลักษณะการเดินทาง

☐ คนเดียว

☐ ครอบครัว

☐ กลุ่มเพื่อน

☐ บริษัททัวร์

☐ อื่นๆ (โปรดระบุ).....

2. ยานพาหนะในการเดินทาง

☐ รถยนต์ส่วนตัว

☐ รถเช่า / รถตู้

☐ รถโดยสารประจำทาง

☐ รถยนต์บริษัทนำเที่ยว

☐ อื่นๆ (โปรดระบุ).....

3. ท่านเคยเดินทางมาท่องเที่ยวทางพุทธธรรมแห่งนี้ หรือไม่ (หากตอบไม่ ให้ข้ามข้อ 4)

☐ เคย ☐ ไม่เคย

4. ระยะเวลาที่มาท่องเที่ยวในครั้งนี้

☐ ไปเช้า-เย็นกลับ

☐ 1 วัน

☐ 2-3 วัน

☐ 4-5 วัน

☐ มากกว่า 5 วัน

☐ ไม่แน่ใจ

5. ท่านเคยทราบข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมแห่งนี้ จากสื่อใดบ้าง

☐ โทรทัศน์ / วิทยุ

☐ หนังสือพิมพ์ / นิตยสาร

☐ อินเทอร์เน็ต

☐ แผ่นพับ

☐ เพื่อน / ญาติ

☐ ไม่เคยทราบ

☐ อื่นๆ (โปรดระบุ).....

6. ค่าใช้จ่ายในการมาท่องเที่ยวครั้งนี้

☐ ต่ำกว่า 1,000 บาท

☐ 1,001-1,500 บาท

☐ 1,501 - 2,000 บาท

☐ 2,001 - 2,500 บาท

☐ 2,501 - 3,000 บาท

☐ มากกว่า 3,001 บาท

7. ภายหลังจากที่นี้แล้ว ท่านต้องการไปท่องเที่ยวทางพุทธธรรมแห่งอื่นหรือไม่ และที่ใด

☐ ไม่ไป

☐ ไปท่องเที่ยวต่อ คือ.....

8. เหตุผลในการเดินทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในจังหวัด.....ของท่าน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ แสวงบุญ

☐ ร่วมประชุม / ศึกษาดูงาน / ทศนศึกษา

☐ เยี่ยมญาติและคนรู้จัก

☐ เข้าร่วมกิจกรรมและประเพณีของท้องถิ่น

☐ เลือกซื้อสินค้าพื้นเมือง

☐ อื่นๆ ระบุ.....

9. เหตุผลในการเดินทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมแห่งนี้ของท่าน ได้แก่ (ตอบได้หลายข้อ)

☐ เพื่อสักการะองค์พระธาตุ

☐ เพื่อไหว้พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์

☐ เพื่อไหว้รูปเคารพพระอาจารย์

☐ เพื่อเรียนรู้และปฏิบัติธรรม

☐ เพื่อเข้าทำบุญตามประเพณีของวัดและท้องถิ่น

☐ เพื่อเสี่ยงโชค/บนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์

☐ อื่นๆ ระบุ.....

10. ท่านชื่นชอบกิจกรรมทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมแห่งนี้ มีข้อใดเป็นพิเศษ (ตอบได้หลายข้อ)

☐ การไหว้พระ-สวดมนต์

☐ การทำบุญใส่บาตร/ถวายสังฆทาน

☐ การรับฟังพระธรรมเทศนา

☐ การฝึกฝนสมาธิและการเจริญจิตภาวนา

☐ การศึกษาความรู้ทางพุทธศาสนา

☐ การเข้าร่วมกิจกรรมตามประเพณีที่สำคัญ

☐ อื่นๆ ระบุ.....

ตอนที่ 3 ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ท่านได้มาศึกษาและเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมภายในวัดนี้แล้ว ขอท่านช่วยให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตามความคิดเห็นของท่าน ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือแก่ผู้ที่มาเที่ยวชมต่อไป

คำอธิบายในการตอบ :	5	หมายถึง	มีระดับความคิดเห็นมากที่สุด
	4	หมายถึง	มีระดับความคิดเห็นมาก
	3	หมายถึง	มีระดับความคิดเห็นปานกลาง
	2	หมายถึง	มีระดับความคิดเห็นน้อย
	1	หมายถึง	มีระดับความคิดเห็นน้อยมาก

คำชี้แจง กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว					
1. ถนนสายหลักเชื่อมถึงแหล่งท่องเที่ยว					
2. ลักษณะถนนพื้นผิวสมบูรณ์					
3. พาหนะรับจ้างที่เข้าถึง					
4. ระยะทาง					
5. ป้ายชี้ทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว					
ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว					
6. น้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์สาธารณะ					
7. ภาชนะรองรับขยะ การกำจัดขยะ					
8. สถานที่จัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม/ฝึกสมาธิ สถานที่จอดรถ					
9. ที่พักแรม ที่พักผ่อน					
10. ร้านอาหาร ร้านของที่ระลึก					
11. ห้องน้ำ สุขา					
12. การดูแล การรักษาความปลอดภัย					
ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว					
13. สภาพทางธรรมชาติสมบูรณ์					
14. แหล่งท่องเที่ยวสัปปายะ(เหมาะสมต่อการเรียนรู้พุทธธรรม)					
15. แหล่งท่องเที่ยวเด่นทางวัฒนธรรมพุทธ					
16. มลภาวะภายในแหล่งท่องเที่ยว					

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว					
17. มีคุณค่าและความสำคัญต่อการเรียนรู้พุทธธรรม					
18. มีคุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปกรรมทางพุทธศาสนา					
19. วัฒนธรรมภายในแหล่งท่องเที่ยวส่งเสริมการเรียนรู้พุทธธรรม					
20. นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา					
ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว					
21. ประชาชนยินดีและมีส่วนร่วมในการต้อนรับนักท่องเที่ยว					
22. ประชาชนยินดีการต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยความเต็มใจ					
23. ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของแหล่งท่องเที่ยว					
24. ประชาชนมีส่วนร่วมรักษาเอกลักษณ์ทางพุทธธรรม					
25. ประชาชนได้รับผลประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยว					
ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม					
26. การให้การศึกษาวงพุทธธรรม					
27. จัดการรักษาสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้พุทธธรรม					
28. จัดองค์กรให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม					
29. เชื่อมโยงเครือข่ายให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม					
30. มีสื่อประชาสัมพันธ์ส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม					

ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ

- 1).....
- 2).....
- 3).....

- ขอขอบคุณครับ-

Inquired form

Subject: Potential of the Buddhist tourist attraction in North Eastern

Explanation: this inquired form has prepared for research was purposed to study of Potential of the Buddhist tourist attraction in North Eastern therefore request the tourist's corporate who traveled to the Buddhist tourist attraction to consider and give the information by the fact or by your pinion

Explanation: the inquired form has totally 3 parts as follows

Part 1 General information

Part 2 Information of characteristic of travelling of the tourist

Part 3 Evaluate potential of the Buddhist tourist attraction in North Eastern

Part 1 General information please mark in the blank box that match the fact/your opinion

1. Gender

Male

Female

2. Age

Lower 20 years

21-30 years

31-40 years

41-50 years

51-60 years

More 60 years

3. Marital Status

Single

Married

4. Educational background

Primary Education

Secondary

Education Diploma

Bachelor Degree

Higher than Bachelor Degree Other specify

5. Occupation

1. Agriculturist 2. Employee 3. Trading 4. Officer of Private Company

5. State enterprise Officer 6. Serve for government 7 Pupil/student 8. Other specify

6. Income a month

1. Lower than 5,000 baht

2. 5, 001-10,000 baht

3. 10,001-15,000 baht

4. 15, 001-20,000 baht

5. 20,001-25,000 baht

6. More than 25,000 baht

Part 2 Information of characteristic of travelling of the tourist

1. Characteristic of travelling

Alone

Family

Friends

Tourist

Company

Other (Specify).....

2. Vehicle for travelling

Private car Rental car/Van Bus Tourist Company car

Other (Specify).....

3. Have you ever been this Buddhist tourist attraction? (If NO skip item No. 4)

YES NO

4. Period for this trip

Return one day

1 day

2-3 days

4-5 days

More 5 days

Not be sure

5. Did you ever know the information about travelling to the Buddhist tourist attraction? From what media?
Television/Radio	Newspaper/Magazine
Intranet	Brochure
Friend/Cousin	Never know
Other (please specify).....	
6. Expense for this trip
Lower 1,000 baht	1,001-1,500 baht
1,501-2,000 baht	2,001-2,500 baht
2,501-3,000 baht	more 3,001 baht
7. After here, do you want to the other Buddhist tourist attraction? And where?
- No
- Yes travel to
8. Your reason for travelling to the Buddhist tourist attraction in Province (could answer for more 1 choice)
Pilgrimage	join meeting/observe activities/field visit
Visit cousin and the acquaintance	join activities and tradition of the local
9. Your reason for travelling to this Buddhist tourist attraction such as (could answer for several choices)
-		
--	--
To offer sacrifice the Buddha's relics	to pay respect for the sacred Buddha image
To pay respect for the instructor	to learn and practice the dharma
To make merit by tradition of the temple and the local	
To venture/take an oath to the sacred items	
Other specify	
- 10 You favored the activities of this Buddhist tourist attraction, what is special choice (could be answer for several choices)
Pay respect to the Buddhist monk-pray	
Make merit by offer food for the Buddhist monk/offer dedicated to the Buddhist monk	
Listen Buddhist sermon	Practice meditation practice and follow meditation
Study of Buddhist knowledge participate activities of important tradition	
Other specify	

Part 3 Evaluation of potential of the Buddhist tourist attraction in Northeastern

You studied and traveled the Buddhist tourist attraction in this temple please you give opinion about potential of the Buddhist tourist attraction in Northeastern by your own opinion therefore to be usability for development of potential of the Buddhist tourist attraction in Northeastern to the tourist in further

Explanation of responses:

- 5 mean has opinion level in a most
- 4 mean has opinion level in a much
- 3 mean has opinion level in a medium
- 2 mean has opinion level in a less
- 1 mean has opinion level in a least

Explanation please mark in the blank box that match your opinion

Potential of the Buddhist tourist attraction in Northeastern	Opinion Level				
	most	much	medium	less	least
Convenience to entering the tourist attraction					
1. Main road linked the tourist attraction					
2. Characteristic of the road surface is completed					
3. The rental vehicles which entered					
4. Distance					
5. Direction post enter to the tourist attraction					
Facilities in the tourist attraction					
6. Water supply, electricity, public telephone					
7. Trash, waste disposal					
8. Place for preparation of mediation practice/follow mediation, parking lot					
9. Lodging place, resting place					
10. Canteen, souvenir shop					
11. Restroom, toilet					
12. Maintenance, security					
Environment of the tourist attraction					
13. Natural condition is completed					
14. Suitable place of the tourist attraction (suitable for Buddhist learning)					
15. Outstanding tourist attraction of Buddhist cultural					
16. Pollution in the tourist attraction					

Potential of the Buddhist tourist attraction in Northeastern	Opinion Level				
	most	much	medium	less	least
Valuable and Importance of the tourist attraction					
17. Valuable and important for Buddhist learning					
18. Valuable and important for historical, archaeology, Buddhist arts					
19. Cultural in the tourist attraction encourage Buddhist learning					
20. The tourist participates Buddhist activities					
Acceptance of the public in local to the tourist attraction					
21. The public appreciated and participated to accommodation the tourist					
22. The public appreciated and welcome to the tourist wily					
23. The public participated activities of the tourist attraction					
24. The public participated preventing of Buddhist identity					
25. The public earned benefits from the tourist attraction					
Management of the Buddhist tourist attraction					
26. Educable of Buddhist study					
27. Manage and maintenance environment for Buddhist learning ability					
28. Manage the organization for encouragement the Buddhist tourist attraction					
29. Connected the networking for encouragement the Buddhist tourist attraction					
30. Has media of public relations to encourage the Buddhist tourist attraction					

Other opinion and suggestion

- 1)
- 2)
- 3)

-THANK YOU-

แบบสัมภาษณ์
เรื่อง ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์นี้จัดทำขึ้นเพื่อการศึกษาวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนั้น จึงขอความร่วมมือจากท่าน ได้พิจารณาและให้ข้อมูลตามความเป็นจริงหรือตามความคิดเห็นของท่าน แบบสัมภาษณ์แบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป

ตอนที่ 2 ข้อมูลลักษณะการเดินทางมาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

ตอนที่ 3 ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป

1. ลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวเหมาะสมกับนักท่องเที่ยวประเภทไหน อย่างไร

.....

.....

.....

2. แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมจำกัดเฉพาะผู้ที่มีฐานะหรือวุฒิทางการศึกษาหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

ตอนที่ 2 ข้อมูลลักษณะการเดินทางมาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

1. ลักษณะการเดินทางของนักท่องเที่ยวมาสู่สถานที่ท่องเที่ยวแห่งนี้เป็นอย่างไรร

.....

.....

.....

2. นักท่องเที่ยวทราบข้อมูลวัดหรือแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้ได้อย่างไร

.....

.....

.....

3. เหตุผลของการเข้ามาท่องเที่ยววัดหรือแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้เป็นอย่างไรร

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1. ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

2. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

3. ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

4. ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

5. ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

6. ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

Interview form

Subject: Potential of the Buddhist tourist attraction in North Eastern

Explanation: this interview form has prepared for research by purposed to study of Potential of the Buddhist tourist attraction in North Eastern therefore ask for cooperation by you to consider and give the information by the true or by your opinion the interview has divided by 3 parts as follows

Part 1 General information

Part 2 Information of travelling characteristic by the tourist

Part 3 Potential of the Buddhist tourist attraction in North Eastern

Part 1 General information

1. What kind of characteristic of the tourist attraction suitable to the tourist? How?

.....

.....

.....

2. Has the Buddhist tourist attraction limited for the dignitary or the educated? How?

.....

.....

.....

Part 2 Information of travelling characteristic by the tourist

1. How about travelling characteristic of the tourist enter to this tourist attraction?

.....

.....

.....

2. How the tourists do knows about information of this temple or tourist attraction?

.....

.....

.....

3. What about reason to travel this temple or tourist attraction?

.....

.....

.....

Part 3 Potential of the Buddhist tourist attraction in North Eastern

1. How about Convenience to entering the tourist attraction?

.....

.....

.....

2. How about facilities in the tourist attraction?

.....

.....

.....

3. How about environment of the tourist attraction?

.....

.....

.....

4. How about valuable and Importance of the tourist attraction?

.....

.....

.....

5. How about acceptance of the public in local to the tourist attraction?

.....

.....

.....

6. How about management of the Buddhist tourist attraction?

.....

.....

.....

แบบสังเกต เรื่อง
ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

คำชี้แจง : แบบสังเกตนี้จัดทำขึ้นเพื่อการศึกษาวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ตอนที่ 1 การสังเกตบริบทแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม (ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป)

ประเด็นการสังเกต	บันทึกผลการสังเกต
1. ลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวเหมาะสมกับนักท่องเที่ยวประเภทไหน	
2. แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมจำกัดเฉพาะผู้ที่มีฐานะหรือวุฒิทางการศึกษาหรือไม่	

ตอนที่ 2 การสังเกตพฤติกรรมการเดินทางมาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

ประเด็นการสังเกต	บันทึกผลการสังเกต
1. ลักษณะการเดินทางของนักท่องเที่ยวมาสู่สถานที่ท่องเที่ยวแห่งนี้	
2. นักท่องเที่ยวทราบข้อมูลวัดหรือแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้	
3. เหตุผลของการเข้ามาท่องเที่ยววัดหรือแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้	

ตอนที่ 3 การศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ประเด็นการสังเกต	บันทึกผลการสังเกต
1. ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	
2. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว	
3. ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว	
4. ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว	
5. ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยว	
6. ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	

Observation form

Subject: Potential of the Buddhist tourist attraction in North Eastern

Explanation: this observation form has prepared for research by purposed to study of Potential of the Buddhist tourist attraction in North Eastern

Part 1 Observation of context of the Buddhist tourist attraction (general information)

Observation aspect	Record of Observation result
1. What kind of characteristic of the tourist attraction suitable to the tourist?	
2. Has the Buddhist tourist attraction limited for the dignitary or the educated?	

Part 2 Observation of travelling behavior of the tourist

Observation aspect	Record of Observation result
1. How about travelling characteristic of the tourist enter to this tourist attraction?	
2. How the tourists do knows about information of this temple or tourist attraction?	
3. What about reason to travel this temple or tourist attraction?	

Part 3 Observation of Potential of the Buddhist tourist attraction in North Eastern

Observation aspect	Record of Observation result
1. Convenience to entering the tourist attraction	
2. Facilities in the tourist attraction	
3. Environment of the tourist attraction	
4. Valuable and Importance of the tourist attraction	
5. Acceptance of the public in local to the tourist attraction	
6. Management of the Buddhist tourist attraction	

ภาคผนวก ข
ภาพกิจกรรม

ภาพกิจกรรมการลงพื้นที่

ภาพกิจกรรมการประชุม

ภาพกิจกรรมการสัมภาษณ์

